

14
1998

Число вийшло
за участю:

Агентства з
міжнародного
розвитку США

Міжнародного фонду
«Відродження»

РЕДАКЦІЯ ЧИСЛА

Тарас Возняк (головний редактор)
Олесь Пограничний
Андрій Павлишин (куратор номера)
Михайло Москаль
Олександр Кривенко
Микола Яковина
Андрій Шкраб'юк
Ірина Подоляк

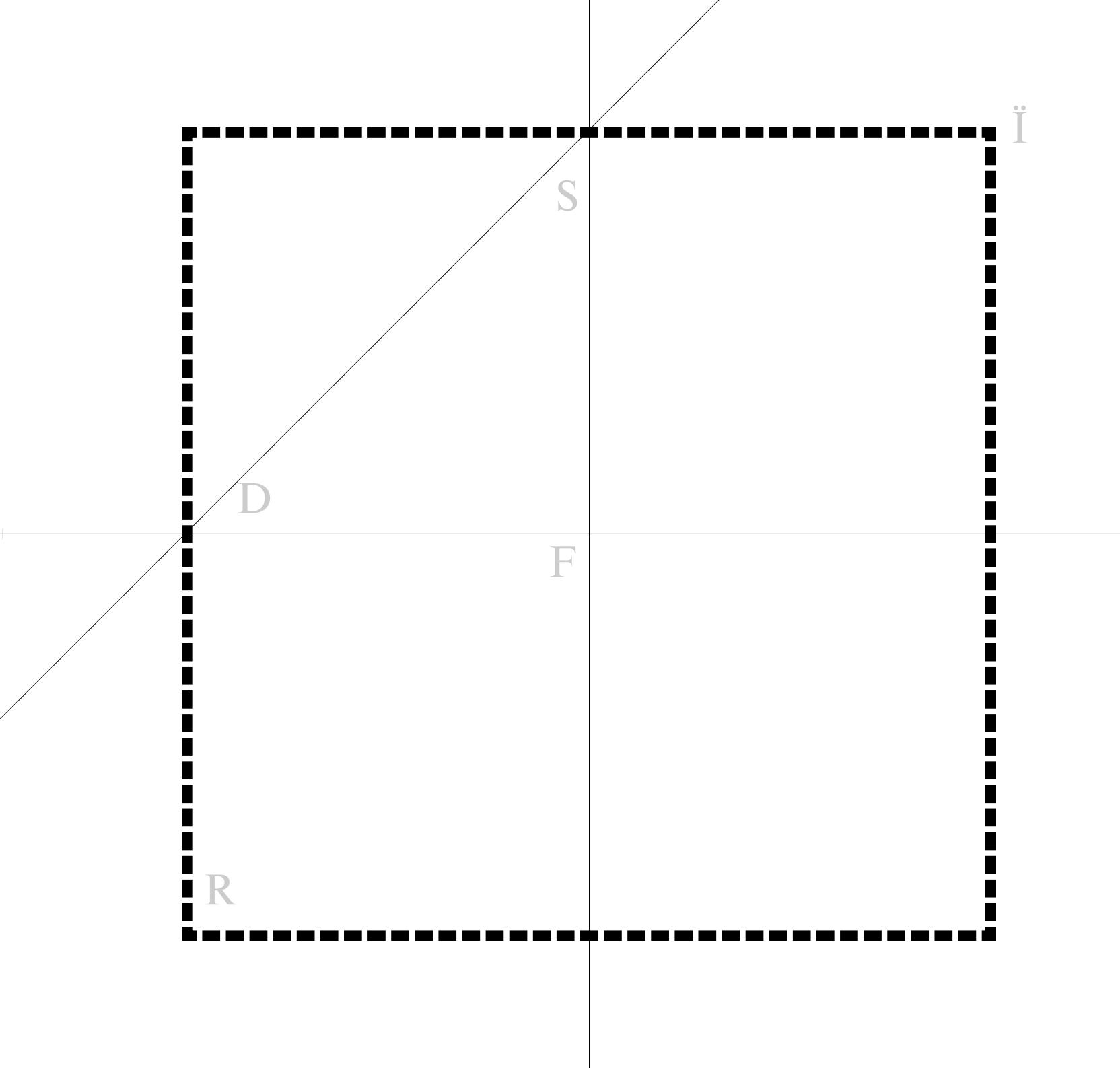
Адреса редакції:
e-mail: wozniak@link.lviv.ua

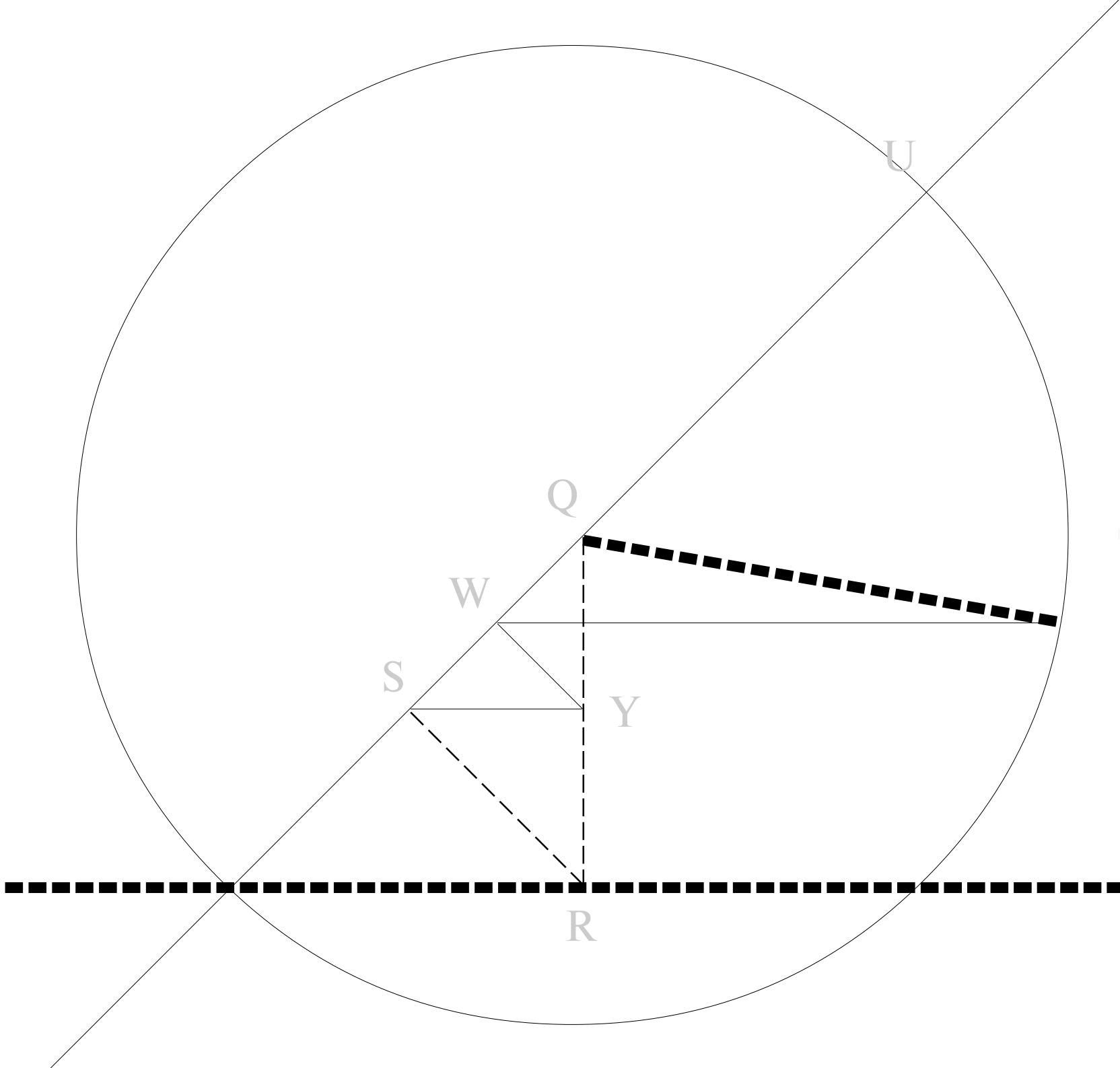
©Редакція журналу «І», 1998

Вже вкотре тематикою Незалежного культурологічного часопису «І» є українсько-польські стосунки. Однак редакція завжди пробує висвітлити їх інший аспект, або ж контекст, у якому вони здійснюються. Часто це досить важкий час — Перша та Друга Світові війни, а потім братовбивчий етнічний конфлікт, що тягнувся аж до 50-х років. Однак ситуація змінюється. Сьогодні Республіка Польща швидко інтегрується у різні європейські та атлантичні структури, як от НАТО, ЕС. Натомість її східний сусід — Україна — забуксувала у новому стагнаційному болоті відсутності реформ, фрустрації та деморалізації суспільства. Вона так і не може однозначно визначитися, куди йому прямувати. Досить проблем і у більш успішній Польщі. Однак для обох них одним із напрямків виходу з кризи чи розвитку економіки є подальший розвиток взаємних контактів. Але і тут є багато небезпек. Однією з них може стати такий бажаний вступ Польщі до ЕС. За цих

умов кордон між Україною та Польщею вже буде кордоном між Україною та ЕС з усіма відповідними наслідками та обмеженнями як для руху товарів так і людей. На нас чигає небезпека самим знову збудувати нову „залізну стіну“, виштовхнути Україну в отхлань хаотичного східного геополітичного простору, а з іншого боку перетворити Польщу у другорядну європейську країну, своєрідний придаток до провідних європейських потуг. Спробі осмислення цих процесів і була присвячена конференція «Україна-Польща: роль та місце у європейській інтеграції», що при співорганізації та допомозі Американського агентства з міжнародного розвитку, Львівської міської ради, Незалежного культурологічного часопису «І», Міжнародного фонду Відродження, Фонду Гайнріха Бьоля та за участю відомого американського політика Збігнева Бжезинського відбулася у Львові 24 вересня 1998 р. Матеріали цієї конференції і склали основу цього числа часопису.

Тарас Возняк

14 ЗМІСТ

6	Василь Куйбіда	УКРАЇНА — ПОЛЬЩА НА ШАХІВНИЦІ СВІТУ ГЕОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТИРИ СЬОГОДЕННЯ
12	Збігнєв Бжезінський	УКРАЇНА-ПОЛЬЩА: РОЛЬ ТА МІСЦЕ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ІНТЕГРАЦІЇ
18	Тарас Возняк	ПРОСУВАННЯ ЕС НА СХІД. ПЕРСПЕКТИВА УКРАЇНИ
34	Богдан Панкевич	УКРАЇНА І ПРОБЛЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
46	Збігнєв Бжезінський	РОСІЯ ЯК БУФЕР МІЖ КИТАЄМ ТА ЄВРОПОЮ
50	Євген Бершеда	УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ СТОСУНКИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА БЕЗПЕКА
56	Тарас Возняк	ЕЛІТНІ ГРУПИ В УКРАЇНІ
62	Богуміла Бердиховська Яцек Куронь	ХОЛОДНЕ ПОГРАНИЧЧЯ
75	Оксана Забужко	ЛІТЕРАТУРА ПОЛЬСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ У ФОРМУВАННІ ПОСТ- РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ
84	Василь Філіпчук	ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРІЇ ПОЛЯКІВ ТА ПОЛЬСЬКО- УКРАЇНСЬКИХ СТОСУНКІВ НА БУКОВИНІ
101	Зигмунт Ґавпт	БАСКІЙСЬКИЙ ДИЯВОЛ. ПОКЕР У ГОРГ'НАХ
154	Сергей Казеннов Владимир Кумачов	ЛИБЕРАЛЫ: «БОЛЬШИЕ МАНЕВРЫ В ПРЕДДВЕРИИ БОЛЬШИХ ПЕРЕМЕН

5

6	Збігнєв Бжезінський	ПРОМОВА ЗБІГНЄВА БЖЕЗІНСЬКОГО НА УРОЧИСТИХ ЗБОРАХ ДЕПУТАТІВ ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ З НАГОДИ ВРУЧЕННЯ ЙОМУ СВІДОЦТВА ПОЧЕСНОГО ГРОМАДЯНИНА МІСТА ЛЬВОВА
12	Клаус Бахман	ЩО МОЖНА І ЧОГО НЕ МОЖНА РОБИТИ ДЛЯ СУСІДА? — НЕ ВИКЛИКАТИ НАДІЙ, ЯКІ НЕ МОЖНА ВИКОНАТИ
18	Тарас Возняк	ГЕОПОЛІТИЧНА РОЛЬ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ
40	Bogdan Pankevych	UKRAINE AND THE IDEA OF EUROPEAN INTEGRATION. INITIATIVE OF LVIV REGION
48	Taras Wozniak	THE EC MARCH TO THE EAST. OUTLOOK OF UKRAINE
64	Андрій Кирчів	ПРОБЛЕМАТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
80	Сергей Чернышов	ИДИОТИЗМ КАК ПРОФЕССИЯ И ПРИЗВАНИЕ
98	Семюел Ф. Ґантінгтон	ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ ТА МЕЖА СВІТУ
120	Стефан Хвін	МІСТО
154	Норман Дейвіс	БЛУКАЮЧІ КОРДОНИ ЄВРОПИ

В А С И Л Ь К У Й Б І Д А

S

УКРАЇНА
ПОЛЬЩА
НА ШАХІВНИЦІ
СВІТУ
ГЕОПОЛІТИЧНІ
ОРІЄНТИРИ
СЬОГОДЕННЯ

D

F

ПРОМОВА
ПЕРЕД
ЛЬВІВСЬКОЮ
МІСЬКОЮ РАДОЮ

R

З Б І Г Н Є В Б Ж Е З І Н С Ь К И Й

В історії братніх українського і польського народів є чимало прикладів щирого добросусідства, спільної боротьби за спільні ідеали, однак є й чимало сторінок, які не повинні служити нам прикладом. Історію не перепишеш. Але минуле не повинне затінити майбутнє.

7

Нова ера в українсько-польських стосунках розпочалась ще наприкінці горбачовської «перебудови», коли представники Народного Руху України налагоджували контакти з діячами «Солідарности».

На міждержавний рівень стосунки між нашими країнами вивів візит до столиці на той час ще радянської України у жовтні 1990 року міністра закордонних справ Польщі Скубішевського. Була підписана українсько-польська Деклярація про дружбу і співпрацю. Вона містила усі ознаки міждержавного договору.

Щиро і радісно звертаюся до Вас. Хай живе вільна Україна й у цій Україні — місто дружби народів Львів! Щиро дякую, шановні пані та панове! Адже Львів має для мене велике значення, насамперед стратегічне та політичне, але також, з іншого боку, й особисте, бо я є американцем польського походження.

Як американець я розумію велике значення незалежності України для світової політики, бо вона трансформувала політичну мапу Європи. Поява такої великої держави, як Україна, мала значний вплив на формування нового балансу сил, який зараз є в Європі, сприяла розв'язанню складної дилеми, що стояла донедавна перед Європою, і важко було знайти з неї вихід. Тобто проблема, яка перед тим сама собою розв'язалася, щодо експансії імперіялізму Німеччини не знаходила розв'язання щодо російського імперіялізму.

Перша проблема була подолана через французько-німецьке примирення, утворення

Передусім стверджувалась непорушність кордону між УРСР і Польщею і констатовувалась відсутність треторіяльних претензій між сторонами. Посилаючись на «позитивний спадок тривалих відносин» і «національно-культурну спорідненість наших народів», обидві сторони зобов'язувались забезпечувати права відповідних національних меншин.

Особливо важливим пунктом було проведення переговорів про обмін дипломатичними представництвами. Так наповнювалась змістом Деклярація про суверенітет, прийнята Верховною Радою України у липні того ж року. Українсько-польська Деклярація засвідчила, що Україна бачить себе центральноевропейською країною, історія якої визначатиме її геополітичні орієнтири.

2 грудня 1991 року, відразу ж після всукраїнського референдуму Польща стала першою державою, яка визнала незалежну

Україну. Це знаменна віхова дата в новітній історії наших народів. Можна спільно подумати як її відзначати.

У травні 1992 року між обома країнами був підписаний основоположний договір, який ґрунтувався на положеннях деклярації, але охоплював весь спектр двосторонніх стосунків включно з співпрацею у військовій сфері. Наші народи ще раз підкреслили небажання бути фігурами у чужій політичній грі, засвідчили прагнення творити незалежну політику, керуючись національними інтересами.

Але по-справжньому наші стосунки активізувались 1995 року, коли відбулося чимало важливих зустрічей між президентами і керівниками урядів обох країн. Була підписана низка міждержавних документів, що вивело наші стосунки в ранг стратегічного партнерства.

НАТО і Європейської Спільноти. Друга проблема зараз розв'язується через трансформацію Росії у постімперіялістичну державу, через кооперацію між Сходом і Заходом, через поступове розширення НАТО й Європейської Спільноти. І саме незалежність України є каталізатором цих важливих перемін. Через це вона є стратегічно важливою і має глобальне значення. Українська незалежність уможливорює творення нової об'єднаної Великої Європи. З уваги на те, що Америці потрібна саме така міцна об'єднана Європа як глобальний союзник, Україна стає важливим стратегічним партнером США.

Але подія, з нагоди якої я тут, має для мене ще глибокий особистий сенс. Я сам народився у Польщі, а родина мого батька походить із цих околиць. Мій батько народився недалеко звідси — у Перемишлі. Я є також Почесним громадянином Перемишля, тому для мене дуже приємно отримати звання Почесного громадянина Львова. Мушу визнати, що свого часу мій батько воював за місто Львів. Він казав

мені, що для українців і поляків це була братовбивча війна, зиск із якої мали сторонні сили. Мій батько працював дипломатом у Харкові під час страшних репресій, так званої "єжовщини". Він мені розповідав про винищення української інтелігенції. Тому ще з дитинства я зберіг глибоку пошану до національних почуттів українців. Наприкінці 70-х я очолював Раду національної безпеки США та звертав увагу президента Джімі Картера на потребу розв'язати українську національну проблему. Через це незалежна Україна має для мене і сентиментальне, і політичне значення. Тому я вважаю за необхідне працювати для посилення й усталення величезного значення України в Європі, яке здійснюється через побудову Української держави та її участь у творенні нової Європи.

Я хочу особливо наголосити на важливості України в європейському аспекті. Культурно та політично Україна, насамперед, є центральноевропейською державою, і аж ніяк не євразійською державою чи містичною концепцією

ВАСИЛЬ
КУЙБІДА
УКРАЇНА-
ПОЛЬЩА
НА ШАХІВНИЦІ
СВІТУ.
ГЕОПОЛІТИЧНІ
ОРІЄНТИРИ
СЬОГОДЕННЯ

Польща, яка віддавна однозначно визначилась з власними геополітичними орієнтирами, суттєво посприяла Україні у її прийнятті до Ради Європи та Центральноєвропейської ініціативи і принципово підтримує нас у приєднанні до Угоди про вільну торгівлю у Центральній Європі /ЦЕФТА/. Натомість Україна займає принципово прихильну позицію стосовно вступу Польщі в НАТО, вбачаючи у поступальній інтеграційній ході Польщі перспективи реалізації свого європейського покликання.

За останні роки українці й поляки багато зробили для подолання певних негативних стереотипів у взаєминах, що склались століттями. І нас львів'ян не може не тішити стан сучасних українсько-польських стосунків, але він не відповідає потенціалові наших країн. На жаль, сьогодні з різних причин динаміка розвитку національних економік дедалі більше різниться, що

може зрештою спричинитись до політичних розбіжностей. А сьогодні діалог з західними партнерами достойно ведеться переважно в політичній площині. Важливо не втратити напрацьованого.

Проте економіка України нині не має відповідних параметрів для серйозних розмов щодо інтеграції з Заходом. Відсутня належна мікроекономічна основа для радикальної макроекономічної трансформації суспільства. У нас ще не сформований відповідний прошарок носіїв нових ринкових відносин. Наші підприємства не спроможні витримати міжнародну конкуренцію, як через брак технологічних і фінансових можливостей, так і через відсутність відповідних інституційних передумов. Отже, економічна інтеграція з Заходом — питання поки що, радше, реторичне.

Натомість на Сході технологічні зв'язки між

якоїсь спільноти.

А Львів символізує для України європейську ідентичність, її культурні зв'язки та політичне самовизначення. І не випадково, що так багато львів'ян зробили свій жертвний внесок у боротьбу за незалежну Україну. Як центральноєвропейська держава Україна, пов'язана численними інтеграційними зв'язками з Європою, відіграє особливу роль у нав'язанні відповідних стосунків між Європою та Росією, але це буде тривалим процесом. Україна як незалежна центральноєвропейська держава може та повинна підтримувати дружні стосунки з Росією. США не зацікавлені у протистоянні та ворожнечі між Україною та Росією. Як центральноєвропейська держава Україна може допомогти Росії увійти як конструктивному партнерові до мозаїки вільних європейських держав. З цього погляду, важко переоцінити роль України у відновленні стабільної великої Європи. Ваша роль серед країн СНД є вирішальною, бо без впливу України СНД перетворилася би на СРСР. Незалежна Україна

допомогла витворити механізм конструктивної економічної кооперації, без перетворення СНД на механізм центрального політичного контролю та єдину державу. Все це свідчить про величезне значення української свободи та про Ваші потенційні можливості.

Ваше місто відіграло центральну роль у підтриманні вогнища свободи, і Ви тепер робите все для розвитку та розбудови цієї свободи.

Важливою справою на майбутнє є повне українсько-польське примирення. Не може бути без цього безпеки та стабільності в центрі Європи. Тому для Америки польсько-українські стосунки мають таке важливе значення, та це також в інтересах загальноєвропейських і так само України та Польщі. Миролюбна Україна забезпечує польську свободу та безпеку, таке ж значення для України має і миролюбна Польща.

Ми добре знаємо, кому вигідна українсько-польська ворожнеча. Ми так само знаємо, хто хоче її спровокувати, чи то в Перемишлі, чи у Львові.

колишніми радянськими республіками розірвані. Немає потреби говорити про дошкульність проблем, пов'язаних з енергоносіями, чи скажімо, останньої фінансової кризи в Росії. Не сприяють нашому зближенню з східним сусідом демарші окремих високих російських політиків.

У засадничій багатовекторності нашої зовнішньої політики було б очевидно необачно надати перевагу якомусь векторові, але, скажімо, вектор руху світової міграції, як і колись, має західний напрям, що неспростовно свідчить про якість економічних і суспільно-політичних параметрів /країн Заходу/. Так би мовити простий народ визначився.

Сьогодні, коли розв'язано питання вступу Польщі в ЕС та НАТО межа цих стандартів визначається нашим кордоном. Україна поступово потрапляє у невизначену «нічийну» зону. Складається ледь не патова ситуація.

Правда, інтеграція у європейські та євроатлантичні структури, проголошена стратегічним курсом України. І зрозуміло, з огляду на перспективи європейської інтеграції було б нерозумно ухилятися від своєї долі.

Але як нам практично достосуватись до сучасних стандартів і параметрів розвинутих європейських країн?

Без перебільшення, питання з ким і як інтегруватись стоїть у центрі уваги нашого суспільства. Проте на це запитання маємо забагато відповідей.

Власне зараз хочу запросити до слова професіоналів — політиків, дипломатів, учених, котрі зробили честь організаторам конференції, погодившись взяти у ній участь, щоб спільно пошукати варіанти відповідей гідні майбутнього наших народів.

Сьогодні не було би Європейського Союзу без французько-німецького примирення. Для досягнення такого порозуміння були потрібні велика праця та величезне терпіння. Дуже багато конкретних кроків назустріч одні одним зробили французи та німці. Вони мусили виявити добру волю. Мусили витворитися спеціальні стосунки між німецькими та французькими містами. Президенти Франції та Німеччини спільно відвідали кладовище у Вердені, щоби назавжди позбутися цієї ворожнечі. Політичні лідери обох країн показали політичну зрілість у розв'язанні цього конфлікту.

Німецький і французький народи зрозуміли історичну потребу цього кроку. Я переконаний, що український і польський народи є такими ж зрілими, як німці та французи. Примирення повинно здійснюватися на всіх рівнях, не лише на формальному, але й на побутовому. Треба позбуватися негативної пам'яті, щоби не повторювався гіркий досвід минулого. Застарілі стереотипи та гіркі почуття можуть спричинювати негативні вияви з обох боків. Львів

повинен відіграти особливу роль у подоланні застарілих упереджень як найбільш західне та центральноєвропейське місто в Україні.

Львів є культурним центром України, в якому поряд із українською культурою представлені зразки польської, вірменської, єврейської традицій. Це місто, яке мало академічну довершеність (перфекцію).

Дозвольте мені у зв'язку з цим висловити свою пропозицію. Відповідником Львова у Польщі є місто Вроцлав. Він має схожі характеристики.

Львів є, безперечно, в Центрі Європи, як і Вроцлав, який, окрім того, є проєктором Польщі на Захід. Я вважаю за доцільне та корисне, щоби ці два міста встановили особливі стосунки, як певні німецькі та французькі міста, для кращого примирення. Такі стосунки були би дуже корисними для повного примирення між незалежними Україною та Польщею.

Дуже важливо для майбутньої Європи, щоб Україна та Польща були незалежними і мали гарантовану безпеку. Такі зв'язки можуть сприяти подальшому розширенню об'єднаної Європи та

Звертаюсь, зокрема до наших братів поляків: ми повинні дбайливо берегти спільно напрацьований «позитивний спадок», не витратити даремно енергію на неконструктивні ідеї чи акції, відповідально і достойно ставитись до майбутнього.

Адже на великій шахівниці світу ми приречені бути поруч.
/рівновеликими фігурами одного кольору/

Ми дві великі християнські держави у центрі Європи і творячи майбутнє повинні виходити у взаєминах з християнських моральних засад, загальнолюдських вартостей демократичного суспільства.

J

L

11

ВАСИЛЬ
КУЙБІДА
УКРАЇНА-
ПОЛЬЩА
НА ШАХІВНИЦІ
СВІТУ.
ГЕОПОЛІТИЧНІ
ОРІЄНТИРИ
СЬОГОДЕННЯ

НАТО. Я не хочу випереджувати перебіг подій такого рівня. Є речі, щодо яких Україна повинна сама визначитись. Але в інтересах України, щоби НАТО і ЕС розширювалися. На мою думку, настане персоніфікація стосунків України з НАТО і ЕС. Для цього процесу є дуже важливими зміцнення Вашої демократії та здійснення економічних реформ.

Успіхи Вашої демократії вражають, навіть дуже. Економічні реформи натомість мають менший успіх, і є можливість їх невдачі. Але криза в Росії створює гірші наслідки, ніж в Україні.

Величезні обсяги російської економіки унеможливлюють дієву допомогу, тоді як економічний простір України дещо інший, має приблизно такі ж розміри, як і польський. Це дозволяє Америці та Заходу надати Україні допомогу для проведення економічних реформ, як ми допомагали Польщі протягом останніх десяти років. Вільна демократична Україна, в якій здійснюються економічні реформи, має велике значення для всього європейського економічного

механізму.

З цього погляду, Львів відіграє величезну роль, бо Ви є провідником українського успіху та українських реформ. Для мене надзвичайно велика честь стати Почесним громадянином Львова.

Я завжди знав і вірив, що буде Незалежна Україна!

Я переконаний, що Україна буде гідним партнером вільної об'єднаної Європи. ... у цьому процесі спеціальну роль відіграватиме Львів.

З Б І Г Н Є В Б Ж Е З І Н С Ь К И Й
УКРАЇНА-ПОЛЬЩА: РОЛЬ ТА МІСЦЕ
В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ
ІНТЕГРАЦІЇ

F

ЩО МОЖНА
І ЧОГО НЕ МОЖНА
РОБИТИ ДЛЯ СУСІДА? —
НЕ ВИКЛИКАТИ НАДІЙ, ЯКІ НЕ МОЖНА ВИКОНАТИ

К Л А У С Б А Х М А Н

Пане міський голово! Пане ректоре! Пані і панове!

Деякі з картин цього залу нагадують мені сучасну ситуацію. Але хочу сказати, що мені дуже приємно бути тут сьогодні з Вами.

Тема моєї доповіді "Україна-Польща: роль та місце в європейській інтеграції". Я буду виступати дуже коротко, щоб вкластись у регламент, і ми змогли б більше часу присвятити дискусії.

Думаючи про цю тему, мені здається, що дуже важко сказати щось нове. Та, розглядаючи проблему з перспективи Вашингтону, мені здається, що було б корисно побудувати мою доповідь на основі двох важливих понять — наслідування (імітація) та переосмислення (ревизначення).

Говорячи про роль Польщі в регіоні, ми побачили, яке значення має наслідування. Сучасний досвід Польщі у багатьох вимірах - це наслідування, повторення того досвіду, який вже мала Західна Європа після Другої світової війни. Розбудова Західної Європи ґрунтувалась власне на примиренні Німеччини та Франції, без якого не було б сучасної Західної Європи.

Але це примирення, насамперед, результат добре продуманих та наперед визначених зусиль обох сторін По-друге — це був продукт системи безпеки, яка встановилась в Європі внаслідок діяльності НАТО. Без цього альянсу не було б франко-німецького примирення, бо власне НАТО забезпечило безпеку Франції та Німеччини на час пошуків примирення. Отже без франко-німецького примирення не було б Європейського Союзу.

Процес європейської розбудови і

13

ЗБІГНІВ
БЖЕЗІНСЬКИЙ
УКРАЇНА-
ПОЛЬЩА
РОЛЬ ТА МІСЦЕ У
ЄВРОПЕЙСЬКІЙ
ІНТЕГРАЦІЇ

Польські мас-медіа майже не звернули уваги на один із аспектів останнього візиту президента Квасневського до Києва, який тут же опинився на перших шпальтах українських газет. У той же час, коли Олександр Квасневський обіцяв своїм українським співрозмовникам, що польсько-український кордон буде відкритим і після того, як Польща увійде в ЕС, міністр, голова Комітету європейської інтеграції Рішард Чарнецький заявив, що Польща до 2002 року введе візи для українців.

Цей приклад показує, передусім, що польські політичні еліти мають труднощі з пристосуванням принципових цілей зовнішньої політики, щодо яких існує всенародний консенсус до поточної політики. Ніхто не ставить під сумнів те, що незалежність України становить для Польщі життєвий інтерес, що Польща повинна підтримувати Україну, зміцнювати її незалежність, застосовувати у відносинах з Росією принцип (як про це написав на сторінках "Жечі Посполитої" Ежи Помяновський) "Нічого про нас без них" (України, Білорусі, прибалтійських країн). Ці

формули повторюються майже на кожній конференції про зовнішню політику. Але що конкретне з них випливає? На цих конференціях добродушні і проникнуті найкращими намірами протагоністи польсько-українського єднання вимагають, щоби Польща боролася за приєднання України до СЕФТА. Натомість у Києві інтелектуали і політики дискутують про те, чи інтеграція України з Заходом повинна полягати в тому тільки, щоби вступати у НАТО, чи в Європейську спільноту. Це відбувається в ситуації, коли, згідно з угодою про поділ Чорноморського флоту, на території України ще 20 років будуть базуватися російські військові кораблі, коли Європейська спільнота не виявляє ані найменшого бажання підписати з Україною хоча б асоціативну угоду (договір про співробітництво тільки-тільки набув чинності) і коли СЕФТА, швидше за все, перестане існувати після того, як її члени вступлять у Європейську спільноту. Отже, постає принципове питання: якими є реальні можливості перевести правильні і почесні гасла у конкретну польсько-українську співпрацю?

розширення НАТО продовжується. І Польща зараз залучена до цього процесу — процесу наслідування чи повторної гри. Це дуже добре визначає роль Польщі в сучасній європейській безпеці. Це включає розширення європейської безпеки та й самої Європи. Німецько-польське примирення є також наслідком франко-німецького примирення. І членство Польщі в НАТО дає полякам почуття безпеки. Таким чином що поляки не будуть вразливими до Німеччини - сильнішого сусіда.

Другим, паралельним до цього, є процес переосмислення ролі Польщі в Центральній Європі. Незалежна Польща — член НАТО і, в майбутньому, член Європейського Союзу, не може втратити і ту роль, що вона завжди відігравала у цій частині світу, виходячи з геополітичних умов. Ми бачимо, що ці умови на схід від Польщі є дещо іншими. Бачимо, що історичну роль Польщі необхідно переосмислити. Ми не говоримо про

утворення якоїсь структури, у якій Польщі відводилась би головна роль. Ми повинні впроваджувати регіональну кооперацію, співпрацю центральноєвропейських держав на засадах рівності, з розумінням того, що ця регіональна співпраця підтримуватиме та посилюватиме європейську безпеку, а також сприятиме процесові загальноєвропейської інтеграції. У цьому випадку ми говоримо про переосмислення ролі Польщі, значно видозміненої. Польщу можемо вважати магнітом, який притягуватиме інші країни до процесів європейської інтеграції, а також до євроатлантичного союзу.

Мені здається, що ці два поняття — наслідування та повторне визначення так само можна використати і для визначення ролі України в Європі. Україна теж в певному сенсі повинна наслідувати європейський досвід. Як Польща через польсько-німецьке примирення наслідує франко-німецьке примирення, так само й Україна

Що не можна робити для України

З усією певністю, Польща не зможе залишати кордони відкритими для українців після вступу у ЄС, щобільше — клямка впаде ще раніше, оскільки у зв'язку з напруженим міграційним і політичним становищем у деяких країнах ЄС Європейська комісія робитиме це питання тестом для Польщі та інших країн-кандидатів. Це вже чітко висловив комісар, який відповідає за спільний ринок, Карло Монті, під час свого візиту до Варшави, а також Ганс ван ден Брук, вписавши цю вимогу серед дороговказів інтеграції. Сподівання на те, що Польщі вдасться просвердлити свою невеличку дірочку в шенгенській системі, примарні.

Однак у західноєвропейських столицях і серед брюссельських аналітиків зростає розуміння того, наскільки важливо для Польщі підтримувати контакти з Україною. Прикордонний рух між Польщею і Україною, поза сумнівом, зменшиться, але наскільки — це значною мірою залежить від Польщі. Візи, які видаються в шенгенській системі, повинні проходити через Центральну шенгенську

інформаційну систему (SIS). Уже зараз можна розбудувати телекомунікаційну інфраструктуру між польськими консульськими установами, Міністерством закордонних справ у Варшаві і SIS. ЄС не буде також мати нічого проти збільшення кількості польських консульств, наприклад, на західноукраїнських теренах, оскільки цим можуть користуватися всі громадяни ЄС.

Деякі розв'язання підсуває сама ЄС. Особливий наголос ЄС робить на тому, щоби створювати інституції, які б у майбутньому розпоряджалися коштами структурних фондів, зміцнювали самоврядування і самоорганізацію суспільства. Спільний польсько-український університет, спільне телебачення, спільні радіостанції, осередки соціологічного моніторингу в польсько-українському прикордонні, товариства економічного співробітництва (такі, як польсько-німецьке товариство в Гожуві) — ось ці інституції. Уже кілька років Польща намагається ввести у дію Інститут польської культури в Києві, на що багато представників українського світу нетерпляче чекають.

Якщо з якихось міркувань — хоча б лише бюджетних — там не може з'явитися Інститут польської культури, то нехай з'явиться Європейський інститут,

КЛАУС
БАХМАН
ЩО МОЖНА
І ЧОГО
НЕ МОЖНА
РОБИТИ
ДЛЯ СУСІДА?
НЕ ВИКЛИКАТИ
НАДІЙ, ЯКІ НЕ
МОЖНА
ВИКОНАТИ

включена зараз у процес історичного примирення, який іде паралельно і наслідуює німецько-польське та франко-німецьке примирення. Це є інтегральна частина процесу розбудови Європи, яка здійснюється через загальне примирення та гарантування безпеки. Цей процес відчиняє двері Україні для зближення та творення органічних зв'язків з НАТО та ЄС. Колись у майбутньому українці будуть самі вирішувати, куди вони хочуть скерувати ці мости, і наскільки глибокими мають стати ці органічні зв'язки. Але наслідування європейського досвіду, процес розбудови справжньої безпеки залучає теж регіональну співпрацю. Зараз, наприклад, мова йде про коридор для нафти, який би сполучив Польщу і Україну через Чорне море до Азербайджану. Це частина цього процесу творення органічних зв'язків та формування розвиненої структури Європи. Але окрім наслідування, Україна стоїть перед процесом перевизначення своєї ролі. Існування незалежної України не є ні

антиросійським, ні антипольським політичним чинником, з іншого боку, її існування спонукає до преосмислення взаємозв'язків з Польщею та Росією.

З Польщею повторне визначенні взаємовідносин через примирення робить свій внесок до творення більшої Європи, з Росією - допомагає трансформувати саму Росію. І власне тому, на мій погляд, один з найважливіших аспектів незалежності України — це дія і вплив, який вона робить на Росію для її перевизначення.

Цей вплив змушує Росію визначитись з двома ключовими запитаннями — що таке Росія і де вона зараз знаходиться? Протягом останніх 400-500 років відповіді на ці запитання були дуже різні. І вони були глибоко пов'язані з їх імперіялістичними ідентифікаціями. За наших умов відповідь має бути іншою. Хоча зараз багатьом росіянам боляче погодитись з цими фактами і

15

ЗБІГНЄВ
БЖЕЗІНСЬКИЙ
УКРАЇНА-
ПОЛЬЩА
РОЛЬ ТА МІСЦЕ У
ЄВРОПЕЙСЬКІЙ
ІНТЕГРАЦІЇ

яким би спільно управляли і спільно фінансували Польща й інші європейськими країни поширював знання про Польщу, інші країни ЄС і про саму ЄС.

Хто замикає кордон — Польща чи Європейська спільнота?

Суперечливі заяви польської дипломатії щодо східних сусідів у справах Шенгену показують ще одне — труднощі у формуванні образу Польщі на сході. Спочатку дипломати говорили, що проєвропейська орієнтація Польщі може бути вигідною для України. Польща буде адвокатом України в ЄС і НАТО. Коли це виявилось тупиком, виникла нова версія - що це Спільнота вимагає від Польщі закрити кордони. Це правда. Але ця правда також доводить (і про це зі сарказмом зауважила російська преса), що Польща, звичайно, проукраїнська, але не ціною своїх європейських прагнень. Проте існує ще одна аргументація, яка має ту перевагу, що її можна застосовувати як у Брюсселі, так і в Києві. Вона твердить, що хоча шенгенська система й обмежує в'їзд громадян третіх країн в ЄС, але одночасно

значно розширює свободу пересування всередині ЄС для тих, хто має шенгенську візу. Інакше кажучи: сьогодні українець може приїхати до Польщі без візи, а завтра йому треба буде мати візу. Але тоді це буде віза, яка відкріє йому шлях у цілу ЄС, аж до Португалії!

Членство Польщі в ЄС відкриває також багато інших можливостей. Польща, вступаючи до ЄС, приймає усі переваги, які з цього випливають, включно з Шенгеном, після чого може провести, вже як член ЄС, кілька важливих для України питань:

— підписання з нею асоціативної угоди, а потім надання їй статусу асоційованого партнера Західноєвропейської спільноти (ЗС);

— внесення України до списку країн, громадяни яких не потребують віз при в'їзді на територію спільноти (як програма-максимум). Це мало б для України ще й ту перевагу, що громадянство України стало б привабливішим для тих українських росіян, які досі не прийняли українського громадянства;

— проведення (як програма-мінімум) реґуляцій, які б зробили можливим невеликий кордонний рух в рамках шенгенської системи

визнати їх.

Але перевизначення Росії допоможе створити нову ситуацію в Європі і це є дуже важливим історичним значенням України. Крім цього переорієнтацію української ролі можна застосувати до цього великого утворення, що зветься СНД. Адже незалежна Україна надає СНД повторне визначення, яке не є вже лише іншою назвою для СРСР. Це означає, що СНД є структурою для економічної співпраці на підставі основних принципів, яким є національна суверенність. Це не суперполітична організація — це організація економічної співпраці незалежних держав, що є дуже важливим. Зокрема, це допомога Росії конструктивно відповісти на ці два стратегічно важливі запитання - де є Росія і що таке Росія?

Роль України для Росії — наслідування європейського досвіду та перевизначення стратегічного значення України. Я вважаю, що

кожна по-різному, Польща та Україна є критичними гравцями у розбудові нової реальності на європейському континенті, який протягом цілого століття пережив великі випробування і втворив чимало небезпек, небачених досі в західному світі. Ми мали дві жахливі світові війни та інші катаклізми. Україна і Польща через наслідування і переосмислення допомагатимуть формувати нову Європу. Своїми зусиллями допоможуть закрити жахливі сторінки історії.

Отже, з погляду Вашингтону, найважливішим у стратегічній ролі Польщі та України є співпраця між цими двома країнами. Це критично-важлива історична місія, яку ці дві країни намагаються сьогодні наслідувати. І я думаю, що Львів, виходячи з своєї поважної творчої, часом болісної, історії, буде відіграватиме дуже важливу роль для досягнення успіху у цій стратегічно-важливій місії.

(практично позбавлені охорони пішохідні і велосипедні переходи між Німеччиною, з одного боку, і Польщею і Чехією, з іншого, знаходяться в шенгенській системі). Проте це потребує ущільнення кордонів України з третіми країнами, зокрема з Росією, Білорусією і кавказькими країнами (що не обов'язково має означати введення для них віз); — реформи системи TACIS і деяких програм структурних фондів так, щоб використати їх для побудови спільних проектів на польсько-українському кордоні.

Можна, звичайно, сперечатися щодо того, чи це реалістична програма і чи Польща зможе цього досягти, але це, безумовно, більше реалістично, ніж висловлювати публічні сподівання, що польсько-український кордон років за два буде так само відкритий, як сьогодні.

КЛАУС
БАХМАН
ЩО МОЖНА
І ЧОГО
НЕ МОЖНА
РОБИТИ
ДЛЯ СУСІДА?
НЕ ВИКЛИКАТИ
НАДІЙ, ЯКІ НЕ
МОЖНА
ВИКОНАТИ

Україна й Європейська спільнота

16

У Польщі вже нікого не треба переконувати, що членство в ЕС — це більше, ніж просто вступ у ще одну міжнародну організацію, який збільшує

геополітичну безпеку цієї країни. Україні нема в десятці країн Центральної і Східної Європи, які Європейська комісія і Європейський парламент планують прийняти під час наступного розширення Спільноти. Щоправда, президент Л. Кучма відразу ж після набуття чинності договором про співробітництво між Україною і ЕС заявив, що його амбіції посуваються далі, ніж це передбачено договором, але генеральний директор, який у ЕС відповідає за контакти з Україною, Гюнтер Буркгард, мовчав як про зони вільної торгівлі, так і про асоціативну угоду. Не було мови навіть про лібералізацію обороту сталі й текстилю і про пом'якшення візової політики, писала потім газета "День" у статті "ЕС любить Україну, але ззаду". Одночасно всі соціологічні дослідження останніх років доводять, що проєвропейську орієнтацію Удовенка і Кучми підтримує незначна більшість політичних еліт (52%), суспільство ж у переважній більшості думає інакше. Те саме стосується членства в НАТО.

Замість польської зони впливу на Україну — європейська

Сьогодні політика Польщі щодо України є функцією її європейської політики, хоча багато політиків не усвідомлюють цього і намагаються вести її по старих, стертих білатеральних рейках. Однак це повинно призвести до постійних конфліктів і непорозумінь. Підписуються двосторонні угоди (угода про безвізовий режим), від яких потім, після протестів Європейської комісії, доводиться відмовлятися. Це викликає постійні сподівання, яких потім не можна дотриматися.

Більш європейська політика Польщі щодо України несе із собою деякі обмеження і неприємності; рішення про торгівлю і рух через кордон приймаються вже не у Варшаві, а з участю Польщі в Брюсселі. Така політика створює нові можливості. Польща сама може на Україні будувати сферу впливу за допомогою польських мас-медіа, польської меншости і польських інституцій. Але це наражає її на підозри про реполонізацію західної України (такі голоси вже сьогодні де-не-де з'являються), на величезні витрати і на конкуренцію інших, хто має там свої інтереси. В побудову

європейської сфери впливу Польща може внести свої знання і свій досвід, не викликаючи спротиву на Україні, може ділити витрати з іншими і покращити свій дещо підпсутий образ у Брюсселі та інших західноєвропейських столицях. Тим паче, що не лише Польща зацікавлена в стабілізації в Україні та в зміцненні її незалежності.

У ЕС і НАТО є кілька країн, яким на цьому залежить; Угорщина і Румунія, які співробітничать з Україною в євро регіонах і в прикордонній торгівлі. Є ще одна країна, яка в польських мас-медіа взагалі не з'являється в цьому контексті, хоча не менше, аніж Польща, дуже зацікавлена стабілізацією України. Туреччина — не лише сусід України, але й один з її найбільших торговельних партнерів, який співробітничать з нею в так званій чорноморській кооперації. Вплив світської, прозахідної Туреччини має значення для становища в Криму, особливо якщо це стосується противаги для фундаменталістських тенденцій серед (досі переважно проукраїнських) ісламських кримських татар, багато з яких мають родичів і знайомих у Туреччині.

Т А Р А С В О З Н Я К

S

ПРОСУВАННЯ ЕС
НА СХІД.
ПЕРСПЕКТИВА
УКРАЇНИ

D

F

Z

ГЕОПОЛІТИЧНА
РОЛЬ ЗАХІДНОЇ
УКРАЇНИ В
УКРАЇНСЬКОМУ ТА
ЄВРОПЕЙСЬКОМУ
КОНТЕКСТІ

R

Т А Р А С В О З Н Я К

Розглядаючи проблему співпраці, кооперації чи можливого у далекому майбутньому вступу України у Європейський Союз, ми повинні спочатку визначитися з найзагальнішими проблемами чи перспективами самого ЕС.

Щонайперше слід зауважити, що ЕС значною мірою є не стільки реалією, скільки завданням — відповідь на багато запитань європейської інтеграції не знають і самі члени співтовариства. Цими запитаннями є і рівень інтеграції, і проблема збереження різних ідентичностей, і самі межі, до яких можуть і могли б сягати інтереси та поширюватися кордони ЕС.

Якщо говорити про цивілізаційні межі, то Європу можна з певними застереженнями поширити аж до Владивостока. Однак чи прагнуть європейці поширити межі ЕС до Тихого океану? Але тоді як інтегруватися з Росією? Чи може полишити її і кооперуватися щонайдалі з Україною. Але і це держава занадто велика і все

ще не відповідає європейським стандартам. Її інтереси вже тепер сягають далеко поза межі Старого континенту на Схід. Існування незалежної України надзвичайно сильно залежить від туркменського газу та азербайджанської (а в перспективі — іранської та іракської!!) нафти, а водночас і від військової співпраці з рядом країнами того ж регіону. Але і зігнорувати її неможливо — вона таки перегороджує ледь не половину європейського континенту.

Може, відповідь можна було б пошукати в самих претендентів — України та Росії? Але для того обидві держави мали б щонайперше визначитися із власним статусом та орієнтацією в політичному полі сучасного світу. Якщо середньоевропейські держави, як-от РП, ЧР, Угорщина, одразу і однозначно визначилися у своєму Центрально-Європейському статусі і чітко зорієнтувалися на вступ у всі європейські структури та НАТО, то Україна і Росія мали з цим проблеми. Росія має їх і досі.

Росія не може, принаймні на рівні

1. Геополітична роль України на сучасному етапі.

Одною з основ планування політичної стратегії є врахування засад геополітичних особливостей кожної з країн-суб'єктів світового та регіонального політичного процесу. Роль геополітичних чинників є різною у різні періоди розвитку державних та міждержавних стосунків. Геополітичний контекст створює свого роду „довкілля” довкола кожної із держав. До нього належать і фізико-географічні дані конкретної території, економічні аспекти розвитку держави, що характеризують її місце у системі міжнародного розподілу праці, місце у сітці торгівельних зв'язків, особливості структури населення, його ментальних та політичних установок, рівня політичного впливу на міжнародній арені, політичну структуру, спрямованість та інтенсивність військово-політичних устремлінь сусідніх держав. Геополітичні чинники безпосередньо впливають на рівень національної

безпеки держави. Тому вони повинні враховуватися при визначенні цілей, стратегії та тактики, які ставить перед собою кожна з держав.

Головною подією, що формує геополітичну ситуацію у Центрально-Східній Європі до якої належить новопостала держава Україна є розпад СРСР. Зрештою він ще не завершився і має як позитивні так і негативні наслідки у різних сферах життя цього регіону. До негативних слід було б віднести власне незавершеність цього розпаду, несаможитність держав, що постали на місці СРСР, загальну нестабільність, постійні економічні та політичні кризи, невпинні спроби реставрації старої системи з боку старого колоніального центру.

Розпад СРСР знищив фактичну біполярність світу та посилив формування інших центрів впливу. Під натівською, а фактично американською парасолькою безпеки було виплекано ЕС, відновила свою потугу Німеччина. Зараз наступив час нової Європи. Звичайно Німеччина, як головний економічний компонент Європейського Співтовариства, хотіла б мирним

державних ідеологем, відмовитися від своїх великодержавних амбіцій, і зрештою дійсно є великою державою, якій важко згодитися з невластивою для неї роллю одного з членів ЄС. Її справжні геополітичні, економічні та інші інтереси сягають далеко за межі найближчого та подальшого зацікавлення Європейського Союзу. Останнім часом у відповідь на просування НАТО на європейський Схід вона все більше переорієнтовує свої інтереси на Схід азіатський. Разом з Пекіном Москва виробляє та пробує втілити доктрину “багатополюсного світу”. Для чого це робиться — зрозуміло. Вона робить спроби знову протиставитись американському домінуванню у світі. Не менше активним партнером Росії в цьому напрямку є й Індія. Ба, навіть Ірак — особливо в сфері добування нафти. Та Іран — в енергетиці. Отже, Росія неначе пробує інтегрувати довкола себе так звані антиамериканські сили. Добре, що це тільки спроби. Враховуючи всі ці фактори та економічні,

фінансові, політичні параметри Росії, і сам ЄС не веде мову про членство Росії у ньому. Інша річ, що він має мати з нею відповідно врегульовані стосунки. Зрештою невизначеною залишається і позиція самої Росії. Однак на цьому етапі стосунків головне враховувати свої та чужі інтереси. На жаль, щодо Росії з боку ЄС цього не завжди дотримуються. Але не дуже коректна поведінка щодо неї, особливо в економічній сфері, може спровокувати непередбачену реакцію. Щось подібне сталося влітку цього року, коли ЄС відмовився зняти обмеження на імпорт російського текстилю. Натомість Росія пригрозила зустрічними обмеженнями та квотами. Російський прем'єр-міністр Віктор Черномірдин буквально сказав таке: “Не можна миритися із ситуацією, коли ми відкриті по багатьох видах продукції, а для наших товарів вводять квоти”. Водночас на переговорах у Брюсселі Росія клопоталася про те, щоб Єврокомісія визнала її як країну з “ринковою економікою”. Це могло б відкрити їй шлях до вступу у Всесвітню торгову організацію (ВТО) вже

шляхом поширити свої традиційні впливи у Центрально-Східній Європі (в тому числі і через Україну з її традиційно „пронімецькою“ Західною Україною).

1.1. географічне положення

Географічне положення України , розміри її території, чисельність населення, природні ресурси, інтелектуальний потенціал поставили її у ряд найбільших європейських держав.

Важливою географічною характеристикою є те, що Україна — єдиний географічний простір не перерізаний значними водними чи гірськими перепонами з більш-менш рівномірними кліматичними переходами. Це дає змогу розглядати його як однорідну базу, яка дозволила сформуватися на досить великому просторі не тільки єдиному економічному організмові, але і єдиному етносові.

Вона знаходиться на головних транспортних коридорах, що сполучають Північ-Південь та Схід-Захід Євразії, басейни Балтійського та Чорного морів, великі та перспективні нафтові

та газові родовища у Середній Азії, Сибіру та Кавказі із споживачами у Європі . Не менше цікавими є і пошуки нафтових та газових родовищ у шельфі Чорного моря.

Україна лежить на цивілізаційній межі латинського (католицько-протестантського) та візантійського (православного) світів. А з уваги на те, що Західна Україна поєднує в собі обидві традиції — ця межа в якомусь аспекті проходить через саму Україну по межі Західної та Східної України. Історично ця „порубіжність“ сформувалася релігійним протистоянням Сходу та Заходу Європи, Російської імперії та європейських імперій, СРСР та НАТО. Зрештою, це відома теза Семюела Гантінгтона (Huntington S., The Clash of Civilization and the Remaking of World Order. N.Y., 1996), яка за релігійною ознакою поділила, гадаю досить штучно, Україну.

На півдні Україна має широкий вихід до незамерзаючої акваторії Чорного моря з виходом в Середземномор'я та на Близький Схід. У

наступного року. Однак їй у такому статусі було відмовлено, попри декларативне вираження підтримки її в цьому питанні. Сьогодні головним документом, що регламентує стосунки РФ з ЕС є "Договір про партнерство та співробітництво", що був підписаний 24 червня 1994 року. Однак на найближчий час слід очікувати більш прагматичної позиції Росії щодо ЕС. Шок після розпаду СРСР минув, і вона починає усвідомлювати та відстоювати свої нові інтереси.

Але й Україна з політичних міркувань не могла і не була суспільно та політично готова до свого самовизначення щодо ЕС. Ще довго обговорювався євразійський варіант розвитку (за російським зразком та за інерцією), і тільки останнім часом більш-менш конкретно заговорили про однозначну інтеграцію України в Європу (правда, настільки, наскільки це найближчим часом можливо). Поступово Україна з політичної новинки стала однією з найголовніших ланок центральноєвропейської політики. Особливо це

стосується проблеми європейської безпеки. А з неінтегрованою у тій чи іншій формі в Європу Україною її не забезпечити. Стосунки України з ЕС формалізувалися з підписанням 14 червня 1994 року (на десять днів раніше, ніж з РФ) "Договору про партнерство і співробітництво". Одним з головних пунктів цього співробітництва було передбачено створення зони вільної торгівлі між ЕС та Україною. З того часу підписано ще низку угод. І врешті ще 14 вересня 1995 року міністр закордонних справ України Геннадій Удовенко заявив, що стратегічною метою України є вступ у ЕС. Натомість на найближчий час її метою є досягнути статусу асоційованого члена у цій структурі та створення зони вільної торгівлі.

Як на мене, то усвідомлення того, що важко буде побудувати стабільний європейський дім без України таки зміцніло. Європейський Союз навіть прийняв спеціальну програму дій щодо України (це третій програмний документ ЕС, що присвячений протягом останніх трьох років Україні). Однак і самі члени ЕС ще не визначилися, очевидно, щодо

21

ТАРАС
ВОЗНЯК
ПРОСУВАННЯ
ЕС НА СХІД.
ПЕРСПЕКТИВА
УКРАЇНИ

майбутньому розвиток української активності у цьому напрямку виглядає досить перспективним, хоч і не легким. Щонайпершим інтересом України є постачання енергоносіїв та експорт своєї продукції у ці країни. На противагу цьому Лестер Фероу (La Maison Europe suprepuissance du XXI siecle, Paris, Calmann-Levy, 1992, 1992) гадає, що місце кожної з країн у цивілізаційному просторі визначається і визначатиметься економічною інтегрованою у певні великі економічні системи. Головним є те, хто визначатиме правила міжнародної торгівлі у XXI столітті — США, Європа чи Японія? Чи будуть США єдиною військовою наддержавою у XXI столітті? Та й чи не пошкодить це американській економіці? Якщо мова йде про правила торгівлі, то Україна може стати стратегічно важливим об'єктом чи суб'єктом з огляду на своє розташування. Так само важливим тереном вона стає і завдяки неминучій конкуренції між США та Європою, чи США та Німеччиною — новою зростаючою потугою на континенті у разі неспішності ЕС як єдиного ефективного організму.

Однак саме через Україну може проходити процес реальної, а не декларативної, як досі, економічної інтеграції країн Східної Європи в Європу. У тому числі й інтеграції у атлантичні економічні та політичні структури навіть Росії.

1.2. у контексті відносин з Росією

Поява та саме існування держави Україна дуже змінило розклад сил у Центрально-Східній Європі. Звичайно, поява України є результатом розпаду СРСР як новітньої російської імперії, але водночас це є і гарант того, що Російська Федерація не перетвориться знову в імперське політичне утворення. Таким чином існування незалежної України дасть змогу уникнути нового протистояння у Центральній Європі. Однак це питання ще остаточно не розв'язане — можливий і реінтеграційний у різних аспектах процес розгортання подій.

Україна, як і всі пострадянські політичні утворення, до цього часу є досить нестабільною в економічному та політичному сенсі країною. І саме як стабільна та сильна держава вона не влаштує

цієї ролі України. Угода про партнерство та співпрацю між ЄС та Україною, що підписана ще 1994 року так і не ратифікована багатьма країнами. Крім того, у багатьох питаннях позиція ЄС є і зрозумілою, і незрозумілою. З одного боку, ЄС неначе декларує бажання інтегрувати в себе Центрально-Європейський регіон, але водночас захищає свій ринок від східноєвропейського чорного металу, хімічної продукції, вугілля, деяких видів риби, сільськогосподарської продукції. І то виробленої не тільки в Україні чи Росії, але і у Польщі.

Ще одним аспектом, який призводить до невизначеності позиції ЄС щодо свого просування на Схід є ті затрати, за які треба заплатити самим членам ЄС. Якщо б мова йшла про інтеграцію Чехії, Польщі, Угорщини та Словаччини, то сумарна допомога цим державам для адаптації їх економіки має становити 8 млрд.єкю (за даними Лондонського центру досліджень економічної політики), якщо ж до цього списку додати Румунію та Болгарію, то сума становитиме 13 млрд.єкю. Чи

готовий ЄС заплатити таку ціну за розширення своїх можливостей? Особливо якщо врахувати, що головний двигун ЄС — німецька економіка — пробуксовує і все не може вибратися з прусських боліт. А для інтеграції особливо важливо не тільки рухатися у певному напрямку, але і не втратити темпу та ініціативи, бо по-перше політико-економічна порожнеча не може довго існувати, вона швидко заповнюється іншим змістом — з Сходу чи Півдня, або ж із-за Атлантики. А по-друге, не можна безкінечно довго розраховувати на очікування роздратованих економічними негараздами мас населення, які неминуче переорієнтовуються на хоча й ілюзорні, але неначебто ближчі політико-економічні орієнтири. Отже час позитивного сприйняття ідеї інтеграції з ЄС не є безкінечним. Та й ринки України, Росії та інших країн регіону захоплюють інші конкуренти і тоді входження до них стає все складнішим. Зрештою це може привести навіть до формування антиєвропейських економічних та політичних лобі, і приклади цього вже є.

Росію, яка так і не знайшла в собі сил до решти відмовитися від зазіхань на українську незалежність. Натомість саме існування України може допомогти Росії знайти своє нове обличчя. Росія за інерцією бачить в Україні не свій шанс чи партнера, а тільки сферу своїх „життєвих інтересів“ і прагне якщо не безпосередньо приєднати її, то принаймні перетворити у свого сателіта чи буфер щодо НАТО. Після семи років незалежності та унезалеження Росія залишилась головним економічним партнером України — українські товари можна реалізовувати у першу чергу саме у Росії та інших державах СНД, а не на Заході. Туди їх або не допускають, або вони там неліквідні.

Стосунки з Росією складаються різнопланово. Вони не є чимось сталим, хоча явно виступають як загальне тло. Їх формують усі учасники процесу — Росія, Україна та інші країни. Звичайно, Україна має цивілізаційну та історичну близькість з Росією. Але вона супроводжується і одночасним відштовхуванням. Тобто стосунки амбівалентні.

Водночас виглядає на те, що міжнародне співтовариство годиться з тим, що Україна є сферою інтересів також і Росії. Воно розуміє, що нехтування цим фактом може призвести тільки до збільшення напруги та конфліктів.

Україна, головні її Західний регіон, є порубіжжям між двома великими політичними, економічними, військовими просторами — євроатлантичним та євразійським (Росія та її сателіти). Ситуація невизначеності та порубіжжя і будуть формувати у найближчому майбутньому стосунки України з Росією, щодо якої вона буде помірковано то наблизитися, то віддалитися.

1.3. в атлантичному просторі

Звідси випливає і роль України як загальноатлантичного чинника - щонайперше вона є тим фактором, що не дає змоги Росії знову трансформуватися у наддержаву, чим значною мірою допомагає процесові творення єдиного атлантичного геополітичного простору у Північній півкулі. З іншого боку, на цьому етапі Україна разом з Молдовою, Литвою та донедавна

Однак найбільшим здобутком України останнього часу стала власна визначеність. 1996 року офіційний Київ вперше конкретно та чітко окреслив свою позицію щодо процесів загальноєвропейської інтеграції: стратегічною метою України названо інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури з пріоритетом вступу до Європейського Союзу. Зробити такий вибір для українського суспільства було нелегко. Однак зрозуміло, що воно ще до нього повністю не готове ні політично, ні економічно, ні психологічно. Хоча самоусвідомлення себе європейцями для українців набагато характерніше, ніж для росіян. Для українських еліт ідентифікація з європейством становить 51%, тоді як у Росії 26%. До членства у ЄС позитивно ставляться 77% українських еліт, в той час як у Росії тільки 26%. Але це тільки еліти, натомість в цілому по країні цей показник у Україні становить лише 51%, а в Росії 20%. Зрештою і ЄС не вважає вступ України абсолютно необхідним. Про Росію і мови не може

бути. Однак рішення рухатися в напрямку ЄС зблизило Україну щонайперше з її безпосередніми сусідами — Польщею, Угорщиною, Чехією, Словаччиною. Важливим позитивом є і однозначно більш європейська орієнтація як українських еліт, так і народу в цілому.

Визначаючи головні напрямки української політики після саміту НАТО у Мадриді, Президент України Леонід Кучма сказав: “Я поставлю проблему чітко: головною метою роботи МЗС і всіх інших відомств, що мають до цього відношення, повинна стати економізація зовнішньої політики. Підписання Хартії з НАТО це, звичайно, добре, але, якщо не буде змін в економіці, в тому числі і в напрямку ЄС, то вся праця може виявитися даремною. Нам необхідно активізувати економічні відносини перш за все з Німеччиною, Францією, Великою Британією. Звичайно ми недопрацюємо у напрямку ЄС. Необхідно створити окреме відомство, яке відповідало б за контакти з Європейським співтовариством.” Однак це все ще слова, важливі слова, але слова.

23

ТАРАС
ВОЗНЯК
ПРОСУВАННЯ
ЕС НА СХІД.
ПЕРСПЕКТИВА
УКРАЇНИ

Білоруссю творили своєрідну буферну зону між НАТО, країнами що ввійдуть до НАТО, та країнами Ташкентського договору. Сьогодні немає безпосередньої загрози Україні з цього боку, однак сама роль буфера, яку значною мірою накиннули Україні, є роллю досить небезпечною, бо Україна може бути втягнута у чужі конфлікти.

Україні запропоновані особливі стосунки з НАТО, хоча це зовсім не „парасолька загальної безпеки“. Україна практично не інтегрована ні у яку систему колективної безпеки.

Водночас Україна є державою, що лежить на фронті нового протистояння Північ-Південь, між християнською „багатою“ Європою та мусульманським „бідним“ Півднем. Вогнища цього нового протистояння безпосередньо прилягають до України і навіть є всередині неї у Криму. І тут її інтереси можуть бути дуже підважені, оскільки саме з Півдня Україна розраховує отримувати такі необхідні для неї енергоносії.

Однак під час нового перерозподілу впливів у Європі — зокрема військових — Україна може бути втягнута у конкуренцію між

потенційними прихильниками атлантичної системи безпеки (США, Велика Британія, Італія) та європейської системи безпеки (Франція, Німеччина?), яка може замінити НАТО, що зменшує свою потугу після зменшення контингенту військ США на континенті, яке робить військову присутність США символічною.

1.4. у європейському просторі

Що стосується загальноєвропейського інтеграційного процесу, то попри декларацію уряду та Президента України взяти курс на вхід до Європейського Співтовариства, поки що про це не може бути мови. Україна опиняється за межами ЄС, хоч безпосередньо до нього прилягає на його польському та угорському відтинку.

Однак чим може бути цікава Україна та Західна Україна для нових сил та політичних об'єднань, що постають в Європі. США допомогли Європі піднятися з економічної розрухи після Другої світової війни. Вони ж забезпечили безпеку Західної Європи та Європейського Співтовариства. Однак після розвалу СРСР та Варшавського

Політичний та дипломатичний ресурс у просуванні України до Європи вже майже вичерпаний, ледь не всі запевнення дано — далі слово за економікою та конкретними перетвореннями, а тут із здобутками не так густо.

Сьогодні, скажімо Польща, є однією з країн, що найшвидше розвиваються у Європі. Показниками того є порівняно низький і все стабільніший індекс інфляції, фактичне зниження рівня безробіття та збільшення кількості робочих місць, те, що дві третини експортної продукції виробляє приватний сектор, який переважає у торгівлі, сфері послуг, сільському господарстві, те, що приватний сектор охопив уже половину всього виробництва, те, що відбулося різке зростання капіталовкладень, оскільки РП вважають стабільним і великим, для Європи, ринком.

Україні, на жаль, багато не вдалося з того, що вдалося Польщі, Чехії та Угорщині. За весь період незалежності до середини цього року Україна набрала в сумі 1.66 мільярдів доларів

США іноземних інвестицій, що годі порівнювати з десятками мільярдів інших набагато менших країн Середньої Європи. І це попри те, що сьогодні в Україні створені всі можливі структури, що мають стимулювати збільшення інвестицій. Це і Національне агентство України з питань реконструкції та розвитку, і Консультативна рада при Президенті з питань іноземних інвестицій, і Міжвідомча координаційна комісія при Кабінеті Міністрів України з питань супроводу інвестиційних проєктів, і Палата незалежних експертів при Президенті України з питань інвестицій. Однак є і непередбачуваність українського законотворчого процесу, і раптові скасування пільг для іноземних інвесторів, немає належного розуміння, як стимулювати інвестиційні процеси, до цього часу цілком неврегульованою залишається діяльність іноземних банків та фінансових організацій, що задіяні у інвестуванні. Причому головні інвестиції йдуть не з ЕС, а зі США і остаточно з Південної Кореї.

Одним з аспектів інтеграції України у ЕС є

договору, США все менше сенсу бачать у своїй військовій присутності у регіоні. Справді, Російську Федерацію не порівняєш за військовою потугою з СРСР. І це розслаблює Захід у цілому. Однак після падіння єдиної репресивної та стримуючої радянської системи з'являються нові деструктивні фактори на Сході та Півдні Європи — це етнічні конфлікти на Балканах та у пострадянських державах. Хто повинен виступити в цій ситуації „миротворцем“? Франція, Велика Британія чи Німеччина? А може всі разом? Однак ідея де Голя про Європейське оборонне співтовариство провалилася. ЕС є тільки політико-економічним утворенням. Прослідковується зростання ролі третьої у світі економічної потуги — Німеччини, яка об'єктивно робить найбільший економічний внесок у ЕС. А відповідно, рано чи пізно постане проблема перерозподілу політичних впливів як усередині ЕС, так і на міжнародній арені. Поки що немає спільних військових формувань ЕС. Однак є проблема регіональних конфліктів. У тому числі вони можуть виникнути і у напрямку, на якому

розташована Україна. Така політична та можлива військова присутність може призвести і до погодження із США своїх інтересів у цьому регіоні. Очевидно, що Україна може стати тереном конкуренції між США та ЕС чи його конкретними членами — Німеччиною, Францією і т.д. (Bergner J.T. The New Superpowers, Germany, Japan, the US and the New World Order, N.Y., St. Martin's Press, 1991). Як на мене, то європейські держави повинні бути зацікавлені у ринках Східної Європи, а тому поки що обережна економічна політика щодо ринків України, Білорусі та Росії повинна змінитися на динамічнішу. Особливо це стосується Німеччини. Однак на це ще немає умов ні в Україні, ні у Німеччині.

Активне входження у Східноєвропейські ринки може призвести і до конфліктів всередині ЕС. Така експансія вигідна більшим та багатшим її членам, тоді як менші та бідніші такої змоги поки що не мають. Звідси впливатиме і різниця інтересів.

Ще однією проблемою, що пов'язана з Україною а особливо Західною Україною, є

і процес творення законодавчого поля, яке повинно узгоджуватися із загальноєвропейськими. Для того, зокрема, покликана участь України у Раді Європи. Від 1990 року до її складу ввійшло аж 19 його нових членів, чим було принаймні на рівні декларацій подолано політичний розкол на континенті. Однак творення такого єдиного правового поля зустріло в Україні і певний опір. Зокрема і у питанні смертної кари. Зрештою це коштувало міністрові юстиції України його портфеля, а Україні може коштувати її членства у цій організації, про що їй остатнім часом і натякають. Виключенні її з Ради Європи стане першим подібним прецедентом у її історії.

Та ще ніхто не знає, який статус могла б мати Україна в цій загальноєвропейській структурі. Принаймні на найближчий час така співпраця є чимось на кшталт особливого партнерства, однак це щось майже ефемерне, радше декларація, ніж реалія. Можливо на першому етапі їй варто було б хоча б

синхронізувати свій рух до Європейського Союзу з іншими державами Середньої Європи, а в тім і з РП, ЧР та Угорщиною. Від рівня цієї синхронізації і залежить форма нових українсько-польських, -чеських, -угорських і т. д. стосунків на всіх рівнях. Якщо ці держави остаточно вступають до НАТО, а з часом і у ЕС — ці стосунки повинні будуть вписуватися у стосунки НАТО/Україна та ЕС/Україна, а не чисто РП/- ЧР/- Україна. Сьогодні, попри все, і Україна, і РП, і ЧР і т.д. виглядають більше суверенними у цих питаннях, натомість потім нові члени ЕС будуть змушені частину свого суверенітету все ж делегувати цим структурам і тоді узгоджувати свою політику та моделі співпраці з Україною з ними. З іншого боку, у дуже віддаленій перспективі, якщо і Україна вступить у ці структури, вони теж повинні будуть розбудовувати ці взаємні контакти у рамках НАТО та ЕС. І тут на перспективу міг би непогано виглядати тандем РП та України чи, скажімо, якесь своєрідне протистояння, що може бути продиктоване економічними інтересами.

25

ТАРАС
ВОЗНЯК
ПРОСУВАННЯ
ЕС НА СХІД.
ПЕРСПЕКТИВА
УКРАЇНИ

інтереси нових членів ЕС — Польщі, Угорщини, Чехії. Значну частину своїх інтересів вони бачать на Сході — у тому числі і в Україні, попри всі проєвропейські декларації. Однак уже зараз, у період їх входження у ЕС, облаштування нових кордонів ЕС вони втрачають ці ринки та впливи в Україні. Цей процес несе в собі не тільки вигоди, але і втрати — головні в сфері економіки та ліквідності їхніх товарів.

Сьогодні ще не ясно, як вироблятиметься спільна політика ЕС на континенті. Це ще проблема навіть для самого ЕС. Натомість життя ставить реальні завдання, і ЕС доведеться за них братися, брати на себе відповідальність за зміни, що будуть у всьому регіоні. Отже нестабільність на Сході може підштовхнути ЕС до тіснішого політичного, а можливо, і військового Європейського Союзу, а не Європейського Співтовариства, звичайно, погоджуючи ці процеси із США.

Ще одним істотним моментом є різноспрямованість політичних процесів у Західній

та Центрально-Східній Європі. На Заході Європи твориться єдине економічне, політичне і, можливо, військове ціле. Натомість на Сході та Півдні під прапорами національних сил відбувається дезінтеграція у всіх цих сферах. Причому вона часто не зупиняється на рівні вже держав, які уже є, — приклад Молдови, нової Югославії та Боснії і Герцоговини. Тому ЕС повинна буде шукати якісь форми повторної інтеграції й для Східної Європи, оскільки процес дроблення не може бути безкінечним і він вже об'єктивно шкодить інтересам ЕС. Це може стосуватися і України. Однак інтегрувати її всю досить важко та дорого. Тому можливе поетапне коперування України з ЕС через окремі регіони України. І про це вже говорили, називали Західний та Південно-Західний регіони України (Панкевич Б. Матеріали політологічної конференції „Україна-Польща — роль та місце у процесі європейської інтеграції“, Львів, 1998). Зрештою це відповідало б федералістському та регіоналістському принципу самоорганізації самого ЕС. Очевидно, що першим таким регіоном після

Виглядає на те, що на найвищому політичному рівні співпраця, скажімо, Польщі та України є якнайкращою. Очевидно при цьому обидві сторони переслідують різні цілі. Для України вони є однією з альтернатив щодо російських впливів, причому не декларативною, як у випадку, скажімо, Великої Британії, а цілком реальною, підтверженою і тісним економічним, і людським контактом, які вже давно стали не тільки благами побажаннями, але і реальією обох держав, особливо у прикордонній смузі, де задіяно сотні тисяч, якщо не мільйони людей. Порівнюючи з контактами з іншими Центрально-Європейськими державами, ми можемо бачити, що тут вже справді відбувся якісний прорив. І кількість обіцяє перейти в нову якість. Не менш активно, хоча і в менших масштабах відбувається співпраця і з Угорщиною, Словаччиною та Чехією.

Однією з умов входження якої небудь країни у ЄС є розвиток її регіональної співпраці по горизонталі, коли співпрацюють між собою не так країни, як великі політико-господарчі утворення, а їх

регіони. Це відображає концепцію регіоналізації Європи, перетворення її саме в Європу регіонів. Такі регіони парадоксальним чином розвивають національні та державні кордони і повинні у майбутньому гомогенізувати її у всіх сенсах. Юридично такий напрямок розвитку ЄС зафіксовано у Хартії Регіоналізації та створення у 1985 році Ради Європейських регіонів та її парламентського відповідника Асамблеї Європейських Регіонів. Причому виділено такі типи регіонів, як "природні", "економічні", "адміністративні", "культурні". Такі регіони виходять за межі сучасних держав. Ними може бути і українсько-польська Галичина, і чесько-польська Сілезія, і українсько-молдовська Бессарабія, українсько-румунська Буковина чи румунсько-угорська Трансільванія.

Натомість така раціональна позиція та умова ЄС не завжди сприймається майбутніми претендентами. Особливо тими, що чисто традиційно чи цілком обґрунтовано відчують загрозу своєму незалежному існуванню з боку

вступу до ЄС Польщі та Угорщини могла б бути Західна Україна, чи якісь її частини.

Водночас регіональний та федералістський принцип може зняти і конфліктні ситуації на нижчому, ніж державний чи загальнонаціональний рівні. На цьому рівні буває легше зняти етнічні, мовні чи релігійні напруження (D. Sidjanski, L'Avenir federaliste l'Europe, Paris, PUF, 1992). Особливо він може бути ефективний у таких поліетнічних регіонах, як Західна Україна.

1.5 регіоналізація на національному рівні та глобалізація світових процесів

Світовий політико-інтеграційний процес стає все глобальнішим. Вибудовуються нові геополітичні центри впливів. Вже немає біполярного світу. Натомість маємо формування таких центрів, як США(традиційно), Японія, ЄС (Німеччина). Україна потрапляє у порубіжжя інтересів США та ЄС на загальносвітовому рівні. Водночас відбуваються і процеси регіоналізації як у ЄС, так і в Україні з її водночасною консолідацією на державному рівні в одну унітарну державу. Політичне керівництво

України ще не бачить можливостей для її федералізації, тоді як реальна федералізація на нижчому рівні вже відбувається — вона почасти є наслідком ще радянської структуризації економіки. Вона і є майбутньою базою для можливої майбутньої федералізації України як одного із можливих інструментів її входження у міждержавні утворення типу ЄС.

Однак сьогодні це ще не сприймається на державному рівні, оскільки у цьому вбачають загрозу єдності ще не консолідованої до кінця української держави. Саме тому попередні лідери Західної України відмовилися від так званої Галицької Асамблеї як об'єднання західних областей України, а водночас і від співпраці на регіональному рівні з прилеглими областями Польщі, Угорщини, Румунії.

2. Геополітична роль Західного регіону України в загальноукраїнському контексті

2.1. особливості географічного положення

Щонайперше слід визначитися, що

своїх сусідів. У Центральноевропейському регіоні частіше створюються союзи між державами, а не між їхніми регіонами. Причому їх спрямування побудоване не на співпраці, а на протистоянні комусь. Такою є якоюсь мірою і Вишеградська трійка/четвірка, і Балто-Чорноморська дуга, і Центральноевропейська ініціатива, і концепція Триморя чи нова Організація Чорноморського економічного співробітництва. Уже при самому заснуванні відбувається боротьба за лідерство у них. Зокрема Росія бореться за лідерство у всіх тих об'єднаннях, у яких є членом, якот в останньому, що сильно гальмує такий процес регіональної інтеграції. З іншого боку Україна все більше починає теж претендувати на роль лідера та центру інтеграції, однак проти Росії, хоча і не у прямих формах. Подібною часто є і позиція Польщі. Зрештою для того є всі підстави.

На першому етапі після падіння СРСР співпраця в Центральноевропейському регіоні була неорганізованою та неструктурованою.

Щонайперше це були контакти політичних лідерів, партій та груп. Потім це трансформувалося у символічно-декларативну співпрацю між прикордонними адміністративними одиницями та містами, а потім дійшло і до творення єврорегіонів і навіть спільних економічних структур — як-от, міжнаціональних бірж та банків. Однак ці кроки були зроблені на ентузіастичному підйомі, без урахування європейського та світового досвіду, тому часто так і залишилися декларациями.

Але даються взнаки національні упередження, як-от між Угорщиною та Словаччиною, Румунією та Угорщиною, Росією та Україною. Це не дає змоги активізувати, скажімо, співпрацю у рамках задекларованого єврорегіону "Карпати". Натомість надмірна гіпертрофія цих нових регіонів (що охоплюють до 10 млн. жителів як у єврорегіоні "Карпати") та їх явна декларативність не дають конкретизувати співпрацю у єврорегіонах "Буг" та "Карпати". Заважає цьому і різний рівень свобод регіональних влад. Якщо у Польщі він досить немалий, то у

27

ТАРАС
ВОЗНЯК
ПРОСУВАННЯ
ЕС НА СХІД.
ПЕРСПЕКТИВА
УКРАЇНИ

розуміємо під Західним регіоном України. Є кілька визначень. У політичному сенсі його часто зводять до колишньої Галичини. Інколи додають ще і Волинь. Однак забувають про Буковину, Закарпаття та Хмельниччину, які прилягають до регіону. Натомість у військовому сенсі цей регіон ще далі заходить на схід разом із межами дислокації Західного оперативного командування української армії. Однак я б обмежився на сході Хмельницькою областю, яка є перехідною між Західною та Центральною Україною.

Тоді Західний регіон постає як обмежений природними бар'єрами простір, з одного боку Карпатами, з іншого - білоруськими болотами. Однак він не є замкнутим, і саме завдяки відкритості на Польщу та Угорщину (з виходом на Паннонську рівнину) на заході і через Центральну Україну на всю Євразію. Це одразу перетворює його у цікавий у різних сенсах простір, через який вже йде і йтиме далі комунікування сходу та заходу Європи, а також Європи та Середньої Азії з її ще не розробленим до кінця ресурсним потенціалом.

Водночас це вододіл двох морських басейнів — Балтійського та Чорноморського. Його фізичні можливості вже зараз дають змогу планувати транспортні магістралі та продуктопроводи, що їх поєднують саме через цей регіон.

Не менше цінною особливістю регіону є і те, що саме тут перетинатимуться магістралі Схід-Захід та Балтика-Чорне (Каспійське) море. І тоді він перетвориться у потужний комунікаційний вузол стратегічного значення.

2.2. диференціації між різними регіонами Західної України

Дуже часто говорять про Західну Україну, розуміючи під нею Галичину. Але навіть вона у всіх сенсах дуже неоднорідна. Неоднорідність спричинена історичними обставинами — приналежністю впродовж століть до різних культурних контекстів та державних утворень.

Галичина належала до Речі Посполитої та Австрійської частини Австро-Угорської імперії, тому близька до Польщі, має глибші національні та демократичні традиції. Однак це не означає, що

Україні чи Румунії недостатній. Головні питання діяльності еврорегіонів розв'язують знову ж у Києві, Братиславі та Бухаресті. Інколи доходить до явного протистояння, як от у випадку фактичної ігнорації Словаччиною еврорегіону "Карпати" як форми демаршу щодо Угорщини. Однак законодавство країн Центрально-Східної Європи усе більше враховує регіональні інтереси і переходить до принципів самоврядування — а це різко збільшує можливості прикордонної регіональної співпраці.

Не менше важливим для загальноєвропейської інтеграції є і проблема забезпечення безпеки цього регіону. В цьому сенсі очевидно головною організацією, яка де факто забезпечує безпеку всього Північного регіону є НАТО. В цьому випадку НАТО йде неначе попереду ЕС та просування різних європейських інституцій та стандартів. Тим самим воно бере під парасольку не лише окремі країни, але і весь процес європейської інтеграції. Зрозуміло, що і в

альянсі є різні позиції, якщо Німеччина тільки хоче створити довкола себе "пояс безпеки", то США мають амбіції впливати і на загальноєвропейську інтеграцію.

Частина країн запрошено під парасольку НАТО, що не могло не відобразитися на рівні їх інвестування. А частину — ні. У випадку України, після підписання "Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО" (1997) формально можна говорити про те, що наша країна вийшла із сірої зони безпеки і ввійшла до Середньо-Східної Європи. Передумовою цього було і урегулювання стосунків України з її сусідами. Було підписане Польсько-українське примирення, російсько-український та ромунсько-українські договори. Хартія тільки підсумувала цей процес і замкнула коло формальної безпеки довкола України. Однак насправді це тільки декларация. Насправді активніша співпраця відбувається у рамках програми "Партнерства заради миру" (ПЗМ). Однак тут Україна, маючи економічні труднощі реалізовує тільки 38% програм, які їй пропонує

близькість заперечує доволі сильні антипольські настрої. Населення Галичини після переселення поляків до Польщі досить однорідне. В релігійній сфері переважає греко-католицизм, що став формою збереження національної ідентичності західних українців, а інколи і єдиною об'єднувальною парадержавною структурою.

Закарпаття адміністративно входило у Угорську частину Австро-Угорської імперії та повоевну Чехо-Словаччину, тому ближче до Угорщини, Словаччини та Чехії. Водночас там проживає численна група угорського населення, що компактно розселена у двох адміністративних районах. Національна свідомість закарпатських українців не така розвинута, як у Галичині чи на Волині — даються взнаки слабші демократичні традиції в Угорщині. Головне віровизнання — греко-католицизм, що інколи тяжіє до угорського греко-католицизму і відсепаровується від галицького. Частина населення — православні та римо-католики. Тут доволі сильно відчуваються сепаратистські настрої, проросійська орієнтація. Головна причина цього — історична відірваність

регіону від України, слабка національна свідомість та нечисельність чи компрадорськість еліт.

Буковина історично була пов'язана із православними молдавськими князівствами і має частину молдавсько-ромунського населення. Прорумунські настрої слабкі, хоча і такого гіперпатріотизму, як у Галичині немає.

Волинь натомість належала до Російської імперії та міжвоєнної Польщі. Населення Волині досить однорідне після вигнань та депортацій поляків. Головна релігія — православ'я.

Хмельниччина прилягає до Західної України і є перехідною зоною до Центральної України. Попри її явну україноцентричність тут зосереджена одна з головних груп польського населення України. Власне тут починається материкова Україна.

Таким чином можна константувати, що попри те, що у всіх регіонах Західної України однозначно переважає українське населення та україноцентричність, традиційні політичні, культурні, мовні та релігійні орієнтації є різними. Ці орієнтації

НАТО. Очевидно значною мірою Хартія є документом, що розкриває перед Україною перспективу, а вже як вона нею скористається — це в значній мірі залежить від неї.

Натомість тривожно виглядають з української перспективи питання про розміщення ядерної зброї на території нових членів НАТО. І це при тому, що не так давно Україна вільно чи не вільно таки відмовилася від цієї зброї.

Не менше тривожними є і перспективи України потрапити у розлом всередині самого НАТО, коли по суті утворилися дві групи про- та антиамериканська. Україна потрапляє саме на розлом між південним крилом з Францією на чолі, яка таки симпатизує Росії як противазі США, та північним американсько-німецьким крилом альянсу. Однак все це відбувається при все більшому конкуруванні між Росією та Україною за лідерство у пострадянському просторі.

Так само викликає занепокоєння чи хоча б зацікавлення новий флірт США з Росією після зміни віце-прем'єрів (Чубайса та Немцова), у якій

змінюватиметься і роль України, яку останнім часом США активно використовували як козир проти Росії. І тоді рівень підтримки українського просування до ЄС з боку США буде не такий високий, як за умови жорсткого протистояння російським яструбам попереднього періоду.

Ще одним новим аспектом, що може впливати на процес зближення України та ЄС є перша спроба протистояння ЄС та США у питанні ембарго щодо країн, які оскаржуються у тероризмі. Тут європейці вперше всі разом виступили проти позиції США. Але подібна проблема стоїть і перед Україною. І це не тільки тому, що Україна тісно співпрацює з США, але і тому, що вона все більше починає усвідомлювати свої інтереси у галузі співпраці у військовій сфері та продажу зброї, де за останні 2—2,5 роки вона успішно прогресує. Зростання продажу зброї (правда головню із старих складів, хоч разом з тим і нової, зробленої у незалежній Україні) збільшилося в 10 разів. І тут, попри Ізраїль та Польщу, партнером виступає і Іран, Пакистан та

визначають структуру різних контактів цих регіонів з довоколішнім світом, напрямки економічного кооперування, напрямки інформаційних потоків, політичні преференції. Вони не переважають у всьому житті цих регіонів, однак помітні і ще довго даватимуться взнаки.

2.3. ресурсний потенціал

2.3.1. природний потенціал

Природний ресурсний потенціал регіону не дуже великий. Головно він зосереджений у галицькому передгір'ї Карпат. Нафтові та газові ресурси практично вичерпані, є досить великі поклади сірки, однак конверсія поставила сірковидобувні комбінати у дуже скрутне становище. Цікавими можуть бути поклади різних солей та рідкоземельних металів. Менше цікавими є поклади вугілля Волинського вугледобувного басейну.

2.3.2. людський потенціал

За виключенням Карпат, це дуже густо заселений регіон. Історично він був джерелом людських ресурсів, оскільки робочих місць було

традиційно мало. Чимось подібним він є і зараз, оскільки практично зупинена велика індустрія. Близько 200 тисяч українців працює зараз у Чеській Республіці (головно закарпатці), близько 200 тисяч — у Республіці Польща (галичани та волиняни). Співрозмірні цифри можна передбачати і щодо Російської Федерації. Однак остання криза у Росії та крайньо погані умови праці та виплат платні повертає частину з них на Україну. Велика кількість українців емігрує до Західної Європи та Америки.

Якість людського потенціалу, що вимивається, різна. Найменш чисельним, однак найбільше цінним є науковий потенціал, високоосвічена молодь. І саме він вимивається з регіону до Києва та за кордон. Це дуже понизило статус регіону та його столиці Львова як інтелектуального центру в незалежній Україні. Роль такого своєрідного постачальника мізків для Києва та розмежування з ним на мовній основі (захід — україномовний, схід — російськомовний) може призвести до антагонізму, який вже присутній у

Китай (зокрема у спільному виробництві танків). А це тягне за собою і геополітичні наслідки. Якщо на Заході українська політика опирається на трикутники: Польща-Німеччина-США, то на Сході на Іран-Пакистан-Китай. І така конфігурація залишає більше запитань, ніж відповідей.

Не меншою проблемою є і нерозробленість стратегії зближення з ЄС з боку самої України. До цього свого часу призводив занадто бурхливий розвиток подій у регіоні та Україні. А водночас і невизначеність зовнішньополітичних орієнтацій. До недавнього часу гадалося, що може існувати доволі незалежний Середньоевропейський регіон. І тоді головною регіональною проблемою було налагодження співпраці саме в ньому.

Було кілька спроб якось конкретизувати форми та рамки співпраці держав у межах співпраці в усьому Середньоевропейському регіоні. Вони набували поперемінно то форми Вишеградської трійки/четвірки, то Балто-Чорноморської дуги, то Центральноевропейської

ініціативи, то концепції Триморя. У всіх цих моделях різні держави бачили себе по-різному. Однак головною ланкою чи певним лідером Середньої Європи на тому етапі була Польща. З часом вона почала не тільки претендувати на цю роль, але і бути реальним лідером-координатором усього регіону. Головні фінансові канали, канали інформації та впливів, механізми міжнародної активності, спрямованої на схід, а втім і на Україну, були улоковані головно в Польщі. Це фактично перетворило її, принаймні політично, в своєрідного „лідера“ регіону. Згодом на роль такого лідера почала претендувати і Україна — хоч вона і не може похвалитися такими успіхами, як Польща.

Однак Середньоевропейський регіон як самостійна геополітична одиниця не зреалізувався і почав активно ділитися на зони впливу Заходу та Росії. Тому роль лідера в ньому досить сумнівна. Виходячи з цього, РП, діючи прагматично і рухаючись до НАТО та ЄС, згодилася на роль „диспетчера“ Заходу в Центрально-Східній Європі.

прихованих формах (Моніторинг „Львів як середовище інтелектуальних візій“, Політологічний центр „Генега“, Львів, 1998).

Та найчисельнішими гастарбайтерами є робітники та спеціалісти середньої кваліфікації.

Отже Західна Україна є регіоном, звідки вимивається людський потенціал. Для його регенерації та повернення потрібно б було створити відповідні економічні умови аналогічні до тих, що є в країнах, де вони знайшли робочі місця, однак цієї перспективи ще не видно.

2.3.3. економічний потенціал

Економічний потенціал Західної України важко порівнювати зі Східноукраїнським. При СРСР його базою була електроніка та військове виробництво. Обидві галузі були тісно переплетені і після так званої конверсії зазнали повного краху. Натомість зараз сильно розвинувся дрібний бізнес, що дуже відрізняє Західну Україну від Східної, де все ще переважає стара сировинна індустрія — видобуток металу, вугілля, енергетика. В західному регіоні помітно переважає паливно-енергетична,

хімічна, харчова промисловість та сільське господарство.

2.3.4. політичний потенціал

Політичний потенціал західноукраїнського регіону досить великий. Причиною цього є глибока демократична традиція, пов'язана з австро-угорським, чехо-словацьким та польським парламентаризмом, структурованість суспільства за політичними орієнтаціями, його достатня організованість. Водночас упродовж усього ХХ століття цей регіон був дуже політизованим.

Щоправда, зараз спостерігається відсутність яких-небудь конструктивних реальних програм, що стосувались би розвитку українського суспільства в умовах незалежності. Всі попередні ідеології були спрямовані лише на здобуття незалежності але не далі. Спроби втілити старі ідеології на новому ґрунті, чи то у формі правих національно орієнтованих ідеологій чи то у формі абсолютно непопулярних тут лівих ідеологій, є абсолютно безперспективними.

У внутрішньополітичній сфері в Західній Україні переважають релігійні та культурно-мовні

Така диспетчерська роль Польщі стає все очевиднішою. Натомість Україна діє ще з певним запізненням та на свою руку.

З іншого боку, часом РП починає неначе відігравати роль промотора певних українських інтересів у західних структурах. Але в цьому, як зазначалося, є загроза перебрати міру, що може зустрітви нерозуміння з українського боку. А штовхнути Польщу на це може і велика спокуса говорити в імені такого великого та у перспективі сильного тандему. Дуже важливо, щоб кожен партнер відігравав свою суверенну роль — і тоді така модель могла б бути досить ефективною. Інколи подібну позицію займають й інші країни регіону. Скажімо Угорщина часом нагадує, що не можна забувати про русі до ЕС і про Словаччину.

Та на даному етапі Україна повинна максимально підготуватися до вступу РП, ЧР та Угорщини до НАТО а потім і до ЕС. Україні мало б дуже залежати на тому, щоб перед цим актом поставити НАТО та ЕС перед фактом якнайширшого реального контакту між двома

державами, реальної економічної зв'язки, що змусить надати Україні якогось особливого статусу у майбутньому. Як на мене, дуже важливо обговорити можливість особливого режиму кордону між цими країнами та Україною, взагалі якомога більше наповнити загальну форму особливого партнерства з РП та співпраці з ЧР, Угорщиною і т.д. Політико-економічна співпраця РП та України при одночасній синхронізації їх руху на Захід могли б бути моделлю розбудови ЕС на Схід на даному етапі. Сам факт наявності спільних військових формувань (українсько-польський батальйон), широкої економічної співпраці (в тому і виробництва зброї) заставить шукати форм особливого статусу не лише у відносинах РП та України, але в подальшому і НАТО та ЕС з Україною.

Водночас і РП може знайти у такій своїй ролі „представника українських інтересів“ своє неординарне місце у новій Європі. Можливо подібні ролі зможуть знайти для себе й інші претенденти на вступ до ЕС. Принаймні тоді, як

преференції перед економічними та прагматичними. Якщо говорити про політичні впливи у виборчих кампаніях, то це малочисельний регіон — до 15% усіх виборців. Він голосуватиме за „українського“ президента, хоча долю виборів вирішить Східна Україна.

У зовнішньополітичній сфері Західна Україна може стати своєрідною „вітриною“ європейської України, мостом із Заходом, а разом з тим і регіоном українського націоналізму та реакціонізму. Власне у цій ролі її починають використовувати, розпалюючи антипольські настрої у Львові.

Ще однією особливістю цього регіону є те, що практично завжди саме тут вироблялася нова українська ідеологія. Київ і сьогодні так і не спромігся на неї. Там живе нова/стара українська номенклатура, яка не може нічого запропонувати у політичному сенсі, крім свого неприкритого егоїзму. Тому останній період розвитку держави після здобуття незалежності нагадує певну павзу — немає ідей, невідомо що робити, куди рухатися —

українське суспільство глибоко розчароване та дезорієнтоване. Майже всі ідеї не спрацювали, а нових ще не вироблено.

2.3.5. культурний потенціал

У культурному аспекті можна сказати, що це найбільш цілісний україномовний регіон. Це дає йому великі можливості для того, щоб за умов практичної двомовності в Україні стати бастионом нової, ґрунтованої на українській мові культури. Однак реальні умови існування українського суспільства не дають змоги розвинути цьому процесові. Причому є два види перепон, які цьому заважають — традиційний галицький ортодоксализм, відсутність широти бачення та фактичне банкрутство установ культури через економічні негаразди. Хоча свого часу на початку століття українське національне відродження (головно у царині культури) йшло саме з цього регіону.

Якщо Київ та Схід України взагалі більш схильний до комерціалізації та американізації культури, працює головно у російськомовному

освоюють український та інші східноєвропейські ринки. Це є один з головних аргументів для активізації східної політики Польщі, Чехії, Угорщини та Словаччини. Для них східні ринки та джерела сировини в майбутньому та й тепер є надзвичайно привабливими. Зрештою вже тепер важливі експортні потоки з Польщі та Угорщини йдуть до України чи через Україну.

Така зацікавленість РП, ЧР та Угорщини у Сході (попри популярне захоплення Заходом) призвело до очевидної диспропорції стосунків, скажімо, у тандемі РП — Україна. Польща шукає і пропонує моделі співіснування, діє офенсивно, активно освоює український ринок. Тоді як Україна — радше дифенсивно. Якоюсь мірою те саме маємо і з іншими партнерами.

На самміті в Ессені у грудні 1994 року Європейська Рада затвердила план адсорбції шести затверджених до членства у ЕС країн. Одним із істотних елементів такої адсорбції є механізми стимулювання трансформації, охоплені програмою PHARE, TACIS. На це ж спрямовано і

багато інших програм, які не обов'язково мають європейське походження. Часто радше північноатлантичне. Однак вони покликані допомогти як у трансформації економік країн-претендентів, так і на творення горизонтальних зв'язків між ними за моделлю єврорегіонів. На жаль, часто ці кошти витрачають неефективно, і то не тільки з вини країн акцепторів, їх часто з'їдають експертні організації самої ЕС.

Одним із варіантів організації стосунків Заходу та України і Росії може бути і варіант "інституційованого переплетіння інтересів" (institutional web — у формулюванні Річарда Кюглера з дослідницької корпорації РЕНД). Воно передбачає встановлення різноманітних зв'язків з цими країнами через НАТО, ЕС, фінансові організації, "велику сімку" тощо.

Найближчим часом головними формами співробітництва України та її західних сусідів є співпраця у рамках таких спеціалізованих структур, як Центральноевропейська асоціація вільної торгівлі (CEFTA), Центральноевропейська ініціатива.

просторі, то Захід зберігає свою окремішність та україномовність. Так він неначе маргіналізується в загальноукраїнському контексті, оскільки головні грошові потоки, що йдуть на культуру, все ж його оминають. Однак він зберігає свою культурну ідентичність, можливо більшу європейськість, якщо під нею розуміти неуніфікованість у радянському та пострадянському сенсі, певну неамериканськість. Він менше піддається масовій поп-культурі, хоч її впливи теж відчутні.

2.5. політичні орієнтації

Політичні орієнтації в Західній Україні не є такими простими й однозначними. І вони не можуть обмежитися двома клясичними координатами „ліві-праві“, бо важливу роль відіграє орієнтація на Схід чи Захід, а за нею й орієнтації на Європу та Росію (Мельник І. Нарис політичної геометрії. Студії політологічного центру Ґенеза.1997. №2.). Якщо вважати центром політичного спектра позицію Народно-демократичної партії, то практично всі політичні партії, що діють у регіоні та мають тут істотні впливи, будуть праворуч від неї. Це і Рух, і

КУН, і Партія "Реформи та порядок". Тобто однозначним пріоритетом є суверенна Україна у Європейському Союзі та НАТО. Тільки селянські партії дещо зміщені вліво. І саме ці партії представлені у всіх органах влади регіону. Хоч є і особливості — Закарпаття, Буковина поміркованіші, Галичини радикальніша.

Останні вибори засвідчили, що політичні орієнтації не є сталими і зміщуються у бік центристських та прагматичних партій. Скажімо, у Львівській області „ліві“ разом набрали 7,3% голосів, однак водночас розпався правий Національний фронт і його доля різко впала до 14%. Задомінували центристські партії — Народний рух України (32%), Партія реформи та порядок (12,8%) та Народно-демократична партія (5,5%)

Водночас це регіон лояльний щодо актуального Президента України, якщо він бачиться як український Президент. Це засвідчили вибори, коли за першого Президента Кравчука проголосувало 89,3% виборців Львівської області, 89,7% у Івано-Франківській та 87,8% у

Особливо цінним у цій співпраці є те, що після вступу низки членів цих організацій до ЄС вони стануть сполучними ланками між ЄС та Україною, хоча формально будуть змушені звідти вийти. Сам факт економічної інтеграції не дасть їм змоги повністю відсепаруватись від СЕФТА. Для України головним партнером у цій інтеграції, звичайно ж, є Польща. Водночас це і немала школа регіональної кооперації.

Однак практичне розширення і навіть перспектива розширення ЄС та НАТО на схід вже приносять відчутні позитивні результати у формі врегулювання за давнених протистоянь. Як от — між Румунією та Угорщиною, Румунією та Україною, Румунією та Росією, Болгарії та Туреччини.

А тепер про небезпечні моделі, в які можуть укластися стосунки ЄС та України.

Очевидними і небезпечними можуть бути дві:

— перетворення України у фактичного сателіта Росії (за можливої формальної незалежності), яка вже повертається до свого

імперіяльного минулого. І тоді модель укладеться в нову парадигму протистояння Сходу та Заходу;

— якщо Україна буде перетворена в буферну зону між Росією та НАТО, Росії та ЄС стосунки України та ЄС укладуться в парадигму невизначено мобільних, локальних та ситуативних угод. Така модель небезпечна своєю нестабільністю, скороченням всередині держави економічної, інвестиційної активності, а отже, зростатиме невдоволення, яке рано чи пізно розрядиться разом зі зміною такого статусу в той чи інший бік.

33

ТАРАС
ВОЗНЯК
ПРОСУВАННЯ
ЄС НА СХІД.
ПЕРСПЕКТИВА
УКРАЇНИ

Тернопільській (Скабара Р. Проблеми електоральної географії великого міста. Студії політологічного центру Генеза. 1997. №2.). Деяко нажчі показники у інших областях. Щось подібне очікується і на наступних президентських виборах 1999 року. Цей результат різко розділив Україну і показав, що Західний регіон все ж політично існує і має свою особливу позицію, може переосмислити роль президента посткомуніста (Кравчук) чи президента російськоцентричного (Кучма).

2.6. ментальні особливості

У кожному з регіонів Західної України є свої ментальні відмінності. Це значною мірою і поділяє його. Якщо вибудувати криву самоусвідомлення себе саме як українців, то вона спадатиме від Галичини через Волинь, Хмельничину, Буковину до найнижчої точки — Закарпаття. Очевидно становлення самосвідомості закарпатських українців ще триває, тоді як у Галичині воно вже інколи набуває перверсивних форм — це пов'язано з тривалими періодами боротьби за національну незалежність, коли така самосвідомість була вкрай необхідною, та з

відносно ліберальним правлінням Габсбургів, яке дало змогу розвинути тут глибоку національну самосвідомість. Дуже багато у цій царині попрацювала і Греко-католицька церква. Натомість угорське, румунське та російське правління, не надало такої змоги іншим регіонам, тай національний потенціал там був значно менший.

Звідси випливає і ставлення до держави як до української держави — тобто показник лояльності щодо саме української держави. Ця крива знову повториться.

Однією з істотних ознак західних українців є їх самоусвідомлення як європейців, вони не мислять себе поза своїм безпосереднім оточенням — Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, які рухаються до НАТО та Європейського Союзу. Це різко відрізняє їх від східних українців, які мають інші орієнтири.

2.7. проблема націоналізму та гіпернаціоналізму

Але національна самосвідомість інколи трансформується у гіпернаціоналізм, який починає

Б О Г Д А Н П А Н К Е В И Ч

УКРАЇНА І ПРОБЛЕМА ЕВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРРАЦІЇ

ІНІЦІЯТИВА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

об'єктивно заважати подальшій самореалізації усього регіону. Зокрема це помітно у Галичині. Після падіння СРСР тут відновило свою діяльність та утворилося чимало національних та патріотичних партій та рухів. Спочатку це був загальнонаціональний визвольний рух. Однак з часом з нього почали виділятися націоналістичні та гіпернаціоналістичні фракції — Конгрес українських націоналістів, Українська Національна Асамблея, Соціал-національна партія України тощо. Вони одразу стали в опозицію до української держави та регіональних влад. І водночас дали підстави неукраїнському населенню говорити про відновлення ксенофобських настроїв у регіоні. Тимчасовим успіхом у Галичині ці сили користувалися на виборах 1994 року. Однак складність економічних завдань та нездатність цих сил що-небудь зробити у цій сфері відтіснило їх на маргінес у виборах 1998 року. Однак націоналістичний потенціал усе ще зберігається, і він особливо небезпечний з огляду на його провокативність. Особливо це стосується українсько-польських непорозумінь у Перемишлі

(Польща) та Львові. Вже зараз вони суперечать проголошеному на державному рівні українсько-польському стратегічному партнерству.

Ці тенденції зі сфери політики можуть переповзти і вже переповзають у сферу економіки, заважають кооперуванню Західної України у Центральноєвропейський регіон. Хоч інколи доходить і до парадоксів — вогнище найбільшого українсько-польського конфлікту Перемишль водночас є одним із головних центрів економічної співпраці і практично перетворений у сухопутний порт, через який польські товари потрапляють в Україну.

Такі ж настрої інколи спостерігаються і в інших етнічних групах. Зокрема у російськомовній новій буржуазії у союзи з крайньо лівими, угорців, румунів. Однак у них немає відповідних можливостей.

2.8. структура еліт

Якщо говорити про структури еліт в Україні, то вони часто формувалися за адміністративно-територіальним чи виробничим принципом. Новим елементом є формування еліт

ТАРАС
ВОЗНЯК
ГЕОПОЛІТИЧНА
РОЛЬ
ЗАХІДНОЇ
УКРАЇНИ
В
УКРАЇНСЬКОМУ
ТА
ЕВРОПЕЙСЬКОМУ
КОНТЕКСТІ

1. Тривожна перспектива

Європейська Рада на своєму засіданні у Копенгагені в 1993 р. погодилася, що членство центральноєвропейських країн у ЄС є спільною метою, і на засіданні в Есенні в 1994 р. прийняла стратегію допомоги. Вступу центральноєвропейських країн в ЄС передуватиме допомога у підвищенні життєвого рівня населення, розвитку економіки, створенні відповідних візових та економічних бар'єрів на "зовнішніх" кордонах.

Президент і уряд України задекларували прагнення до асоційованого членства України в ЄС з метою подальшої інтеграції. Однак нам видається, що розраховувати на майбутню інтеграцію України в ЄС, відповідно до сценарію, застосованого для центральноєвропейських країн — це утопія. По-перше, відсутні чіткі політичні вектори як із боку ЄС, так і з боку України. Обидві сторони обмежуються загальними деклараціями доброї волі. По-друге, сильний геополітичний спротив Росії. По-третє, на перешкоді стане економічна і соціальна неготовність України, аморфність суспільства і боязнь номенклатури втратити авторитарні привілеї. Однак основною перешкодою є боязнь ЄС кооптувати Україну про яку відкрито не висловлюються — потенційно сильного лідера у центральній Європі.

Отже, існує реальна загроза створення нової "залізної завіси" в Європі, зніційованої розвиненими європейськими країнами для захисту свого економічного простору. На відміну від попередньої "залізної завіси", якою радянський авторитаризм відгородився від демократії та ринкової економіки, нова "завіса" буде створена для захисту Європи від жертв комуністичної системи.

за єдиним джерелом капіталів, якими вони розпоряджаються. У цьому сенсі можна говорити про дніпропетровський, київський, донецький клани, про комуністичні чи партійні гроші та фінансові групи довкола них, про колгоспно-аграрне лобі і т.д. Водночас у перші роки незалежності до влади прийшла і незначна частина нової так званої „демократичної“ еліти. Однак її прихід до влади був тимчасовим і нечисельним. Ситуацію знову опанувала стара номенклатура та їх спадкоємці. Тільки у Західній Україні, і то не повсюдно ще зберігаються певні позиції за так званою „демократичною“ елітною групою (назву слід вважати умовною).

2.8.1. нова „демократична“ еліта

У Західній Україні, головні в Галичині, ще зберігаються елементи нової пострухівської еліти. Вона ще володіє значною політичною силою, хоча практично не має економічних важелів впливу на ситуацію. Головні вона залишилася у самоврядних та виборних органах влади, які не залежать від прямих призначень на посади з Києва (як-от — голів обласних адміністрацій, які вже до неї не

належать, а представляють у завуальованій формі стару, головні аграрну номенклатуру).

2.8.2. нова-стара еліта

До цієї категорії відносяться представники старого адміністративно-партійного чи господарського апарату, які адаптувалися до умов незалежності та роботи у цьому „національно орієнтованому“ регіоні. Вона переважає у силових, невиборних органах влади (тих, що представляють Київ), нових підприємницьких елітах (непрямо, через представництво своїх капіталів)

2.8.3. криміналітет

Претендує на елітність у регіоні і так званий „криміналітет“. Інколи він досить відкрито опановував досить значними містами як от — Ужгородом у попередній каденції. Криміналітет переважає там, де менша політична зрілість та активність населення — як-от у Закарпатті, де досить підозріло виглядають вибори якого б то не було рівня, чи у політично відсталіших районах інших областей. Однак у цілому кримінальність ситуації у регіоні менша, ніж у решті регіонів України через відсутність у ньому справді великих

2. Можливі наслідки для України

У постсоціалістичних східноєвропейських країнах сьогодні час борються дві різні концепції розвитку. По-реформістськи настроєні політики та економісти обстоюють шлях ринкової економіки, розвитку демократії та поступової інтеграції в Європу. Їхні опоненти надають перевагу поліпшенню справ методом “твердої руки” та концепції самодостатності національних економік, які повинні розвиватися без впливу зовнішніх інвестицій. Причому прихильники обох напрямків наявні як у таборі соціалістів-москвофілів, так і серед національно-ліберально-орієнтованих політиків. Існує реальна загроза, що створення нової “залізної завіси” може привести до перемоги прихильників авторитарного соціалізму в ряді пострадянських держав, включаючи Україну.

Деякі ознаки такої загрози можемо спостерігати вже сьогодні, а тому для попередження небажаного розвитку подій потрібно продумати і послідовно втілювати низку ефективних контрзаходів. Одним із них може бути створення своєрідної перехідної, “буферної” зони на прикордонній з ЄС частині території України, насамперед — вздовж українсько-польського кордону.

3. Проблеми ЄС та України

3.1. Глобальні проблеми

Якщо інтеграція України в ЄС буде відбуватися за утопічною програмою, наслідком

грошей. Роль криміналітету може зрости, як тільки з’явиться нагода отримати значні прибутки. Одним із таких джерел прибутку може стати, наприклад, створення „вільних економічних зон”.

2.8.4. проблема лоялізму

Останніми роками спостерігається певна дискримінація регіону з боку Києва в сфері розподілу бюджетних коштів, підтримки колапсуючої економіки, кадрової політики у центральних загальноукраїнських органах влади. Очевидно таким способом робляться спроби погасити останнє опозиційне не контролюване центром вогнище „українізації” української держави. Воно викликає у правлячій посткомуністичної номенклатури нехіль та побоювання, бо не піддавалось донедавна прямому контролю зверху. Це супроводжується постійними спробами стратегічно применшити роль цього регіону у засобах масової комунікації.

У цьому регіоні так і не склався єдиний правлячий клан. Тому Києву практично немає на кого зважати — елітні групи не розвинуті та розпрошені. Загрозу може становити тільки

покищо ще не повністю керований та люмпенізований електорат.

Незважаючи на те, як нова „демократична” еліта, так і стара, щоправда з різних міркувань, лояльні щодо Києва. „Ново-стара” еліта лояльна, бо має те саме походження та прямо, без участі електорату, партій чи місцевих влад, призначається на свої посади з центру. Натомість „нова” еліта зберігає лояльність з огляду на те, що бачить у державі єдиний шанс України зберегти свою незалежність. Її лякає перспектива реінтеграції з Росією. Результатом є практичний сервілізм політичних партій на даному етапі — РУХу, НДП тощо. Практично всі вони зараз є пропрезидентськими.

Однією з важливих характеристик еліт є те, що етнічна та мовна структура елітних груп, у тому числі і в Західній Україні не відповідає структурі населення регіону та України у цілому, що небезпечно з огляду на те, що провокує ксенофобію найширших верств населення та можливі конфлікти на цьому ґрунті. Навіть у Західній Україні більшість бізнесових еліт

буде відхід України від Європи і створення “залізної завіси”. У результаті ЕС:

- втратить значний ринок збуту товарів та послуг;
- отримає додаткові проблеми функціонування транспортних, у т. ч. енергетичних коридорів;
- геополітично втратить вплив на частину центральноєвропейських територій;
- втратить Україну як важливий чинник європейської безпеки.

Україна змушена буде стати вагомим учасником альтернативного до ЕС угруповання держав з усіма можливими наслідками. Основні джерела розвитку країни — ідеологія, суспільні та культурні цінності — будуть вже не європейського походження. Енергетична залежність та ринки збуту поглиблять зв'язок України з азіатськими, насамперед — мусульманськими країнами.

3.2. Проблеми прикордоння

У прикордонній зоні України зростає концентрація осіб, що прибувають для нелегального перетину кордону з метою еміграції чи пошуку праці.

Високий рівень життя у центральноєвропейських країнах, порівняно з умовами України, збільшить кількість потенційних емігрантів серед населення прикордонних областей.

Екологічні проблеми прикордонних областей стануть у майбутньому загрозою для нової території ЕС.

Розвиток інфраструктури, насамперед транспортної, на території центральної Європи відбудеться у стислі терміни і відповідно до західноєвропейських стандартів. Загостряться проблеми, які існують в Україні вже зараз: недостатня кількість пунктів перетину кордону,

неукраїномовна, а часто і не українського походження.

2.9. стосунки всередині регіону

Західна Україна не є консолідованим цілим у господарському сенсі, а тим паче у сенсі політичному. Тільки три галицькі області (Львівська, Тернопільська та Івано-Франківська) більш-менш політично консолідовані. Щось подібне можна говорити і про дві волинські області (Волинську та Рівненську). Однак спостерігається і конкуренція областей за лояльність щодо Києва, за ролі у зовнішньоекономічній сфері (скажімо, за головні ролі у контактах з Польщею між Львівською та Волинською областями).

Свого часу певна настороженість спостерігалася з боку інших областей щодо Львівської, як щодо лідера. Якщо галицькі області цього не демонструють відкрито, то інші часто охочіше апелюють до Києва, благо, що Україна зберегла стару радянську адміністративну вертикаль і так і не дійшла до реальної регіоналізації чи федералізації, а тому вони ніяк не зв'язані зі Львовом.

2.10. стосунки із Східною Україною

Із Східною Україною стосунки складаються у формі своєрідної нерівноправної конкуренції. Західна Україна становить досить незначну частину України, однак претендує (чи претендувала під час демократичних перетворень) на провідні ролі у визначенні головного напрямку руху України. Це не зовсім сприймають на Сході, який має дуже простий важіль впливу — вибори. Водночас „демократична ідея“ ще не спрацювала у економічному сенсі, і це інкримінується Західній Україні, як такій, що спокусила Східну відірватися від Росії з її комуністичним, ідеалізованим тепер минулим. Що більше, у містах Східної України як реакція на економічні невдачі самостійної держави, посилилася русифікація та росієцентричність. І тепер Заходу інкримінується його українськість як деструкційність чи дезінтеграційність. Дехто говорить і про те, що „демократичний“ та „націоцентричний“ Західний регіон гальмує розвиток України у цілому.

Однак це не важає київській номенклатурі апелювати до українського загалу, з

відсутність належно обладнаних автострад, різниця стандартів розміру залізничної колії, погано організовані аеропорти та ін. Це призведе до небажаних затримок у перетинанні пасажирами і товарами кордону з ЄС. Потрібно також врахувати, що для мешканців західних областей України варшавський та будапештський аеропорти ще деякий час будуть виконувати роль оптимального шляху у далеких подорожах.

Експортно-імпортні квоти і митні вимоги можуть призвести до значного скупчення у прикордонній зоні товарів, призначених для дистрибуції у ЄС чи в країнах східної Європи.

Для належного обслуговування значних товарних потоків у прикордонній зоні України вже зараз потрібно мати добре розвинену сервісну інфраструктуру — склади, транспортні підприємства, експедиторські, страхові та дистрибуційні компанії.

4. “Буферна” зона як реальна альтернатива

Для забезпечення майбутньої глобальної інтеграції України в ЄС пропонуємо якнайшвидше здійснити реальні, стратегічно важливі кроки. Ідеться про інтеграційні заходи стосовно найбільше підготованих до цієї ролі регіонів України. Головною у запропонованому сценарії є концепція “буферної” зони.

“Буферна” або перехідна зона — це територія прикордонних ЄС областей України, економічний розвиток і рівень розвитку інфраструктури яких створить сприятливі умови для всебічної співпраці України і країн ЄС та пом’якшення економічних контрастів.

Метою створення “буферної” зони є запобігати утворенню нової “залізної завіси” в Європі. Замість “залізної завіси” роль ефективного подвійного фільтру виконуватимуть

тим, щоб не дати російським правлячим кланам відсунути себе від правління в Україні — Західна Україна з її тепер вже колишньою національною ідеєю стає аргументом проти безоглядної реінтеграції у російський політичний простір.

Але попри всі складнощі стосунків Сходу та Заходу, немає жодних підстав говорити про „галицький” сепаратизм. Навпаки — Західна Україна на шкоду своїм інтересам і досі пробує відігравати роль інтегруючого чинника в українському державотворенні. Водночас вона пробує на силу своїх можливостей тягнути всю Україну до Європи. Так переосмислюється і роль цього регіону — він вже виконав своє завдання як осередок українськості та генератор сепаратистських зусиль, натомість перед ним все більше вимальовується завдання „інтегратора” до Європи.

2.11. вплив кризи у західноукраїнському регіоні

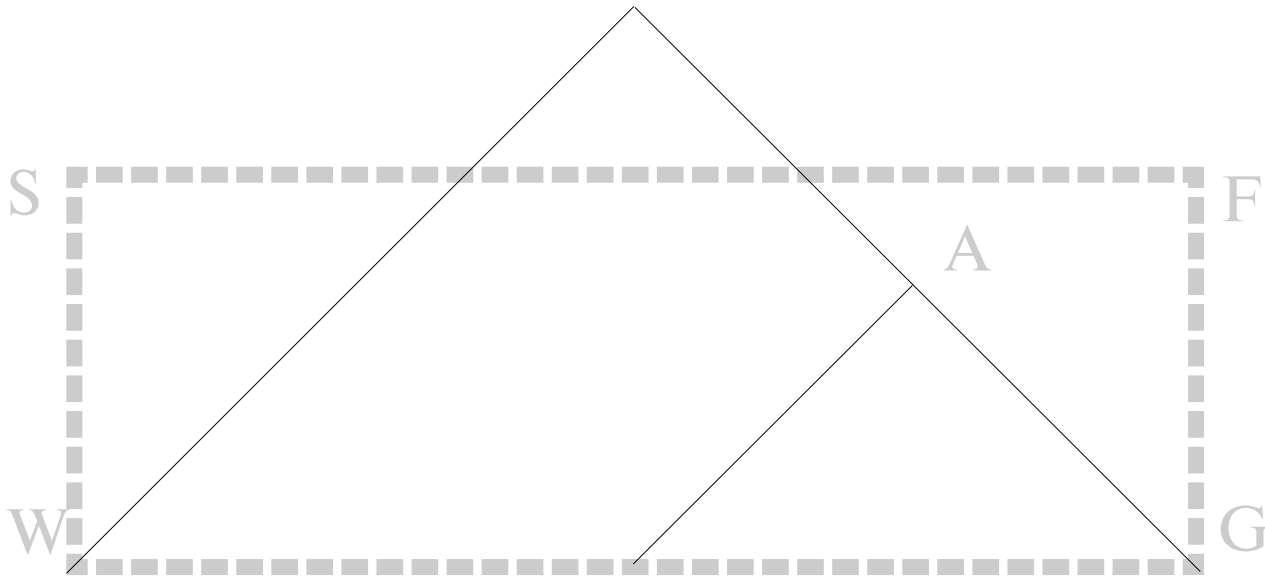
Оскільки в економічному сенсі Західна Україна завжди була слабшим регіоном, ніж Східна чи Центральна, то і результати кризи тут набагато

істотніші. Практично відбувся колапс базових для регіону електронної, військової, хемічної індустрій, майже не існує колгоспне сільське господарство. Це призвело до маргіналізації всього регіону у політичному та інших сенсах. Області стали дотаційними.

Однак тут набагато швидше пішов процес творення малого бізнесу, що може стати економічним шансом регіону. Регіон не має такої економічної монокультурності, як скажімо Донбас. Це може стати його шансом. Водночас його рятує близькість до кордонів та можливість переносити свою економічну активність за кордон.

2.12. військові аспекти регіону

У Західному регіоні України розміщені головні сили Західного оперативного командування української армії. Це одне з двох оперативних угруповань — є ще Південне. Колись тут були розміщені головні військові контингенти СРСР, спрямовані на захід. Очевидно частина цих угруповань залишилася у складі української армії, так само, як і технічні засоби, що були покликані забезпечити виконання відповідних завдань у

західному напрямку.

Однак є очевидна потреба формувати структуру збройних сил України згідно із імовірними напрямками загрози. Одним з них, попри все, може бути Північно-Східний. Він теж прилягає до Західного регіону через білоруський оперативний коридор. З уваги на це розбудова оборонних структур у напрямку Білорусі може стати ще одним аспектом, який визначає геополітичну роль регіону.

Резюме

Очевидно завершився якийсь історичний етап, на якому Західна Україна виконала своє завдання — охоронця національних традицій, мови, культури та промотора національного визволення. Однак зараз перед Україною постали зовсім інші завдання, які потребують інших підходів та методів роботи. Західна Україна сьогодні не є значним чи визначальним чинником в українській політиці. Однак перед нею скоро постануть практичні проблеми пов'язані з інтеграцією України у світовий та європейський розподіл праці,

європейську комунікативну мережу, можливо систему атлантичної та європейської безпеки. Для того тут є всі геополітичні передумови. І тут політичний істеблшмент регіону повинен буде піднятися до рівня розуміння цих завдань.

“буферна” зона і дедалі дієвіший кордон на півночі та сході України. Співпраця України та ЄС на території “буферної” зони сприятиме соціально-економічному розвитку прикордонних областей та в подальшому полегшить інтеграцію України в Європейське Співтовариство.

Створення “буферної” зони покликане забезпечити реалізацію таких завдань:

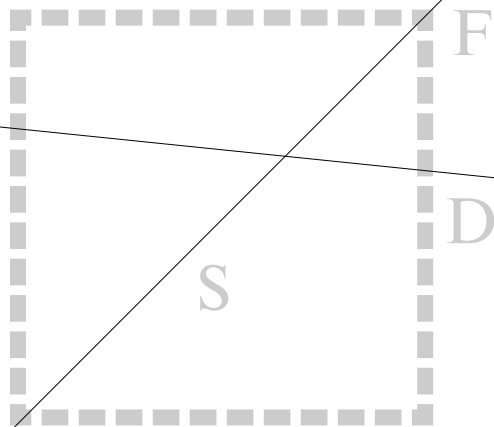
- * стимулювати економічний розвиток прикордонних областей;
- * підвищити рівень життя населення;
- * забезпечити розвиток транспортної інфраструктури та адаптацію до європейських стандартів;
- * покращити екологічну ситуацію;
- * створити сприятливий інвестиційний клімат.

Можна прогнозувати отримання значного ефекту від створення “буферної” зони:

- * активізується підприємницька діяльність, зокрема — сфера малого бізнесу;
- * зросте товарообіг України з ЄС;
- * висока зайнятість і рівень життя стримають місцеве населення від еміграції;
- * достатнє наповнення місцевих бюджетів дасть змогу належно фінансувати природоохоронні заходи, підтримувати громадський порядок, роботу з нелегальними емігрантами;
- * розвинеться туристична та сервісна інфраструктура;
- * прикордонна територія стане своєрідним інвестиційним плацдармом, що сприятиме просуванню механізмів ринкової економіки, приватизації, передових технологій в інші області України.

Отже, ми пропонуємо створити у прикордонній зоні плацдарм для інтеграції України в ЄС. Глобальні заходи щодо зближення України з ЄС потрібно проводити паралельно.

В О Г Д А Н П А Н К Е В Ъ С Н

UKRAINE AND THE
IDEA OF EUROPEAN
INTEGRATION

INITIATIVE OF LVIV W
REGION

5. Створення "буферної" зони

Центральноевропейські постсоціалістичні країни отримували останніми роками значну технічну і фінансову допомогу від ЄС. Така допомога й надалі буде їм надаватися після вступу в ЄС, щоб завершити інтеграційних процесів. Зрозуміло, що ЄС фінансово не зможе виділяти значні кошти на допомогу Україні для підготовки її до асоційованого членства в ЄС. Надання достатньої допомоги у створенні "буферної" зони по периметру нових східних кордонів ЄС є більше реальним.

Для створення такої зони потрібні двосторонні зусилля. Уряд України повинен забезпечити у прикордонних областях особливо сприятливий економічний режим через створення вільних економічних зон, експериментального здійснення земельної реформи, подальшої приватизації та реструктуризації підприємств, надання державних гарантій для інфраструктурних проєктів тощо.

У свою чергу, ЄС мала б надати прикордонним територіям особливий статус співпраці, яким сьогодні користуються країни Центральної Європи (PHARE). Насамперед це стосується проєктів, пов'язаних із розвитком прикордонної та транспортної інфраструктури, розвитком малого підприємництва, розвитком фінансової інфраструктури, охороною довкілля та розвитком туризму — напрямків, для яких механізми програми TACIS не достатньо ефективні.

Перший крок вже зроблено через реалізацію кількох проєктів для поліпшення інфраструктури переходів кордону за змішаним сценарієм PHARE-TACIS. Добра воля обох сторін — України і ЄС буде найкращою запорукою отримання позитивного результату.

1. Accession of Central European countries to EU.

At the European Council Summit in Copenhagen in 1993 it was agreed that membership of the European Union was a goal shared by Central European countries and the European Union. In December 1994, the Essen European Council adopted a strategy to help Central European countries prepare for the integration. Accession of Poland, Hungary, Check Republic and other countries of Central Europe to EU is preceded by the help in improving the living standards, economic development, creating correspondent visa and economic barriers on "external" boundaries. The President and the Government of Ukraine have been making the steps to associate Ukraine to EU with the aim of its further integration.

However, it seems to be worthless to count for future integration of Ukraine to the EU according to the scheme, prepared for Central European countries. Firstly, there is lack of clear policy

directions for both Ukraine and the EU. Secondly, Russia gives a strong geo-political rebuff. Thirdly, economic and social backwardness of Ukraine, amorphism of the society, and high officials' fear to lose the privileges of their position will be obstacles for integration. Although, the main obstacle, probably, is a latent fear of the EU to accept a country which is potentially a strong leader in Central Europe. Thus, there is a real threat of creation of a new "iron curtain" in Europe, initiated by developed European countries in order to protect their economic area. This new "curtain", unlike the previous one, established by Soviet authoritarianism as a barrier to democracy and market economy, will be created to protect Europe from victims of communist system.

2. Possible consequences for Ukraine.

Two different development concepts are struggling now in post-socialist East-European countries. Politicians and economists, who are strong for reforms, support market economy, development

6. Практична реалізація ідеї

Добре відомо, що наприкінці 80-х років відбувся спонтанний розвал СРСР, у якому Західна Україна відіграла роль каталізатора ідентичності України. Зараз цей спонтанний процес продовжується і Західна Україна є каталізатором економічних реформ. Історично, географічно і ментально Західна Україна є територією, пов'язаною з Центральною Європою, перспектива європейської інтеграції тут сприймається як життєва необхідність.

Розпочати процес створення "буферної" зони і перевірки запропонованої концепції на практиці доцільно у Львівській області — найбільш підготованому регіоні Західної України.

Львівська область межує з Республікою Польща (278,2 км кордону), входить до Карпатського євро регіону і, частково, до євро регіону "Буг". Через територію області проходять три головні європейські транспортні коридори, розпочинається будівництво першої в Україні платної автомагістралі. Область обслуговує сім пунктів перетину кордону, в порядку експерименту створено вільні економічні зони "Яворів" та "Курорт-поліс Трускавець". В Україні область є "пілотною" в аграрній державній реформі та інфраструктурних проєктах TACIS.

Переговори Львівської облдержадміністрації з польською стороною визначили готовність наших сусідів активно підтримати створення на території області першої черги "буферної" зони вздовж майбутнього кордону з ЕС. Голова Львівської облдержадміністрації звернувся із відповідними запитом до Кабінету Міністрів України, ініціюючи тим початок процесу консультацій з цього питання.

Після практичного випробування концепції "буферної" зони у Львівській області, вдосконалення правових і методичних аспектів видається доцільним швидше поширення зони на

of democracy and gradual integration into Europe. Their opponents prefer establishing order with a "firm hand" and support the idea of self-sufficiency of national economy, which should develop without any influence of foreign investments. At that, supporters of these two concepts are among both socialists, directed to Moscow, and among national and liberal-oriented politicians. There is a real threat that creation of a new "iron curtain" may lead to the triumph of adherents of authoritarian socialism in several post-Soviet states, including Ukraine.

Some features of this threat can be traced even today, therefore, it is necessary to elaborate and gradually implement effective counteractions to prevent undesirable consequences. Creation of a special transition "buffer" zone on the Ukrainian territory bordering with EU, first of all, along Ukrainian-Polish boundary, is one of these actions.

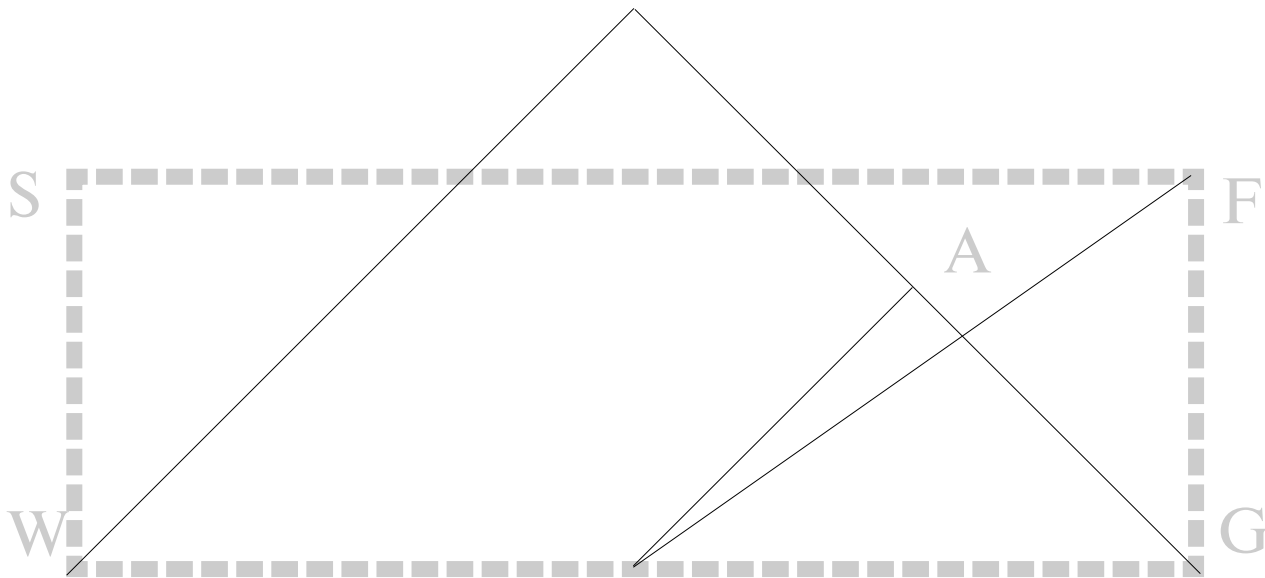
If integration of Ukraine to EU follows the above-mentioned unrealistic scheme, the result will be in Ukraine's deviation from Europe and creation of the "iron curtain". In consequence, the European Union: will lose considerable market for selling goods and services; will be out of any geo-political influence on a part of Central European territories; will have additional problems in functioning of transport, including energy, corridors; will lose Ukraine as an important factor for European security.

Ukraine will be forced to become an influential participant of an alternative to EU block of countries with all possible consequences. Main sources of the country's development - ideology, social and cultural values - will be non-European origin. Energy dependance and sale markets will strengthen the link of Ukraine with Asian, first of all, Muslim, countries.

3. Possible problems of EU and Ukraine.

3.1. Global problems.

3.2. Problems of border regions.

The number of persons, illegally trying to cross the border with the intention to emigrate or to take up a job, will increase in Ukraine's border territory. High living standards in Central European countries as compared with Ukraine's conditions will increase the number of potential emigrants among the population of border regions. Environmental problems of border regions in the future will be a threat on EU new territory. Development of infrastructure, first of all, the transport one, according to European standards, will take place on Central European territory in the near future. Problems, existing now, namely: shortage of border crossing points, absence of properly developed highways on Ukrainian territory, difference in railway gauge standards, poorly organised airports, etc, will become more acute. This may lead to undesirable delays in crossing the EU border by passengers and goods. It should also be taken into consideration that for inhabitants of Western Ukraine Warsaw and Budapest airports still will be optimal departure points for distant trips.

Export-import quotas and customs requirements may lead to considerable bunching of goods, which are to be distributed in EU and East European countries, in border area. It is necessary to have well-developed infrastructure (storehouses, transport, forwarding, insurance and distribution companies) for proper servicing large commodity flows in Ukraine's border zone.

4. "Buffer" zone as real alternative.

For providing future global integration of Ukraine to EU we suggest taking, as soon as possible, real and strategically important steps. That means integration measures concerning Ukraine's regions most prepared for this purpose. Concept of "buffer" zone is the key notion in the proposed scheme.

"Buffer", or transition zone is the territory of Ukraine's regions bordering with EU, economic and infrastructure development of which will create

інші прикордонні області України.

Виходячи із черговости вступу центральноєвропейських країн в ЕС, логічно буде поширювати "буферну" зону в такій географічній послідовності:

- Волинська область (кордон із Польщею).
- Закарпатська область (кордон зі Словаччиною, Угорщиною, Румунією),
- Чернівецька область (кордон із Румунією),
- Одеська область (кордон із Румунією),
- Івано-Франківська область (кордон із Румунією).

Після завершення процесу створення "буферної" зони її територія буде збігатися з територією України, що входить у єврорегіони "Буг", "Карпатський", "Нижній Дунай". Цей факт може служити додатковим аргументом на користь нашої пропозиції — як продовження розпочатого вже процесу регіональної інтеграції. Роки, що ми пропонуємо надають регіональній інтеграції статус першої стадії інтеграції всієї України в ЕС.

Концепція інтеграції України в ЕС через набуття статусу асоційованого члена є стратегічним напрямком нової зовнішньої політики, задекларованої Президентом і урядом України.

favourable conditions for developing a wide-scale cooperation between Ukraine and EU countries and reducing economic differences.

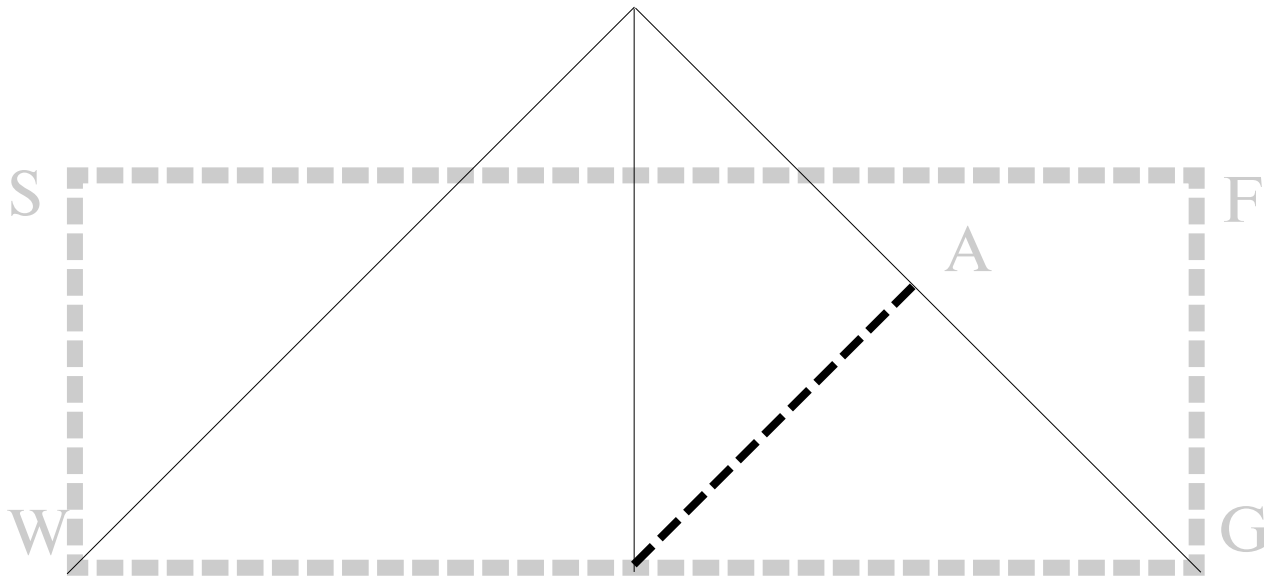
The "buffer" zone is created to prevent establishing a new "iron curtain" in Europe. More and more effective Ukraine's northern and eastern borders and the "buffer" zone will play the role of efficient double filter instead of the "iron curtain". Cooperation of Ukraine and EU in the zone's territory will further social-economic development of border regions and facilitate future integration of Ukraine into European Union.

Concentration of EU funds for the development of the "buffer" zone will enable to reach soon tangible results what will be impossible if the EU help funds are spread all over Ukraine's territory.

Creation of "buffer" zone is aimed at realising the following tasks: stimulation of economic

development of border regions; improvement of living standards; development of transport infrastructure and adjustment to the European standards; improvement of ecological conditions; creation of favourable investment climate.

The following considerable results are expected after creation of "buffer" zone, namely: extending of entrepreneur activities, SME, in particular; increase in exchange of goods and services between Ukraine and EU; high employment and living standards will prevent local population from emigrating; sufficient filling of local budgets will allow to provide proper financing of environmental policy measures, keeping public order and work with illegal emigrants; tourist and service infrastructure will develop; strong financial infrastructure will be established; the border territory will become an investment area that will promote market economy, privatization, modern technology mechanisms for other regions of Ukraine.

Thus, we suggest creating in border zone the base for Ukraine's integration to EU. Besides, global actions on Ukraine's approach to EU should be taken simultaneously.

5. Creation of "buffer" zone.

Post-socialist Central-European countries have received recently considerable technical and financial aid from EU. Such assistance will increase substantially after the accession, in particular through the EU Structural Funds. As a consequence, it is possible that EU will not be able financially to allot big funds for Ukraine to help it to access EU as an associated member. However, it is quite real for EU to assist in creation of "buffer" zone along new eastern border of EU.

To create such a zone common efforts are needed.

The Government of Ukraine should

establish a special favourable economic regime in border regions through creation of free economic zones, making experiments on implementation of land reform, further privatization and restructuring of enterprises, providing state guaranties for infrastructure projects, etc.

EU, in its turn, would have to give to border territories a special status of cooperation, which Central European countries already possess (PHARE). It concerns, mainly, the projects on development of border and transport infrastructure, SME development, environmental policy and tourism development, financial infrastructure development, in other words, the directions, where TACIS mechanisms are not very effective.

The first step in this direction has already been made through implementation of several projects on improving border-crossing infrastructure under the common PHARE-TACIS scheme. Good will of both parties, Ukraine and EU, will be the best guaranty for gaining a positive result.

З Б І Г Н Є В
Б Ж Е З І Н С Ь К И Й

РОСІЯ ЯК
БУФЕР МІЖ
КИТАЄМ ТА
ЄВРОПОЮ

ІНТЕРВ'Ю

6. Practical implementation of the concept.

It is well known that in spontaneous disintegration of the USSR, which took place in the 80s, Western Ukraine played the role of catalyst of Ukraine's identity. Nowadays this spontaneous process goes on and Western Ukraine is the catalyst of economic reforms. Historically, geographically and mentally Western Ukraine is the territory, linked with Central Europe, so the perspective of European integration is perceived there as a vital necessity.

It is expedient to start creating the "buffer" zone and try out the proposed concept in Lviv region, which is the most prepared area in Western Ukraine.

Lviv region borders Poland (278.2 km of boundary), it is a member of the Carpathian Euroregion and, partially, of the Euroregion "Bug". Three main European transport corridors pass through the territory of the region. First in Ukraine toll-road is

being constructed there. There are 7 border-crossing points in Lviv region; free economic zones "Yavoriv" and "Kurortopolis Truskavets" are created as an experiment there. The region is a "pilot" in Ukraine in agriculture reform and TACIS infrastructure projects.

Consultations of Lviv regional state administration with the Polish officials showed readiness of our neighbours to provide an active support for creation of the first "buffer" zone in the region territory along EU Ukraine to help it to access EU as an associated member. However, it is quite real for EU to assist in creation of "buffer" zone along new eastern border of EU.

Common efforts are needed to create such a zone. Ukrainian government should establish a special favourable economic regime in border regions through creation of free economic zones, conducting experiments on implementation of land reform, further privatization, working on non-profit basis for implementing grants and technical assistance projects.

- Пане Бжезинський, чи вважаєте Ви, що політика Заходу стосовно Росії змінилася? Останнім часом все частіше лунають чутки про новий, тепер вже «скляну» завісу, якою Захід намагається відокремитися від Росії?

3.Б.- Це не так. Я вважаю, що на пострадянському просторі дві країни - Росія та Україна - є найважливішими елементами Європейської безпеки і від шляху, який ці країни виберуть для власного розвитку, великою мірою залежить майбутнє об'єднаної Європи. Саме тому політика Заходу стосовно цих двох країн повинна бути максимально збалансованою і не можна дозволити тієї ситуації, при якій Росія таким чином чи іншим чином буде мати змогу зробити Україну занадто залежною. Незалежність України є гарантом безболісної трансформації Росії з імперіалістичної країни в національну. До речі, цей процес вже іде, Україна допомагає йому.

Політика Заходу в цьому сенсі послідовна. Нам потрібна як Україна, так і Росія. Західна фінансова допомога Росії не була використана так, як могла б. Можна подивитися на три країни, яким Захід надав допомогу в порівнянні - Україну, Росію та Польщу. Ситуація в Росії покищо найгірша. Польща використала свій шанс найкраще, а Україну можна назвати «середняком». В Україні НВП не впав так низько, як у Росії, гривня стабільніша ніж рубль. Але Польща десять років тому була такою ж самою, як Україна.

- Ви вважаєте, що Україна в недалекому майбутньому повинна вступити до НАТО і бути членом Євросоюзу. Але теперішня криза в Україні, яка є наслідком російської, не є ознакою ще більшої залежності від Росії, яка ще не збирається входити в Європейські структури?

U

T

3.Б. - Головне - це послідовність та визначеність національних програм розвитку.

Сьогодні закордонні інвестиції в Польщу становлять понад 30 млрд доларів. Але економічний потенціал України вищий від Польщі. Саме тому я оптимістичніше ставлюсь до України, ніж до Росії. У Росії набагато складніше досягнути успіху, ніж в Україні. Там більше амбіційні політики, які штовхають свою країну до хаосу. Зрозумійте мене правильно - я проти імперської Росії, але водночас я за незалежну національну Росію.

У порівнянні з Україною наслідки кризи в Росії набагато глибші. Величезні обсяги російської економіки роблять неможливою діючу допомогу. Економічний простір України має приблизно такий же розмір, як і польський. Це дає змогу Америці і Заходу надати Україні таку ж саму допомогу для проведення ринкових реформ, яку ми надавали Польщі протягом останніх 10 років. Вільна демографічна Україна, яка впроваджує економічні реформи, має велике значення для всього європейського економічного механізму. Україна могутня національна держава, це не Білорусь. За 10 років Україна може досягнути таких результатів, як і Польща, Чехія, Угорщина. Крім цього, переорієнтація української ролі має велике значення для такого великого об'єднання, як СНД. Це означає, що СНД є не тільки іншою назвою СРСР. Це означає, що СНД є структурою для економічного співробітництва на підставі принципів, найважливішим з яких є національний суверенітет. Це не суперполітична організація - це організація економічного співробітництва незалежних держав. Це дуже важливо.

- Як на Вашу думку, які зміни відбудуться в геополітичному балансі сил у наступному столітті?

3.Б. - У XXI столітті східні азійські країни досягнуть високого статусу. Дуже можливо, що Китай та Америка будуть супердержавами. Саме тому об'єднана Європа є такою важливою для стабільності світу. У цьому випадку Росія перетвориться в буферну державу між Китаєм та Європою. До речі, саме існування незалежної України змушує Росію визначитися з двома основними питаннями: що є сама Росія і де вона зараз знаходиться? Протягом останніх 400-500 років відповіді на ці запитання були дуже різними. І вони були глибоко пов'язані з її імперіялістичною ідентифікацією. У наших умовах відповідь повинна бути іншою. Хоча багатьом росіянам зараз боляче з цим погодитися і просто подивитися на ці факти.

- *Яка Ваша оцінка останніх змін у російській політиці і, зокрема, нового Уряду?*

3.Б. - Я доволі обережно ставлюся до нового складу російського уряду. Цей уряд характеризує тепле ставлення до Білорусі, до тієї політики, яку впроваджує Лукашенко. І можливо, що Росія також буде намагатися змінити ситуацію в Україні за беларуським варіантом. Вза. і на Заході новий уряд не асоціюється з нормальною демократією в незалежній неімперіялістичній країні.

- Considering a problem of cooperation and possible Ukraine's entry into the European Community to begin with we have to define general problems and outlooks of the EC.

- Firstly it should be noted that the EC is largely not a reality but a task - even the members of the community do not know many answers to the European integration questions. These questions are as follows: the integration level, the problem of keeping different kinds of identities, the limits of interests and borders of the EC.

- As to civilization limits it is possible to extend Europe from Vancouver up to Vladivostok with some warnings. But do the Europeans intend to extend the borders of the EC to the Pacific Ocean? Which way should the integration with Russia take place? Perhaps we leave it alone and cooperate as far as Ukraine? Though this country is too huge and doesn't still correspond to the European standards. Its interests and virtual needs have reached now far from the Old continent to the East. The existence of independent Ukraine depends on Turkmenian gas and Azerbaijan (Iran's and Irak's in future!) oil, at the same time on military cooperation with some countries of this region and it is not possible to ignore it.

- Probably to find the answers we can ask the pretenders - Ukraine or Russia? But for this sake both countries have to define their own standings first of all and orientation in the political field of the modern world. Such Central-European states as Poland, Czechia, Hungary have defended their Central-European standings at once and for certain and they are going to join all European institutions and NATO, but Ukraine and Russia had some problems. Though Russia still has ones.

- Russia can not give up its great-power arrogance even on the level of the state ideology, and eventually it is a great country, for which it is difficult to agree with an unusual role of a member of the EC. Its actual geopolitical, economic and other interests reach the limits far from the nearest and future interests of the

European Community. Recently more and more it reorients its interests to the Asian East which looks like the answer to NATO's extend to the

European East. Together with Peking Moscow is working out and trying to realize the doctrine of multiple world. Certainly, it is clear what it is being done for. It makes attempt to oppose again to the American domination in the world. India is not less active Russia's partner here. Even Irak - especially in oil mining. And Iran - in energetics. So it looks like Russia tries to integrate around itself so-called anti-American forces. It is very well that they are only attempts. Taking into account all these factors and economic, financial and political Russia's parameters even the EC does not speak about Russia's membership in it. From the other side the EC is to have regulated relations with Russia.

After all Russia's official standing has been indefinite. It is of great importance to take into account its own interests and interests of others in this stage of contacts. Unfortunately concerning Russia the EC does not always keep to it. Though not very good behavior especially in economy can provoke an unexpected reply. Something like this has happened this summer when the EC refused to take of limits on the Russian textiles import. In reply Russia threatened with counter-limits and quotas on the European goods. The Russian Prime Minister Victor Chernomyrdin literally said that - " We can not accept the situation when a lot of our products are opened and quotas are imposed on our goods." At the same time Russia took care of the fact that the European Commission would recognize it as a country with "market economy" in the talks in Brussel. It could open the way for Russia to join the World Free Trade Association (WFTA) even next year. But Russia was refused in such a standing in spite of declarative assistance in this problem. At present the main paper which regulates RF and EC relations is the Treaty of Partnership and Cooperation signed on June 24, 1994. But more pragmatic Russia's position towards the EC should be expected in the near future. The shock after the USSR's collapse has passed and Russia starts to realize and defend its new interests.

Шановний пане голову, шановний пане Бжезинський, я хотів би висловити деякі міркування щодо розвитку стосунків України і Польщі в контексті Європейської безпеки.

Кожна країна, вибудовуючи свої зовнішньо-політичні пріоритети, насамперед звертає увагу на своїх сусідів, на своє так зване близьке зарубіжжя, яке з легкої руки деяких засобів масової інформації Москви накидається у формі такої ж моделі й Україні, і згідно з цією моделлю Киргизія для нас є близьким зарубіжжям, а Польща - далеким. Я хотів би внести в це необхідні корективи і наголосити на тому, що Україна має власне близьке зарубіжжя, яке складається з країн, які її безпосередньо оточують. Безумовно, до цього зарубіжжя входить Росія. Але до цього зарубіжжя входить і Польща, і Угорщина, і Словаччина, і Румунія. Тобто ті країни, які для Росії традиційно не є близьким зарубіжжям, хоча Польща мабуть є з огляду на кордон з Калінінградською областю.

Україна має семирічний стаж

незалежного життя і разом з тим - сім років стосунків двох незалежних держав України та Польщі. Не випадковим і символічним є і те, що Польща була однією із тих держав, яка першою визнала українську незалежність.

Є тема стосунків між країнами так званої Західної Європи і так званої Центральної і Східної Європи. Сьогодні пан Бжезинський вже аналізував у своїх виступах ці поняття, поняття Центральної Європи, яке змінюється і яке вже змінилося після розпаду Радянського Союзу. Я хотів би привернути вашу увагу до того, що на терені цього пострадянського, посткомуністичного простору вибудовується нова система відносин країн, які в ньому опинилися.

Серед цих груп країн є країни, які вже запрошені до вступу в НАТО, є країни, які вже запрошені до вступу в Європейський Союз, є країни, які стали асоційованими членами Європейського Союзу, є країни, які мають особливі стосунки з НАТО, є країни

-But even Ukraine could not and was not socially and politically prepared to determine its place on the geopolitical world map and the EC. The Eurasian development variant (according to the Russian model and mechanically) had been discussed for a long time and only recently Ukraine's integration to Europe (as long as it is possible in the near future) was talked about more or less concretely. Gradually Ukraine has changed from the political novelty to one of the most important Central-European policy link. Especially it concerns the European security problem. If Ukraine does not integrate in this or that form into Europe or NATO the European security will not be guaranteed. Ukraine and the EC relations were formalized after the Treaty on Partnership and Cooperation was signed on June 14, 1994 (ten days earlier than with RF). One of the major items of this cooperation was creation of the free trade zone between the EC and Ukraine. A few agreements have been signed since that time. And yet on September 14, 1995 the Minister of Foreign Affairs of Ukraine Hennadiy Udovenko declared that the strategy aim of Ukraine is to join the EC. But the nearest aim is to achieve a standing of associated membership in this structure and formation of the free trade zone.

As for me awareness of the fact that it will be very difficult to build a steady European house without Ukraine has strengthened. The European Community has even adopted a special program of activities concerning Ukraine (it is the third programmed document of the EC devoted to Ukraine during the last three years). However the members of the EC have not, probably, yet defined the role of Ukraine. The Treaty on Partnership and Cooperation between the EC and Ukraine signed in 1994 has not yet been ratified by many countries. Besides the EC opinion on many problems is clear as well as not clear. From the one side the EC perhaps declares its wish to integrate into the Central European region but at the same time it defends its market from the Eastern European black metal, chemical products, coal, some kinds of fish, agricultural production which are made not only in Ukraine and Russia but even in Poland. This is the reason which does not give an opportunity to modernize their economies by self-financing and to prepare them

які хочуть вступити до Європейського Союзу, але не мають запрошення і не є асоційованими членами і нарешті, є дві країни, які не зверталися до Європейського Союзу і не зверталися в НАТО з пропозиціями про тісну співпрацю. Серед нових незалежних держав, з якими має співпрацю Польща - це Литва, Білорусь і Україна. І я, на жаль, не маю часу для того, щоб детально проаналізувати наші спільні (разом з Польщею) інтереси щодо цих країн, які відіграють таку важливу роль у зовнішньополітичних пріоритетах наших двох країн.

Я хотів би показати чому, саме українсько-польські стосунки дуже важливі для європейської безпеки. По-перше, це, на мій погляд, тому, що сам регіон Центрально-Східної Європи, до якого належать і Україна, і Польща, мабуть є найбільш перспективним з погляду динаміки розвитку регіоном Європи в найближчому десятиріччі. Чому так? Тому, що він дуже вигідно розміщений, володіє великими природними

і людськими ресурсами, і нарешті, низький, відносно низький, стартовий рівень розвитку та сусідство з розвиненими країнами Заходу, сусідство з країнами Європейського Союзу.

Далі, Україна і Польща - це дві найбільші країни Центральної Європи. Найбільші за територією, найбільші за ресурсами. Це дві країни, які знаходяться по різний бік колишнього радянського кордону, який ще і досі намагаються трактувати, як кордон СНД. Для України немає кордонів СНД. Для України є кордони України, є спільний кордон з Польщею, але тут є певна небезпека, є певні стереотипи і є загроза того, що з поширенням Європейського Союзу на схід, режим кордону між Україною та Польщею може змінитися і це може якоюсь мірою вплинути на реанімацію колишнього радянського кордону.

Я хотів би наголосити на тому, що сам зміст безпеки в Європі сьогодні змінюється. Треба, я думаю, звернути увагу на те, що військова загроза власне в Європі відходять на другий план. На перший план висуваються така

to integrate into the EC.

One more aspect which causes the EC's indefinite position towards its expansion to the East is the expenses which have to be paid by the EC members. If we spoke about integration of Czechia, Poland, Hungary and Slovakia assistance to these countries for adaptation of their economy should total 8 bln. ecu (according to the data of the London Economic Policy Research Center); when we add Roumania and Bulgaria to this list the total sum will be 13 bln. ecu. Is the EC ready to pay such a price for the extension of its opportunities? Especially taking into account that the main EC engine - the German economy - is skidding and can not get out from the Prussian swamps. In the cause of integration it is very important not only to go in a definite direction but not to loose the pace and the initiative because firstly the political and economic vacuum can not exist a long time, it is first of all, quickly filled up with other matter from the East or the South, or from behind Atlantic. Secondly, it is not possible to count for a long time on the masses of people waiting irritated with the economic collapse who evidently will reorient their political and economic reference-points even if they are illusive but perhaps closer. Thus the time of positive interpretation of the EC integration idea is not endless. The markets of Ukraine, Russia and other countries of the region are being captured by other competitors and then integration into them is getting more complicated. Finally it can cause the formation of anti-European economic and political lobbies, there are already some examples of this.

However the greatest achievement of Ukraine now is our own designation. In 1996 the official Kiev for the first time drew its position about the general European integration processes concretely and accurately: the strategic aim of Ukraine is defined as integration into the European and Euro-Atlantic structures with the priority to join EC. It was not easy for the Ukrainian society to make such a choice. And it is clear that it is neither politically nor

загроза безпеці, як тероризм, контрабанда зброї та наркотиків, нелегальна міграція, екологія. Власне це та загроза, яка характерна для країн з відносно високим рівнем розвитку. Особливого значення набуває чинник економічної безпеки. І тут важливо відзначити роль Європейського Союзу, який завдяки тому досвідові, який набуто цією організацією, поступово перетворюється на найвагомішу структуру економічної безпеки в Європі, яка забезпечує сталий і стабільний розвиток країн-членів Європейського Союзу.

Хотів би також наголосити на тому, який зміст Україна бачить в своїх стосунках з сусідньою Польщею. Україна виступає і підтримує стратегічні пріоритети Польщі. І ми з свого боку відчуваємо, що Польща визнає і підтримує стратегічні пріоритети України. Це надзвичайно важливо для реалізації нашого стратегічного пріоритету яким, як відомо, визнана як в Україні, так і в Польщі інтеграція до європейських і євроатлантичних структур. Тут ми маємо спільні завдання і спільні зусилля

стратегічного характеру. Це той пріоритет, про який я тільки що сказав, Україна і Польща намагаються спільно використовувати досвід реформування економіки в країнах, які переходять або перейшли від стану адміністративної економіки до стану ринкової економіки, від стану тоталітарних політичних режимів до демократії. Для нас надзвичайно важливим і цікавим є досвід реформування економіки, який має Польща. Україна і Польща мають або, на мій погляд, найближчим часом матимуть чіткіше окреслені великі спільні інфраструктурні проекти, які безпосередньо впливають на безпеку не лише України і Польщі, але і на європейську безпеку. Пан Бжезінський згадував про проєкт транспортування енергоносіїв з Центральної Азії і Кавказу до Європи через територію України та Польщі. Я думаю, що тут можна ставити питання ширше: не лише з Центральної Азії і Кавказу, а і з Близького Сходу через територію Туреччини. І не лише енергоносіїв. Йдеться

53

ЄВГЕН
БЕРШЕДА
УКРАЇНСЬКО-
ПОЛЬСЬКІ
СТОСУНКИ
ТА
ЄВРОПЕЙСЬКА
БЕЗПЕКА

economically and psychologically ready to it. Though the Ukrainians realize themselves as the Europeans more than the Russians do. The identification with the Europeans consists of 51% among the Ukrainian elites, in Russia it is 26%. 77% of the Ukrainian elites treat the EC membership positively, in Russia it is 26% only. But it is only elites, in general this index is only 51% in Ukraine and 20% - in Russia. Actually EC as well does not consider that the Ukraine's entry in the EC is absolutely necessary. Russia is not even mentioned. But the decision to march to the EC has brought Ukraine together first of all with its direct neighbors - Poland, Hungary, Czechia, Slovakia. At the same time an important positive aspect is that both the Ukrainian elites and people in general become more European orientated.

Determining the main directions of Ukrainian policy after the summit of NATO in Madrid (1997) the President of Ukraine Leonid Kuchma said, " I shall put the problem accurately: the main objective of the Ministry of Foreign Affairs and other related institutions should be to make foreign policy more oriented in economy. The Charter signed with NATO is a good thing but if there are not any changes in economy and EC contacts all the work may be in vain. It is necessary for us to activate economic relations first of all with Germany, France, the Great Britain. Certainly we do not work with the EC the way we can. It is necessary to form a separate department which is responsible for the European Community relations. However these are words only. The political and diplomatic resource in the Ukraine's march to Europe is almost limited almost all positive statements are made - economy and real changes should act next. But achievements here are not so great.

At present for example Poland is one of the countries developing in Europe as fast as possible. There are such evidences of this fact: comparatively low and more stable index of inflation, an actual drop of the unemployment level, and growing number of working places; two thirds of the export production are made in

про великі транспортні проекти, пов'язані з розбудовою і залізниць та автомобільних шляхів між Чорним і Балтійським морем. Бо наші країни Бог розташував так, що саме їхньою територією проходить найкоротший шлях між Чорним і Балтійським морем.

Надзвичайно важливою є військова і військово-технічна співпраця, на жаль, не маю часу зупинитися на цих питаннях. Але прикладом є створення спільного українсько-польського батальйону. Розвивається співпраця в галузі модернізації озброєння військової техніки, яка є на озброєнні армій двох країн.

Я ще раз хотів би повернутися до теми загрози, яка, на жаль, може бути для України у випадку, якщо з вступом Польщі до Європейського Союзу не будуть належно відрегульовані стосунки України з Європейським Союзом. Нам відома технологія того, як Польща уникла з свого боку ізоляції від Європейського Союзу не будучи членом Європейського Союзу. Нам

відомо, що на польсько-німецькому кордоні не було і зараз немає тих проблем, які можуть виникнути у випадку, якщо Польща вступить до Європейського Союзу, а Україна в цей час не стане асоційованим членом Європейського Союзу. Тобто, рецепт, так би мовити, відомий. Це - стратегічно - вступ в майбутньому до Європейського Союзу і повноправне членство в ньому, а в тактичному плані у середньостроковій перспективі, це набуття Україною статусу асоціативного членства в Європейському Союзі. І, безумовно, нам належить ще дуже багато зробити для реформування економіки. Безумовно. Але ми можемо, я думаю, цілком нормально порівнювати стан своєї економіки зі станом албанської економіки або з станом румунської економіки, тобто країн, які мають статус асоціативних членів Європейського Союзу. Декілька зауважень щодо партнерів, так би мовити наших спільних партнерів. Тобто стратегічних партнерів двох стратегічних партнерів: України і Польщі. По-перше, слід

the private sector which dominates in trade, service, agriculture; the private sector covers half of the whole industry, the rapid increase of capital investment, as RP is considered to be stable and great market for Europe.

Ukraine was not as lucky as Poland, Czechia and Hungary. During the independent period till the middle of this year Ukraine has got the total of 1.66 bln. USD of foreign investments which is hardly compared to dozens of billiards of other smaller countries in the central

Europe. The fact is that now all possible structures are created in Ukraine which have to stimulate investments.

These are the National Agency of Ukraine for Reconstruction and European Integration, the President Advisory Council for Foreign Investments, the Joint

Commission of the Cabinet of Ministers of Ukraine on Investment Projects, Chamber of Independent Experts of the President of Ukraine on Investment Problems. But at the same time there is unforeseen Ukrainian law-making process, sudden liquidation of privileges for

foreign investors, no certain clearness how to stimulate investment processes; up till now the activity of foreign banks and financial organizations which are involved in investment process are not regulated at all. The main investment is made not by the EC but by the USA and by the Southern Korea.

One of the integration aspects of Ukraine into the EC is a process of legislative field creation which would correspond to the all-European ones. That is why Ukraine takes part in the Council of Europe. Since 1990 nineteen new members has joined it what resulted overcoming the political split on the continent at least by means of declarations. However the creation of the united legislative field has met a certain resistance in Ukraine. Including the problem of

capital punishment. It costs the Minister of Justice of Ukraine his portfolio, and it can cost Ukraine its membership in this organization, theoretically.

But nobody knows what kind of position Ukraine could have towards the EC. At least this collaboration at present looks like special partnership but it is something ephemeral, even more a declaration than a reality.

відзначити роль Сполучених Штатів Америки. Надзвичайно конструктивна роль цієї країни у створенні європейської безпеки, у стабілізації стосунків між країнами в регіоні Центральної та Східної Європи, у підтримці незалежності і європейського вектору руху обох країн - і України і Польщі.

Я хотів би також наголосити на тому, що українсько-польські стосунки є добрим прикладом для розбудови Україною своїх стосунків з іншими країнами, у тому числі з Росією. Українсько-польські стосунки - це стосунки двох незалежних, рівноправних країн. І до речі, двох слов'янських країн. Я хотів би наголосити на такому аспекті, коли нам пропонують розбудовувати стосунки між слов'янськими державами, я вважаю, що тут треба всіляко підтримувати і говорити „так“. І у нас є приклади розбудови таких стосунків. Це стосунки між Україною і Польщею.

Глобалізація та європеїзація стосунків, яка відбувається в світі, глобалізація економічного і політичного життя ніяк не

перекреслює двосторонніх стосунків. І якою б тісною не була співпраця країн у межах Європейського Союзу, завжди залишиться національна ідентичність, завжди залишаться незалежні держави, якими є і, я впевнений, залишаться назавжди Україна і Польща.

І ще декілька слів на завершення. Щодо ролі міста Львова. Сьогодні про це говорили багато. Львів в українській історії завжди відіграв велику роль, як на початку незалежності, так і зараз, роль плацдарму, роль полігону всіх тих прогресивних починань, які є у країні.

Я вважаю, що зараз Львів приречений бути полігоном українсько-польської співпраці, розбудови цих стосунків в контексті європейської інтеграції.

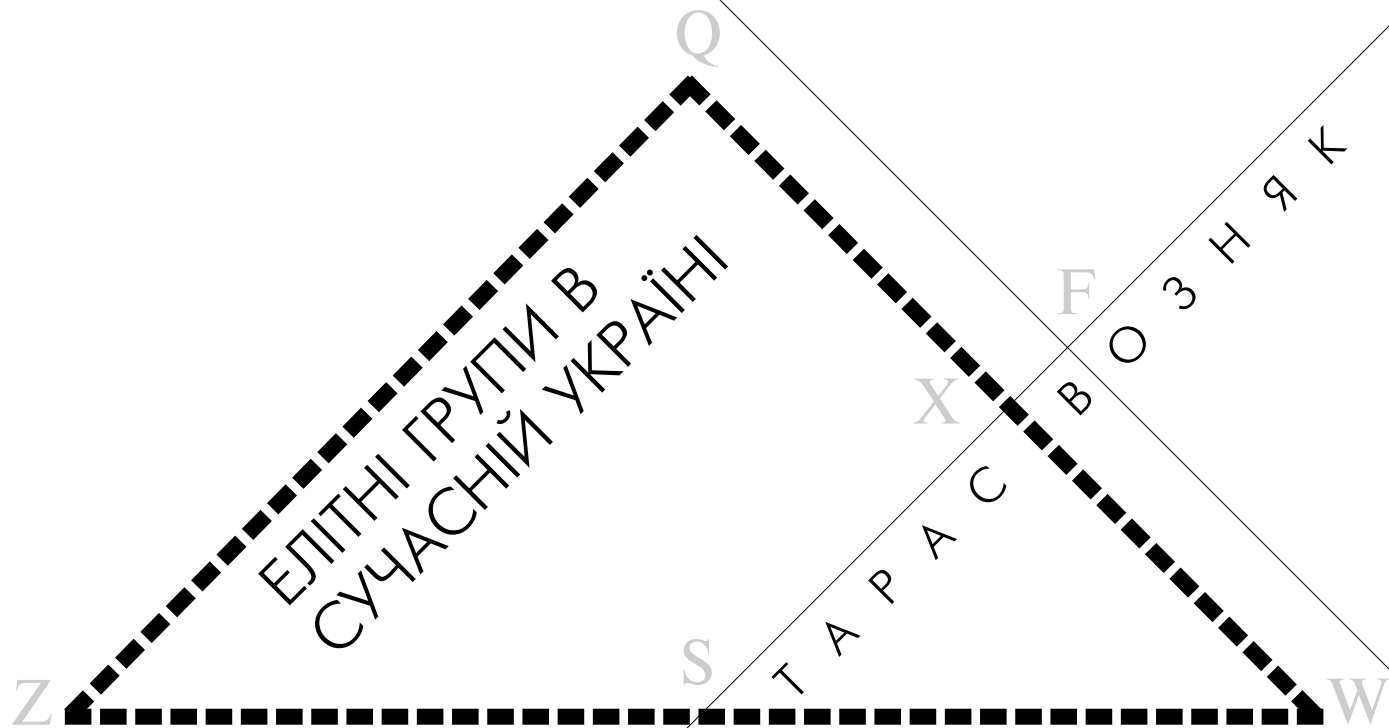
55

ЄВГЕН
БЕРШЕДА
УКРАЇНСЬКО-
ПОЛЬСЬКІ
СТОСУНКИ
ТА
ЄВРОПЕЙСЬКА
БЕЗПЕКА

Perhaps to begin with it is worth synchronizing its place to the European Community with the other countries of the Central Europe, and RP, CzR and Hungary too. The form of the new Ukrainian-Polish-Czech-Hungarian and etc. relations on all levels depend on the level of this synchronization. In case these countries finally join NATO, and in due course the EC - these relations have to be limited by relations NATO/ Ukraine and the EC/ Ukraine, but not only RP/-CzR/-Ukraine. Now Ukraine and RP and CzR etc. look more sovereign in these problems though later the new members of the EC will have to delegate a part of their sovereignty to these structures, and then to coordinate their policy and cooperation models with Ukraine with them. From the other side in the very far future in case Ukraine joins these structures they will have to expand mutual contacts within the NATO and the EC. The tandem RP and Ukraine or a kind of opposition based on economic interests open up new vistas.

At present the cooperation between Poland and Ukraine on the highest political level is the best. Evidently both parties follow different objectives. As to Ukraine they are one of the alternatives to Russian influences which is not declarative as if in the case of the Great Britain but quite real confirmed by close economic and human contact which had become long ago not only a good wish but a reality for both countries especially in the borderland where hundreds of thousands if not millions of people are involved. Moreover comparing contacts with other Central-European countries we can observe some quality hitch. Quantity threatens to modify into quality in that case. The cooperation with Hungary, Slovakia and Czechia is active too but not on such a scale. - One of the conditions to join the EC is regional cooperation development when cooperation is not much between countries as large political-economic formations but between their regions. Evidently it reflects the conception of European regions, its transformation into Europe of regions. These regions paradoxically wash away national and state borders and obviously will have to homogenize Europe in all aspects in the future. Legally the EC

development trend is fixed in the Charter of Regionalization that has led to set up European Regions Council in 1985 along with its parliamentary conformity the European Region Assembly. We can mark out such types of regions as natural, economic, administrative, cultural. These regions exceed the borders of modern states. They can be such as Ukrainian-Polish Halychyna , Czech - Polish Silesia, Ukrainian - Moldavian Bessarabia, and Ukrainian - Roumanian Bukovyna and Roumanian - Hungarian Transylvania . This national position and term of the EC is not always interpreted by the future pretenders. Especially by those who feel a treat of their independent existence from the side of their neighbours traditionally or well-grounded. Unions between countries but not between their regions are more often formed in the Central-European region. Their trend is not based on the

cooperation but on the opposition. The Vyshehradcka three/four and the Baltic-Black Sea Arc, and the Central-European Initiatives, the conception of Trymoria or the new Black Sea economic cooperation organization. Moreover, struggle for leadership is observed in the very beginning of their formation. Particularly Russia fights for leadership in all those unions where it is a member like in the last one that greatly hinders the process of regional integration. From the other side Ukraine starts to pretend to play the leading part and become an integration center but acting against Russia though not directly. The Poland's approach often looks the same way. Finally it often has allreasons for it. In the early stage after the USSR breakup the cooperation in the Central-European region was not organized and even structured.

Firstly, there were political leaders, parties and groups contacts. Then they were transformed into the symbolically declarative cooperation between the border administrative unities and the towns, then it brought to formation of Euro-regions and even common economic structures - like international stock exchanges and banks. However all these steps were made on the

Дуже часто проблему незалежності України пов'язують тільки з прагненням народу до самостійності чи його волелюбним духом. Однак при цьому часто упускається як роль в цьому визвольному процесі історичних обставин і збігів так і роль різних суспільних еліт.

Свого часу роль еліт абсолютизували і разом з тим компрометували крайньо праві та тоталітаристські рухи та ідеології — від монархічних по фашистські та комуністичні. Якщо монархісти є в цьому переліку з причин відомих, то наявність тут фашистів та комуністів потребує все ж певного пояснення. Перші, звичайно, культивували поклоніння перед своєю національною елітою. Однак, виходячи з ідеологічних засад, вони мимоволі сильно розширювали це поняття, відносячи до нього, скажімо, якийсь народ — італійський чи німецький, або ж цілу расу. Підхід тут був ще патріархально біологічний — за ознакою етнічною чи расовою. Подібний генеративний підхід практикували і комуністи, які, попри загальні декларації про роль мас в історії, все ж де факто виділяли в суспільстві елітну групу — пролетаріат — виходячи з її стосунку до засобів виробництва. Однак найефективнішою з цих моделей побудови еліт чи привілеїзованих суспільних груп, як не дивно, виявилася найстарша і найархаїчніша монархічна, свідченням чого є її універсальність, мобільність та тривкість.

І в сучасних суспільствах так само годі обійтися без тих самих елітних груп, як і у попередніх. Однак сьогодні, в епоху демократії та декларацій про рівність та права людини, не прийнято демонструвати якусь розшарованість суспільства, хоча вона так само зберігається, як і колись. Та й роль еліт в суспільстві хтосьна чи стала меншою, якщо не більшою.

enthusiastic elation without taking into account the European and world experience, that is why they often remained declarative only. Though they achieved their objective on that stage - the region was not transformed into a conflict zone as

Yugoslavia. But on this stage we have to realize these cooperative forms. And what is more, the real projects are worked out in which all countries of the region are taking part. Such as :construction of Lisbon-Krakow-Kyiv high-way N 4, a Odesa-Brody-Gdansk pipeline, etc..

At the same time the national prejudices have taken place, as between Hungary and Slovakia, Roumania and Hungary, Russia and Ukraine. It is impossible to activate the cooperation within the framework of the declared Euro-region "the Carpathians". But the excessive hypertrophy of these regions ("the Carpathians" has 10 million population and "the Bug" region - 4 million) as well as their obvious declarative outline prevent from making the cooperation of "the Bug" and "the Carpathians" regions specific. Different levels of regional power freedoms impair their unity. It is large enough in Poland, but it is inadequate in Ukraine and Roumania. Major problems of Euro-regions activity are solved mainly in Kyiv, Bratislava and Bucharest. Sometimes it is an evident opposition for example Slovakia ignores the Carpathians Euro-region as a form of demarche relating to Hungary. However the legislation of Central-Eastern European countries more and more reckons with the regional interests and turns to the principals of self-regulation but sharply increasing opportunities of the border-line regional cooperation.

To ensure security of this region is an important problem for all European integration. Obviously the main organization which protects de facto security of the North Atlantic region is NATO. In this case NATO seems to go ahead of the EC and all kinds of European institutions and standards. Exactly it takes under the umbrella not only separate countries but the process of the European integration. The appearance of this security "umbrella" can explain partially even the economic successes of some our neighbors - investing is done

Особливо актуальна проблема еліт для новопосталих на теренах колишнього СРСР нових держав. Різниця між ними (в сенсі наявності чи відсутності в них елітних груп) дуже часто потім відображається на долі наймолодшого політичного утворення. Скажімо в Середній Азії традиційно існували цілі елітні клани. Вони були як до так і під час панування там Росії. Їх наявність, за повної аполітичності широких мас, насправді є чи не єдиним реальним гарантом подальшого існування пострадянських держав у Середній Азії. Чи будуть ці держави демократичними — передбачати важко. Хтозна. Однак вони, очевидно, будуть існувати, бо їх існування в інтересі цих елітних груп. І, навпаки, розпорошеність еліт, як скажімо на Кавказі, попри їх наявність, призводить до політичних конфліктів всередині цих держав, а відповідно ставить під знак запитання і саме їх існування. Не менше трагічною є і слабкість чи відсутність чітко вираженого елітного прошарку у суспільстві. Білоруське суспільство не змогло визначитися у своїх інтересах, не змогло породити потужного стратифікування свого суспільства — прониклося духом угодовства та компрадорства. Результат не заставив довго себе очікувати. Невизначеність правлячої верхівки та народу одразу спровокувала активну політику Росії і фактичний *Anschluss* самостійницьких надій Білорусі, колапс її економіки та ще більше збідніння народу.

Однак як розгорталася ситуація в Україні? Бо ж і Україна, як і Білорусь, довго зазнавала політичних поразок, у тому числі і з причини ренегатства чи слабкості її елітних груп. Мало того — часто вони були повністю відсутні чи підмінені чужими. Це все та ж проблема колонізованого чи росіянізованого, змосковщеного панства. Хоч були й інші приклади, коли українсько-білоруський первень переміг литовський та православизував і асимілював верхівку литовського суспільства у Великому Князівстві Литовському. В історії

more willingly

in the secure zone. It is clear that the alliance has different positions if Germany wants only to create "a security belt" around itself, the USA arrogates to influence the All-European and even Atlantic integration.

Some countries are invited under the NATO's umbrella and this fact has reflected on the level of their investments. Some countries are not. As to Ukraine it could be mentioned that our country had left a grey security zone and joined the Central Eastern Europe after signing the

Charter on special partnership between Ukraine and NATO(1997). Regulating the relations of Ukraine with its neighbors serves as a preface to it. The Polish-Ukrainian reconciliation, the Russian-Ukrainian and the Roumanian-Ukrainian treaties have been signed. The Charter has summed up this process and closed a circle of the formal security round Ukraine. However it is a declaration only. Actually much more cooperation does according to the program Partnership for Peace (PFP). But having economic difficulties Ukraine has realized 38% of programs proposed by NATO. Obviously the Charter is a document which shows Ukraine the perspective and it greatly depends on Ukraine how to use it. As to regional military cooperation it goes on in accordance with PFP and within the framework of Ukraine and Poland bilateral actions.

- Ukraine seems to be anxious about the issue of placing nuclear weapon on the territory of NATO's new members. Though Ukraine with or without assistance refused this kind of weapon not so long ago. The changes of defensive doctrines of our direct neighbors are

observed who transfers a great number of their military formations to the Ukrainian border, which is still considered the old Soviet or Russian. Finally this kind of strategy in the case of Byelorussia has proved its value.

The Ukrainian perspective to get into the NATO break seems to be anxious too, when two pro- and anti-America groups have been formed. Ukraine gets into the break between the left wing headed by France which is in sympathy with Russia as an opposition to the USA and the

можемо подибати і такий феномен , як «треторіяльний патріотизм» чи «українство» полонізованої чи таки польської шляхти в Україні.

Але чи змінилася ситуація зараз? Чи елітні групи в Україні таки дійсно є українськими? І в якому сенсі вони є чи не є українськими? Що зараз, в сучасних умовах, означає бути українським? За мовною ознакою вони, радше, такими не є. Стара релігійна ознака теж зараз в нашому неофітському та різноконфесійному суспільстві не актуальна. Як на мене, то єдиним актуальним принципом може бути тільки безпосередній інтерес, що в нашу епоху набув економічних форм з його політичним оформленням.

Тому ми можемо виділити в Україні дві осі розгортання елітних груп — вертикальну, як і в кожному суспільстві, та горизонтальну , як у суспільстві яке є або свідомо федеративним, або ще не консолідувалося в політичну єдність.

Вертикальна стратифікація суспільства зрозуміла, вона відображає рівень доступу елітних груп до політичних та економічних важелів та ресурсів. Тут ми можемо виділити дві еліти — новопосталу політичну, яка нав'язана з новим бізнесом, та стару номенклатурну, котра теж породила новий бізнес, але окрім того ще міцно прив'язана і до старого соціалістичного в своїй суті виробництва.

Натомість горизонтальна стратифікація відображає регіональну структуру України. Причому не спущену згори українською державою, а успадкованою ще від структурування території колишнього СРСР і сформовану в інтересах цілісності того самого СРСР, оптимізації його економіки та адміністративної системи. Ще в радянську епоху сформувалися такі регіональні утворення, як старе адміністративно-номенклатурне київське,

Northern-American-German wing of the alliance. All these things take place during the period when Russia and Ukraine compete to win leadership in the post-Soviet space.

-At the same time the USA new flirtation with Russia arouses anxiety after the Vice Prime Ministers' change (Chubais and Nemtsov) when the role of Ukraine is also going to be changed because lately the USA had used Ukraine actively as a trump against Russia. Then the USA support to Ukraine's march to the EC will not be so high as it was during the period of savage opposition to the Russian hawks.

Another new aspect which can influence the approach of Ukraine and the EC is the first attempt of the EC and the USA opposition in an embargo problem as to the countries accused of terrorism. For the first time the Europeans all together were against the USA position. But Ukraine stands in front of the similar problem too. The reason is not only that Ukraine cooperates closely with the USA, the reason is also because Ukraine starts to consider all its interests in military service cooperation and sales of arms where Ukraine has been achieving a great success for the last two and two and a half years. Sales of arms has been increased ten times. Iran, Pakistan and China (especially in the common tank production) play the role of a partner together with Israel and Poland. It causes geopolitical effects. The Ukrainian policy is based on the triangles Poland-Germany-USA in the West and Iran-Pakistan-China in the East and this configuration has more questions than answers.

The approach strategy of the EC and Ukraine is not worked out yet by Ukraine itself that is also a problem. It was caused by too rapid development of events in the region and Ukraine. At the same time there is an uncertainty of foreign political directions. Up to that time there was an opinion that the Central-European region could be rather independent. That is why the main regional problem was to arrange cooperation in this region. There were made some attempts to specify forms and framework of cooperation with all countries in the Central-European region. In turn they acquired different forms such as: the Vyshehradka group of three/four,

промислово-адміністративне дніпропетровське, донецьке, харківське, одеське, західноукраїнське. Кожна з регіональних еліт має свій специфічний склад та свою специфічну економічну базу. З них випливають і політичні орієнтації відповідних територіальних елітних груп.

Однак останнім часом окреслився і певний альянс між різними регіональними елітами та злиття старої номенклатури з новою буржуазією (що зрештою було одразу), але і їх злиття з постдисидентськими елітами та їх заангажованими у владні структури представниками. Ґрунтом останнього процесу є обопільна зацікавленість в існуванні держави під назвою Україна. Принаймні після відомого пониження статусу донецької регіональної групи після приходу до влади Лазаренка та зняття з посади голови донецької держадміністрації Щербаня, окреслилася однозначна перевага в українському політичному просторі тріумвірату дніпропетровської, київської та лояльної до держави західноукраїнської правлячих груп, який з певними натяжками можна назвати зародком нової загальнодержавної української правлячої еліти. Інші політичні угруповання зберігають більшу чи меншу лояльність щодо неї. Єдино можливим «дисидентом» в цьому царстві «благоденствія» зараз почасти, можливо, є кримське угруповання. Там розігруються зовсім інші політичні розклади і кількість чинників впливу є більша. Щоправда ситуація щоразу змінюється. Втратив безпосередній вплив на владу у всій країні Лазаренко, і під знаком запитання поставив впливи всього дніпропетровського клану.

Очевидно останні зміни між кланами розгортаються тепер у напрямку перерозподілу впливів та власности у державі. На першому етапі незалежності та приватизації регіональні та галузеві клани більше утверджувалися у регіонах та галузях промисловості. Натомість

the Baltic Black Sea Arch, the Central-European Initiatives. Different countries saw their own parts in all these models in a different way. However the main link or leader in its way was Poland in the Central Europe on that stage. Eventually Poland began not only to pretend to this role but to become a real leader - coordinator in the region. The main financial channels, channels of information and influence, international activity mechanisms directed at the East and also at Ukraine were localized in Poland. In fact it was politically reformed into a peculiar "leader" of the region, eventually Ukraine also began to pretend to the leading role though it could not boast of such successes as Poland.

Thus the Central-European region as an independent geopolitical unit was not realized and began to divide actively into zones of influence of the West and Russia. That is why its leading role of "a dispatcher of the West" in the Central Eastern Europe acts programmatically and marches to NATO and the EC. The Poland dispatcher role is growing more evident. But Ukraine is late and playing into its own hand.

On the other side PR began to work as an engine of some Ukrainian interests in the western institutions. But here as mentioned above there is a threat to take in excess that can meet misunderstanding from the side of Ukraine. Poland can be instigated to it by a great

temptation to speak in the name of this strong and great tandem in perspective. It is very important that each partner plays its own part and then this model would be very effective. Sometimes the other countries of the region take similar stand. Sometimes Hungary reminds that Slovakia can not be forgotten in the march to the EC.

Ukraine has to be well prepared to PR, CzR and Hungary joining NATO and then the EC on this stage. It is of great importance for Ukraine before this act to confront NATO and EC with a fait accompli the largest real contact between two countries, real and economic link which forces to give Ukraine a particular standing in the future. In my opinion it is very significant to discuss an opportunity of special rate in the borderline between these countries and Ukraine, to fill in a general form of particular partnership with PR and cooperation with CzR,

тепер пішли горизонтальні процеси укрупнення капіталів та впливів, що починає формувати вищий рівень елітних груп. Можливо з часом їх можна буде назвати загальнонаціональними. Однак залишається ще запитання, якими вони будуть — чи справді українськими або ж хоча б “проукраїнськими” у найширшому сенсі цього слова. Особливо це запитання викликає все активніша участь у формуванні “українських” капіталів іноземного капіталу. Зокрема російського.

Отже в Україні знову формується не так етнічний чи культурний, як треторіальний патріотизм. Щось подібного вже було в пізній період історії польської шляхти в Україні. Однак вона була «дуже далека від народу», як писав небезвідомий класик, і мала щодо нього забагато ілюзій. Натомість тепер теж соціальний розрив між верствами населення дуже великий. Творення нових еліт супроводжується масовою пауперизацією населення. Немає консолідуючого національного чинника. Україна пробує будувати плюралістичне громадянське суспільство (якщо побудувати таке де-небудь можливо). З одного боку, це добре, однак реальна соціальна, мовна та культурна ситуація не дає змоги суспільству консолідуватися для розв'язання складних економічних проблем. Фактична російськомовність хоч часто україноцентричність, правлячої верхівки в Україні ставить під загрозу існування саму українськість як таку, а відповідно і українську державність. Тому зараз ми, здається, на порозі самоусвідомлення і формування як українського істеблішменту, так і нової української ідеї.

Hungary etc. as full as possible. Political and economic cooperation PR and Ukraine and their synchronous marching to the West could be a model of constructing the EC in the East on this stage.

The fact of having common military formations (Ukrainian-Polish battalion), wide-spread economic cooperation (arms production too) will make us to look for a particular standing not only in the PR and Ukraine relations but in the relations of NATO and the EC with Ukraine. At the same time PR can find its role of "the representative of Ukrainian interests" of its extraordinary place in new Europe. Perhaps to join the EC the other candidate can find similar roles for themselves. Even if they will cope with Ukrainian and other Eastern-European markets. This is one of the main argument for making the Eastern policy of Poland, Czech., Hungary and Slovakia more active. The Eastern markets and raw sources attract them very much now and then. Thus even now significant export streams from Poland and Hungary go to Ukraine or pass through Ukraine.

The great interests of PR, CzR and Hungary in the East (in spite of popular admiration of the West) have caused an evident disproportion in relations of the PR-Ukraine tandem. Poland is looking for and is proposing models of co-existence, operating offensively. We have something like this with other partners.

The Council of Europe approved the plan of absorption six countries ratified the EC membership in the Essen Summit in December, 1994. One of the main part of the absorption is mechanisms of stimulating transformation seized by PHARE, TACIS programs. A lot of other programs are referred to it which are not likely to be of European origin. It is often the North Atlantic one. However they aimed to assist countries - challengers both in transition to market economy and to create horizontal links between them according to Euro-regions models. Unfortunately these funds often are spent ineffectively and it is not only the countries-acceptors' fault but they are often eaten by EC expert organizations. One of the various organization relations the West and Ukraine

and Russia can be the variant of "institutional web" (as Richard Kugler said from the Research Corporation REND). This foresees to establish various connections with these countries through NATO, the EC, financial organizations, "the great seven", etc.

The main cooperation forms of Ukraine and its western neighbors are cooperation within the framework of such specialized institutions as the Central-European free Trade Association (CESTA), the Central-European Initiative. It is of great value that after their joining the EC they will be connecting links between the EC and Ukraine though formally they are to leave it. The fact of economic integration will not give them an opportunity to separate completely from CESTA.

The main partner for Ukraine is usually Poland in this integration. At the same time this is a well-organized regional cooperation school. Thus the practical extend and even the extend in perspective of the EC and NATO to the East have brought conspicuous positive results in the form of an old opposition regulation. For example between Roumania and Hungary, Roumania and Ukraine, Roumania and Russia, Bulgaria and Turkey.

And now a few words about dangerous models which can regulate the EC and Ukraine relations. Two of them can be obvious and dangerous;

- the transformation of Ukraine into the Russia's actual satellite (possible formal independence) which turns to its imperial past. And then the model will consist of the new opposition paradigm the East and the West;

- in the case of the transformation of Ukraine into a buffer zone between Russia and NATO, Russia and the EC, contacts between Ukraine and the EC will consist of the paradigm of indefinite mobile, local and accidental treaties. This model is insecure of its instability, reduction of economic, investing activity in midst of the country.

Важко не зауважити, що в польсько-українських стосунках спостерігаємо від певного часу маразм, а останнім часом з обох сторін розмножуються конфлікти. Як надати новий імпульс поєднанню між нашими народами?

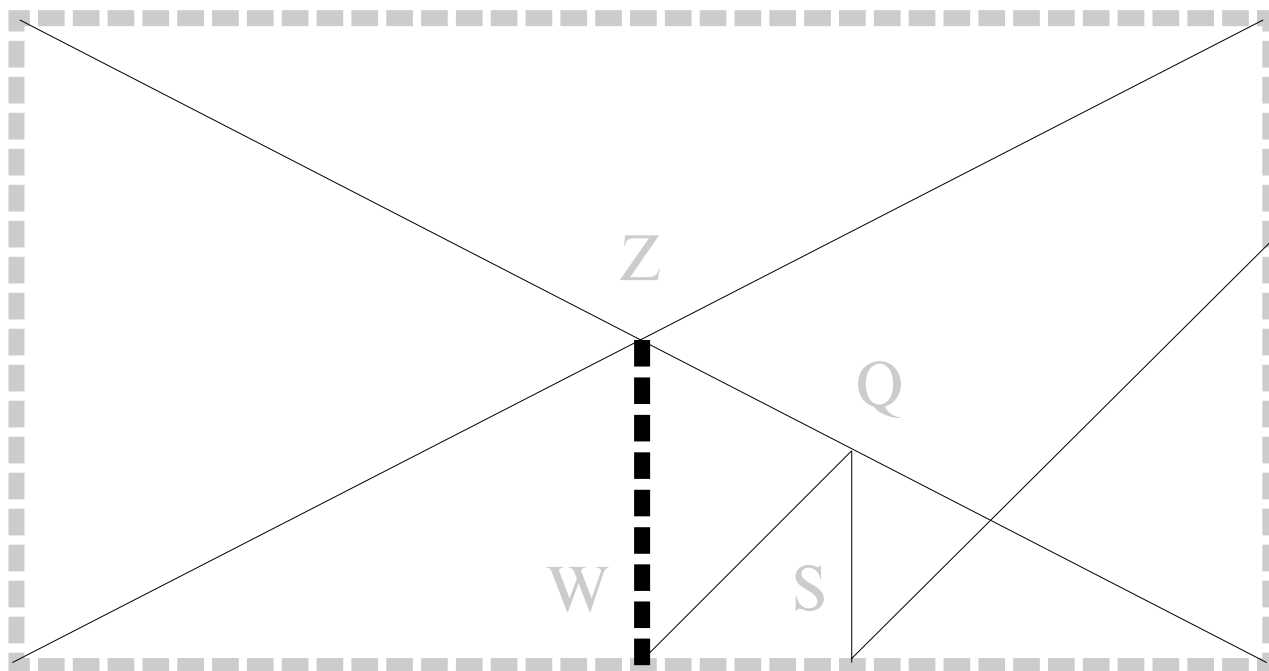
Спочатку директор Личаківського цвинтаря у Львові розпорядився стримати роботу на цвинтарі Орлят. Потім дійшло до спрофанування цвинтаря. Ворожі полякам написи з'явилися теж на будинку польської школи у Львові. Накінець активісти ультранаціоналістичної організації УНА-УНСО розбили напис на плиті п'яти невідомих солдат на цвинтарі Орлят. У Львові активізувались крайні радикальні середовища, котрі, видається, вважають справою чести недопустити відбудову "польського військового цвинтаря", як українці називають могили Орлят.

Деякі маргінесові львівські політики вирішили використати справу цвинтаря, щоб ще раз засвітитись в медіях та політиці. Цих людей не переконає жоден компромісний проєкт відбудови польського цвинтаря. Завжди будуть говорити, що чогось є забагато або замало.

Не йдеться про те. Що з обох боків польсько-українського кордону є люди і середовища. Які не хочуть порозуміння. Проблема полягає в тому, чи є це середовища поважні, які мають вплив на своїх співвітчизників, як трактує їх політична верхівка, наукові та культурні еліти. Словом, наскільки ми – поляки та українці – віддаємо сучасний стан, а може й майбутнє, взаємних стосунків до рук екстремістів.

Президентів не вистарчить

Часто говорять, - і правильно, - що польсько-українські стосунки на найвищому рівні ніколи не були такими добрими як тепер. Контакти президентів Александра Квасневського та

Леоніда Кучми справді дуже добрі. Тільки цього року відбулось п'ять зустрічей у верхах. Діє Консультативний комітет Президентів Польщі та України (хоч може на так активно, як у часах коли його курував покійний два роки тому Єжи Мілевський). Одним з найважливіших ефектів співпраці президентів була польсько-українська декларація поєднання, котра створювала шанс на відкриття нової сторінки в стосунках між двома нашим державами.

Треба віддати обом президентам належне: добре працюють у справі порозуміння. Але навіть найактивніші президенти не спроможні заповнити своєю активністю усього простору польсько-українських стосунків. Її повинні заповнювати політичні, господарські, самоврядні еліти, діячі культури і науки.

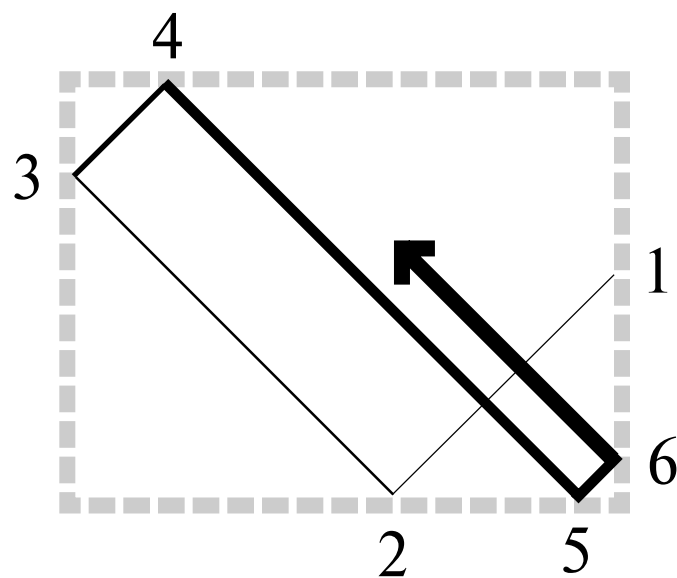
Дуже багато залежить від політичних еліт, котрі повинні випереджати на крок свідомість обох народів. Важко вимагати від збіднілого українського суспільства, котре тільки знаходить своє місце у власній державі, щоб належно оцінило вагу українсько-польських стосунків. Так само не просто вимагати розуміння цих речей від нашого суспільства, котре з відомих причин вважає найважливішою справою інтеграцію Польщі з ЕС та НАТО.

Дві мірки агресії

Здається, що політики Польщі та України в останні кільканадцять місяців не найкраще склали іспит. Не виступили з жодною ініціативою, яка творила б нові площини політичної співпраці. Навпаки, не продовжуються ті форми інституційної співпраці. Що існували раніше. Найприкметнішою є відсутність співпраці парламентаріїв. Хоча в нашому Сеймі утворилась польсько-українська міжпарламентарна група, вона досі ще не має відповідника у Верховній Раді України. І це не вдається пояснити об'єктивними перешкодами. Від українських виборів

А Н Д Р І Й К И Р Ч І В

ПИТАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ
РЕСПУБЛІКИ
ПОЛЬЩА НА
СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

вже минуло понад півроку, а серед українських парламентаріїв є такі, як наприклад, Геннадій Удовенко, які раніше багато раз деклярували розуміння ролі польсько-українських двосторонніх стосунків.

З сумом слід зазначити, що в останні роки дуже мало зроблено, щоб переламати взаємні упередження та стереотипи. В результаті весь час натикаємось на міни, які підставила нелегка, а часом драматична історія. Для поляків найдрастичнішим прикладом історичних фобій є те, що діється довкола цвинтаря Орлят. Профанація цвинтаря, написи на польській школі, демагогічні, повні зятяности і, навіть, шовінізму публічні висловлювання відомих у Львові осіб – все це довело до напруження у взаємних стосунках та гострої реакції польського МЗС.

Не підлягає сумніву, що усі ці факти заслуговують на рішуче осудження. Але ним почнемо оголошувати загальні присуди, що українці є таким та сякими, нагадаймо собі, що і на нашому подвір'ї трапилось багато злого – і надто легко ми через це переступили. Домагаємось впорядкування Цвинтаря Орлят, але скільки з нас добивається одночасно про впорядкування українських могил та цвинтарів в Польщі?

Найперший приклад: Цвинтар воїнів УНР в Щипьорно. Зруйнований і досі не відбудований. Нагадаймо собі, що армія отамана Петлюри була нашим дієвим союзником у польсько-більшовицькій війні. Здавалось би, що опіка над могилами колишніх союзників (Щипьорно не є єдиним знищеним цвинтарем воїнів Петлюри) повинна бути очевидною справою. Справді, ця річ не будить емоцій, але донедавна ніхто не опікувався могилами петлюрівців, незважаючи на заходи сеймової комісії національних меншин.

Мали ми справу з бездіяльністю в очевидній справі. Куди їй до українських ресентиментів та емоцій, якими оточений Цвинтар Орлят? З української перспективи війна

Ми ще не знаємо, яким буде прийдешнє століття. Нам лише достеменно відомо, яким було століття двадцятє. Увібравши в себе, без перебільшення, увесь досвід людської історії, воно, на жаль, не завжди користало з нього на благо людства. Це було покоління, *homo sapiens*, котре зробило найбільшї досї відомї науковї відкриття і організувало найстрашнїшї війни завдяки їм. Століття, у якому ми живемо, зуміло настїльки спресувати світ у просторї і часї, що говорити нинї, скажімо, про безпеку одної із країн можна лише з позиції глобальної, розглядати ці проблеми крізь призму субрегіональних, регіональних чи загальносвітових взаємин. Тому немає нічого дивного, що Україна може детально розглядати питання національної безпеки Польщі, оскільки це питання є частиною національних інтересів України. Рівно ж як і те, що безпека України є предметом особливої уваги сусідньої з нею РП.

Очевидно, що про наявність якогось універсального визначення поняття національної безпеки чи сталого варіанту її складових на сьогодні говорити не доводиться - кожна держава у цьому питанні виводить її формулу, відштовхуючись від реальних умов реального світу. Тут беруться до уваги, звичайно ж, оточення, відносини із ближнім та дальшим зарубіжжям, загальна політична, економічна чи інша ситуація в світі, власні внутрішні проблеми, національні інтереси тощо. Тому реальний зміст поняття національної безпеки буде різним для кожної окремо взятих держав.

Не вдаючись до аналізу і нюансів різних дефініцій, можна спрощено визначити політику національної безпеки як систему заходів держави для захисту своїх здобутків та національних інтересів у зовнішньополітичній, внутрішньополітичній, економічній, військовій, екологічній, демографічній, інформаційній та інших сферах її діяльності. Слід відразу зазначити, що і такий поділ є доволі умовним, оскільки кожну із сфер можна розглядати лише в комплексї її взаємодії та взаємовпливів із іншими.

Політика національної безпеки ґрунтується на її стратегії та відповідних державних цїльових програмах, де визначено принципи, цїлі, фактори засоби і ресурси ґарантування національної безпеки. Для сучасних демократій правовими основами забезпечення її повинні бути:

- загальновизнані принципи і норми міжнародного права, також міжнародні договори та зобов'язання держави;

1918-19 рр. для поляків була війною за перебіг кордонів держави, що відроджується, для українців – боротьбою за те, щоб взагалі створити власну державу.

Якщо ми слухно обурюємось малюванням антипольських гасел на польській школі. Згадаймо і про те, що на місці події відразу з'явився львівський куратор, котрий висловив глибоке обурення з приводу інциденту. А самі написи було замальовано за кілька годин. Чи ми теж такі дієві на нашому подвір'ї? У Перемишлі багато разів доходило до безчещення тризуба – українського герба. Час від часу на мурах Перемишля, а також на тамтешній українській школі з'являються зображення тризуба на шибениці. На жаль, не чуємо голосів обурення з уст представників місцевої влади, а рисунки залишаються на мурах часом тижнями. Не йдеться нам – підкреслюємо з усією силою – про применшення останніх інцидентів у Львові, тільки про усвідомлення, що не можемо підходити з різними мірками до таких самих подій.

Якщо хочемо вшанування пам'яті польських жертв на Волині чи Поділлі, то не можемо відбирати таке право в українців Польщі. Гідне поховання померлих, вбитих, замордованих є елементарним обов'язком живих, вписаним в основи європейської цивілізації. Не приносять чести своїй державі українці, котрі воюють з Орлятами 80 років після їхньої смерті, але і ми не маємо приводу на гордощі, коли останки воїнів Української Повстанської Армії – без огляду на те, що думаємо ми про УПА – полеглих біля Бірчі далі лежать десь у зораному полі.

Крики вулиць, голоси розуму

Розв'язання проблем, чиє коріння лежить в історії не просте. Вимагає великої чуйности та терпеливості. Передусім мусимо собі ці проблеми усвідомити і бути готовими до розмови

- конституція держави, національне законодавство та інші нормативно правові акти;
- акти органів місцевого самоврядування, принаймні в межах їх компетенції та за відсутності суперечности із законодавчою базою держави, що особливо актуально сьогодні у контексті активізації регіонального співробітництва та транскордонної взаємодії.

Основні напрямки політики національної безпеки визначаються життєво важливими інтересами держави, її цілями, цінностями та необхідністю розробки і використання ефективних засобів протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Власне у зовнішньополітичній сфері основною метою політики національної безпеки є формування зовнішнього оточення, сприятливого для внутрішнього розвитку країни. Кінцевою умовою його досягнення є збереження миру, мирне розв'язання усіх міждержавних проблем та суперечностей. Хоча слід зазначити, що держава реалізує політику національної безпеки всіма наявними в її розпорядженні засобами - політичними, економічними, правовими, військовими, організаційними та ін. - на основі послідовного втілення, враховуючи розмежування відповідних повноважень та забезпечення координації дій органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Для подолання кризових явищ у сфері міждержавних взаємин та зовнішньої політики, крім внутрішніх механізмів, держава активно підключає зовнішні, насамперед - міжнародні організації, за умов неухильного виконання договірних зобов'язань та норм міжнародного права.

Набір компонентів національної безпеки кожної з держав можна умовно розділити на дві категорії - незмінні та змінні. До незмінних складових в умовах сучасного світу слід віднести геополітичне та геостратегічне положення держави. Змінними від глобальних, регіональних чи внутрішньополітичних умов можна вважати внутрішньополітичну безпеку, військову доктрину, економічну, екологічну, інформаційну, демографічну та інші види безпеки.

Якщо брати до уваги зовнішньополітичну складову національної безпеки, то одним із найважливіших елементів є задоволення державою своїх національних інтересів на трьох основних рівнях:

- а) глобальному - активна і повноцінна участь у побудові системи міжнародної безпеки з об'єктивним та адекватним

про них. Однак видається, що маємо з цим певні клопоти.

Під час зорганізованої у Львові конференції "Роль і місце України та Польщі у європейській інтеграції", яка відбувалась наступного дня після профанації на Цвинтарі Орлят, ніхто, окрім одного учасника, не мав відваги чи може відчуття, щоб взагалі згадати про цей факт.

Неважко "інтегруватись" чи єднатись на рівні декларацій чи загальних фраз. Важче робити це, коли доводиться мати справу з реальними проблемами і живими емоціями. Важливою спробою позитивної діяльності, незважаючи на трагічний досвід та гарячі емоції, є співпраця Світового союзу солдатів Армії Крайової та Об'єднання українців у Польщі (ОУП). Принесла вона вже чотири конференції польських та українських істориків, метою яких було з'ясування причин і перебігу конфлікту з часів Другої світової війни. Узгоджені резюме, прийняті на цих конференціях, є обов'язковими для польських та українських істориків. Це дуже важливо, бо без погоджень в основних фактах важко написати історію тих трагічних подій, яка була б прийнятною для обох сторін.

Якби політики та місцеві діячі з Перемишля і Львова провели обрахунок сумління, чи зробили достатньо багато, щоб польсько-українське прикордоння стало тереном порозуміння і співпраці, рахунок не вийшов би надто оптимістичним. Обабіч кордону у справах важливих для поляків в Україні та українців в Польщі тон задають організації крайніх поглядів. Справою такої організації був донос у прокуратуру, що ОУП розпалює міжнародну ворожнечу, і в кінці вимога делегації ОУП. Справою крайніх організацій було теж пікетування дирекції Личаківського цвинтаря та львівської мерії, з вимогою припинити роботи на Цвинтарі Орлят.

В демократичних країнах завжди можуть з'явитись крайні угруповання. Проблема

урахуванням місця, ролі, потреб та ресурсного потенцілу держави;

б) регіональному - гарантія стабільності і безпеки оточення, участь у військово-політичних або державних союзах, у регіональній та міжнародній співпраці;

в) субрегіональному - розвиток всеохопного взаємовигідного співробітництва з найближчим оточенням, організація зон вільної торгівлі, транскордонного співробітництва та інших форм співпраці.

З уваги на це, пріоритети розвитку відносин з іншими країнами визначаються переважно за наступними критеріями: геополітичне положення, регіональна та міжнародна впливовість, ресурсний потенціал і обсяг внутрішніх ринків, політична стабільність, позитивний досвід взаємин у минулому, принцип групування за спільною метою та формування контрсилкових кіл у геополітичному оточенні. Останній із перелічених має особливе значення в контексті взаємодії із центрами сили та конфліктними сферами сучасного світу, зокрема - на європейському континенті.

Головні небезпеки і дестабілізуючі чинники для Європи, що продовжує трансформуватися, закорінені, як це не парадоксально, в самі історичні події, що уможливили появу системи періодів після холодної війни. Вони виявляються у зруйнуванні біполярної структури світу, в утворенні нового порядку з різними рівнями стабільності, а також в наслідках та пережитках попередньої тоталітарної доби. В умовах зміни біполярного світу на мультиполярний з яскраво вираженим тяжінням США до монопольного володіння світовими дисперсними функціями, на фоні відносної стабільності Західної Європи на континенті, однак, є певні регіони, від ситуації в яких залежить безпека і стабільність. Власне до таких регіонів належать Центральна і Східна Європа, котра рясніє значними потенційними небезпеками дестабілізуючими чинниками. Деякі з них походять від самого процесу перемін і перетворень, інші є наслідком глибокої недовіри і здійснених у процесі спільної історії кривд. До потенційних чинників нестабільності належить і відсутність (точніше неспроможність організуватися) вже задекларованої системи європейської безпеки. На жаль існуючий порядок формування безпеки в регіоні Центральної і Східної Європи сьогодні нагадує швидше роботу реанімації, "швидкої допомоги" тобто не на випередження, а в режимі *post factum*. Спроби Заходу утворювати зону стабільності і процвітання в одній окремо взятій частині Європи і водночас уникати побудови мережі таких зон призводить до потреби фізичного усунення наслідків поганої стратегії, до боротьби з результатами власних

полягає в тому, що ми не вміємо давати собі з ними раду. В результаті наслідки їхньої діяльності є непропорційно поважніші від дійсного значення цих організацій.

Внаслідок позову перемшльських організацій, які називають себе "патріотичними", поліція допитувала понад 20 українських діячів з Перемишля. Мало відбутись два засідання, ним суд вирішив відкликати позов проти ОУП. Ця процедура тривала майже півроку. Важко дивуватись, що деякі українські діячі сприймали її (особливо допити) як спробу залякування українських осередків у Польщі.

Що стосується львівських інцидентів, то, як слушно написав Богдан Осадчук, львівська мерія допустила кілька помилок, основною з них була "капітуляція легально обраних самоврядних органів перед мітингуючою вулицею". Будьмо справедливими "мітингуюча вулиця" надто часто диктує умови також у Польщі. Так було кілька років тому в Бірчі, де зібрання мешканців не допустило до ексгумації вояків УПА, полеглих в бою за цю місцевість.

У зв'язку з антипольськими інцидентами у Львові чи антиукраїнськими в Перемишлі дивує одне: коли доходить до конфлікту, не чути голосів поміркованості та мудрості, або відвагу мають забрати голос лише поодинокі особи. Так було, наприклад, з нагоди Фестивалю української культури в Перемишлі у 1995 р., коли в атмосфері різних протестів "патріотичних" організацій лише Станіслав Стемпієнь, шеф Південно-східного наукового інституту, відважився написати очевидну, здається, річ, що українці мають право організувати свято своєї культури в місті над Сяном. На жаль, на загал у стосунках на польсько-українському пограниччі голосам зорганізованої істерії не спроможемось протиставити союз людей порозуміння.

Ми вже згадували, що політики повинні випереджати політичну свідомість суспільств.

прорахунків і власних протекціоністських кроків.

Перехід регіону до фази нового перерозподілу сфер виливів підцентрів сили, незважаючи на видиме сповільнення зростання потенційних небезпек, все ж містить загрозу повстання тертя між новими державами щодо зміни кордонів через їх імовірно несправедливе визначення в минулому. Причинами, що можуть сприяти розв'язанню сценарію слід, зокрема, визнати:

- прихід до влади, режимів, метою яких може стати повернення територій, котрі раніше належали цим державам;
- треторіальні претензії могутніх держав до слабких у воєнному плані країн;
- розпад держав, які мають різні національні, етнічні, культурні, мовні та релігійні складові.

Як свідчить практика, певним гарантом статусу *кво існуючих* кордонів стала взаємозобов'язувальна програма "Партнерство заради миру", проте безпека подібних намагань зберігається і навіть втілюється на декларативному рівні безвідповідальних політичних заяв.

У регіонах через відсутність блокового протистояння виникли свої підцентри сили, серед яких можна виділити: у Західній Європі - Німеччина, яка відіграє одну із провідних ролей в ЕС та серед європейських членів НАТО; у Східній Європі - Російська Федерація, що, незважаючи на значне ослаблення, все ще намагається (і деколи - успішно) зберегти свій вплив на країни Східної Європи. З огляду швидкого і неухильного пересування НАТО на схід формується ідея створення альтернативного альянсу, прототипом якого мав би стати Ташкентський договір. Азійським підцентром сили став Китай, могутність якого з погляду військового, демографічного і економічного не викликає сумнівів щодо швидкого перетворення у силовий центр регіону. Враховуючи новий перерозподіл та перекриття сфер впливу підцентрів сили можна прогнозувати в зонах перекривання нові конфлікти. Тим паче, що окрім явної різниці між Сходом і Заходом Європи (що вже само собою є конфліктогенним), в обох субрегіонах є відчутними внутрішні розбіжності. В своїй основі і рівні виникнення та розвитку вони дещо відрізняються, проте є близькими за змістом. Для Західної Європи каменем спотикання стало розширення ЕС, НАТО, а також спроба переходу на вищий рівень інтеграції - введення спільної валюти. У Східній Європі конфлікти мають, крім економічного і політичного ще й ментальний, релігійний, навіть -

Одночасно суспільства мають переконувати до своєї візії, інакше громадяни можуть відмовитись довіряти політикам. Ми не певні чи політичні еліти в Польщі та в Україні зробили все, щоб переконати суспільства про значення польсько-українського порозуміння.

Ключ до незалежності

У серпневих соціологічних дослідженнях понад 48 % поляків задекларувало, що польсько-українське поєднання є можливим. У можливості польсько-німецького поєднання були переконані понад 70% опитуваних. Очевидно, що нормалізація польсько-німецьких стосунків триває значно довше, ніж зусилля у польсько-українському поєднанні, що має вплив на громадську думку. Як однак пояснити, що ще рік тому понад половина поляків оптимістично оцінювала майбутнє польсько-українських стосунків? Можемо по-різному оцінювати причини цього факту, але безсумнівно, що у взаємних стосунках в останніх кільканадцять місяців спостерігається регрес.

Політики та політологи підкреслюють значення України для європейської безпеки. Збігнев Бжезінський у своїй книжці "Велика шахівниця" пише, що Україна є одною з осей євразійської політики. Багато польських політиків – серед них і автори цих рядків – багато разів підкреслювали, що без незалежної України не має незалежної Польщі і навпаки. Але ці гасла залишаться на папері, якщо ми не переконаємо в цьому громадян.

Ще багато праці перед нами. Тим паче, що серед політичних класів з обох боків кордону ще не найкраще з розумінням важливості українсько-польського порозуміння. Самокритично треба визнати, що багато польських політиків, замість висувати пропозиції співпраці, охоче прислуховується до найчорніших пророцтв щодо тривкості української

цивілізаційний характер. Проте немає сумнівів, що наступним рівнем їх розвитку стане властивий на сьогодні стан для країн, що однак не додасть суттєво до стабілізації ситуації без реальної структури загальноєвропейської системи безпеки. У контексті проблеми національної безпеки кожної із країн регіону особливе місце займає трійка центральноєвропейських держав, котрі знаходяться на півдорозі між двома зачиненими дверима. Двері зі східноєвропейського табору вони з радістю зачинили за собою самі, а двері до ЄС їм не квалюються відчиняти. Такий стан з огляду безпеки в регіоні та національної безпеки кожної із трьох держав не може залишатися надовго незмінним. Особливо з урахуванням, що національна безпека найбільшої із "трійки" - Польщі має стратегічне значення для цілого європейського континенту.

Польща знаходиться в області великих північноєвропейських рівнин, що простягаються від Франції через Німеччину аж до Росії. Ця область розглядається як головна геостратегічна вісь Європи, що поєднує Захід Європи з її східними регіонами і Росією.

Упродовж довгого часу будучи несприятливим, це положення в певних умовах може стати позитивним елементом для Польщі. У нових умовах, коли змінюють всі властиві становчі чинники зовнішнього оточення держави, у тому числі її сусіди на всіх державних кордонах, доточасне положення в новому укладі зовнішніх зносин може стати істотним чинником, що визначатиме нове місце Польщі на новій карті Європи.

Те, як буде використано сучасне положення Польщі на головній європейській геостратегічній осі, залежить тепер виключно від самої держави, від її еліти, яка керує зараз і керуватиме згодом, від свідомості всіх тих, хто братиме участь у творенні нової економіки і нового суспільства, процесах їх інтеграції в Європу.

Одним з найважливіших елементів, який мав би бути використаний для розвитку держави, є проходження через її територію двох горизонтальних комунікаційних шляхів європейського значення. Важливими є також південно-північні комунікації, які сполучають балтійські порти Польщі, а також скандинавські країни з територіями дунайського басейну і Балкани. Крім того, Польща може стати важливим центром авіаційного зв'язку, насамперед для країн, що лежать на схід від неї, що вже спостерігається останнім часом.

держави. Наші політики пояснюють також, що Варшава не може нічого зробити для Києва, бо в Україні не здійснено великих реформ. Це може стати алібі нашої бездіяльності, але провадить в нікуди. Невідомо чи наші зусилля у справі польсько-українського поєднання та західної орієнтації України принесуть сподівані результати – але очевидним є те, що наша бездіяльність не створить жодних позитивних фактів у двосторонніх стосунках.

Однак з українського боку не зроблено за багато, про це свідчать хоча б слова Ігоря Коліушка, висловлені на згаданій львівській конференції, що українська активність ніколи, навіть за часів існування парламентської українсько-польської групи не була надто великою, а останнім часом переживає поважну кризу.

Польська фундація для Сходу

Польський посол в Україні Єжи Бар підкреслив, що якщо йдеться про польсько-українські стосунки. Ми знаходимось у специфічному моменті. Багато років українську програму для Польщі розробляла паризька “Культура”. І цю програму на загал реалізовано. Спочатку Польща першою у світі визнала незалежність України, потім стосунки між Варшавою і Києвом стали називати “стратегічними”. Сьогодні маємо справу з програмною пустотою. Немає жодної загальної візії співпраці польсько-української. Таку програму можна розробляти тільки в ході широкого публічного дискурсу, а не в затінку кабінетів навіть найкомпетентніших урядовців. Найважливішим є “успішлення” польсько-української співпраці, тобто переконання найширших кіл громадськості з обох боків кордонів, що для такої співпраці немає альтернативи.

Для цього необхідно використати ініціативи, які вже, принаймні теоретично, існують, та

Досі найважливішим коридором залізничного сполучення та автотранспорту був шлях з Лондону і Парижу через Ганновер, Берлін, Варшаву, Тирасполь, Брест і Мінськ до Москви. Другий такий комунікаційний коридор веде з Німеччини (з розгалуженням на інші країни Західної Європи) через Дрезден, Ляйпціг, Вроцлав, Катовіце, Краків, Перемишль, Львів до Києва та Одеси. Стосовно першого коридору Варшава має шанси стати важливим вузлом для сполучень з прибалтійськими республіками, Петербургом та Фінляндією завдяки проєктові так званого Via Baltica. Однак варто зважати, чи повинен Варшавський вузол акумулювати більшість комунікацій зі Сходом, які стосуються вантажних та пасажирських перевезень. Мабуть, варто задуматися над творенням нової системи шляхів сполучень, що пролягали б через східні простори Польщі.

Південні комунікації головною мірою стосуються проєкту побудови автостради, що повинна пролягати від Гданська через Польщу до її південних кордонів. Ця автострада повинна сполучити країни басейну Балтійського моря з придунайськими країнами, Балканами, Туреччиною і Західною Азією. На деяких відтинках, в тому числі і в Польщі, цю трасу вже побудовано. Одночасно з побудовою автошляхового та залізничного мосту між Данією і Швецією, а також інтенсивною перебудовою структури сполучень на території колишньої НДР, відкриваються нові можливості безпосередньої комунікації між Скандинавією і континентальною Європою, яка, на жаль, обійде територію Польщі.

Останнім часом все частіше обговорюється ідея горизонтальних трансконтинентальних шляхів сполучень вздовж головної європейської геостратегічної осі, з розгалуженням на південь і на азійську територію. За проєктом, розробленим країнами ЄС, це повинні бути автостради нового покоління, а також залізничне сполучення типу “Еврорапід”, які претнуть весь європейський континент із заходу на схід, у тому числі і через територію Польщі.

Таким чином, використання свого географічного положення стає для Польщі нормальним станом держави. Це потребує розробки широкої програми, яка повинна стати складовою частиною остаточної програми входження країни в реформовану Європу.

Займаючи центральне місце на головній європейській геостратегічній осі, Польща також знаходиться між двома частинами Європи з однаковими демографічними потенціалами. Західні від Польщі держави - Німеччина,

запропонувати нові. Два роки тому утворено Форум польсько-український та українсько-польський, який мав бути підставою для створення широкого проукраїнського лобі у Варшаві та пропольського у Києві. На жаль так не сталося. А можна було б створити ще щось на кшталт банку даних організацій, зацікавлених у взаємній співпраці, а також підтримувати журналістів та публіцистів, що займаються цією проблематикою в медіях.

Винятково важливим є залучення до польсько-української співпраці молодих людей. Минулого року в різних середовищах циркулювала ідея створити польсько-український Дім молоді, на жаль вона, як і багато інших ідей не реалізована. Можливо уряд зміг би докласти свою цеглину і заснував би велику програму стипендій, такого "польського Фолбрайта для Сходу", головню для України та Білорусії?

Книжка і політика

Так сталося в останніх роках, що кількість польсько-українських зустрічей у Львові та в Перемишлі є мізерною. Не має діалогу більшості з меншістю та немає діалогу міждержавного. Щоб змінити такий стан, необхідно заініціювати нові двосторонні зустрічі на пограниччі. Досвід свідчить, що принаймні на початках такі заходи не матимуть достатньої підтримки від діячів місцевого самоврядування, навіть якщо ці люди розуміють сенс польсько-українського порозуміння, то вони потрапляють від вплив різних місцевих впливів та фобій і просто не мають відваги їм протидіяти. Політичне середовище може показати їм, що вони є самотніми.

Але не можна втрачати ініціатив, які вже роками тут функціонують. Йдеться про Південно-східний науковий інститут в Перемишлі, яким керує Станіслав Стемпієнь. Цей осередок має вже значний доробок, назвемо лише дві видавничі серії: "Польща – Україна,

Франція, Великої Британії, Данія, країни Бенілюксу мають загалом 200 млн. населення. На Сході - Білорусь, Україна, Російська Федерація разом налічують приблизно стільки ж. До кожного із цих демографічних потенціалів Польща із близько 40 млн. громадян становить 20%. Тільки цей факт зміцнює котрусь із двох потуг в значний спосіб, якщо декларувати приналежність до неї Польщі. На сьогодні, коли позиція Італії щодо розширення НАТО додала оптимізму Росії, актуальність "ласого шматочка" значно зросла, незважаючи навіть на дещо механістичний розгляд цього аспекта геостратегічної складової. Врешті й сама Польща при оптимально вибраній позиції навіть у такому незрозумілому становищі може здобути неабияку вигоду від зацікавлених сторін. Головним завданням політиків було і залишається здобути максимальні дивіденти від реалій ситуації при гарантії зовнішньоекономічної безпеки.

Йдучи шляхом регіональної інтеграції до інтеграції загальноєвропейської, Польща виводить основними складовими своєї концепції зовнішньої політики та національної безпеки на сучасному етапі такі чотири напрямки:

- вступ до Європейської Співдружності;
- членство в Північноатлантичному альянсі;
- спеціальна угода з Ватиканом;
- якнайтісніше співробітництво з країнами Східної Європи, насамперед - з Україною. В січні 1997 р. було розроблено проєкт Національної стратегії інтеграції (НСІ), де зазначається, що членство в ЕС є стратегічною метою Польщі.

Польським настроям щодо членства в Європейській Спільноті повинна сприяти оцінка наслідків, можливих при відмові від цієї ідеї. Альтернативою до руху в напрямку ЕС може стати неучасть в інтеграційних процесах на континенті. Багатий історичний досвід подібного курсу, - як в давні часи, так і в сьогоденній Європі, - свідчить, що суспільства, які залишаються поза основним напрямком економічної, політичної, військової, культурної та іншої співпраці, одночасно "випадають" і з цивілізаційного розвитку регіону, де така співпраця відбувається. Слід лише додати, що при участі в інтеграційному процесі, слід враховувати інтереси сусідніх держав, які наразі позбавлені такої можливості. Насамперед це стосується України, відносини з якою Польща задекларувала для себе, як пріоритетні.

1000 років сусідства” та “Поляки в Україні. Збірка документів”. Додаймо ще конференції, стажування науковців та такі нешаблонні ідеї як видання українською мовою “Історії польської літератури” Чеслава Мілоша та польською – “Історії української літератури” Дмитра Чижевського. Але якось та складається, що інституту не може добитись якоїсь фінансової допомоги.

Остання справа. Окрім того, що ми є сусідами, ми дуже мало знаємо один одного. І це незнання не зникне саме по собі. Не переборемо її баз планових заходів, підтриманих живою готівкою. Якщо ми хочемо доброго сусідства з Україною і розуміємо його значення, повинні зробити все, щоб мешканець Львова чи Києва міг дізнатись про Польщу якнайбільше. Важливо було б заснувати разом з українськими партнерами проєкт, який умовно назвемо „Польською бібліотекою”. До цієї україномовної серії увійшла б не лише наша художня література, але і праці з політології, соціології, філософії та історії.

Це є можливим, бо в недалекому минулому маємо приклади спільних польсько-українських видавничих проєктів. Завдяки співпраці Видавництв шкільних та педагогічних (WSiP) з українським партнером (львівською видавничою спілкою „Просвіта” – І.М.) видано кілька літ тому в українському перекладі „Цинамонові крамниці” Бруно Шульца.

Нагадувати без гніву

Щоб зусилля у польсько-українському зближенні були успішними, треба взяти до уваги три речі.

По-перше, з обох боків кордону є люди і середовища, які не хочуть цієї співпраці. Мало того. Будь-яку співпрацю вони вважають зрадою національних інтересів. Якщо не зважати на

Не вдаючись в детальний огляд стратегії, необхідно зауважити, що НСІ є урядовим документом, на виконання ухвали Сейму РП від 14 березня 1996 року і розробленим Комітетом з європейської інтеграції, тобто має офіційний і навіть доктринальний характер. Первинною метою стратегії є “досягнення вигідної для Польщі інтеграції з ЕС, що охоплює аспекти політики, економіки, суспільства, культури та цивілізації”.

Підтвердженням невід’ємності питань національної безпеки від зовнішньополітичних орієнтирів може бути Польська програма національної безпеки, яка виділяє “тріаду” своїх головних завдань у сфері міжнародних відносин:

- 1) побудова дружних відносин, переважно двосторонніх, з осьовими державами, а особливо - зі східними сусідами;
- 2) зміцнення і розширення загальноєвропейського співробітництва;
- 3) якнайтісніша співпраця із західними інтеграційними структурами, тобто з НАТО, Європейським Союзом, а також Західноєвропейським Союзом, аж до одержання в них повного членства.

Попри своє співробітництво в рамках Центрально-Європейської ініціативи і “Вишеградського чотирикутника”, Польща бере активну участь у договорах, що єднують країни басейну Балтійського моря. Цей геополітичний напрямок має важливе значення. Проблема “балтійського сусідства” торкається низки істотних питань у сфері економічного співробітництва - (рибалства), політичної, культурної, наукової, екологічної та інших видів співпраці. Ці відносини мають як багато - , так і двосторонній характер. Інституціоналізація численних і різнопланових контактів та ініціатив, що стосуються співпраці країн балтійського басейну, потребує задіяння для цієї роботи як урядових, так і позаурядових структур. Обговорюються можливості роботи Ради Балтійського Моря, утворення Союзу Балтійських Міст з осідком у Гданьську, а також інші варіанти співробітництва.

Особливого значення набуло співробітництво в рамках т. зв. “Ваймарського трикутника”, тобто контакти з Францією та Німеччиною, які мають стратегічне значення на осі європейської співпраці. Останнім часом воно було зорієнтоване на пошук якнайбільшої підтримки партнерів Польщі щодо її бажань вступити до ЕС.

Співпраця з Францією за останній час вказала (порівняно з попередніми роками) на значне розширення контактів на всіх рівнях державних структур. Особливо інтенсифікувалося економічне співробітництво. У часовому

активність цих середовищ, то завжди будемо натрапляти на більші чи менші інциденти. Пояснювати польсько-українські конфлікти тільки діяльністю "третьої сторони" зручно (бо виправдовує нашу бездіяльність), але фальшує справжній стан речей.

По-друге, однією з найделікатніших тем в двосторонніх стосунках є справа вшанування пам'яті жертв польсько-українських конфліктів. Тих від 80 років, з часів II світової та з повоєнного періоду. Поляки мають право і обов'язок щодо вбитих та помордованих упоминатись, щоб наші цвинтарі і могили на території України були допроваджені до гідного стану. Таке саме право мають українці щодо своїх цвинтарів та могил у Польщі. Принципове значення в цій справі, як написав публіцист "Жиця" Александр Кропивницький, щоб ми допомагали за дорогі для нас місця без гніву.

По-третє, внесок наших президентів у польсько-українське порозуміння. Вважаємо однак, що обидва президенти не оцінили напевне потребу поширення своєї політики та включення до неї широких кіл, що творять громадську думку. Не може бути тривалою будівля, яка не має міцних фундаментів. А порозуміння між державами чи народами не може спиратись тільки на дві особи – навіть видатних політиків. Про нормальність будемо говорити тоді, коли для розв'язання таких проблем, як Цвинтар Орлят у Львові не треба буде заангажувати авторитети глав держав.

Переклав Ігор Мельник

73

БОГУМІЛА
БЕРДИХОВСЬКА
ЯЦЕК
КУРОНЬ
ХОЛОДНЕ
ПОГРАНИЧЧЯ

вимірі це збіглося із зростом відкритості для багатосторонньої структури співпраці в галузі безпеки. Перегляд ставлення Франції до НАТО може в подальшій перспективі призвести до зросту її прихильності в напрямку розвитку політичних і військових контактів з державами альянсу.

Німеччина зміцнила свої позиції головного західного економічного партнера Польщі і поборника членства її в європейських та євроатлантичних структурах. Порівняно з 1994 роком зросла мережа політичних та економічних контактів на всіх рівнях держави та структур самоуправління. Транскордонна та регіональна співпраця не лише знайшла новий вираз, зокрема у створенні в 1995 р. Єврорегіону Померанія, але також відзначилася динамічним зростанням її практичного виміру. Про це свідчить рівень т. зв. "малого руху" через кордон і транскордонного руху взагалі. На цьому фоні слід пригадати також динамічну і широку співпрацю у військовій сфері, що відбувається в рамках і в дусі "Партнерства заради миру". Її продовженням стало тристороннє німецько-польсько-данське військове співробітництво.

Щодо двосторонніх відносин, то тут на перший план, безперечно, виходять Сполучені Штати, як наддержавна і визначальний чинник європейської безпеки. Інтенсивний діалог у сфері військово-політичних аспектів безпеки послужив з'ясуванню американського ставлення до розширення НАТО. У цьому контексті прихильне ставлення США до вступу Польщі в альянс знайшло своє відображення у "Студіях щодо розширення НАТО".

Зміцнено політичні, економічні та військові контакти. Щодо останніх варто відзначити перші польсько-американські військові навчання, що відбулися у Венджині в серпні 1995 р. В свою чергу Польща позитивно відізналася про американську участь у миротворчій операції США та Гаїті, а також зайняли кооперативну позицію щодо болючого для США питання експорту зброї у держави Перської Затоки та Лівію.

Зарахування Сполученими Штатами Польщі до групи десяти великих ринків збуту сприяло поживленню економічного співробітництва і зростанню відкритості американського ринку для польської продукції. Попри традиційні предмети обміну поміж обома країнами звертали на себе увагу нові форми фінансових зв'язків. На сучасному етапі помітним є стабільний ріст інвестиційних капіталовкладень США у польську економіку.

О К С А Н А З А Б У Ж К О

ЛІТЕРАТУРА
ПОЛЬСЬКОЇ
ОПОЗИЦІЇ У
ФОРМУВАННІ
ПОСТРАДЯНСЬКОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ
ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Відзначається деяке поживлення у сфері політичної, економічної та військової співпраці Польщі з Канадою. Однак чи не найбільшого значення надає РП контактам зі своїми європейськими партнерами. Із більшістю з них відзначено зростання товарообігу, а також утвердження образу Польщі як прогнозованого міжнародного партнера і зручного великого ринку на шляху транзитних товарів. Стало помітним поживлення економічного, політичного та військового співробітництва Польщі з Великобританією, Італією, скандинавськими країнами, Австрією, Іспанією. До речі, щойно поблизу англійського міста Олдершот завершилися українсько-польсько-британські навчання аеромобільних військ "Козацький степ-98", а наступні навчання заплановано провести 1999 р. на території Польщі.

Отже, у зовнішньополітичних пріоритетах концепції національної безпеки Польщі у 80-90-х рр. відбулись кардинальні зміни, спричинені розвалом радянського блоку і його системи периферійного контролю - ОВД. Курс на ринкові реформи та демократизацію одноznaczно збігся із західноєвропейською зовнішньополітичною орієнтацією Польщі та її тяжінням до відповідних політичних, економічних та військових інтеграційних структур.

Проте швидкоплинність подій у політичному житті світу і континенту зокрема показала, якими нераз складними, суперечливими і неоднозначними бувають відносини у цих формаціях. З останніх розбіжностей візьмемо хоча б перерозподіл порядку прийому до ЕС для кандидатів у цю новітню "сім'ю народів", проблеми із введенням євровалюти, різні погляди на нову Персидську кризу, конфлікт у Косово чи ядерні випробування в Індії та Пакистані, особлива позиція Італії щодо розширення НАТО тощо. Тому нинішній стан національної безпеки Польщі можна оцінити лише крізь призму відносин її як зі самими інтеграційними структурами, так і їх центрами формування політики, а також з визначальними на сьогодні для центральноєвропейської безпеки позиціями України і Росії, з урахуванням взаємин цих держав і структур поміж собою.

За умов нових геополітичних реалій ще не сформувалася загальноєвропейська система безпеки, і Європа в цілому залишається досить нестабільною. Польща і Україна, пройшовши перші кроки державного будівництва, безпосередньо зіткнулись з проблемою забезпечення власної національної безпеки, яку раніше в такому вигляді не розв'язували. З'ясувалося, зокрема, що як і в минулі століття, розв'язати цю проблему самотужки ні Польща ні

АНДРІЙ
КИРЧІВ
ПРОБЛЕМАТИКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ
РЕСПУБЛІКИ
ПОЛЬЩІ
НА СУЧАСНОМУ
ЕТАПІ

Не буде перебільшенням сказати, що в сучасному українському інтелектуальному дискурсі проблема польсько-українських культурних взаємин - і то не лише актуальних, поточних, закономірно найтрудніших до осмислення через, сказати б, надмірну оптичну наближеність предмета, а й попередніх, чинних на всьому протязі новітньої історії, - залишається на концептуальному рівні чи не найслабше артикульованою. Парадоксально, але дотепер найзамашнішу спробу вичленувати з цих взаємин, хай би тільки на матеріялі літературному, певну історико-логічну парадигму являє собою датована - нота бене! - 1980-м роком (щойно перевидана в Україні) стаття Г.Грабовича «Польсько-українські літературні взаємини: питання культурної перспективи».

У ній сформульовано низку вельми цікавих узагальнень - насамперед стосовно тих періодів, коли українське й польське письменство розвивалося в спільному культурному просторі (Іманентно припускається, що такий простір забезпечується головно співіснуванням у межах єдиної держави - пріснопам'ятної Речі Посполитої, або ж, меншою мірою і в інших формах, чужої вже для обох сторін імперії - Російської чи Австро-Угорської). Стосовно повоєнного періоду, коли, за Грабовичем, відбувся «остаточний розрив зі спільною польсько-українською традицією» і «роз'єднання двох культур», «зумовлене політичним декретом», що ніби-то призвело до «нормалізації їхніх взаємин», то тут у 1980-му році американському дослідникові, виходячи з наявних на тоді текстів, мовби й не було чого завважити, окрім того, що взаємні «злість і образи» вже «не висловлювалися відверто, але літературні контакти від цього стали досить

Україна неспроможні. Як наслідок цього почали виникати різні ініціативи і пропозиції (наприклад, Вишеградська ініціатива, "НАТО - біс" (пропозиція Польщі), Центральноевропейська зона стабільності і безпеки (ініціатива України), та ін.), покликані підвищити рівень національної безпеки на субрегіональному рівні.

Однак з часом стало зрозуміло, що ці заходи недостатні, що вони не вписуються в контекст загальної архітектури європейської безпеки і вельми обмежені. Для реального забезпечення своїх національних інтересів у галузі національної безпеки необхідний могутній і стабільний стратегічний партнер або міжнародна структура, яких сьогодні не мають ні Польща ні Україна (у повному розумінні цих термінів).

Для розв'язання цієї проблеми обидві країни обрали власні шляхи, мають як спільні, так і відмінні риси. Польща і деякі країни колишнього соціалістичного табору однозначно вирішили інтегруватися у Західну Європу, насамперед - у НАТО, а у перспективі - у Західноєвропейський Союз (ЗЄС), розглядаючи Північноатлантичний альянс як основну гарантію своєї національної безпеки.

Свого нового значення набула ідея Міжмор'я. Ще у 1990 р. Лешек Мочульський наголошував на необхідності побудови спільного блоку, який, з одного боку, міг би чинити опір потенційній загрози з боку Росії, а з іншого висував би альтернативу до економічного тиску Західної Європи. Мочульський також зазначав, що цивілізаційна спільнота Міжмор'я твориться на відмінних від азійських традицій Росії засадах, однак суттєво відрізняється і від західноєвропейської цивілізації внаслідок історичного досвіду XIX - XX ст. За Мочульським, інтеграція цього простору створила б великий ринок збуту і новий економічний спалах в Європі.

Нарешті, відбулося те, на що так довго чекали обидва народи. 21 травня 1997 р. до України прибув Президент Республіки Польща для підписання історичного документа - Деклярації про примирення українського та польського народів, яка передбачала остаточні порахунки з історією конфліктів між Польщею та Україною.

Так відчуття реальної політичної необхідності якнайкращих відносин між Польщею та Україною, а також їхніми народами, перемогло багатоміжове протистояння та стереотипи. Потреба у стратегічному партнерстві і гарантіях як взаємної безпеки обох держав, так і національної - кожної з них примусила верхи Польщі та України

нецікавими».

Нині, через сімнадцять років (вік покоління!), можна ствердити напевно, що «нецікавими» вони стали, либонь, таки не від того, а з причин куди більше засадничих: що, з одного боку, годі сподіватися «цікавих» контактів від есенційно «нецікавих», тобто обопільно регламентованих державно-партійним канонем літератур (і культур), - а з другого боку, що живий і недекретований, позаканонічний польсько-український культурний діалог, із укритою в підсвідомості обох сторін пам'яттю власне про ту «спільну польсько-українську традицію», в міжчасі ніколи не припинявся, дарма що не залишив по собі вичерпно репрезентарних текстів, так що реставрація його «підґрунтового» (чи, коли хто воліє, «андерґраундного») перебігу вимагатиме від майбутніх ентузіастів-культурологів воїстину археологічного хисту.

Зі самозрозумілих причин, головними документальними джерелами тут мали б стати невідцензурні, еміграційні видання. Польська «Kultura» більшою мірою, ніж українська «Сучасність», оскільки повоєнна, як-не-як, неперервна тяглість польської еміграції, де, приміром, з Ч.Мілошем нормально сусідували на яких тридцять-сорок років молодші С.Бараньчак і А.Загаєвські, забезпечувала все-таки синхронно адекватну альтернативу ПНР-івському культурному процесові, тоді як на українській еміграції без перебільшення фатально відбилась фактична відсутність так званої «третьої хвилі», створивши в ній гіатус недозаповнення - навіть такими контрастуючими й по-різному колоритними постатями, як Л.Плющ і В.Мороз. Можливо, на сьогодні найпродуктивнішим з української сторони жанром для задокументування на прийдешність цього діалогу могли б стати спогади сучасників-«шістдесятників» - ну хоча

“змити кров з шабель”, як образно закликала до цього напередодні візиту Квасьневського “Газета виборча” у своїй передовій статті.

В ході візиту Президента Польщі до Києва, крім згаданої декларації було намічено ряд майбутніх угод в політичній, військовій та економічній сферах. Вони матимуть неперсичне значення для стратегії розвитку співробітництва та забезпечення національної безпеки обох держав, зокрема - формування вздовж осі “Північ - Південь” трансєвропейського транзитного коридору “Гданьск - Одеса”, а також відкриття нових транскордонних переходів на зразок найбільшого в Європі “Краковець-Корчова”, який став до дії на початку цього року з “благословення” обох президентів.

Після об'єднання Німеччини і законодавчого підтвердження статусу кво кордону вздовж лінії “Одер-Найсе” кардинально змінилася польсько-німецькі взаємини.

Незважаючи на частковий економічний спад внаслідок радикальних перебудов у східних землях, еталон “соціального капіталізму” Німеччина добилася рекордних успіхів у закордонній торгівлі, що принесло їй мільярди прибутків. ФРН не забарилася використати можливість відносно “дешевої” приватизації в сусідній Польщі, заодно інвестуючи її економіку. На фоні зростаючого завдяки цьому національного добробуту, в Польщі мало хто помічав (та й помічає), що держава потрапила в економічну залежність від свого могутнього західного сусіда. Проте членство Німеччини в НАТО і ЄС, а також загалом позитивне ставлення до намагань Польщі вступити у недалекому майбутньому у ці європейські структури, щоб гарантувати національну безпеку спонукає останню до надання пріоритету політичним факторам над економічними, не полишаючи, однак, надії на віднайдення оптимальної структури в Центральній Європі для компенсації економічної експансії Заходу.

Немає особливої потреби детально зупинятися на відносинах Польщі із Францією, оскільки вони традиційно були і залишаються добрими, як з геополітичних, так і інтеграційних міркувань.

Складною проблемою були і залишаються проте польсько-російські взаємини, а після ратифікації російсько-білоруського договору - і з Білоруссю.

б про те, яким культурним шоком був свого часу для абсолютної більшості з них роман Є.Єнджієвича «Nocy ukraińskie, albo rodowód geniusza» (перекладений і оприлюднений в Україні щойно за «перестройки» у 1988-1989 рр.), котрий несподівано відкрив ту, опосередковану потужним польським контекстом ретроспективу бачення власної культури в особі її найбільшого генія - Шевченка, - про котру не могло бути й згадки в радянському освітньому каноні: там-бо вся українська спадщина, відповідно переполювинена й скупюрована, перебувала, як Йона в череві кита, в надрах особливого, всемогутнього й всюдисущого російського впливу, всихаючи з роками до якогось незрозумілого «обласного» рудимента великої російської культури: жодної згадки не те що про перейдену Шевченком і кирило-методіївцями літературу й ідеологічну школу польського романтизму, а навіть бодай би про Шевченкове володіння польською мовою в тогочасних підручниках з україністики відшукати годі!

До польських впливів імперія ревнувала Україну особливо параноїдально, як ревнє дружину тиран-чоловік до свого попередника. Роман Є.Єнджієвича давав цілому поколінню нашої, антиколоніальної наставленої інтелігенції своєрідну підказку - в якому напрямі шукати антитезу імперському канонові. Не помилюся, коли скажу, що в свідомості українського «шістдесятництва», а відтак і наступних поколінь, сама пам'ять про минулу, спільну з Польщею культурну традицію, про отой кількасотлітній, зрештою вирішальний для становлення української нації історичний пласт, який так ревно викреслювався зі шкільних підручників історії УРСР, замінений хапливою згадкою про польсько-шляхетське гноблення й «козацько-селянське повстання», що нібито скінчилося омріяним «возз'єднанням» 1654 року (у світлі чого яких три з половиною століття

Не беручи навіть до уваги проблеми відносин між Росією та Польщею в контексті майбутнього членства в НАТО останньої, між обома державами ще залишається низка нерозв'язаних проблем. Одна з них - питання рибальства польських суден в акваторіальних водах Росії. В односторонньому порядку Росія заявила, що не допустить вилову риби в Берінговому та Охотському морях, що суперечить раніше прийнятій угоді у 1995 р. Як твердять польські спеціалісти, йде методичне витіснення риболовецькому бізнесу з російської акваторії всуперч міжнародним нормам.

Іншим предметом суперечки між двома країнами є розділ власності колишньої Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ). Росія, ставши правонаступницею СРСР, не бажає повернути учасникам РЕВ їх частки майна, яка, зокрема, для Польщі становила 13,5% від загального майна та активів Ради.

Уражені амбіції Москви відкриваються також в ускладненні умов мореплавства через Пілявську протоку та Калінінградську затоку (російська назва частини Вісланської затоки). Упродовж кількох років відбулося декілька раундів переговорів, проте вони не принесли жодного прогресу у розв'язанні проблеми.

Ще одним нерозв'язаним питанням залишається відбудова відрізу Ельблонг - Калінінград колишньої автостарди з Берліна через Гданськ до Кенігсберга, так званої "берлінки".

Експерти з Міністерства закордонних справ Польщі твердять, що ця дорога матиме виняткове значення для торгівлі Росії через її анклав з Німеччиною і буде збитковою для польської держави. Крім того, таке пряме радіальне сполучення з урахуванням високого рівня мілітаризації анклаву несе значну загрозу польській національній безпеці.

Однак найбільшою суперечністю у відносинах між Польщею та Росією ось уже кілька років є проблема ставлення до розширення НАТО на Схід. Як зазначив відомий російський дипломат і політик Ігор Максимічев, "вступ колишніх республік Радянського Союзу до НАТО - це той больовий поріг, який стане для нас вирішальним щодо радикальних змін нашої політики". Однак протистояти об'єктивному процесові інтеграції в євроатлантичні структури колишніх васалів Москва вже не може, принаймні тією мірою, якою цей процес міг би бути зупинений.

З іншого боку, НАТО, декларуючи, що в блоці немає категорій для членів, що всі є рівні і мають перед

національного розвитку виглядали мовби на якусь швидкоплинну недугу, девіацію вбік від магістрального шляху), - сама ця пам'ять слугувала - хай би навіть тільки психологічним - антидотом на «малоросійство», на імперське «навікi вмістє» (від Київської Руси до СРСР-у), в тіні якого затирався всякий слід української індивідуальності.

Коли та генерація з наївним ентузіазмом виспівувала «поїзд із Варшави йде крізь моє серце», то слід мати на увазі, що «поїзд із Варшави» був для неї далеко не те саме, що поїзд із Берліна чи Парижу (якби такий тоді існував!), - це була напівартикульована ностальгія за власною затраченою «європейськістю», нерефлексоване і слабеньке, але вперте відлуння Хвильовістського «Геть від Москви!». Відповідно коли до рук цієї генерації (розуміється, перед 1973-м роком) потрапляли числа «Культури» з українськими репортажами Б.Левицького, вміщеними під рубрикою «Śasiedzi», це давало солодку ілюзію (Дотривалу, в слові герметично закритому суспільствi, ледь не до 1991-го року), що «Захід нам допоможе», бо в якихось тамтешніх рецепціях Україна буцімто справді виступає в іпостасі самостійного утворення: називатися «Сусідом» іншої держави - чи ж не означало бути визнаним у всій повноправній реальності свого існування! Так для глибоко колоніальної української радянської культури, приреченої в усіх своїх асоціаціях на остаточно єдиного, монопольного співрозмовця і реципієнта - імперію, - вимальовувалася, десь на невідганному й нерозпізаному задньому плані, напівмітична постать співрозмовця альтернативного, для адресування якому всередині культури до того ж уже існував смисловий код, заданий Шевченківським «Отак-то, ляше, друже, брате...». Я можу помилятися в деталях (оскільки достеменних спогадів, як уже

альянсом однакові зобов'язання, в тому числі і щодо ядерної зброї, згідна піти на компроміс заради гарантій безпеки у світі. Лідери Альянсу добре усвідомлюють, що ізоляція Росії і диктування їй своїх умов може привести до влади в Москві радикальні сили, що здатні будуть поставити світ на грань ядерної катастрофи. Тому, за висловом Генерального секретаря блоку Хав'єра Солани, "для танго потрібні обидва партнери", монолози, "вето", емоційні заяви повинні залишатися за дверима залу для переговорів.

Йдучи на суттєві поступки Росії, (гарантія нерозгортання "ядерної парасольки" на теренах нових членів у мирний час), НАТО, однак, категорично заявила, що Москва не має права "вето" на рішення про розширення Альянсу та вибору кандидатів щодо виступу у блок. Водночас НАТО виступало і виступає за покращення відносин з Росією, що і було зафіксовано у договорі про особливе партнерство 27 травня 1997 р., а також з Україною, геополітичне значення якої у регіоні Центральної та Східної Європи важко переоцінити.

Як вдало зазначив Секретар Ради Безпеки В.Горбулін, різниця між "особливим" та "спеціальним" партнерством полягає у тому, що "договір "НАТО - Україна" передбачає партнерство та взаємну допомогу, в той час, як договір "НАТО - Росія" - взаємний контроль".

США уважно слідкує за перебігом процесу розширення Альянсу на Схід, не приховуючи, що цей процес є найважливішою частиною їхньої політики в Європі. Про це неодноразово відкрито заявляли Держсекретар Сполучених Штатів Меделін Олбрайт та президент Вільям Клінтон, для якого провал розширення був співвимірним із загибеллю ідеї Ліги Націй. Водночас керівництво США проводить послідовну політику помірної підтримки кожної із сторін центральноєвропейського вузла, з надзвичайною лабільністю змінюючи свій курс щодо них в залежності від обставин і відповідних їм пріоритетів.

З розглянутих відносин поміж Росією, Україною, Польщею, Німеччиною та Францією можна зробити певні висновки. По-перше, Росія і Німеччина залишаються двома полюсами сучасної Європи, які є рівною (або майже рівною) мірою притягальні для інших держав. У контексті сучасного політичного мислення це не протиставляє їх, а вони силою свого впливу взаємодоповнюють одна одну. По-друге, в широкому спектрі європейських відносин зросло

згадувалося, не маємо), але, напевно, не помиляюся в тенденції.

Час тепер означити цю тенденцію чіткіше. Мова, власне, про те, що упродовж усіх повоєнних років, з останніми трьома десятиліттями поступового занепаду і краху комунізму включно, польсько-український культурний діалог - ні той офіційний, ні так само андерґраундний - ніколи не був безпосереднім: то був діалог у постійній присутності «третього», «з третім в умі», в ході якого кожна із сторін цікавилась іншою остільки й тією мірою, оскільки і якою це слугувало імпліцитній надметі власного культурного й політичного самовизначення по відношенню до «центру» панівної супердержави. Я не є полоністом, і не моя компетенція аналізувати цю ситуацію з польського боку, а проте, гадається, цілком епіграматично її сформулював, уже в пору свого президентства, Лех Валенса, з притаманною йому безпосередністю заявивши в одному з інтерв'ю, що «*kiedy się kłóciliśmy, Polacy z Ukraincami, to na tym zawsze zyskiwała trzecia strona*». Висновок очевидний - «*kłócić się*» не варт не тому, що не варт, а - щоб не грати на руку отому «третьому». Отже, «*śasiadzi*», і «*jechać do Lwowa*» (за програмово-ностальгійним віршем А.Загаєвського) теж випадає вже хіба що по-сусідському...

Таким був, у загальних рисах, *modus vivendi* демократичної опозиції - хоча при пильнішому, а головне, безпосереднішому інтересові до цього свого східного сусіда як феномена своєкультурного польським інтелектуалам могло б відкритися, висловлюючись ленінською цитатою, «кое-что, и весьма существенное, из их неизбежного и недалекого будущего», що, наприклад, потрапив спостерегти - і то досить пізно, щойно в 1981-му році, - класичний «кресов'як» Т.Конвіцкі (про якого ще буде мова нижче), рефлектуючи над двохсотлітньою еволюцією стосунків польсько-російських, - спостереження, в

значення України і Польщі, які знайшли вже і ще будуть знаходити у майбутньому якнайбільше напрямів співпраці на шляхах регіоналізації взаємодії. По-третє, у взаємодіях усіх країн уздовж осі Захід-Схід простежується тенденція до розширення двостороннього співробітництва в багатьох сферах. Цьому сприяє їхня участь у загальноєвропейському процесі, політико-правова та договірна база, яку вони створюють. Складна система відносин вздовж євроазійської осі Франція-Німеччина-Польща-Україна-Росія і підтримка за схемою «через сусіда», котра на сьогодні не зовсім підтверджується, ставить перед Польщею і Україною в контексті європейської інтеграції непрості завдання. Перебуваючи в зоні інтересів двох підцентрів сили в Європі і, намагаючись враховувати інтереси всіх сторін, обидві держави посилено шукають можливості взаємного поліпшення стану національної безпеки. За такі, що не мають майбутнього, вже були визнані так звана «система перехресних гарантій» та система безпеки на базі Вишеградської групи. Польща однозначно визначила майбутнє своєї безпеки в системі НАТО, однак перед нею поставлено серйозний вибір - шлях до європейських інтеграційних структур лежить через жорсткішу політику щодо східних сусідів. З точки зору її національних інтересів польська держава не може дозволити собі зіпсувати відносини з Україною, незважаючи на певні розбіжності і поки що не забуті історико-ментальні та релігійні проблеми. Досить лише процитувати реакцію А.Міхніка на вислів З.Бжезінського («Якщо Польщі доведеться вибирати між НАТО і Україною, то вона повинна вибрати останню»): «Польсько-українські стосунки повинні бути якнайкращі. Це має бути справою усіх відповідальних людей в Польщі». Нещодавно Президент А.Квасьневський назвав відносини з Україною пріоритетними, а Україну - стратегічним партнером. Готується проєкт потужного інвестування економіки України з боку РП.

З огляду на безперспективність України у північно-східному інтеграційному напрямку, з одного боку, та гарантії НАТО і США щодо безпеки Польщі - з іншого, можна припустити, що саме покращення взаємин між РП та Україною і доведення їх до європейського рівня співпраці зможе гарантувати безпеку обох країн та регіону, а також створити спершу - ґрунт, а потім - і прецедент європейської інтеграції із заходу на схід уздовж головної геополітичної осі континенту

контексті нашої теми настільки цікаве, що вартує довшої цитати:

Rosjanie nie cierpieli Polaków w tym 19-m wieku. Nasza historia, tradycja, religia, umysłowość i cechy psychologiczne budziły w Rosjanach szczerą abominację. Polskie to zawsze było trefne. Polskie rozpoznawało się z daleka, na kilometry, przez siedem ścian i siedem piętér. I wreszcie w drugiej połowie XX wieku roztropna władza radziecka znalazła receptę na polskość. Zamiast nią, się brydzić i od niej odcinać lepiej tę polskość zaanektować, włączyć w miąższ substancji rosyjskiej, praktyczniej ową polskość uczynić zjawiskiem regionalnym rosyjskości. A za służy w tym procesie przemieszczeń posłużyły Białoruś i Ukraina. W tych kabinetach dekompresyjnych Białorusi i Ukrainy polskość wietrzeje, traci swoją, łacinskość, płowieje z okcydentalizmu i staje się niepolska. Powoli przybiera kształty białoruskie, kolory prawosławne i wydaje już dźwięki moskiewskie. No i teraz najzupełniej białoruska, a właściwie półrosyjska może być wrzócóna do tygła istinnej rosyjskości, do tych żaren Wszechrusi, do owej chrzcielnicy nowego Izrailla.

Niepostrzeżenie imię Stanisław stało się ulubionym imieniem moskiewskim. Niezauważenie Sierakowski, Siemiradzki, mój ukochany Mineyko, Tomasz Zan, Apolinary Katski, a nawet Melchior Wańkiewicz, niezauważenie oni wszyscy weszli do panteonu rosyjskiego w sali regionu białoruskiego. Ni z tego, ni z owego powstanie 1831 stało się buntiem rosyjskich stanów oświeconych, a powstanie styczniowe 1863 rewolucją burżuazyjną liberalnej inteligencji rosyjskiej z ośrodkami w Moskwie i Petersburgu oraz w zachodnich guberniach; ogniska tej rewolucji zdarzały się - jak dodaje skrupulatny historyk radziecki - nawet w «rdzennej Polsce». A nasz taniec krakowiacek okazuje się raptem prowincjonalna forma kazaczoka.

Rozumnijsi dziennikarze radzieccy ze szczególną przyjemnością podają, na przykład z jakiejś stosownej okazji, że szefem NKWD w Leningradzie jest gen. Kościuszko. Rozśmiesza ich okoliczność, że przewodniczącym leninowskiego komsomolu w Riazaniu jest jakiś towarzysz Piłsudski, a na tratwie z

С Е Р Г Е Й Ч Е Р Н Ы Ш О В

F

ИДИОТИЗМ
КАК ПРОФЕССИЯ
И ПРИЗВАНИЕ

S

D

Heyerdahlem płynie Sienkiewicz. Bawi ich również taki zbieg okoliczności, że aferystą, dokonującym nadużyć w przemyśle przetworstwa rybnego okazał się A.Mickiewicz.

Процес, як бачимо, для українського інтелігента більш ніж упізнаний, - з тією різницею, що на українській моделі польська опозиція могла бачити вже готовий результат, благо в Україні аналогічне перетравлення імперією культурно-чужорідної («черкесской», як мовилося в допетровську добу) субстанції розпочалося задовго до епохи комунізму й на час поділу Польщі, точніше, на зламі XVIII-XIX ст., більше-менше добігало кінця. «Roztropna władza radziecka», як титулує її Т.Конвіцкі, не відкрила під цим оглядом геть нічого нового - вона лиш повторила той самий, жодним Ф.Фенноном чи Е.Саїдом не описаний і, либонь, таки унікально-російський «культурколонізаторський» алгоритм, за яким свого часу Білорусь та Україна опинилися були «в горнилі всеросійськості», звідки дотепер не потраплять викинути до кінця й викибачимуть у пошуках культурної «тожсамости» ще не одне десятиліття. Для нас, одначе, прикметно те, що навіть Т.Конвіцкі, з усією його проникливістю, не розгледів універсальности цього алгоритму - Україна бачилася йому вже не більше ніж «декомпресійною кабіною» для загроженої «польськості» (задля історичної точности відзначимо, що подібне почуття загрожености, з боку радянської імперії, самому своєму національному існуванню поділяла на той час опозиційна інтелігенція чи не всіх країн так званого соціалістичного табору - але, здається, тільки в М.Кундери знаходимо покликання на долю України як на вже доконану модель такого національного заникання: в інтерв'ю після публікації англomовного перекладу «Книги сміху і забуття»).

Знову ж таки, залишимо полоністам дебатувати над тим, чи в цьому випадку

*Плох тот дебил,
который не мечтает
стать идиотом.
(Афоризм)*

Идиот как частное лицо

Начну с историко-этимологической справки.

“ИДИОТ. Первоисточник - греч. „идиотэс“ - „отдельный человек, отдельное лицо“, также „невежда“, „простак“ (произв. от „идиос“ - собственный, свой, частный). Ср. также греч. „idiaso“ - „живу, пребываю отдельно, особняком, сам для себя“, „отличаюсь (от других)“. Таким образом, значение „умственно неполноценный человек“, „кретин“ не первоначальное, а позднее, возникшее на западноевропейской почве. (Историко-этимологический словарь современного русского языка. М., „Русский язык“, 1993г.)

ИДИОТ. Заимствовано из немецкого языка в 20-х годах XVIII в. Первая словарная фиксация -

Словарь Яновского 1803 г. Немецкое Idiот заимствовано из латинского языка. Латинское Idiota „несведущий, неуч, простолоудин, простак“ - от греческого „идиотэс“ „частное лицо, мирянин, несведущий человек, профан (в государственных делах)“. С отрицательным значением „безумный, сумасшедший“ слово впервые было употреблено Парацельсом в 1526 г. (Этимологический словарь русского языка. Том II, вып.7. „И“. Под ред. Н.М.Шанского. Издательство МГУ, 1980 г.)

ПАРАЦЕЛЬС. Материалистические, хотя и примитивные, взгляды Парацельса и его практическая деятельность не были свободны от средневековой мистики, религии. Создал учение об „архее“ - высшем духовном принципе, якобы регулирующем жизнедеятельность организма. (Большая советская энциклопедия, третье издание, т. 19. М., 1975 г.)

ИДИОТИЯ. Тяжелая степень психического недоразвития... Больные вялы, малоподвижны.

якраз пам'ять про «спільну польсько-українську традицію» не спричинилася до своєрідної «аберації історичного зору» поляка, не призвичаєного мислити Україну «саму в собі», безвідносно до актуального становища Польщі, а не суто функціонально - чи то провідником («шлюзом») русифікації чи, навпаки, форпостом супроти неї. Пам'ятаймо, що йдеться, певною мірою, про «діалог глухих», тобто двох інтелігенцій, хворобливо заслуханих у себе, у власну національну недугу, до стану, коли співрозмовця чують єдино в разі той потрапляє в той самий «хвильовий діапазон», - і спробуймо нині, на схилку першого посткомуністичного десятиліття у Східній Європі, бодай приблизно заміряти рівень почутости голосу польської опозиції в українському інтелектуальному середовищі.

Нагадаю, що моя генерація вже «застала» і успадкувала від попередників своєрідне «полонофільство» як необхідну й безумовну складову українського інтелігентського «мейк-апу»: знання польської мови уприспунювало не лише перекладену в догорбачовському СРСР (зате відносно вільно експортовану з Польщі) світову класику ХХ століття, а й, як уже зазначалося, офіційно «закритий» ракурс бачення власної, української духовної спадщини. До середини 1981-го року поштою безперешкодно надходили передплатувані в багатьох українських родинах «*Tworczość*» і «*Literatura na swiecie*», так що до несподівано вибухлого «назверх», по п'яти роках, дискурсу перестройки тридцятилітні аналітики як-от О.Гриценка чи М.Рябчука були, поза всяким сумнівом, частинно підготовлені попередньою, дарма що невдалою, польською спробою подібної ж «перестройки» - публікованими в польській пресі (і жадливо читаними нами, українськими студентами) оглядами тижневика «Солідарности» з його

Реакции на внешнее у них отсутствуют (внешнее не привлекает внимания)... (Большая советская энциклопедия, третье издание, т. 10. М., 1972 г.)"

Запоздалый идиотизм Хантингтона

Что такое идиотизм в русской культуре? Кто такой идиот?

РЕПЛИКА: - Князь Мышкин.

Пожалуй. Идиот - это человек, который, будучи по паспорту взрослым, продолжает по-детски всерьез воспринимать серьезные вещи. Например, если в какой-то авторитетной книге он обнаружит нравственные заповеди, то считает, что они должны каким-то образом сказываться на поведении сограждан и находит выражение в социальных институтах.

Идиот - „вечный студент“, который перманентно самоопределяется. Общество четко отвело время, в какое человеку позволительно самоопределяться. То, что школьник или студент еще не определился, не стыдно, но с каждым годом заниматься этим все срамнее. Если человеку уже 23 года, он закончил институт, но продолжает украдкой злоупотреблять выяснением смысла жизни, это уже чистой воды идиотизм, и общество смотрит на него крайне косо. И правильно делает! Продолжая запоздало самоопределяться, идиот плохо работает, не вписывается в социальные рамки, и от него можно ожидать, чего угодно. Общество не в состоянии иметь дело с дефектными гражданами, которые перманентно самоопределяются.

Наконец, идиот - тот, кто не желает принимать как должное общепринятое истины. Например, после того, как иго проклятого коммунизма ниспровергли, совершенно очевидна и понятна была установка, что нужно кончать выпендриваться, искать особые пути и строить в отдельно взятой стране

СЕРГЕЙ
ЧЕРНЫШОВ
ИДИОТИЗМ
КАК
ПРОФЕССИЯ
И
ПРИЗВАНИЕ

критикою так званої «командно-бюрократичної системи», дискусіями про свободу слова (у пізнішій російській версії «гласность») та відповідну заміну держави публікою на «посаді» соціального замовника друкованого тексту, тощо.

Докладніше окреслити якісь «силові лінії» цього впливу нелегко - надто-бо він був дисперсним, розпорошеним до пилкоподібного «завису» в атмосфері нашої тодішньої, загалом варварськи безладної лектури, де здебільше читалося, «що вдавалось дістати», і незрідка «на одну ніч», - а проте вплив таки був, і в швидкому руйнуванні, наприкінці 1980-х, монополії тоталітарного, українського радянського (генетично- народницького) дискурсу та постанні якісно нової системи зв'язків українського слова з суспільним контекстом він, вочевидь, дав про себе знати. Можна сказати, що польські сімдесяті відлунили в Україні, рикошетом, років за десять-п'ятнадцять, отже, уже в наступному поколінні української інтелігенції. І саме під отим польським впливом, зарівно інтелектуальним, як і естетичним, нова генерація потрапила психологічно розквитатися з невитравним «малоросійством» своїх попередників, донині, на шостому році незалежності, зайнятих (як легко переконатися хоч би з публікацій вельми репрезентативної під цим оглядом «Літературної України»)

83

ОКСАНА
ЗАБУЖКО
ЛІТЕРАТУРА
ПОЛЬСЬКОЇ
ОПОЗИЦІЇ
В ФОРМУВАННІ
ПОСТРАДЯНСЬКОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ
ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

что-то невиданное и неслыханное, а надобно, как искренне считали и говорили многие уважаемые люди, выйти на единообразный магистральный путь развития цивилизации.

(Правда, сейчас вроде бы возникли некоторые подвижки в этом вопросе. Так, в только что вышедшей в „Foreign Affairs“ статье известного американского геополитика Хантингтона „Запад уникален, а вовсе не универсален“ наводится тень на плетень в том плане, что, мол, Запад - странное, хрупкое, ни на что не похожее образование, которому ни в коем случае нельзя придавать статуса общечеловеческого; что западный путь развития никогда не был и не будет общим путем для 95% населения земного шара. Позиция Хантингтона, будь она высказана десять лет назад, была бы для нас чистым идиотизмом).

Случается, нормальная и идиотская точки зрения на какое-то время совпадают. Но у общественного мнения есть свойство время от времени внезапно разворачивать на 180 градусов свои парадигмы. Идиот, как правило, за этими разворотами не поспевает. Он - тот, кто постоянно опаздывает понять: нечто, еще вчера бывшее неизбежно верным, сегодня уже успело стать абсолютно неправильным, и наоборот.

Неизбывность странного мира

Не хотелось бы, чтобы вы усматривали в моих определениях только скрытую иронию, поэтому попытаюсь очертить позицию „идиотизма“ с разных сторон: как исследовательскую, нравственную и творческую.

Какова может быть исследовательская установка идиотизма? Конечно, можно занять позицию морального осуждения или интеллектуального превосходства, положить на предметное стеклышко

В А С И Л Ь Ф І Л І П Ч У К

ДЕЯКІ АСПЕКТИ
ІСТОРІЇ ПОЛЯКІВ ТА
УКРАЇНСЬКО-
ПОЛЬСЬКИХ
СТОСУНКІВ
НА БУКОВИНІ

микроскопа какого-то сотрудника правительства, занимающегося „макроэкономическим регулированием“, и сказать: очень странно! Что это за личностный тип? Он берется играть в шахматы, но никогда в принципе не просчитывает второй ход, а первый ему всегда представляется очевидным и единственным („Иного не дано“). А когда он в результате получает детский мат или теряет ферзя (и мы вместе с ним), то страшно обижается, и говорит, что ни в коем случае этого не имел в виду. Когда же у него спрашивают: а что, нельзя было просчитать хотя бы на один ход вперед? - он делает страшные глаза, поскольку это не принято. Благодаря нашим изумительным администраторам мы постоянно попадаем в разнообразные передрыги, о которых кукарекали все петухи, предупреждали аналитики, в т.ч. и западные, тем не менее они произошли. Нам указывали пальцем, что под ногами яма, невзирая на это, мы бодро шагнули вперед и в нее упали.

Проще и привычнее всего возопить: как эти люди вообще попали в администраторы? Позиция идиота принципиально иная. Поскольку эти люди попали в администрацию, поскольку за ними или шло или идет заметное большинство населения, то их способ деятельности является общепринятым, приличным, признанным, и уже в силу этого заслуживает крайне серьезного к себе отношения, подлежит беспристрастному, внимательному исследованию. Прежде чем махать руками и осуждать кого-то другого, нужно понять, почему я не такой. В этом смысле профессиональный идиотизм идет гораздо дальше, чем моральный кодекс медика-психиатра. Врач не может показывать на больного пальцем и говорить: „Ты ненормальный“. Идиотизм - это позиция такого врача, который подозревает (и имеет к тому все основания) что на самом деле больной - он сам, а все его пациенты социально здоровы уже в силу того, что их большинство.

СЕРГЕЙ
ЧЕРНЫШОВ
ИДИОТИЗМ
КАК
ПРОФЕССИЯ
И
ПРИЗВАНИЕ

Кожна українська історична земля має свої специфічні риси, особливості, що склалися внаслідок географічного розміщення, економічного ладу, громадського устрою, історичного розвитку, впливу чужих держав і народів та рядом інших обставин. Протягом століть ці особливості змінювалися, набували різних форм, створюючи історичне обличчя кожної української землі і впливаючи на сьогоdnішній стан нашої держави в цілому.

На Буковині однією з таких історичних особливостей є багатонаціональність, розмаїття народів і етнографічних груп, що проживали тут у різні історичні епохи; наш край став притулком для представників цілого ряду народів: євреїв, німців, поляків, росіян, румунів та ін. Це найбільше характерно для XIX - початку XX ст., коли Буковина була у складі так само багатонаціональної Австрійської імперії, котра однією з перших проголосила і, значною мірою, особливо у конституційні часи (1860ті - 1914 рр.), втілила в життя принцип рівноправності різних народів і конфесій. Відмінністю Буковини від інших австрійських країв було те, що тут представники жодної нації не мали абсолютної більшості, що сприяло активним відносинам між ними [1 - S.159.], а сама палітра етносів та релігій була надзвичайно різнобарвна - від православних українців до поляків-католиків, від росіян-старовірів до євреїв-хасидів і так далі [2].

Не вдаючись до статистичного аналізу, зазначимо, що у цілому був створений справді унікальний конгломерат, феномен, який, як раніше, так і в наші дні продовжує привертати до себе увагу. Але якщо цікавість вчених сто років тому мала більше етнографічно-описовий характер, то сьогодні, коли крім обшарпаних залишків австрійських будівель про "Європу в мініатюрі" вже майже нічого не нагадує, провідною темою буковинознавства є вивчення міжнаціональних стосунків у XIX - на початку XX століть. Враховуючи кількість народностей, що відігравали свою роль у суспільному житті Буковини, ця тема є складним комплексом проблем дво- і багатосторонніх міжнаціональних стосунків.

Незважаючи на праці з історії окремих національних груп Буковини, значну кількість полемічної літератури щодо українсько-румунських взаємовідносин, які були стрижнем суспільного життя краю, інші сторони міжнаціональних відносин залишаються сьогодні висвітлені лише фрагментарно, побічно.

Любовь - последнее прибежище идиота

Ну, почему, например, большинство наших сограждан, которые при обсуждении и принятии решения о „шоковой терапии“ не могли не видеть, что на их интересы наезжает асфальтовый коток, вели себя крайне пассивно? Было довольно очевидно, что последствия для их самоопределения, социального статуса, работы, зарплаты, уровня жизни будут крайне печальны, но они хранили гордое терпенье. А потом внезапно принялись горько жаловаться на жизнь, обижаться и стучать по кастрюлям. То, что я сказал поначалу в адрес правительственных чиновников, можно ведь с таким же успехом адресовать и нам, российским обывателям. Почему обыватели на Западе создают структуры гражданского общества? Они формулируют свои интересы, уполномочивают кого-то их защищать, всерьез участвуют в обсуждении экономических программ, бюджетов и социальных последствий их принятия. Почему же большинство наших граждан ведут себя кротко, тихо, позволяют делать с ними все, что угодно, как марсианский ящер мимикродонт, а потом в какой-то момент вдруг начинают биться в падучей и устраивать голодные забастовки? Т.е. на выходе либо ноль, либо бесконечность, а весь промежуточный спектр реакций начисто отсутствует.

ВОПРОС: Но ведь не факт, что они сами к этому пришли. Может быть, кто-то их к этому подталкивал? Они бы сами не стали так резко...

ОТВЕТ: Может быть, не знаю. Но я говорю совсем о другом. Когда вы подталкиваете тяжелый инертный вагон, он сначала стоит, потом чуть-чуть сдвигается, потом тихонечко начинает разгоняться и т.д. Но наш российский вагон сначала стоит насмерть, как двадцать восемь панфиловцев, потом внезапно срывается с места и с безумной скоростью устремляется вперед, круша все на воем пути... Повторяю: речь не о том, чтобы осудить или похихикать. Перед нами в высшей степени серьезный

Детальних досліджень національних стосунків, еволюції взаємовідносин представників різних народів бракує. У цьому плані існує величезний пласт відповідальної, кропіткої, складної та дуже необхідної роботи. Ця стаття має на меті дослідити деякі аспекти історії польської громади краю та її стосунків з українцями, і у жодному разі не претендує на їх повне та всебічне висвітлення. Хотілося б, щоб вона стала поштовхом до дискусії, дальшого вивчення цієї сторони історії Буковини та українсько-польських стосунків у краї.

I.

Появу поляків на Буковині більшість дослідників датує XIV століттям, часом владарювання у польській державі короля Казимира Великого. Польська експансія тоді охопила переважно північну частину краю - Шипинську землю, яка деякий час навіть належала польській короні і була втрачена у кінці XV століття. [3 - S.12.; 4 - S.307.] До пам'ятників цього часу належить збудована поляками фортеця на горі Цецино біля Чернівців, .

Протягом наступних двох століть польський вплив то посилювався, як за польської окупації у часи короля Яна Собеського, то послаблювався. [5 - S.10.] Так чи інак, але Польща знаходилась у жвавих стосунках з Буковиною, тут проживало багато польських купців, ремісників та ін. Проте у 70-х роках XVIII століття, на момент австрійської окупації, їх у краю вже майже на залишилося, про що свідчить австрійський генерал Сплени у своєму описі Буковини.

Після приєднання краю до Австрії і періоду правління військової адміністрації, у 1786 році Буковина увійшла до складу коронного краю Галичини і Лодомерії, де суспільне домінування знаходилась у руках поляків. З цього часу у Буковину спрямовується нова хвиля польської міграції.

За даними хроніки римо-католицької церкви у Чернівцях, першим поляком, що поселився в цей час у місті, був галицький прикордонний комісар Томас фон Войцекевич. Кількість польських службовців, військових, купців, духовенства, ремісників почала швидко зростати. Засилля польських службовців в

феномен, и позиция исследовательского идиотизма состоит в том, что его нужно изучать, исходя прежде всего из презумпции собственной неправильности, идиотичности и виновности уже хотя бы потому, что изучаемое - реакция большинства, и в силу этого она адекватна, она в каком-то смысле правильна. Да, она не соответствует канонам здравого смысла, - но здравый смысл не соответствует статистически понимаемой норме. Царство здравого смысла еще не наступило.

Исследовательский идиотизм - в высшей степени творческая позиция. Чтобы разгадать подобные загадки национальной души, нужен инсайт, озарение. Это действительно серьезная научная проблема - понять, почему наше общество никак не может пойти по магистральному пути, который все мы считали универсальным (покуда давеча Хантингтон не приподнял нашему Вию веки). Почему же целый культурный континент ведет себя непостижимым (с точки зрения общечеловеческих ценностей) образом?

Исследователь, разделяющий и принимающий эту позицию, не станет зря стебаться или косить под дурачка, не будет впадать в пафос осуждений, а поведет себя как нормальный русский идиот: со всей серьезностью, ответственностью, с уважением и даже любовью, творчески вглядываться в причуды и странности нашей жизни.

Друзей моих прекрасные черты

Назову еще несколько характерных черт идиота.

Идиот доверчив. Ему, например, говорят, что некое мероприятие состоится в аудитории № 509. Он приходит туда и никого там, само собой, не обнаруживает. Через неделю ему опять сообщают, что состоится важная встреча там-то и тогда-то, он опять приходит и, естественно, оказывается в гордом одиночестве. Но сколько бы раз его не обманывали, он по-прежнему неколебим в убеждении: нужно

СЕРГЕЙ
ЧЕРНЫШОВ
ИДИОТИЗМ
КАК
ПРОФЕССИЯ
И
ПРИЗВАНИЕ

управлінні краєм привело навіть до того, що у німецьких документах назви місцевостей подавалися польською орфографією.

Вже у середині XIX століття налічувалось майже 4 тисячі поляків, що становило майже 1% населення краю, хоча їх вплив і значення були набагато вагоміші, аніж частка населення. Зокрема, досить поширеною в Буковині була польська мова, свідченням чого є те, що у 1890 році своєю розмовною мовою назвали польську 24 тисячі осіб, які становили вже 4,5% усього населення, що сучасники пояснювали не демографічним вибухом у польській громаді, а польською мовною експансією.

Один з тогочасних спостерігачів зауважив, що "всюди - в уряді, у [православних] митрополичих палатах, у магазинах, на вулицях, в усіх закладах, навіть у редакції [німецькомовної газети] "Czernowitzer Zeitung" розмовною є польська мова." [4 - S.309-310.; 6 - S.462.; 7 - S.22.]

Самі ж поляки цифру 24 тисячі навіть вважали заниженою - щонайменше, на 20%, а іноді говорили, що їх на Буковині 45 тисяч осіб. [8 - S.4.] Особливо великою була частка поляків у Чернівцях - 17%. У цілому ж за чисельністю поляки були найменшою з головних національних груп на Буковині, поступаючись українцям, румунам, німцям та євреям.

Після роз'єднання Буковини і Галичини польська колонія втратила свій привілейований статус і опинилась у рівному становищі з іншими народами краю. Разом з українцями, а також чехами і росіянами-старовірцями вони сктановили слов'янську частину населення. Проте, на відміну від українців, національне існування яких до кінця XIX століття "позначалось майже тільки в етнічних прикметах народньої гуцці, без ніякої національної свідомости мас", [9 - С.19.] для поляків був характерний високий рівень національної свідомости, сконсолідованости, політичної зрілости. Причина цього не лише в історичній пам'яті, сусідстві з іншими польськими територіями, але, насамперед в тому, що поляки в краю були представлені освіченими верствами, мали значну економічну базу. Певну об'єднувальну роль для польської громади краю зіграли і учасники польського повстання 1863 року, багато з яких знайшли притулок у Чернівцях.

Тому, говорячи про 60-ті роки XIX століття про початок національного відродження українців, ми

веритъ человеку, когда тот дает честное слово, назначает свидание, обязуется уплатить деньги или берет на себя какую-то часть работы по совместному проекту. Идиотизм данной позиции в том, что абсолютному большинству наших граждан доверчивость и обязательность не свойственны.

Идиот непрактичен. В стихотворении Арсения Тарковского „Румпельштильцхен“ карлик, которого обманула королева, от огорчения „прыгнул - и разорвался // в отношении два к одному“. Немецкие дети, собравшиеся вокруг несимметричных частей карлика, клеймят его в следующих выражениях: „Непрактичный и злобный какой!“ Т.е. наиболее предосудительна для них не злобность, а именно непрактичность.

В повести „Кальдера Россия“ („Иное“, т.III) я привожу для характеристики своего героя известную цитату из Пастернака „Но поражение от победы ты сам не должен отличать“. Нет, вы только представьте себе идиота, который не в состоянии отличить поражение от победы! Играешь с ним в шахматы или в карты, а он не понимает, победил или проиграл. Так не берись тогда за фишки! Это - типичная идиотски-непрактичная позиция, которая глубоко укоренена в русской культуре.

Идиот нерасторопен. Известен анекдот-притча о банане и прапорщике. Группа психологов анализирует менталитет прапорщика с помощью тестов. Ему предлагается подумать, как достать банан, подвешенный на высоком дубе, и при этом дается набор инструментов (среди них стремянка и короткие шести, которые можно вставлять один в другой). Прапорщик, не задумываясь, подбегает к дубу и начинает ожесточенно его трясти, приговаривая: „Хрена-ж тут думать?! Трясти надо!“ Это - типичное поведение нормального человека: он оперативно реагирует, ведет себя адекватным и конструктивным образом и, если будет трясти достаточно энергично, возможно, уронит дуб вместе с бананом. А идиот в этой ситуации приступает к странным затыжним манипуляциям: садится на землю, внимательно вертит

бачимо поряд з ними вже міцну, національно свідому польську громаду. Якщо українці ще продовжували власний процес національної самоідентифікації [10], а їх участь у політичному житті була дуже обмеженою і пасивною, то сучасники писали про поляків Буковини: "... [їх] мова [постійно] нагадує, що вони належать до [польського] народу... У суспільному житті поляки беруть активну участь... У них збереглося велике знання їх історії,... гордість у згадках". [11 - S.106, 113.] У 1860х роках серед освічених українців лише почалися суперечки про правопис та панувало "язичіє". Поляки ж у 1864 році, налічуючи лише 1% населення краю, почали вже видавати газету "Bratek", притому, що лише німці могли в цей час видавати урядову "Bukowin-y". Мова ж їх, як вже згадувалось, була однією з найпоширеніших. [12 - S.6-7.] Самі ж поляки гордо заявляли : "... а нам наша народність дорожча над життя." [13 - 1884. - №8. - S.2.]

II.

60-80-ті роки XIX століття - перший період українсько-польських громадсько-політичних взаємин. Для нього характерні початок українського національного відродження, усвідомлення українцями своєї приналежності до слов'янської сім'ї і тому дружні, іноді навіть братерські почуття до поляків, намагання досягнути їх рівня національного розвитку. Так само дружнім і братерським було в цей час ставлення поляків до українців. Вони активно підтримували їхнє національне відродження і навіть часто самі відстоювали українські інтереси.

Яскравим прикладом цього став випадок у роботі Буковинського крайового сейму восени 1869 року, у складі якого було і декілька українських селян. Двоє з них - Трач і Кушнір - на першому засіданні поставили вимогу читати протокол і українською, оскільки вони не розуміють німецької. Це питання обговорювалось декілька разів, до того ж під час одного з обговорень селяни і не здогадувались, що ідеться саме про вживання української мови до того часу, поки польський посол Кохановський не переклав їм на українську суть питання. На вирішальному засіданні під впливом православних ієрархів

лестницу, рассматривает шести с разных сторон и не обращает никакого внимания на банан.

Идиот подвержен коллективизму. В нашей истории неоднократно имели место случаи массового идиотизма. К таковым, например, можно отнести движение „возвращенцев“ 20-х - 30-х гг. Это были эмигранты из дворян или интеллигентов, чьим идеологическим знаменем стал сборник „Смена вех“. В сборнике провозглашалась необходимость образованным людям возвращаться в Советскую Россию, несмотря на всю невыносимость условий жизни и несогласие с режимом. Они считали, что нужно вернуться, честно работать и самим фактом своего присутствия и своего отношения к жизни содействовать эволюции сталинского режима в более гуманную демократическую сторону, а также повышению общей культуры, грамотности, для чего требовалось работать учителями, инженерами, библиотекарями и пр. Мало кто из „возвращенцев“ умер своей смертью. В 1935 г. вернулся из Харбина главный идеолог „сменовеховства“ Устрялов. Возвращаясь сюда, он твердо знал, что с ним будет, не имел никаких иллюзий на сей счет, ибо известна была судьба уже вернувшихся до него. В 1937 г. он, профессор Московского института инженеров транспорта, откликнулся на принятие сталинской конституции статьей в „Правде“ под названием „Рефлекс права“, после чего, естественно, был арестован, оперативно судим и расстрелян на третий день судебного процесса.

Идиотизм как норма

Теперь, приведя все эти примеры, я хочу поточнее определить, чем отличается идиотизм от нормальности. Идиот в русской культуре - это не дегенерат, который не отличает движущегося предмета от неподвижного и у которого капает слюна. У идиота тоже есть жизненная норма, но она имеет иную природу по отношению к норме большинства. Под нормой понимается совокупность принципов и правил,

СЕРГЕЙ
ЧЕРНЫШОВ
ИДИОТИЗМ
КАК
ПРОФЕССИЯ
И
ПРИЗВАНИЕ

Морара-Андрієвича і Т.Бенделі, що виступали за вживання лише румунської і німецької мов, українські селяни, не знаючи мови і не цілком розуміючи про що ідеться, самі ж проголосували проти використання української мови у сеймі; "За" були лише п'ять польських і німецьких депутатів. [14 - 1869. - №72.- 5.4.; № 83. - 5.3.; № 84. - 5.3].

Цей приклад свідчить не лише про різні рівні національної свідомости, але й про ставлення поляків до українців. Значною мірою можна погодитись із висловом одного з дослідників історії польської громади на Буковині Emil Biedrzycky про те, що поляки першими простягнули українцям руку. [3 - 5.33.]

В обох народів був спільний ворог - румунізаторська верхівка православної консисторії і сейму. Українці усвідомлювали це поступово протягом 60-х років, про що свідчить, наприклад, еволюція поглядів на румунів у дописах з Буковини у газету "Слово": від стверджень про братерство української і румунської верхівки до констатації справжнього стану справ - усебічної румунізації українців. Поляки ж, після від'єднання Буковини од Галичини, змушені були поступитися своєю провідною роллю в краї румунам і тому нащадки даків зразу ж стали для них ворогами.

Поляки жалілися, що румуни витіснили їх мову з освіти, діловодства, ігнорують їх як політичний чинник краю тощо. [8 - 5.5]. Тому логічними союзниками для поляків стали українці. З 1860-1880-х роках поляки постійно закликають українську інтелігенцію об'єднатись для спільного захисту своїх прав. Але у 60-х роках це було важко - згуртована українська громада ще не сформувалась.

У 1867 році поляки створюють своє Товариство братньої допомоги (слідом за румунами, що утворили своє товариство румунської культури і літератури), одним з головних завдань якого була допомога потерпілим під час польського повстання 1863 року. У 1869 році постала і польська Читальня. Цікаво, що її засновники вислали запрошення на урочисте відкриття недавно створеному українському літературно-просвітницькому товариству "Руська Бесіда" українською мовою. Це й же звичай - звертатися до представників кожного народу на його мові - став законом відносин обох народів. Його дотримувалися німці та євреї, лише румуни всім висилали запрошення на свої заходи переважно румунською мовою [15-

которым человек следует в общественной и личной жизни. Норма большинства - то, что сейчас принято в данном обществе (поступать, как все; носить то, что носят все, и пр.). Норма идиота - некоторый идеал (платоновский „эйдос“), который берется непонятно откуда, и которому почему-то, - как он считает, - обязана соответствовать реальность.

В отличие от нормальных людей, которые считают нормой социальное (форму деятельности, систему взглядов, профориентацию, стиль одежды и пр.), для идиота нормой является нечто трансцендентное. В его жизни есть должное - некий идеал, благо или истина, которые падают с неба. Поэтому в большинстве жизненных ситуаций идиот ведет себя по-идиотски: не так, как диктуют обстоятельства. Правда, жизнь такова, что время от времени происходит слом устоявшихся норм и прорыв в социум определенных трансцендентных сил. Это может выглядеть как революция или просто как смена ориентации, изменение моды. И тогда в глупом положении оказывается большинство, которое считало себя нормальным. Однако в абсолютном большинстве жизненных ситуаций проигрывает идиот, и это звание за ним по праву должно сохраняться.

Идиот, конечно же, понимает это (я говорю о культурных, образованных идиотах). С точки зрения идиота, деятельность наших политиков и предпринимателей - патология, тем не менее он отдает себе отчет, что с точки зрения большинства все в пределах нормы. Личная проблема идиота состоит в том, что он должен каким-то образом самоопределяться в данном обществе. Ведь большинство сограждан никогда не станет на его точку зрения, а он тоже, если не перестанет быть идиотом, не откажется от своей трансцендентной нормы - они непримиримы! Значит, он должен постоянно приноравливаться к нравам демократического большинства, найти себе позицию - способ жить, зарабатывать, растить детей, общаться с друзьями, оставаясь идиотом.

1870. - Ч.15. - С.119].

Обидва польські товариства об'єднували свою діяльність і разом налічували майже 700 членів, в той час, коли українці, що переважали поляків більш, ніж у 12 разів, мали у своєму товаристві лише 100 членів, що з сумом констатував перший український часопис "Буковинська Зоря" [15 - 1870. - Ч.4. - С.31.]

Пізніше поляки створили інші товариства - студентське "Ognisko" (1877), політичне "Kolo Polske" (1890), спортивне "Sokol", (1892), "Міщанське коло" (1902) і багато інших, зокрема просвітних товариств, польську бурсу ім. А.Міцкевича. Але повернімось у 70-80-ті роки XIX століття.

III.

У невеличкій групі українських інтелігентів панувало москвофільство і майже повна апатія, що час від часу збурювалась внутрішніми суперечками та інтригами - то проти греко-католиків, то проти галичан, а іноді, наприклад, щодо того, чи може бути найманий службовець товариства "Руська Бесіда" його членом. Простий же народ і не здогадувався про якусь там просвіту чи відродження.

Суспільне життя поживляється на початку 80-х років, коли посилюється ворожий москвофілам табір народовців, які, замість очікування московської підтримки, активізують діяльність обох українських товариств - просвітньої "Руської Бесіди" і політичної "Руської Ради", скликають віча серед народу, створюють читальні і беруть активну участь у громадсько-політичному житті. Найбільшими союзниками народовців у цій справі з інших народів стали чехи і поляки. Чех Річард Невечерел, адвокат, стає одним з керівників "Руської Ради", і кандидатом у послы від українців, хоч без з успіху. Серйознішу і вагомішу підтримку українцям надали поляки. Після поразки на виборах 1884 року українського кандидата, радника суду Сидора Винницького, якого підтримували і поляки, останні проголошують необхідність тісного союзу і співробітництва обох громад. Одним з найбільших прихильників такого союзу став редактор заснованої у 1883 році "Gazet-i Polsk-oj" Клеменс Колаковський.

"Gazeta Polska" разом з "Буковиною", "Czemowitzer Zeitung", "Bukowiener Nachrichten" стала видатним

Идиот как сверхчеловек

ВОПРОС: Разве не может идея идиота, взятая с потолка, стать будущей нормой? Например, фантазии модельеров одежды ею становятся.

ОТВЕТ: Конечно, может быть и так, и не так, что во многом зависит от концентрации идиотов в обществе и от последовательности их поведения. Ведь жизненная позиция, опирающаяся на некоторые эйдосы (а эйдосы - вещь, укорененная в культуре), т.е. норма, которая берется не из усредненной статистики массовой жизни, обладает своей силой, энергетикой.

В студенческие годы, мы с другом обсуждали, что такое сильная личность. Он полагал, что это - человек с могучей волей, квадратным подбородком, мохнатыми бровями и черными пронзительными глазами, побеждающий во всех спорах; он гипнотизирует и подчиняет себе остальных, обладает харизмой и пр.

В ответ я привел следующий пример. Из школьной физики известно броуновское движение - беспорядочное метание малых частиц. Если наблюдать взаимодействие пары частиц в момент соударения и отдельно следить за большой и за малой, то можно увидеть, что после соударения большая продолжает двигаться почти туда же, куда и раньше, а малая отскакивает в сторону и может изменить направление своего движения практически на противоположное. Получается, что сильная личность, аналогично тяжелой частице, побеждает в большинстве столкновений.

Но если наложить внешнее электрическое поле, выяснится, что среди частиц есть заряженные и незаряженные. И хотя заряженные частицы очень легкие и после каждого удара отскакивают почти назад, под воздействием внешнего поля они через все соударения упорно прокладывают себе дорогу в одну

СЕРГЕЙ
ЧЕРНЫШОВ
ИДИОТИЗМ
КАК
ПРОФЕССИЯ
И
ПРИЗВАНИЕ

ВАСИЛЬ
ФІЛІПЧУК
ДЕЯКІ АСПЕКТИ
ІСТОРІЇ
ПОЛЯКІВ
ТА УКРАЇНСЬКО-
ПОЛЬСЬКИХ
СТОСУНКІВ
НА БУКОВИНІ

явищем, одним із символів цього періоду в історії краю. До заснування українського часопису "Буковина", вона була органом не лише польської громади, але і вважала своїм обов'язком захищати інтереси українців краю. Самі поляки називали "Gazet-y Polsk-y" органом обох народів, що ставилась однаково як до польських, так і до українських справ на Буковині і "не знала різниці в ширості оборони одних і інших". Дехто з поляків називав її навіть "Газетою Українською" друкованою по-польськи" [13 - 1899. - №90. - S.1; 1891. - №101. - S.1-2.]

Теоретичною засадою К.Колаковського і поляків, яких об'єднувала "Gazeta Polska" стала ідея створення на Буковині великої слов'янської, польсько-української партії. Її основою, з одного боку, була б неосвічена, збаламучена агітацією старорусинів українська маса, (серед якої було мало національно свідомих інтелігентів) яка не мала зовсім представників серед великих землевласників та державних чиновників, а з іншого боку - поляки, серед яких було багато інтелігентів, урядовців, землевласників, промисловців та торговців, але народна маса, на яку вони могли б опертися, була відсутня. Зрозуміло, що в такому "союзі" поляки зайняли б панівне, а українці - підлегле становище. Проте це й план так і не був здійснений. [3 - S.81.]

Цікавим є питання про загальне ставлення польської верхівки до українців. Воно не було єдиним цілим. Поряд із ввічливим визнанням окремого українсько-руського народу іноді з'являлися замітки зразка статті 1884 р. - "Чи щасливі?" [13 - 1884. - №4. - S.1-2]. Таке запитання автор статті ставив "братам-русином", яких разом із поляками вважав синами однієї "Матері-Польщі". Чи щасливі ви, патетично запитував він українців, бажаючи мати власну мову, бути самими - бо ж дотепер ще не виробили власної мови і не маєте власної літератури. В іншій статті автор дивується, що українці відмовляються від спільної блискучої 500-річної історії, від королів, магнатів, звитяжців, які були за родом русинами, але присвятили себе Речі Посполитій, натомість українці залишають собі Хмельницького, Гонтю і Залізняка. [13 - 1883. - №16. - S.2.] Окрему позицію українців у Галичині під час революції 1848 року "Gazeta Polska" вважала майже зрадою спільних інтересів. [13 - 1883. - №10. - S.2.]

сторону. А могучие, но незаряженные частицы, при каждом ударе побеждая пусть даже на 99,9 %, все же на долю процента отклоняются от прежнего пути в случайном направлении, все равно описывают броуновский зигзаг и в конечном счете не движутся никуда.

Человек, находящийся в поле некоторой идеи, укорененной в культуре, аналогичен заряженной частице, и вопрос в концентрации людей, ощущающих внешнее поле. При заметном их числе они могут увлечь за собой всю массу. Одиночных идиотов броуновская толпа затирает.

Идеализм идиотизма

Мы говорили с вами о трех сферах самоопределения - человеческой (пространство форм деятельности), природной (пространство форм движения) и божественной (пространство форм развития). Позиция идиотизма преимущественно связана с одной из них.

Можно проследить влияние трех указанных сфер на примере пословиц и поговорок. Например, некоторые отражают наше природное естество. „Человек человеку - волк“, „Рыба ищет где глубже, человек - где лучше“, „Сколько волка не корми, а у ишака [хвост] толще“. Последнее - одна из глубочайших природных закономерностей, отмеченных народом.

Есть социальные пословицы типа „На миру и смерть красна“, „На чужой роток не накинешь платок“, „От людей на деревне не спрятаешься“.

А есть пословицы и поговорки - идеалистические максимы. Они выражают тяготение человека к трансцендентному. Всем известен принцип дореволюционного офицерства: „Жизнь - родине, честь - никому“. Разумеется, такое понятие как „честь“ имеет проекцию и на мир природный, и на мир социальный. Например, понятие чести может трактоваться материальным, грубо физиологическим

Проте такі претензії поляків не знаходили жодного позитивного відгуку серед українців і з активізацією їхнього національного життя голоси про “загальнопольську єдність” затихають.

У внутрішньоукраїнських стосунках 1880-х років поляки однозначно займають антимосквофільську, пронародовецьку позицію. Один з румунських ідеологів пізніше навіть писав, що успіхи народовецької партії не були чимось іншим, як цілеспрямованою і усвідомленою політикою “великопольської партії, мета якої - Велика Польща” [16 - S.3].

“Gazeta Polska” постійно публікує матеріали на підтримку самостійності української мови, протестує проти спроб “мову руську на мову російську” [13 - 1883. - №10. - S.2]. Поляки рішуче підтримали народовця Г. Онишкевича і виступили проти москвофіла О.Калужняцького під час конкурсу на заняття посади професора української мови і літератури Чернівецького університету [13 - 1884. - №14. - S.1]. Підтримали українське товариство “Січ” на протипагу москвофільському товариству “Буковина” [13 - 1884. - №23. - S.1.]

Темою постійної критики “Gazet-и Polsk-oi” була також германізація і румунізація українців, причому газета закликала до об’єднання українців і поляків як пригнічених румунами елементів [13 - 1884. - №64. - S.1]. Одним з об’єктів такої критики був відомий депутат, політик, перший ректор Чернівецького університету Томашук, за походженням українець, що називав себе румуном, мав жінку - польку, а сина записав як німця [13 - 1884. - №24. - S.2]. Цікавою є і замітка про вечір українського студентського товариства “Союз”, під час якого українська молодь “із старшими розмовляла українською, між собою - німецькою, а прекрасна стаття, використовувала переважно мову польську” [13 - 1884. - №53. - S.2].

Майбутнє для українців “Gazeta Polska” бачила у відкиненні пропаганди “москвофілів-пономарів” (більшість москвофілів була священиками), просвіті й національному відродженні. З огляду на це газета і польська громада приділяли особливу увагу діяльності українського просвітнього товариства “Руська Бесіда”. У газеті публікувалися протоколи засідань Бесіди, оголошення товариства тощо. Під час боротьби у Бесіді народовців і москвофілів поляки рішуче підтримували народовців і засуджували москвофілів, називаючи їх “рештками престарілих епігонів” [13 - 1884. - №75. - S.2]. Перемога у 1884 році народовців

образом. Кроме того, в социальном мире под офицерской честью может пониматься своевременная отдача карточных долгов. Но любой нормальный человек понимает, что можно подвергнуться групповому изнасилованию и при этом сохранить честь, или можно быть честным офицером, вообще не играющим в карты. Честь отражает некое духовное начало, устремление к небесам, к Богу.

Идеальные нормы имеют свой голос в процессе самоопределения каждого человека, но только идиот ставит их на первое место. А для полного идиота ни природные, ни социальные нормы вообще не существуют, он живет только в мире идеального.

Крестный отец европейского идиотизма Парацельс, разработавший учение о „главенстве духовного принципа“, был типичным идиотом.

Реакции на внешнее отсутствуют

Теперь я хотел бы сформулировать, - с точки зрения своего определения, - идиотскую позицию относительно происходящих (точнее, не происходящих) в нашем отечестве реформ.

Собственно, по мнению идиота ничего содержательного не происходит. Отсутствует содержание, которое могло бы стать предпосылкой каких-либо сознательных „реформ“. Конкретно это выражается в том, что не была сформулирована центральная проблема, с коей столкнулось и о которую расшиблось наше общество на рубеже 70-х - 80-х гг., а также весь спектр дополнительных проблем, связанных с нею. Но дело еще и в том, что в современном русском языке отсутствуют выразительные средства (слова, понятия), которые позволили бы эту проблему сформулировать. Однако покуда это не будет сделано, никакие реформы не начнутся - будут происходить только катаклизмы и прочие явления природы.

Если окарикатурить данную позицию и наложить ее на наши исторические реалии, то это выглядит

викликала серед поляків схвальні відгуки, у “Gazet-i Polsk-ий” був навіть поміщений виступ одного з українських громадських діячів Тита Реваковича, де він яскраво зобразив тисячолітню історію українського народу і виступив проти пригнічень українців росіянами, румунами і самими ж поляками [13 - 1884. - №101. - S.1.; №91. - S.1].

Цікавим є і той факт, що за посередництвом “Gazet-и Polsk-ої” відбувалося і спілкування Михайла Драгоманова з Женеви з українцями Чернівців [13 - 1899. - №90. - S.1].

З українського боку найбільшим прихильником польсько-українського союзу був Іван Тимінський, який мав особисті приятні стосунки з К.Колаковським і неодноразово друкувався в польській пресі. За твердженнями останнього, що пізніше повторили деякі польські джерела, саме вони обидва і склали план усунення з Руської Бесіди москвофілів і утворення окремої української газети, оскільки “Gazeta Polska” не доносила потрібну інформацію до широких українських мас. Це й повинна була робити газета “Буковина”. К.Колаковський навіть сам уклав кошторис видання, а вихід першого числа “Буковини” викликав бурхливу радість серед поляків [3 - S.81]. Про дух співробітництва свідчить спільна дружня фотографія Івана Тимінського і Клеменса Колаковського, які тримають в руках відповідно “Буковину” і “Gazet-y Polsk-y”.

Цікавим і неоднозначний є факт, який пізніше наводить К.Колаковський. Одного разу до нього в редакцію завітав Юрій Федькович, що був тоді редактором “Буковини”, і, нібито, підійшовши до Колаковського, нахилився і поцілував йому руку. У відповідь на здивування польського редактора Федькович сказав: “Належить Вам така вдячність за все, що для бідної нашої Русі зробили, і я її Вам по своєму, по гуцульськи виразив” [13 - 1891. - №101. - S.1; 1899. - №90. - S.1]. Така емоційність характерна для Федьковича, але дещо дивно стосовно Колаковського, беручи до уваги, що він і “Gazeta Polska” жорстко критикували особисто Федьковича, наприклад за те, що він з претензією на аристократизм підписувався як Юрій де Федькович, що польська газета назвала просто анахронізмом [13 - 1885. - №6. - S.2].

ВАСИЛЬ
ФІЛІПЧУК
ДЕЯКІ АСПЕКТИ
ІСТОРІЇ
ПОЛЯКІВ
ТА УКРАЇНСЬКО-
ПОЛЬСЬКИХ
СТОСУНКІВ
НА БУКОВИНІ

следующим образом.

1985-87 гг. Прошел победоносный пленум ЦК КПСС. В стране идет перестройка, ускорение (хотя, правда, не наступила гласность), а у идиота с оппонентом из числа нормальных происходит следующий диалог. Идиот спрашивает:

- Ну, а делать мы что-нибудь будем?

- Как? Происходят грандиозные перемены - ускорение, демократия, пленум, живое творчество народа!

- Прекрасно, а какая проблема решается? Чего мы хотим добиться, и почему об этом никто не говорит?

Далее наступает гласность, в газетах печатают все, что можно. С Запада и востока возвращаются диссиденты. Массовый взрыв активности. Формируются первые объединения и партии. Идут демократические митинги. Вокруг все кипит. Идиот опять спрашивает:

- Ну, хорошо, а делать мы что-нибудь будем?

- Как?! Вот гласность, перестройка, свобода!

- Ну, а какая все-таки проблема решается? Давайте ее сформулируем и посмотрим, с этой точки зрения, делаем ли мы что-нибудь, или только суетимся?

Потом наступает 1991 г. Проклятые силы партократии пытаются остановить победоносный ход демократизации. Они сметены бурей народного гнева, готовятся новые перемены. Россия становится свободной, СССР отменяется, все его части разбегаются в разные стороны и образуется 15 новых государств, а идиот опять за свое:

- Ну а делать мы что-нибудь будем? Мы вообще когда-нибудь приступим хоть к какой-нибудь

Найвищим пунктом українсько-польського співробітництва можна назвати спільне українсько-польсько-чеське святкування тисячоліття слов'янських просвітителів і релігійних діячів Кирила і Методія, що тоді широко відзначалося у слов'янському світі. 5 квітня 1885 року у Чернівцях був створений ювілейний комітет, до якого увійшли п'ять українців та по два представники поляків і чехів; головою було обрано українця Сидір Винницький. Основна мета святкування, за думкою організаторів, полягала у відродженні слов'янських народів та утвердженні їх братерства. Святкування відбулося урочисто, зі співом, декламаціями, завершилось зображенням апостолів учасниками свята [13 - 1885. - №49. - S.1; №33. - S.1]. Спільними були також виступи українців і поляків проти книги буковинського митрополита С.Морара "Апология греко-православной церкви на Буковине". Цей румунізаторський опус мав як антиукраїнську, так і антипольську направленість.

К.Колаковський від імені польської громади взяв участь у святкуванні 25-річчя літературної діяльності Юрія Федьковича, де українці, поляки виявили задоволення щодо стану взаємних стосунків. [13 - 1886. - №54. - S.1]. Так само приязно взяли поляки участь у святкуванні 25 річниці творчості С.Воробкевича. Віце-президент Польської Читальні П.Дворський навіть дозволив собі продекламувати на вечорі такі слова: "В ім'я Отця і Сина, то наша молитва: яко трійця єдина - Польша, Русь і Литва" [13 - 1887. - №40. - S.2].

Ейфорія взаємоприязних українсько-польських відносин дозволила польській пресі поставити їх за приклад усім іншим краям [13 - 1887. - №41. - S.1].

IV.

Як показали подальші події, українсько-польський союз не мав під собою міцного ґрунту. Перші тріщини з'явилися ще на початку 1885 року. Поляки тоді почали наполягати на тому, щоб українсько-польські взаємини на Буковині не пов'язувалися із галицькими [13 - 1885. - №6. - S.2]. Такий погляд, беззаперечно, був раціональним, оскільки становище і взаємовідносини обох народів у цих коронних

практической деятельности?

- Ты сошел с ума! Посмотри, как много изменилось!

- Да, конечно, но это все не деятельность, а явления природы: действуют только вулканы да мародеры, а мы все никак не можем начать. Какая же проблема перед нами стоит, и будем ли мы хоть что-нибудь делать для ее решения?

Наконец, приходит правительство реформаторов - Бурбулис с Гайдаром. Разрабатывается либеральная стратегия реформ, осуществляется шоковая терапия. В стране возникает вторая (после кооперативной) волна бизнеса. К нам вроде бы вот-вот направится западный капитал. Меняется лицо самого общества - часть людей оказывается в нищете, появляются новые русские, возникает волна приватизации и т.д. А идиот продолжает канючить: „Ну, а делать мы что-нибудь когда-нибудь собираемся? Какая же проблема перед нами стоит? Какова концепция и стратегия ее решения?“ Однако ему уже никто не отвечает, на него давно перестали обращать внимание.

И, наконец, когда все уже к этому привыкли, когда идиот устаёт задавать свой идиотский вопрос, когда 11 лет судьбоносных реформ позади, внезапно возникает странная мода - все вдруг спохватываются, что в суете модернизации как-то подзабыли выяснить, в чем наша концепция, стратегия, идеология, какова русская национальная (или просто русская, или просто национальная) идея. Президент ее требует, все СМИ по этому поводу кричат, все вопрошают: „Где же наша идея? Почему у власти нет стратегии?“ Масса авторов спешит высказать свои заветные взгляды на национальное обустройство, эскадроны экспертов за казенный счет штурмуют твердыню идеологии, начинается дискуссия в печати... И тут снова возникает наш идиот с вопросом, уже рискованным для него:

- Ну, хорошо, а делать-то мы что-нибудь будем?

землях було різним - у Галичині поляки панували над українцями, боротьба між ними і складала всю суть політичного життя краю і набувала іноді крайніх форм. На Буковині ж ні один, ні інший народ не панував, у них не було гострих взаємних суперечностей. Проте, так само помилково було б розділяти галицьких і буковинських українців, які були єдиним політичним тілом, творили одну націю із єдиними інтересами і дивно було б думати, що поляки - гнбители українців у Галичині - могли стати братами українців Буковини, особливо беручи до уваги кількість і вплив галичан в українській громаді Буковини, зокрема серед інтелігенції.

На формування польсько-українських стосунків в краю впливали також економічні, соціальні інтереси представників обох народів. Поляки з 60-х років XIX ст. постійно намагались зберегти свій статус-кво, що далеко перебільшував їх фактичну вагу на Буковині, а українці добивались все більше відповідних їх чисельності прав, посад тощо, тобто тут інтереси обох громад вже вступали між собою в суперечність. Хоч зауважимо, що поляки також зіграли свою роль у політичному розвитку українців.

Як ми вже згадували, поляки підтримували, хоча й без успіху, українських кандидатів під час виборів 1884 і 1885 років. Напередодні виборів до Буковинського сейму 1890 року польський посол Богданович поставив перед краєвим урядом серед інших, питання про надання депутатських мандатів українцям і, за твердженням польських дослідників, "виторгував на конференції з румунами у президента краю барона Піно три мандати для українців". Незадоволення українців з того приводу, що їм дісталось лише три мандати замість належних відповідно до їх чисельності шести поляки боляче сприйняли як "невдячність українців" [3 - S.85-86].

Треба зауважити, що в перемозі трьох українських кандидатів головною причиною стало посилення в цей час українського національного руху, активізація діяльності українських товариств, сприятливі зміни у співвідношенні політичних сил в краї, а не лише міжфракційні домовленості політиків, які це намагались виставити польські історики.

У 1890-х роках ми вже не постерігаємо тих прагнень до слов'янської єдності, що були характерні

Воистину, „внешнее не привлекает их внимания“ (БСЭ).

Сбылась ли мечта идиота

Казалось бы, в связи с тем, что мы читаем и наблюдаем, идиотизму описанного типа пришел конец. И действительно, если десяток лет назад редкие вопли о том, куда мы идем, откуда и зачем, были чистой воды идиотизмом, то сейчас это у нас (как всегда, с суворовской внезапностью) превратилось в официальную позицию. Поступил социальный заказ с самого высокого уровня, и вот уже осталось ждать всего несколько месяцев до того, как профессиональное сообщество политологов социологов и философов представит на суд начальства национальную идею. И вроде бы стало общепризнанным, что мы без этой идеи жить не можем. Сегодня те же самые люди, которые стояли на позициях здравого смысла (т.е. полностью отрицали необходимость идеологии, смеялись над ней и говорили, что надо выйти на магистральный общечеловеческий путь), сидят на госдачах и с остервенением занимаются национальной идеей. Тогда получается, что идиотизм признан нормой, а князя Мышкина вот-вот востребуют в администрацию президента.

Обидели юродивого. Отняли копеечку.

Но копеечка-то целая. Национально-идеологические разборки, которые сейчас повсеместно идут, с идиотской точки зрения вполне бессодержательны. Они содержательны для нормальных людей: политологов, конфликтологов, социальных психологов, для тех, кто изучает дрейф политических позиций, чьи локаторы улавливают сдвиги политической конъюнктуры. Они представляют практический интерес с точки зрения рынка фиктивного капитала, точнее, его проекции на мир идей.

для минулого десятиліття. Політичні інтереси обох народів стали цілком взаємозалежними, їх відображали політичні товариства "Руська Рада" і "Kolo Polske", які вели цілком самостійну діяльність.

Центром уваги української громади була просвіта, розбудова народних шкіл, читалень, економічних, спортивних товариств, посилення активного впливу на політичний і суспільний розвиток краю. Вже не спостерігається тієї взаємної симпатії, що була раніше. Загострення українсько-польської конфронтації у Галичині мало великий вплив на українців Буковини - "Gazeta Polska" написала, що вони вже живуть духом "галицької ненависти". [13 - 1891. - №101. - S.1.]

Поляки ж зі свого боку вважали українців краю невдячними за ту допомогу, яку вони їм надали у 1870 - 1880-х роках. Польський автор 1891 року писав: "... поляки і лише поляки буковинські звернули увагу краєвого уряду на потребу визнання слухних вимог українців; поляки і лише поляки схиляли президента Піно до певних змін у трактуванні українських справ; лише полякам мають завдячувати українці тій опіці, яка зараз у них є від уряду. За це дочекалися ми лише найбрутальнішої напасті з боку українців; їх керівники, принесені в уряд на польських плечах, взамін виявляють лише ненависть до поляків... Нам залишається лише ... надіятись на зміну осіб чи поглядів" [13 - 1891. - №101. - S.1].

Проте двохсторонні відносини будувалися вже не на ґрунті подібних фантазій і плачів, а на основі розвитку політичної ситуації у краї. Так, зокрема, сталося в 1892 році, коли румунська "Gazeta Bucovinej" закликала німців спільно боротися проти так званої "слов'янської". Шовіністична агітація призвела до того, що румунські студенти напали на вечір польської молоді і серед інших побили і посла сейму Яна Капрі. У відповідь українські, польські та німецькі посли об'єдналися проти румунських, що привело до розпуску сейму і політичної кризи в краю.

Проте за шість років вже румуни і українці дійшли згоди щодо виборів, і поляки опинилися в складному становищі. Особливо боляче вони відреагували на виступ у Державній Раді у Відні українського посла з Буковини М.Василька проти польської політики в Галичині, зазначаючи, що поляки Буковини - також частка польського народу, хоч ще недавно самі закликали обмежитись у відносинах з українцями

Вы знаете, надеюсь, что рынок фиктивного капитала может быть источником колоссальных доходов, при том, что обращающиеся на нем бумаги никакого товарного и денежного содержания часто не имеют. Аналогично, как только провозглашен официальный спрос на национальную идею, под это дело молниеносно организуется виртуальный рынок, где подвизается много групп, проводятся мероприятия, издаются книги и статьи, - одним словом, наблюдается бурное обращение неких знаков, не имеющих ровно никакого товарного (т.е. в данном случае - смыслового) наполнения.

В сфере „поиска национальной идеи“ сейчас работают современные политические технологии, которые безусловно серьезны. С моей точки зрения, все это не идиотично, а вполне истеблишментарно. Система работает как и работала. Поскольку прошел конъюнктурный слух, что товар X (неважно что - национальная идея, глинозем или какие-то акции) будет в цене, а общество мобильно, современно, в нем функционирует масса интересных социальных институтов, битком набитых способными и образованными людьми, это привело к ответной цепной реакции, суть которой в том, чтобы на этом погреть руки, кого-то кинуть, кого-то отжать от замочной скважины, оттереть от кассы и т.п. - серьезные, нормальные цели.

В этом есть все, что угодно, - кроме того, что идиоты называют идиотскими словечками „содержание“ и „смысл“. Благодаря чему по-прежнему никакого шанса на осуществление каких-либо „реформ“ нет. Более того, чем дальше мы тянем с самоопределением, тем теснее коридор, где нам суждено самоопределяться, тем вероятнее, что нас определяют извне. Мы медлим с использованием нашей свободы воли, и в результате пространство этой свободы сужается.

СЕРГЕЙ
ЧЕРНЫШОВ
ИДИОТИЗМ
КАК
ПРОФЕССИЯ
И
ПРИЗВАНИЕ

кордонами краю [3 - S.90].

Діалектика українсько-польських стосунків дійшла до того, що на початку століття поляки об'єдналися з румунами і москвофілами проти українських послів - народовців і євреїв. [17 - S.33.] Якщо у 1870-1880-х роках польські депутати становили майже 20% сейму, то у 1910 - лише 10%. українці, отримавши перших депутатів у 1890 році, у 1910 становили вже 27% сейму. Доказом послаблення поляків є і скорочення на початку ХХ століття вживання їхньої мови і повне панування трьох крайових мов - німецької, української і румунської [17 - S.9].

Проте, торкаючись головного елементу міжнаціональних стосунків - стосунків між собою простих людей обох національностей - то треба зазначити, що людські взаємовідносини поляків і українців на Буковині були завжди чудові [17 - S.23]. Представники обох народів радо зустрічалися на різноманітних національних святах, польські громади у Чернівцях, Кіцмані, Вашківцях, Заставні дружньо жили поряд з українцями без жодного вияву національної неприязні, іноді маючи навіть спільні читальні, як у Кіцмані, тощо. Зрештою, можна зауважити, що і сьогодні у народній свідомості буковинців немає жодної поганої згадки про поляків, хоча, внаслідок румунської окупації, тут є певні рецидиви недоброзичливості до представників окремих народів.

V.

Перша світова війна принесла багато горя і втрат як українцям, так і полякам. Кількість польського населення після війни зменшилась у 12 разів. Признаком моральної деградації польської громади стало підписання головою Буковинської Польської Народної Ради Квятковським декларації про визнання анексії Буковини румунією історичною справедливістю. [3 - S.194-195.] Проте і таке плазування не врятувало поляків від жорсткої румунізації. Припинили своє існування польські школи, ледь животіли декілька товариств. Як і українці, поляки відчували на собі всю "привабливість" румунської держави. У 1946 - 1948 роках більшість поляків було переселено до Польщі. Деякі автори називають це "кінцем

97

ВАСИЛЬ
ФІЛІПЧУК
ДЕЯКІ АСПЕКТИ
ІСТОРІЇ
ПОЛЯКІВ
ТА УКРАЇНСЬКО-
ПОЛЬСЬКИХ
СТОСУНКІВ
НА БУКОВИНІ

Свобода воли не значится ни среди природных норм, ни среди социальных. Это - фантомная проекция идиотического идеализма на плоскость здравомыслящего большинства.

Круто? Но тут уж начинаются проблемы с русским языком, точнее - его нескончаемыми идиотизмами. Обратимся к первоисточникам.

“ИДИОТ. Малоумный, [...] убогий, юродивый.

ЮРОДИВЫЙ. Безумный, божевольный, дурачок, отроду сумасшедший; народ считает юродивых Божьими людьми.

ВОЛЯ. Данный человеку произвол действия; свобода, простор в поступках. Творческая деятельность разума. Своя воля царя боле. У человека воля, у животного побудка. Желание, стремление, хотение, [...] вся нравственная половина человеческого духа.

ИДИОТИЗМ. Особенность склада, оборота речи, языка, наречия, местного говора.

(В.Даль Толковый словарь живого великорусского языка).”

Как видим, „свобода воли“ на русском языке не что иное, как масло масляное. Вольному воля, спасенному рай. А спасение юродивых - дело рук самих юродивых.

буковинської Полонії”, проте це не зовсім точний термін. Початком кінця треба назвати прихід в Буковину румунських загарбників. Говорити ж про цілковите знищення “Полонії” було б некоректно стосовно сьогоднішніх буковинських поляків та їх спроб відновити польську громаду.

Сьогодні в краї проживає 5 тисяч поляків, існує товариство польської культури ім.А.Міцкевича, що налічує 260 членів і має свій Народний Дім, недільну школу тощо. Проте, визнаймо, що сьогодні Польща на Буковині - це не польська громада і культура, навіть не вивіска на кінотеатрі Космодем'янської про відновлений тут Польський Народний Дім. Вже друге десятиліття поляки знову відіграють значну роль у краї, але у 80-х роках - потоками польських бізнес-туристів у Туреччину через Чернівці, зараз - громадою не завжди якісного ширвжитку на базарах. А буковинська Полонія наприкінці ХХ століття і мабуть-що назавжди залишиться лише одним із багатьох прекрасних мітів глухої української провінції - Чернівецької області...

Примітки:

1. Rudolf Wagner. Vom Moldauwappen zum Doppeladler. Augewaehlte Beitrage zur Geschichte der Bukowina: Festgabe zum seinem 80. Geburtstag. - Augsburg: Hofman, 1991.

2. Динаміка змін чисельности національних груп є дискусійним питанням і вимагає окремого дослідження. Тут лише констатуються дані інших дослідників. Для порівняння візьмемо національний склад населення у 1880 році:

українці - 239 690 осіб;

румунни - 190 005 осіб;

німці - 108 820 осіб;

поляки - 18 251 особа;

угорці - 9 887 осіб;

чехи, словаки - 1 738 осіб.

F

ЗІТКНЕННЯ
ЦИВІЛІЗАЦІЙ
ТА МЕЖА СВІТУ

S

H

С Е М Ю Е Л Ф . Г А Н Т І Н Г Т О Н

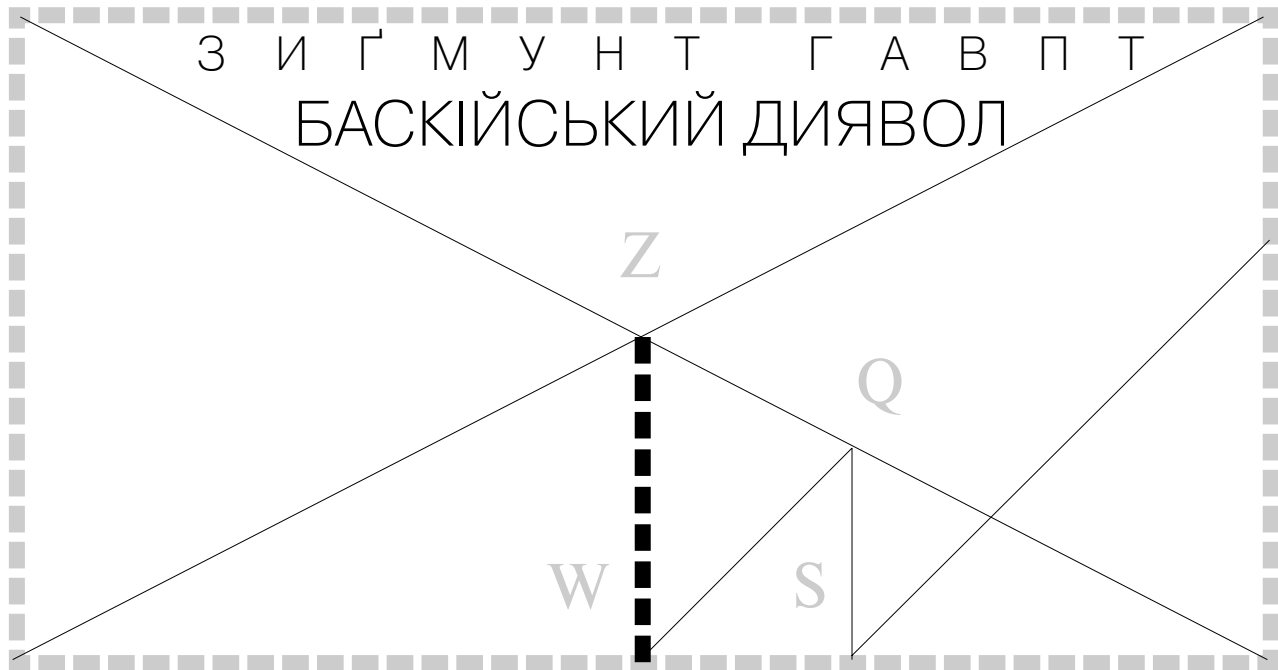
- Дані за: R.F. Kaindl, A. Manastyrski. Die Rutenen in der Bukowina. Erster Teil - Czernowitz, 1889. - S.36.
3. Emil Biedrzycki. Historia polakow na Bukowine - Warszawa - Kraków: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1973.
 4. Die Österreich-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Band XX: Bukowina. - Wien, 1899.
 5. R.F.Kaindl. Geschichte der Bukowina. - Czernowitz, 1908.
 6. Mein Österreich, Mein Heimatland - місце і рік видання не вказані.
 7. Jan Badeni. W Czerniowcach: wrażenia z kilkudniowej wycieczki. - Kraków, 1892.
 8. G.Cicimirski. Polacy na Bukowine: zadania oświatowe TSL. - Kraków, 1907.
 9. Іван Лисяк-Рудницький. Історичні есе. Т.1. - К.: Основи, 1994.
 10. Багато етнічних українців у 60х роках XIX століття вважали українську мову за щось нижче і використовували у спілкуванні польську. Наприклад, див.:О.Маковей. Життєпис Осипа Юрія Гординського Федьковича. - Львів, 1911.
 11. L.A. Simiginowicz-Staufe. Die Völkergruppen der Bukowina. Etnografisch-culturische Skizze. - Czernowitz, 1884.
 12. A.Ficker. Hundert Jahre (1775-1875). Separatabdruck aus der Statiatischen Monatschrift - Wien, 1875.
 13. Gazeta Polska. - W Czernjowcach. - 1883-1907.
 14. Слово. - Львів. - 1861-1885.
 15. Буковинская Зоря. - Чернівці, 1870.
 16. Die Slavisierung der Bukowina im XIX Jahrhundert als Ausgangspunkt großpolnischer Zukunftspolitik. Etnographische und politische Betrachtungen von einem Bukowiener Rumänen. - Wien, 1900.
 17. Polskie sprawy na Bukowine i ich znaczenie dla Galicji. Odbitka z "Przeglądu Polskiego". - Kraków: Czas, 1904.

„Модерність” - це ще не все

Останнім часом на Заході виникла і почала розвиватися панігірична для людини Заходу та образлива для інших цивілізацій теорія, суть якої полягає у тому, що культура Заходу завоювала увесь світ і це добре. Подібні самовпевнені претензії зводяться головню до двох тез. Перша полягає у „кока-колонізації” та у тріумфальному поході „кока-культури”. Прихильники цього погляду наполягають на тому, що західна, а точніше - американська, їда, одяг, музика, фільми та інші товари користуються все більшим попитом у всіх країнах та на усіх континентах. Друга теза пов’язана з теорією модернізації. Згідно з цією точкою зору, Захід очолив і здійснив перехід світу до Модерного суспільства: більше того, й інші цивілізації в процесі модернізації поступово вестернізуються, відкидають свої правічні вартості, інститути, традиції та звичаї приймаючи вартості, інститути і традиції Заходу. Обидві попередні тези показують світ, що постає сьогодні, як однорідний, універсально-західний - однак вони обидві, тією чи іншою мірою, є безпідставними, бахвальськими, хибними та небезпечними.

Захисники тези „кока-колонізації” ставлять знак рівності між культурою та споживанням матеріальних благ. Однак суть, зерно кожної культури полягає у мові, релігії, вартостях, звичаях та традиціях. Той факт, що росіяни п’ють кока-колу, зовсім не означає, що вони починають думати по-американськи, так само як американці, що ласують *суші*, не набувають при цьому японського менталітету. На всьому протязі людської історії різні модні нововведення та речі переходили з країни у країну, але це не спричинювало істотних змін культурних основ країни у яку вони приходили. Зрештою, і над Заходом періодично проносились хвилі захоплення тими чи іншими

елементами китайської, індійської чи іншої культури, так і не залишивши по собі значних слідів. Твердження, що поширення американської поп-культури та товарів масового споживання у всьому світі символізує тріумфальну перемогу західної цивілізації, применшує силу та значення інших культур та вульгаризує західну культуру, звівши її до ситної їди, „варених“ джинсів та шипучих напоїв. Серце західної культури - Магна Карта, а не Магна Мак.

Аргументація, що базується на тезі модернізації, інтелектуально набагато серйозніша від тези про „кока-колонізацію“, однак і вона є хибною. Гігантський скачок науки та техніки, що стався у XIX столітті, дозволив людині контролювати та змінювати середовище, в якому вона живе, у масштабах до того небачених. Модернізація передбачає індустріалізацію, урбанізацію, підвищення рівня грамотності, освіти, добробуту та соціальної активності, а також більш складний диверсифікативний розподіл праці. Це - революційний процес, який можна порівняти з тим, що розпочався п'ять тисяч років тому у долинах Тигра та Евфрата, Ніла та Інда, коли людство переходило від первісного стану до цивілізації. Відносини, вартості, знання та культура людей модерного суспільства інші ніж у традиційному суспільстві. Дійсно, західна цивілізація першою пройшла процес модернізації і першою досягла форм модерної культури. Але прихильники „модернізаційної“ аргументації стверджують, що на міру того, як інші суспільства запозичують західні моделі освіти, організації праці, матеріального забезпечення та класової структури, західна культура стає універсальною, світовою.

Значні відмінності між модерною та традиційними культурами годі заперечувати. Світ, в якому деякі країни є модерними, а в інших зберігся традиційний уклад, очевидно не буде таким однорідним, як світ, в якому усі суспільства більш-менш „модернізовані“. Однак з цього зовсім не випливає, що країни модерної культури відрізняються між собою менше, ніж країни з традиційним

Хтось скаже: щось тут авторові поплуталося. Адже Соломія Вишневецька, ігуменя Сестер Бенедиктинок Перемиських, сам автор се вже написав, померла ще в 1716 році, тож де ж там знову? А тут він нагло ні з того ні з сього химерить, що вона підстрелила його з панцеробійної рушниці, покинутої десь біля вступу Другої Світової війни. Ще б бракувало, щоб він звелів сестрі-настоятельці й стать змінити, коли вже так йому все помішалось.

А й справді ж бо підстрелила мене з панцеробійної рушниці. Був такий винахід, патент, мовбито підглянутий у швайцарців, панцб кб 35 взірця, з двометровою люфою і замком, що блокувався за системою Мавзера, неповторна зброя, бо де там, набої як шпараги, із здатністю пробивати гарматнем двадцятип'ятиміліметровий панцер, одбиває страхливо, й після одного пострілу у вухах дзвенить кілька днів. Зброя, яка була найсокровеннішою військовою таємницею і яку переховували під присягою в магазинах моб у запломбованих скринях. Потайних стрільців школили в полках скрито, під клятвою, за спеціальним тільки усним наказом, і того вишколення не було достатньо, коли зброю ту видано допіру в момент мобілізації, три панцеробійні рушниці на сотню піхоти. Таке одне з тих військових чудес, чудесна й остаточна зброя, що мала запевнити перевагу й перемогу.

Бо й справді сестра-настоятелька вбила мене з тієї саме рушниці, і то був, либонь, єдиний пожиток, який на тій війні принесла ота зброя. Ось, можу вам показати, осьде близна, слід від кулі. Тільки ж бо історія та мала псевдокомічне закінчення. Отож, після поразки біженці й інтерновані так вихваляли, надто ж перед англійцями, чудові здатності тієї таємничої

укладом. Кілька сторіч тому всі суспільства були традиційні. Однак чи не був тоді світ таким самим однорідним, як і можливий майбутній світ загальної модернізації? Очевидно, що був. „Китай часів династії Мін [...] звичайно більше нагадував Францію часів Валуа, ніж Китай Мао Цзедуна Францію П'ятої Республіки (1).“ Модерні суспільства мають багато спільного, однак вони зовсім не поспішають злитися в якесь наперед запрограмоване одне ціле. Той, хто наполягає на тому, що таке злиття неминуче, виходить з допущення, що модерне суспільство може мати тільки одну форму - західну; що модерна цивілізація і західна цивілізація є синонімами. Однак таке ототожнення є неправильним. Практично всі дослідники, що займаються проблемами розвитку цивілізацій, згодні з тим, що західна цивілізація зародилася у VIII-IX століттях, і тільки потім набула своїх головних рис та характеристик. Натомість процес модернізації почався лишень у XVIII століті. Іншими словами, Захід був західним задовго до того, як він став модерним.

Що робить Захід Заходом?

Що ж відрізняло західну цивілізацію від інших впродовж тих кількох століть, поки вона не модернізувалася? Вчені, які пробували дати відповідь на це запитання сперечаються між собою, але там, де йдеться про деталі, вони вирідняють ряд інститутів, форм діяльності та понять, які з повним правом можуть бути названі ядром західної цивілізації. Ці характеристики такі:

Класичний спадок. Як цивілізація третього покоління, Захід багато-що успадкував від своїх попередників, особливо від класичної цивілізації. Класичний спадок у західній цивілізації особливо значний та різноманітний: грецька філософія та раціоналізм, римське право, латинська мова та християнство. Ісламська та православна цивілізації теж користались ним, однак значно менше, ніж

й вагомі зброї-винаходу, що якийсь там військовий attaché піддався на побрехеньки і встановив премію, патріотичну премію, якщо хтось здобуде й привезе, перемитить із якого-небудь побойовища оту рушницю. Бо якось жоден екземпляр жодним якимсь чином не замандрував в Угорщину, де було роззброювано загони, що переходили через Пантир-Пасс. І тут почалася веремія. Амбіція! То я! Я перший! І пішли через кордон, уже в сніг, та через гори, відморозуючи собі пальці на ногах, і шукали, боячися не так Гестапо, чи НКВД, чи лабетів Сігуранци чи Абверу, як колег із конкурентного гурту.

Мене самого, натомість, переслідували здебільшого ті, що мали однострої і завжди ходили по двоє, торби, карабінки на поясі, парами. В Угорщині, через те, що вони носили на капелюхах когутячі пера, їх називали "фазанами", в Турині такі двоє допровадили мене на допит до будинку, на якому було написано: Carabinieri Reali. В Парижі я попався в лапи двох жандармів на Гар-д'Орлеані, де мене вилушили з натовпу permissionnaires і відправили до касарень Безьєр, у яких над брамою мене привітав напис: Navarre sans peur! Але про се, про Наварру буде пізніше. (Там ще повинно бути написано так, як се, начебто, завжди стоїть над касарнями в Китаї: Бійтеся, тут мешкають солдати!)

Як уже взяли мене так на око, то я ледве міг, захеканий, од них вислизнути. Вже здалека впізнавали мій силует, підозрілі військові чоботи з випущеними на їх халяви ногоавицями цивільних штанів і в чужому, тісному під пахвами піджаку.

Як уже взяли мене так на око, завжди удвох, завжди парами, за кожним рогом вулиці,

Захід.

Західне християнство. Західне християнство - спочатку католицизм, а потім протестантизм - дуже важлива особливість західної цивілізації. Майже все перше тисячоліття свого існування формування, яке сьогодні називається „Заходом“, називалося західним християнським світом. Західні християнські народи добре відчували свою єдність - і, відповідно, відмінність від турків, маврів, візантійців та інших народів. Коли західна людина у XVI столітті рушила завойовувати світ, вона робила це во ім'я Господнє, а не тільки заради збагачення. Реформація та Контрреформація, яка супроводжувалася поділом західного християнського світу на протестантів та католиків, а також політичні та інтелектуальні наслідки цього розколу є особливою рисою західної історії, що розвивалася незалежно від історії православних та латиноамериканських країн.

Європейські мови. Мова є другим по важливості після релігії фактором, що відрізняє народи різних культур. Захід відрізняється від більшості інших цивілізацій мовним різноманіттям. Японська мова, мова гінді, мандаринський діалект китайської мови, російська та арабська мови вважаються головними мовами інших цивілізацій. Натомість Захід у ролі однієї мови успадкував латину, однак з часом сформувався цілий ряд націй і, відповідно, появилось багато національних мов, які згрубша діляться на романські та германські. До XVI століття ці мови у цілому набули сучасної форми. Латина як спільна мова західної цивілізації уступила місце французькій мові, а та у XX столітті була витіснена англійською мовою.

Поділ духовної та світської влади. Впродовж всієї західної історії Церква, а потім і ряд Церков існували незалежно від держави. Бог і Цезар, Церква та держава, духовна і світська влада - на цих протиставленнях постав дуалізм західної культури. Тільки у гіндуїстській культурі існує таке

або вже облягають якість бістро: "Identité", то я ані не міг відітхнути в тіні платанів Тулюзи, ані, де там, не мав часу на оглядини мурів і башт Каркассону, бо всюди мав їх на п'ятах.

Я загнавсь аж до Байонни, але спізнився. Юрми біженців, тож я переночував у якомусь приміщенні коло якогось спортивного майданчика, вдень воно виявилось стайнею для биків, бо те місце було ареною для їхніх боїв. А рано, ранесенько я наскочив уже не на пару, а на цілий батальйон, шоломи, мавзери, пістолети-кулемети "шмайсери" впоперек через груди, на поясі ручні гранати. Закурені завойовники, вони вже тут, зовсім не якісь Panzers, а на роверах, цілий їх батальйон, Radfahrerbataillon, вельосипедні помпки й вентиля принесли їх уже сюди, аж сюди доїхали, Tour de France. Ну, то я ходу. Куди? В гори.

Автостопом, підібраний кимось, у розторохканому сітроені, все вгору і вгору, обіч шуміла по каменях Бідассоа, така тамтешня Чечва. Але біля рогачки douane на другому боці вже, однак, стояла знайома пара, сього разу в пелеринах, лаковані, чорні трикутні капелюхи з ремінцем під бородою, карабіни на поясі, твердо, неприхильно-питально-вичікувально дивляться на мене: Guardia Civil. Ну, то я назад, але через яких два-три кілометри знов жандармська пара, Кастор і Поллукс, сього разу в шкурятяних куртках, мотоциклетні шоломи, пояси, карабіни, вже ставлять мотоцикли на підпірку і до мене зі стереотиповим: "Vos papiers, M'sieu?". Я опинився як щур у пастці.

Діялося се в горах, але не в горах, які я знав, а в чужих, про які мені нічого не було відомо, таких чужих, що я навіть ніде про них не читав та й ніхто мені про них не розповідав.

ж чітко протиставлення релігії та політики. В ісламі Бог є кесарем; у Китаї та Японії кесар є Богом; у православ'ї Богу відведена роль молодшого партнера кесаря. Відділення Церкви від держави є типовим для західної цивілізації і не зустрічається більше ніде, таке розділення внесло величезний вклад у розвиток ідеї свободи на Заході.

Панування закону. Розуміння провідної ролі права у цивілізованому існуванні ми успадкували від римлян. Середньовічні мислителі розробили ідею природного права, у відповідності з яким монархи повинні були здійснювати свою владу. Традиція звичаєвого (некодифікованого) права склалася у Англії. В епоху Абсолютизму у XVI і XVII століттях принцип панування закону більше порушувався, ніж панував, однак принцип підкорення людської влади чомусь щодо нього зовнішньому зберігався: *Non sub homine sed sub Deo et lege*. Традиція верховенства закону заклала основу конституційного ладу та захисту прав людини, у тому числі і права власності, від свавілля влади. В інших цивілізаціях закон не відігравав такої важливої ролі і набагато менше визначав погляди та поведінку людей.

Соціальний плюралізм та громадянське суспільство. Історично західне суспільство завжди відрізнялося значною роллю плюралізму. Одною з головних рис західної цивілізації, як зауважив Карл Дойч, „Є виникнення та існування різних автономних груп, члени яких не були пов'язані між собою кровно чи шлюбом“(2). У VI-VII століттях такими об'єднаннями були монастирі, чернечі ордени та гільдії, однак тоді майже всюди у Європі почали народжуватися найрізноманітніші товариства та асоціації. На протязі цілого тисячоліття на Заході існувало громадянське суспільство, наявність якого і відрізняло західну цивілізацію від інших. Груповий плюралізм доповнив плюралізм класовий. У більшості європейських країн була доволі чисельна та незалежна аристократія,

Звісно, всякі гори мовби подібні одні до одних, дишуть такою самою суворістю і так само захоплюють нас зненацька, відкриваючи перспективи долин, схилів, такі самі горби підносяться й підносяться, якісь "Плечі" чи Маришеска чи як ішлося на Сивулю, видко, як зімкнений ліс на горбі починає рідіти, там робиться просторіше, смереки розсипаються в розстрільну, вже стоять поодинці, шмагані вітром їх "короговки", шарпані вітром в один бік, по чому геофізики дізнаються, в якому ж то напрямку тут віють постійні вітри, виглядають як прапорці на карті, що позначають похід ворожого війська. Так само в Горґанах, так само в Альпах Савої чи в шотляндському Кернґормі.

Тих отут гір я не знав і не хотів їх знати, чув до них уразу і вже. А прийшлося мені добре посидіти в тій Долині Без Виходу. Вона лежала десь між департаментом Ґаронни і Наваррою, відтята від світу, якийсь релікт із непам'ятних часів, річ посполита з власним парламентом, аякже, а що такі амбітні країни називають їх по-своєму, Ліетува з Тарибою, Ірляндія має для двох своїх Палат імення Oireachtas, в Еспанії як воно називається? Cortes, а в Ізраїлі Knesset, то тут по-баскійському сей парламент називався Batzar. Річ посполита врядувалася сама, але юрисдикцію тут мав, з одного боку, префект департаменту Ґаронни, а з другого — єпископ Урхельський. Автохтони живуть з вівчарства, туризму і пачкарства, неговірки горяни в їхньому виверненому руном назовні кожусі, в чорному береті, нацупленому на брови, з великою парасолею, що захищає від тижневих гірських дощів і сльот.

З вікна мого покою в готелику, в якому я знайшов притулок, я міг бачити, як вони

численне селянство, а також невеликий але могутній клас торгівців та купців. Саме сила феодалної аристократії не давала можливості утвердити абсолютизм у більшості європейських країн. Такий плюралізм контрастує з нерозвинутістю громадянського суспільства, слабкістю аристократії та силою централізованої бюрократичної влади, які спостерігалися у той самий час у Росії, Китаї, Османській імперії та інших незахідних суспільствах.

Представницькі органи. Завдяки плюралізму у Європі дуже рано виникли органи, що представляли різні верстви людности, це були різного роду парламенти та інші інституції, що виражали інтереси аристократії, духовенства, купців та інших груп населення. Ці органи стали тими формами представництва, які в процесі модернізації перетворилися у інститути сучасної демократії. Часом у епоху абсолютизму монархічна влада їх розпускала або ж сильно обмежувала їхні повноваження. Однак навіть у цих випадках вони могли, як це було у Франції, відродитися потім у формі розширеної політичної участі. Ні в одній іншій цивілізації представницькі органи не мають тисячолітньої історії. Спроби самоуправління робилися і на місцевому рівні. Боротьба за місцеву автономію розпочалась у IX столітті у містах Італії, поступово вона охоплювала європейську північ: органи самоврядування переймали владу у єпископів та шляхти, і нарешті у XIII столітті виникла конфедерація „сильних і незалежних держав“ - Ганзейський Союз (3). Таким чином представництво на державному рівні доповнилося певною автономією на місцевому рівні, чого не було, звичайно, в інших регіонах світу.

Індивідуалізм. Багато попередньо перелічених собливаєстей західної цивілізації зіграли свою роль у розвитку індивідуалізму та зародження традиції особистих прав та свобод, які теж є її характерними рисами. Індивідуалізм існував уже у XIV та XV століттях, а до XVII століття право на особистий вибір, яке Дойч назвав „революцією Ромео і Джульєти“, було в Європі

грають у пельоту, коли великим кігтем, надіваним на долоню замість рукавиці, вони метали м'ячі в сліпу стіну апсиди церкви, що підносила свої мури при тому самому невеличкому міському майдані. Мій господар, власник готелю, який був також синдиком парламенту, а також, здається, сановником синдикату тутешніх пачкарів, толерував мене приязно, певно, з сантименту до єдиного на той час туриста в речі посполитій.

Перепрошую, що розповім тут історію, одну з тисяч таких інших, яких я наслухався в ті ж часи, одну з тисяч перипетій, мандрівок, наших анабазисів. А до того ж то буде передусім історія нуди.

Бо, прошу, що ж тут розповідати. Прийшла осінь і вітри, той самий вогничок тріщить у грубці, коли сходжу щоранку на сніданок, той самий келишок слабачка, коли чекаю на *déjeuner*, та сама єдина грамофонна платівка скрипить, подряпана: *"Voulez-vous que je sois, madame, votre amant..."*. Ті самі зловорожі горби, засніжені вершини й урвища гір, що громадаються довкола Долини Без Виходу, їхніх тамтешніх назв я ніколи не навчився навіть вимовляти чи впізнавати, а й так із осінню їх закривав параван гнаних вітрами хмар. До читання — якесь старе, з-перед тижнів, число *«L'Éclairer du Midi»*. Я не насувавсь людям на очі, нащо, ще хто на мене донесе, і мене або видадуть Єпископові Урхельському, інквізиція, *strappado*, *garrotte*, або відправлять до префектури департаменту Гаронни, і тут знову *juge d'instruction* і вже за вуха тягнуть мене під, що то в них? ніж гільйотини. То вже ліпше вуха при собі і ша. Нема-то як наша власна уява, щоб нагнати нам страху.

загально визнаним. Була висунута вимога рівних прав для всіх: „найостанніший злидар у Англії така ж людина, як і найбільший магнат“ – вона була висунута, хоча й не прийнята всіма. Індивідуалізм залишається характерною особливістю Заходу і у ХХ столітті. За результатами досліджень, що порівнювали відповідні групи населення у 50 країнах, із 20 країн з найбільшим рівнем індивідуалізму 19 виявилися країнами Заходу. Культурологічний аналіз теж виявив превалювання індивідуалізму на Заході та панування колективізму у інших культурах, з чого витікає, що „вартості, які найбільш важливі для Заходу, для решти світу не такі істотні“ (4). Від інших цивілізацій сьогоднішній Захід відрізняє й відстоювання ідеї свободи особи. Європа, згідно з Артуром Шлезінгером (молодшим), „є провісником – єдиним провісником ідеї свободи особи, політичної демократії, панування закону, прав людини та культурної свободи...Це європейські ідеї, а не азійські, африканські чи близькосхідні – всі інші цивілізації можуть їх тільки запозичувати...“ (5).

Цей перелік зовсім не вичерпує усіх особливостей західної цивілізації. Крім того, ми зовсім не стверджуємо, що ці риси притаманні кожному західному суспільству: в Європі, наприклад, багато деспотичних правителів порушували принцип верховенства закону та розганяли представницькі органи. З іншого боку, не можна сказати, що ні одна з цих характеристик не характерна ні для однієї з інших цивілізацій: Коран та шаріат є основним законом у ісламських суспільствах; в Японії та Індії існували класові структури, аналогічні до класових структур західних країн (можливо саме тому із всіх крупних незахідних країн саме в них на протязі довшого часу утримують владу демократичні уряди). Іншими словами, окремо ні один з цих факторів не можна вважати характерним тільки для Заходу, але саме їх поєднання обумовлює своєрідність західної

Від моторошности тих гір, від небезпек, які поза ними громадилися, я втік у спогади, туди, де було так свійсько, а передусім — пласко.

До нашого так званого Тамтого Саду прилягало велике пласке двірське поле. Раз колись, згідно з задумом плодозмінного господарства, його засіяли горохом, а що се в тих сторонах незвичайно, щоб поза садами засіяти горох на такому велетенському пласкому лані, то з того плодозмінного року воно вже назавжди носило назву Гороховиська. Пам'ятаю навіть, як після збору того гороху тамтешні пастухи могли ще назбирати багато його висіяних струків і при пастушому вогнищі припікали собі ті зерна гороху на кавалку бляхи.

Але те поле переносило також багато інших змін і при своїй пустці і просторості дозволяло діятися на ньому безперестанку різним справам. Або перетинали його окопи, призначені для вправ піхоти, вишкільного осередку російського війська в час першої війни, який звався Учебная Команда. Окопи були вироблені дуже солідно, не риті нашвидкуруч, як то почали робити вже в перші тижні тієї війни, коли-то відразу, під вогнем скорострілів, учинилася так звана "пустка полів битв", мали плетення фашины з хмизу, поперечниці, зигзагуваті ходи сполучення і передгруддя, фахово як слід камуфльовані кладеними на них стеблами чортополоху. Битв тут ніколи не було, й окопи ті zostалися так як їх викопано, тільки що парапети стрілецьких ровів починали засипатися самі, а також служили за цвинтар для полеглих голів реманенту, кінського стерва.

цивілізації. Ці поняття, форми діяльності та інститути були для Заходу більш характерними, ніж для інших цивілізацій. Вони є основою західної цивілізації, так би мовити роблять Захід „західним“, що й дозволило йому зіграти провідну роль у модернізації самого себе та решти світу. Вони надають західній цивілізації її своєрідності, і саме в цій унікальності, а зовсім не в універсальності полягає її головна вартість. Модерність Заходу є чимось зовсім іншим, і постає з відмінних якостей.

Чи можуть інші цивілізації піти за Заходом?

Чи повинні незахідні суспільства відкинути власні культурні традиції та перейняти головні елементи західної цивілізації, щоб модернізуватися? Бувало, що можновладці вважали це за необхідне. Цар Петро Перший та Мустафа Кемаль Ататюрк, плануючи провести докорінну модернізацію, були переконані, що для цього слід повністю перейняти західну культуру, аж до заміни традиційного головного убору на західний. У результаті виникли держави, „що криють у собі внутрішнє протиріччя“, вони не мають чіткої культурної самосвідомості та розуміння своєї культурної приналежності. Не особливо корисним виявився культурний імпорт з Заходу і для здійснення модернізації як такої. Однак частіше керівники незахідних держав пробували модернізувати свої країни, відкидаючи вестернізацію. Їх погляди у найзагальнішій формі представлені формулами *ti-yong* (китайська наука - фундаментальна, західна - прагматична, прикладна) та *woken, yosei* (японський дух, західна технологія), створеними китайськими та японськими реформаторами сто років тому, а також сентенцією саудівського принца Бандара ібн Султана, що у 1944 році постулював тезу, що „імпорт“ є добром, коли йдеться про красиві та складні „речі“. Але абстрактні соціальні та політичні інститути, що імпортуються з інших країн,

Потім навкосои через Гороховисько проклали дорогу, транспортове скорочення для військових теренів, і се дозволяло оминати містечко. На роблення тієї дороги окупанти примусово зігнали людей із села, визначили її профіль і веліли копати, і в час суші дорога та була навіть тверда й солідна, але не дай Боже, коли впали дощі. Для її прокладення зігнали терплячу тамтешню людність, нагло, на безоплатну примусову роботу, й ті люди згинали над нею хребти й робили лопатами, узвичаєні від сотень літ, від поколінь, що хтось приходив, стояв над ними, поганяв пугою, батогом, києм, палкою, нагаєм і наглядав, щоб вони прикладалися до тої роботи, а попри те все була в тих людях якась гідність, якої не відбере жодне насильство.

Ага, ще в побіч Гороховиська бігла у вирві інша, стара польова дорога, виїжджена колесами возів в ущелинку, її урвища заросли бур'янами, і там ми з П'ядичкою багато разів брали ту ущелину Самосієрра, чвалуючи з Козетульським на чолі четвірок легких кіннотників, аж курява здіймалася з-під наших босих стіп, і ми стинали шаблями голови чортополохів, що там росли, еспанської піхоти, яка обороняла вхід через ущелину в горах Гвадаррама, котра вела на копичинецький цвинтар. Єдина розіграна тут справжня битва.

Там же на тому Гороховиську встановили об якимсь часі дві протилетунські гармати, і коли високо, високо в небі з'являлася майже нерухома на тій висоті точка "тавбе" чи "фоккера", то "зенітки", як се тоді називалося, скеровані прямовисно просто в зеніт, відгукувалися одна за одною і високо, високо зодягали хрестик літака в гірлянду з пачісок

можуть бути смертельними - запитайте про це у іранського шаха [...]. Іслам для нас - не просто релігія, іслам - це спосіб життя. Ми, жителі Саудівської Аравії, хочемо модернізуватися, але це не повинна бути вестернізація". Японія, Сінгапур, Тайвань, Саудівська Аравія і меншою мірою Іран стали модерними суспільствами, уникнувши вестернізації. Китай явно модернізується - але теж не вестернізується.

Взаємодія та взаємообмін між цивілізаціями відбувався завжди, а за наявності сучасного транспорту та зв'язку ці процеси набирають все більших масштабів. Але більшість великих світових цивілізацій існувало щонайменше тисячоліття, а інколи і декілька тисячоліть. Зрозуміло, що вони багато-що запозичували у інших цивілізацій, підвищуючи таким чином свої шанси на виживання. Прийняття Китаєм буддизму, що прийшов з Індії зовсім не призвело до „гіндізації“ Китаю, замість того відбулася „китаїзація“ буддизму: китайці пристосували буддизм до своїх цілей та потреб. Так само, як і активні спроби Заходу насадити у Китаї християнство, попри те що досі зустрічають послідовний опір, якщо коли-небудь і увінчаються успіхом, то нова релігія радше буде переварена та змінена у відповідності з основами древньої китайської культури.

Подібно у минулому араби-мусульмани отримали, оцінили і використали „елліністичний спадок чисто утилітарно. Вони були зацікавлені у тому, щоб перейняти певні зовнішні форми чи технічні досягнення, і не звертали уваги на ті елементи грецької філософії, які протирічили „істині“, що проголошувалася засадничими нормами та приписами Корану”(6). Японія пішла тим самим шляхом. У VII столітті вона імпортувала китайську культуру і провела „перетворення з власної ініціативи, без жодного економічного чи військового тиску“, у результаті чого виникла висока японська цивілізація.„У наступні сторіччя періоди відносної ізоляції від впливів континенту, під час яких проходив процес відбору та асиміляції корисних запозичень, перебивався періодами

шрапнелі, раз білих на тлі блакитного неба, іншим разом смаглих на тлі білої хмари.

І там також певного часу вибрано місце на забій худоби якоїсь польової військової бойні. І там також я з П'ядичкою був свідком страхітливої смерті вола. Я був там учасником обряду, *mysterium taurobolium*, кривавої жертви, мовби мене впроваджувано, втаємничувано в містерії Мітри. Хто ж то були ті жерці, помазані на ту жертвну функцію? Досі їх бачу, в розхристаній рубашці, з перекошеною фуражкою на голові, самих перестрашених убійництвом, яке вони чинили, салдати з тої воєнної бойні, коли, повиснувши на рогах, упираючися чоботами в землю, натягали повороз, що мав стримати роз'ярілу тварину, невправні різники з убивчим блиском очей. Зле оглушений обухом сокири, могутній, сивий подільський віл, що стояв навколішках, підірвався і, з розрізаним горлом, волочачи вчеплених за поворози людей, вирвався, розтрутив їх велетенською лірою рогів і ринув перед себе, видаючись від жорстокої й жаскої смерті, не хочачи їй датися. І відтоді назавжди пам'ятатиму з дитинства страх перед смертю, паніку перед незнаним, перед тим, що перед нами закрите, хоч ми від народження йдемо йому назустріч, єдина, певна, неуникненна ціль життя. Тільки згряя, гурма псів, виголодних, злих, заслинених, паршивих, з покошляною шерстю й пошарпаними вухами і з випнутими ребрами, псів, сук, кунделів найрозмаїтішого поріддя, вищиренозубий і скавучливий приплід тієї війни чекає на різню, на злизування гарячої крові, на смерть.

Маєш тобі, задивився в минуле, де селянсько-янгольсько, пласко, безпечно, і вже теє поле стало ареною жакливого *taurobolium* смерті. А бачиш, а не треба було так самолюбно

посилення контактів з континентом та відновлення культурного обміну”(7). І сьогодні Японія, так само як і інші незахідні країни, сприймає окремі елементи західної культури та використовує їх для розвитку національної культури. Як стверджує Бродель, було б наївно гадати, що „тріумфальна перемога однієї цивілізації“ може покласти кінець різноманітності культур, які багато сторіч представляли собою великі цивілізації світу (8)

Відкидання західної культури

Культурну вестернізацію не можна вважати ні необхідною умовою, ні неминучим результатом модернізації та економічного розвитку. Навпаки, модернізація стимулює зацікавлення національною культурою. На рівні окремої людини переїзд у незнайоме місце, зміна професії та соціальної позиції призводить до втрати традиційних зв'язків, породжує почуття відчуження, непотрібності та втрати коріння, що веде до кризи ідентичності, з якою, як правило, може справитися тільки релігія. На рівні суспільства модернізація приводить до підняття матеріального добробуту та військової потуги країни у цілому, що, своєю чергою, заставляє людей з більшою довірою відноситися до свого культурного спадку, підтверджуючи його вартість та істинність. Завдяки цьому у багатьох незахідних суспільствах спостерігається повернення до місцевих культурних традицій. Часто воно набирає релігійних форм, і можна стверджувати, що відродження релігії є безпосереднім результатом модернізації. У незахідних країнах ці процеси, як правило, набирають „антизахідного“ забарвлення, західна культура відкидається або тому, що вона християнська та чужа, або тому, що вона світська та декадентська. Повернення до власних коренів найкраще реалізувалося у мусульманських та азійських суспільствах. Ісламське відродження у тій

замикатися, відкати від інших, треба було залишити двері відкритими. Прийдуть. І приходили.

З гостей, що постійно мене відвідували, дозволю собі згадати оцих осіб: пана Кашталевича, майстра-перукаря, Тадка Патрина, інженера-хеміка, Фридерика Коффлера, поета, Дзюнка Фіша, львівського апаша себто батяра. І врешті, Бог мені свідок! раз мене відвідала пара коханків.

Пан Кашталевич приходив нерегулярно, вранці, щоб мене поголити. То був малий збідований чоловічина з червоним шпичастим носом. Під пахвою він носив малий футлярик з голярськими приладдями, гострив бритву на паску, намілював мені обличчя і брався до гоління. Такий голяр-банкрут, що запропастив власну майстерню чи голярню й підробляв, ходячи по хатах і голячи молодих людей, які після пропитої ночі не здужали б утримати бритву в руці, а також тому, що молоді люди мають добре серце, і що кому шкода дати кільканадцять шелягів, аби якийсь бідолаха міг із того вижити.

Тадзьо Патрин був типом безпросипного пияка. В сьому було навіть щось страшне, чоловік ув обценьках пияцтва, з якоюсь другою натурою. Бо знаю від інших, що він був техніком, науковцем першої води. Але горілка була йому потрібна для життя так, як іншим дихання. Він приходив, навідував мене тільки тоді, коли був напідпитку. Вподобав собі щось у мені, може, те, що я, слабохарактерний, не давав залишити себе позаду, що міг щось мати при собі з готівки, а отже, чи послати по горілку, чи самому перейти до найближчого шинку було для мене дрібницею. Нераз заригував мені кімнату до неможливості. Він був асистентом

чи іншій формі відбулося у всіх мусульманських країнах. Воно майже усюди стало найкрупнішим соціальним, культурним та інтелектуальним рухом, а у багатьох країнах його ідеї істотно впливають на політику. За останні 15 років практично усі ісламські країни, окрім Ірану стали більш ісламістськими за своєю ідеологією, стилем життя та інституціях. Там, де ісламістські сили не визначають політику уряду, вони обов'язково стають головною, якщо не єдиною опозиційною силою. У всьому ісламському світі люди виступають проти „весттоксикації“ своїх країн.

Країни Східної Азії пройшли подібний шлях повернення до своїх одвічних вартостей та усвідомлення того, що їх культура є сильнішою та престижнішою, ніж західна. На протязі кількох століть, разом з іншими незахідними народами, вони заздрили економічному процвітанню, технологічній досконалості, військовій силі та політичній консолідації західних суспільств. Правителі та вчені пробували знайти ключ до успіху у західних традиціях та звичаях, а коли їм здавалося, що секрет розкритий, вони пробували застосувати це у своїх суспільних умовах. Але тепер ситуація докорінно змінилася. Східноазійські країни пояснюють досягнуті ними шалені темпи економічного поступу не імпортом західної культури, а плеканням своєї. Вони стверджують, що досягли успіху не тому, що копіюють Захід, а тому, що зберегли свою своєрідність. Коли незахідні держави відчували свою слабкість у їх стосунках із Заходом, їх лідери часто закликали переймати західні вартості, як-от: самовизначення, лібералізм, демократію, свободу, як засоби, що протидіють пануванню Заходу над ними. Натомість тепер, коли ці держави подолали свою слабкість і все більше набирають сили, їх правителі відкинули ті самі вартості, до яких вони зверталися, тепер називючи їх „імперіялізмом, що криється в шатах прав людини“. На міру того, як могутність Заходу падає, його вартості та культура видаються все менш привабливими і Захід опиняється перед необхідністю пристосовуватися до ситуації, коли він вже не може нав'язувати незахідним

професора Пілата, нафтовика, його потребували й цінували, хоча не можу собі уявити, як він спромагався зосередити думки для праць над якоюсь аналізою чи фракцією та що хтось міг довіряти його результатам. Часом ізп'яну, коли я його притискав, він намагався розповісти мені щось про свою пасію, спеціальність, якою були сажі. Так, сажі, і коли я згадував про се якимсь іншим знайомим хемікам, то вони з пошанівком повторювали, говорили, "так, так, сажі", а мені аж смішно було, що можна так поважно і з таким пошанівком оцінювати чиїсь пошукування над сажими, які я знав тільки з кіптявої лямпи, або коли треба було кликати сажотруса.

Звичайно, що зрозумілішою була для мене пасія іншого з моїх гостей, Фридерика Коффлера, адже сей був поетом. Як кожен поет, він мене доймав, велів вислухувати свої вірші, списувані на розрізаних картках паперу. Він, звичайно ж, обожнював Гайне, але особисто схилявся до авангарду і свої асонанси вмів висмакувати. Але, що вдієш, був явно схиблений, "мав хизя", і його родина, заможні готелярі в Стрию, опікувалася ним як могла, але тримала його на відстані, утримувала, то правда, він був таким типовим remittance man, кохала його, певно, так як завжди кохають запізнілу, недорозвинену дитину в родині, але тримала його на відстані, щоб він їй не докучав і не морочив, тому тримала його здаля. Він мав типову манію переслідування, я забув, як се називається в психіатрії, був повен боязні й підозрінь, що його хочуть отруїти. Хто? Ну, та як завжди, "вони", і приносив до мене з собою слоїк з молоком, котре господиня подала йому на сніданок, а молоко, звичайно ж, було

суспільствам свої вартості. Таким чином значна частина світу стає по суті більшою мірою модерною, ніж західною. Зокрема, ця тенденція проявляється, у тому, що Рональд Дор назвав „феноменом націоналізму другого покоління“. Як і у колишніх західних колоніях, так і в раніше незалежних незахідних країнах, „перше покоління „епохи модернізації“, чи „епохи незалежності“ “ отримувало освіту головню у закордонних (західних) університетах однією із західних мов. А оскільки молоді люди опинялися за кордоном у підлітковому віці, коли розум та душа дуже гнучкі та спийнятливі до всіх впливів, то західні вартості та спосіб життя могли на них сильно впливати. Однак набагато чисельнішим є друге покоління, яке, навпаки, отримало освіту вдома, в університетах, які заснувало перше покоління, причому виклади ведуться національною мовою, а не на мові народу-колонізатора. Ці університети „набагато менше прив'язані до світової культури, ніж навчальні заклади метрополії“, „а джерелом знань є переклади - яких як правило не характеризує ні широта подачі матеріялу, ні хороша якість.“ З часом випускники національних університетів починають обурюватися тим „ що провідна роль у суспільстві належить попередньому поколінню, яке має західну освіту“, а тому „часто підпадають під пропаганду опозиційних націоналістичних рухів“ (9). У ситуації, коли західний вплив зменшується, молоді амбіційні лідери вже не можуть розраховувати на те, що Захід дасть їм владу та багатство. Вони повинні шукати засобів досягнути успіху у власній країні, а отже у власних інтересах скористатися з її вартостей та культури.

Відродження націоналізму призводить до ще одного парадоксу: коли незахідні держави проводять у себе вибори за західною моделлю, то демократія спричинюється до піднесення, а часто і захоплення влади націоналістичними та антизахідними політичними рухами. Якщо у 60-70-х роках вестернізованим та прозахідним урядам у країнах, що розвиваються, загрозували

отруєне.

Про Дзюнка Фіша вже колись була мова. Він приходив, коли йому бракувало цигарок, питав: "Не маєте шлюґа, пане магістре?".

А ось одного дня відвідала мене пара коханків, Бог мені свідок! Ні, я не хочу з них насміватися, хоча чужі справи сього роду мають для нас трохи комічний посмак. А тут я сам, не вельми від них старший, був покинутим коханком й опинився у предивній ситуації ніби спеца, ментора, ніби філософа любови, котрий як же то вже змудрів і як то вже все знає. А тут двоє закоханих, якимось знайшли до мене дорогу, дошукалися мене і мовби ведені прочуттям, що ніби оцей що того вже зазнав, що вже знає, то їм розкаже, то їм з'ясує, як ті справи маютьяся.

Навіть сам не знаю, як вони до мене потрапили, що їх скерувало, яким інстинктом були вони ведені. Чуйністю закоханих? Певно, коло колишніх закоханих поширюється якась авра, їх учують якимсь чуттям, то й що вдієш, я знайшовсь раптом наче якийсь експерт від, не доведи Господи, любовних справ, що се ніби до мене стук! стук! як до хатки пустельника, а сей же вийде і як же засяє, і як же то викладе і підбадьорить і буде порадою. Що ж то з мене ніби за пустельник, ереміт, таке саме щеня, але щось їм підказало й направило, тим двом безтурботним і таким закоханим, підповіло їм, що саме тут вони сягнуть істини.

Тож я зовсім не нашорошився, і дійсно, був незмірно дружнім, і се мене навіть трохи полоскотало, в кожному разі, се лоскоче навіть тепер, по літах, але, правду казавши, тії

111

ЗИґМУНТ
ГАВПТ
БАСКІЙСЬКИЙ
ДИЯВОЛ

перевороти та революції, то у 80-90-х роках головною загрозою для них стала поразка на виборах. Демократія веде до того, що держава все більше орієнтується на місцеві проблеми, стає вузьконаціоналістичною, а не космополітичною. У незахідних країнах орієнтований відверто „прозахідньо“ претендент не може виграти виборів. Передвиборна боротьба змушує політиків ставити на лозунги, які, на їх думку, зберуть найбільшу кількість голосів: а вони як правило етнічні, націоналістичні та релігійні. У результаті виникає „народний рух“ проти прозахідних еліт та Заходу в цілому. Цей процес, який почався у 1950 році у Шрі Ланці, охоплював країну за країною у Азії, Африці та на Близькому Сході щоб знайти остаточне вираження у перемогах релігійних партій у Індії, Туреччині, Боснії та Ізраїлі на виборах 1995-го та 1996 років. Таким чином демократизація зовсім не допомагає вестернізації.

Потужний вибух націоналізму у модерному світі наочно показує всю безглуздість сподівань Заходу, що його культура стане світовою культурою. Двома головними елементами кожної культури є мова та релігія. Англійська мова утверджується, стає світовою мовою. Так, справді вона стала *lingua franca* міжнародного бізнесу, дипломатії, міжнародних організацій, туризму та авіації. Однак саме користування англійською мовою як засобу міжнародного спілкування передбачає існування різних культур; так само, як і переклад, це лиш спосіб наведення мостів, а не метод усунення відмінностей. Фактично серед населення всього світу частка людей, що розмовляють англійською мовою, мала і постійно зменшується. У відповідності з даними отриманими професором Вашингтонського університету Сіднеєм Калбертом, у 1958 році приблизно для 9,8% населення Землі англійська мова була першою або другою; до 1992 року ця цифра зменшилася до 7,6%. Мова, яка для 92% населення світу є чужою, не може вважатися світовою. Крім того, якщо у 1958 році 24% від загального числа людей розмовляли однією з п'яти головних західніх

двоє, як же невинні, як же закохані, як же безтурботні, тії двоє ненавмисно торкнули в мені, зачепили преболючу скалку, щось у мені ненавмисно розтроюдили, і хоч я був із ними милий і гостинний, та вони не відали, не відали...

То отож, сестра-настоятельница добряче на мене увзялася. Коли я втік з головою від посвяченої кулі, то розпустила за мною парами жандармів, насадила на мене в горах з одного боку єпископа Урхельського, а з другого префекта департаменту Гаронни, напустила на мене змори спогадів. Урешті-решт наслала на мене, коли вже сама не могла, наслала на мене диявола, баскійського диявола.

Той диявол, зрештою, вже сам одного разу добре програв, я десь про се читав, у якомусь ученому творі з лінгвістики. Адже в тих горах я ледве міг порозумітися, з моєю кульгавою французькою, бо тамтешні горяни говорили переважно по-катальонському, а решта по-баскійському. Та баскійська, як стверджують лінгвісти, найбільше одрізняється од усякої людської мови. Різними є інші мови з сім'ї угро-фінських та уральських і впосеред мадярів, лотишів, естонців, завжди у мордвинів, у зирян, у черемисів покутує якась історія про такого, що пішов на заклад із дияволом, заклад за душу, в якому було умовою, що злий дух має навчитися й оволодіти котроюсь із тих мов. І завжди, звісно, се кінчалось його програшем. Баскійська побиває всі інші. Лінгвісти спекулюють на сю тему, снують здогади, що баскійська була мовою доісторичної людини, троглодитів з кам'яного віку, неоліту, і що в такому вигляді

мов, то у 1992 році цей процент скоротився до 21%. Приблизно така ж ситуація спостерігається і у релігійній сфері. Західне християнство сповідує близько 30% населення Землі, однак ця частка постійно зменшується, і десь у наступному десятиріччі кількість мусульман перевищить кількість християн. Таким чином, якщо взяти до уваги два головні елементи культури - мову та релігію, то по цих позиціях Захід відступає. Як пише Майкл Говард „поширене на Заході переконання, що культурне різноманіття є певним історичним курйозом, раритетом, якого змітає наростаючий потік уніфікованої, прозахідної, англомовної всесвітньої культури, що визначає наші головні цінності ... не має жодного відношення до дійсності (10).

З посиленням націоналізму та втратою західною культурою своєї колишньої привабливості центральною проблемою стосунків між Заходом та рештою світу є розрив між бажанням Заходу, головно США, надати західній культурі статусу універсальної та тим, що його можливості у цьому питанні є все більш обмеженими. Падіння комунізму ще більш загостило цю невідповідність, бо воно витворило на Заході ілюзію, що його ідеологія демократичного лібералізму перемогла у всьому світі і таким чином доказала свою універсальність. Захід - а особливо Сполучені Штати, які завжди були місіонерською нацією, - переконані, що інші народи повинні прийняти західні демократичні цінності, вільний ринок, розподіл влади, відділення церкви від держави, права людини, індивідуалізм та верховенство закону та втілити всі ці принципи у своїх інституціях. І дійсно, меншості у інших цивілізаціях визнають ці цінності та борються за них, однак в основному відношення до них у незахідних культурах змінюється від скептицизму до крайнього неприйняття. Те, що для Заходу є універсалізмом, для решти світу є імперіалізмом.

Представники незахідних цивілізацій з радістю вказують на протиріччя та невідповідності між декларованими Заходом принципами та його реальними діями. Лицемірні та подвійні

вона збереглася й дожила до наших часів у сих горах. І тут той фавстівський пакт із дияволом повторюється ще раз, в кожному разі, повторився в моєму випадку.

У невеличкій їдальні надолі в готелі, де я трапезував і де був також старий грамофон із єдиною вцілілою платівкою ("Voulez-vous que je sois, madame, vôtre amant..."), стояв також більярдний стіл, і в час багатомісячних нудів за браком якого-небудь партнера я розігравав сам із собою партію.

Коли я замолоду, як то в молодості, віддавався таким різним молодечим пасіям, щоб не сказати лихим звичкам, то, між іншим, грав також і в більярд. Щоправда, я не мав до сього спорту чи гри особливих здібностей, але щастя сприяло мені в тому, що я мав двох менторів, справжніх метрів у "карамболя". Такий Ігнаць умів витягнути п'ятдесят "від кия", а вже Коссонога, мітичний Коссонога, продукт однієї з гімназій у Самборі (у Самборі було чомусь аж чотири гімназії, дві польські, одна з українською мовою викладання і одна жіноча гімназія, і ті гімназії щорічно продукували копиці таких абітурієнтів, і вони, будучи вже нездатними до будь-чого іншого, а за браком засобів не можучи йти на вищі студії, душилися бездіяльно в тому Самборі, відмічені тою гімназіальною матурою, яка відібрала в них усяку здатність, мужність хоч би чимось поратися у житті), отож, той Коссонога був метром над метрами, то він виховав Ігнаця також на метра, а я у свою чергу став їхнім вихованцем, але без таланту і вже.

Чому я про се тут розповідаю? Та тому, що у свою чергу я сам, недотепний, бо

стандарти - ось ціна універсалістських претензій. Звичайно, Захід сприяє поширенню та розвитку демократії, але тільки за умови, що це не приведе до влади ісламістських фундаменталістів; принцип нерозповсюдження зброї добрий для Ірану та Іраку, однак не підходить для Ізраїля; свобода торгівлі є еліксиром економічного зросту, але не у сільському господарстві; проблема прав людини гостро стоїть у Китаї, але не у Саудівській Аравії, де з ними неначе повний порядок; щоб захистити багатий на нафту Кувейт посилають потужні військові сили, але для допомоги не таким багатим на нафту боснійцям таких сил та засобів немає.

Переконавання, що незахідні народи повинні прийняти західні вартості, інститути, культуру, по суті, слід визнати аморальним. Справді, розширення сфери впливу європейських країн наприкінці XIX століття та світове панування Сполучених Штатів у другій половині XX допомогли поширити багато рис західної цивілізації на весь світ. Однак європейських колоніальних імперій більше немає, а американське панування слабне хоча б тому, що США більше не мають потреби захищатися від радянської загрози, як під час холодної війни. З культурою відбувається те ж саме, що і з військовою потугою та впливами. Якщо у незахідних суспільствах культура Заходу знову запанує, то це може статися тільки після західної експансії. Імперіялізм логічно витікає з універсалізму, але тільки нечисленна меншість універсалістів виступає за мілітаризацію та використання військової сили, що необхідне для досягнення мети. Крім того, будучи цивілізацією, що наближується до своєї зрілості, Захід вже не володіє достатнім економічним чи демографічним динамізмом, щоб нав'язувати свою волю іншим суспільствам, не кажучи про те, що всі спроби такого роду протиречать таким західним вартостям як самовизначення та демократія. У березні цього року прем'єр-міністр Малайзії Махатхір заявив головам європейських урядів: „Європейські вартості - це європейські вартості; натомість азійські вартості - універсальні“.

недотепний, був ментором П'ядички, вчив її грати в більярд. Звідкіля вона взялася в Долині Без Виходу? Не знаю, я був стриманий, не питав. Вона вдавала з себе питомо тутешню, була, здається, для замилювання очей, прикидалася донькою патрона, готеляра, отого синдика парламенту тутешньої речі посполитої, її зайнятих пачкарством громадян. Про людське око я навіть занадто на неї не поглядав, не допитувався, а зрештою, згідно з диявольським пактом, я ж по-баскійському "ні бе ні ме". Лекції гри в більярд, коли вона з'являлася увечорі в тій невеличкій залі, де був більярдний стіл, я давав по-своєму. Не вельми була вона тямуща, але ж бо й знайшла собі професора! Проте се чудово заповнювало час, довгі місяці осені й зими в горах.

"Дивись уважно", говорив я, "отак треба крейдувати кінець більярдного кия. Поза має бути елегантною, але й відповідно самовпевненою, однак се має бути природно, без штучної самопевности. Люди з-поза інших столиків дивляться. В сю пізню пору тут клієнтів небагато, світло ламп одбивається в горнятку кави на столику поруч, і заспаний 'маркер' львівської кав'ярні сперся на стіну, знудьгований. Тепер дивись уважно! На сьому прикладі я покажу тобі, як у сій ситуації не слід заграти, в більярдистів се називалося 'свинєю'. А так треба 'стягати'. Не дуже се в мене вийшло, але якби ти бачила, як се робив Ігнаць! Ігнаць завжди ставився з погордою до найревніших моїх зусиль, говорив мені, не силкуйся, не силкуйся, найважливіше — се стиль! стиль! А се, знов-таки, називалося massй, але де мені там!".

По мірі того, як азійські та мусульманські цивілізації почнуть утверджувати універсальну вартість своїх культур, люди західного світу нарешті зрозуміють звязок між універсалізмом та імперіялізмом та оцінять переваги плюралістичного світу.

Захід слід укріплювати

Заходу слід полишити свої ілюзії щодо універсальности та зайнятися зміцненням, консолідацією та підвищенням життєздатности своєї цивілізації в її конкуренції з іншими. Йому немає сенсу безкінечно втручатися у конфлікти інших народів. У подальшому відповідальність за стримання та вирішення регіональних конфліктів повинна покладатися на провідні держави тих цивілізацій, які домінують у даному регіоні. „Вся політика - місцева політика“, - зауважив Томас Філіп О'Ніл (молодший), колишній спікер Палати представників, причому з цієї істини випливає інша: „Вся влада - місцева влада“. Ні ООН, ні США не можуть заставити учасників конфлікту підкоритися рішенням, які не відповідають місцевим реаліям, а якщо і заставлять - то такий мир не буде міцним. Як знають всі спеціалісти, що займаються проблемою злочинности, законність та порядок у районі найкраще забезпечує місцевий поліцей, що обходить свою дільницю, а не втручання моторизованого поліцейного підрозділу. У різноплановому поліцивілізаційному світі завдання Заходу полягає у тому, щоб захищати свої власні інтереси, а не пробувати вирішити проблеми інших народів чи врегульовувати конфлікти, що не мають до нього безпосереднього стосунку.

Майбутнє Заходу багато у чому залежить від його єдности. Вчені, що займаються вивченням цивілізацій, вважають, що коли цивілізація у своєму розвитку проходить етап смуги та внутрішніх війн, то виникає універсальна для даної цивілізації держава, яка може стати або

Я уважно цілюся, соваючи києм на витончено розставлених пальцях, схилившись над зеленим прямокутником сукна, щоб у відповідний влучний момент ударити, пхнути білу, поживклу слонову кість кулі, а вона, граційно, легко введена сим у рух, котиться по зеленому краєвиді більярдового стола, і ось стук! і передала свою енергію другій, червоній, а сама котиться, крутиться, летить до борту більярду і під докладно однаковим кутом одбивається і вже стук!, торкнула третю.

А як нам се знудилося, то я бавив П'ядичку розмовою. Властиво, то була не так розмова, як мій монолог, я відповідав на її німі запитання. Чому я тут опинився? Як то воно є деінде? Звідкіля сі люди, що внадилися до мене ходити і з якими я просторікую на самоті, так що з мене сміються в кухні? А ті закохані, як вони виглядали, якої ради шукали? Чи побралися врешті? Чи були щасливі? І взагалі, як то воно є з подружжям?

Я завагався. Як се розповісти? Як не згіршити, як тут розвіяти мрії, щоб було без прикрас, без вигадок? Чи зробити з сього байку, коли годі, коли навіть сенкевичівська байка про князівну має своє впаковане мимохідь закінчення біля початків Потопу, згадку, що князівна "розтовстіла". І дуже правдоподібно. А повинно бути тільки як у байці: "... і жили щасливо довгі літа".

Ну, ну, сестрі-настоятельці — князівні нічого такого не загрожувало. Щоправда, їй догоджали, П'ядичка мені казала, що в трапезній їй подавали на стіл чикотнів, отих чикотнів, що самі в жертвності начиняються ягодами і їх не треба патрати, їх печуть так як є, хібащо

джерелом його оновлення, або ініціатором його розкладу та розпаду. Західна цивілізація пройшла етап війн між країнами і тепер рухається до універсальної держави. Цей етап ще не завершено, зараз проходить об'єднання національних держав Заходу у дві напівуніверсальні держави - у Європі та у Північній Америці. Між цими утвореннями та їх складовими існує досить складна сітка формальних та неформальних організаційних звязків. Універсальними державами попередніх цивілізацій були імперії. Але оскільки політичною формою західної цивілізації є демократія, то універсальна держава, що народжується не є імперією, а радше об'єднанням федерацій, конфедерацій та міжнародних режимів.

У цій ситуації головним завданням Заходу буде збереження динаміки розвитку і підтримка єдності та консолідованости. Доля західної єдності більше залежить від подій у Сполучених Штатах, ніж у Європі. Зараз Сполучені Штати Америки розриваються між трьома напрямками. На південь їх тягне безперервний потік еміграції з Латинської Америки, все більший процент та впливи іспаномовного населення, включення Мексики у північноамериканську зону вільної торгівлі та можливість поширення договорів НАФТА на інші країни західної півкулі, а також політичні, економічні та культурні зміни у латиноамериканських країнах, у результаті яких вони зближуються з Сполученими Штатами. У той самий час зріст багатства та впливів держав Південно-Східної Азії, спроби створити співтовариство країн тихоокеанського регіону, втілені у організації економічного співробітництва АПЕК, іміграція із азійських країн заставляє США спрямувати свої погляди на захід. За умови, що демократія, вільний ринок, панування законів, громадянське суспільство, індивідуалізм та протестантизм міцно утвердяться у Латинській Америці, цей контанент, чия культура завжди була близькою до Заходу, стане третім стовпом західної цивілізації. З азійськими суспільствами подібна конвергенція неможлива: Азія, навпаки, радше буде кидати виклик

обскубують, і вони самі впадають у губенята. Але сестра-настоятелька була худої, нікчемної постаті, "горбатого тіла", нагадувала радше богомола, lou Prègo-Diéu.

"Цікавишся, П'ядичко, то розповім тобі, послухай. Колись, було се в неділю, раннім ранком, перед полуднем, коли вулиці міста такі святково порожні, а вже й поготів така звично гамірна Вулиця Академічна з її вітринами крамниць з їхніми стягненими вниз жалюзі, мов виметена. І отоді, бо я саме вискочив від себе, щоб купити в будці цигарок, я наткнувся на весільний почет, що йшов її пішоходом. Небагато того, звісно ж, молодий у приписаному чорному вбранні, якісь, певне, кривні, дружби і дружки, вбогий шлюб із передмістя, браний для фасону ранньою порою, перед міщанською 'дванадцяткою', але щоб то було в середмісті, може, в Катедрі, чи в Бернардинах, у Сакраменток чи Кларисок. А потому вже тягнули додому, до себе, може, не могли собі дозволити на фіякри. Отож, із того всього я запам'ятав тільки молоду. Вона мала на собі, звісно, білу шлюбну сукню і вельон, звісно, прикрашений миртом, а запам'ятав я її собі тому, що рідко коли можна в житті побачити такий тріумф досягнення, як у тієї молодої. Вона навіть пустила руку молодого і була мовби сама, ще незаймана, а хто її там знає, певно й не дуже незаймана, бо се все нічого не значить, вона мала своє весілля, свій шлюб, свій єдиний у житті день, і від того тріумфу, щастя досягнення, життєвого апогею обличчя її сяяло, яскріло те її обличчя усмішкою, і очі вона мала просто безтямні, невидюща, але й так бачила, знайшла собі в мені заприсяженого, непроханого свідка свого шлюбу, свого щастя і досягнення, і так хороше до мене усміхалася в сонячний,

Сполученим Штатам, Заходу в цілому і в економіці і у політиці. Тяга до Європи є найважливішою. Спільні вартості, інститути, історія та культура роблять неминучим збереження тісних контактів між Сполученими Штатами та Європою. Необхідно й далі розвивати трансатлантичні інституційні зв'язки, у тому числі й переговори щодо європейсько-американського договору про вільну торгівлю і створення північноатлантичної торгової організації як доповнення до НАТО.

Головні суперечності, які існують зараз між Європою та Америкою, обумовлені не безпосереднім зіткненням їх інтересів, а різними поглядами на політику щодо третіх сторін. Зокрема мова йде про підтримку мусульманської Боснії, гарантії безпеки Ізраїля як головних цілей близькосхідної політики, спроби США застосувати санкції до іноземних компаній, що підтримують ділові контакти з Іраном та Кубою, застосування у повному об'ємі санкцій проти Іраку, а також про те, якою мірою проблема прав людини та заборона поширення зброї має впливати на стосунки з Китаєм. Незахідні держави, зокрема Китай, активно пробують використати ці суперечності і протиставити одну західну країну іншій, самі по собі ці суперечності виникають головно через різні геополітичні перспективи та різні внутрішньополітичні та економічні інтереси окремих країн. І тільки єдність Заходу може припинити зменшення його впливів на світову політику. Західні народи мають набагато більше спільного між собою, ніж з азійськими, африканськими чи близькосхідними народами. Лідери західних країн мають інституціалізовані моделі збереження взаємної довіри та співпраці всередині західного суспільства, які, попри рідкісні випадки, не притаманні іншим суспільствам. Єдиний Захід і далі може виступати на міжнародній арені як потуга; натомість роздроблений Захід буде знищений через використання іншими країнами його внутрішніх протиріч, коли тій чи іншій країні пропонується короткотермінова вигода коштом стратегічних втрат

літній, львівський ранок тієї неділі, якої був її! її! її! шлюб! То нічого, що зразу після того мала прийти нужда, ощаджування кожного золотого, певно, баля з брудною білизнаю в чужому домі, над якою вона мала схилитися, певно, п'яний у суботу після виплати чоловік, або товктиме її й без горілки безробітний, робитиме їй діти одне за одним, так що від сих положів вона мала постаріти ще до тридцяти літ, з обвислими, мішкватими грудьми і повикривлюваними обцасами пантофлів, у кам'яничному подвір'ї з єдиним зливом-краном, лайливі сусідки і міські дощі і тумани і сніги і спеки і нові пологи з ускладненнями у вижебраній клініці Каси Хворих і кашель поночі і блощиці, що гніздитимуться за оббивкою над скрипучим ліжком, і незаплачений місячний рахунок у крамничці, де більше не хочуть дати 'в позичку', і лайки і сварки з іншими такими як вона, щодруге слово узиватимуть одна одну курвою, а по літах невдячні діти, що знущатимуться над немічною матір'ю, і на потіху зостанеться їй притвор із запахом свяченої води й свічок і хор, що голоситиме вечірні. Але тепер, у сонячний недільний ранок, то був її день, її, невід'ємний, її тріумф і гльорія і се тому вона була така яка була і дивилась мені в очі визивно, тріумфально, горда, зухвала, пишна, розісіяна, і не варті її були патриціанки Риму, візантійські василіси, принцеси готів і вандалів, галицькі князівни, біпонтські принципеси, жидівські баронівни й 'королівни смальцю'. Готова віддатися спершу мені, а вже потім новопошлюбленому чоловікові, мені чужому, адже ж то все одно, адже то був її день, відданиці, тієї, якій можна, яка віддається кожному, символічно. У день її власного тріумфу, панни-молодої, панни, що вже більше не буде панною, жони, 'невістки', бо се її день, задля якого варто було прийти на

для Західного світу. Народи Заходу, як казав Бенджамін Франклін, повинні триматися разом, бо інакше їх просто будуть тримати на окремих поводках.

Піклування про єдність Заходу означає і збереження західної культури і чітке визначення його меж. Перше, окрім іншого, передбачає і контроль за імміграцією із незахідних суспільств, що вже здійснюється усіма крупними європейськими державами і недавно запровадженій у США, а також забезпечення асиміляції у західну культуру тих емігрантів, яких все ж прийняли. Це означає і визнання того факту, що тепер, після закінчення холодної війни, НАТО стало органом, що забезпечує безпеку західної цивілізації, і що його головним завданням є захист і збереження цієї цивілізації. Тому держави, які можуть вважатися західними на основі їхньої історії, релігії та культури, повинні при бажанні мати можливість ввійти у НАТО. А якщо конкретно, то це держави Вишеградської угоди, країни Балтії, Словенія та Хорватія, але не ті країни, які історично були мусульманськими чи православними. При тому, що останнім часом суперечки йшли тільки про розширення, а не про скорочення НАТО, слід визнати, що при такій зміні завдань зв'язки НАТО із Грецією та Туреччиною будуть поступово слабнути, а їхнє членство у ньому, якщо вони звичайно не вийдуть із союзу, втратить усякий сенс. Насправді Турецька партія процвітання проголосила своєю метою вихід з НАТО, а Греція стає союзником Росії тією самою мірою, що і членом НАТО.

Захід пройшов через європейський етап розвитку та експансії, який тривав кілька століть, а також через американський етап, що визначив хід історії у цьому столітті. Якщо Північна Америка та Європа модернізують своє духовне життя, та скористаються із своєї духовної єдності для реалізації тіснішої економічної та політичної інтеграції, яка доповнить існуючу співпрацю у сфері безпеки у рамках НАТО, то вони можуть ввійти у третій євроамериканський етап розвитку - період процвітання та політичної могутності Заходу. Успішна політична інтеграція якоюсь мірою

світ, стерпіти його шорстки, болісні, діткливі доторки вже від рахітичного, переживаного в голоді, нестатках, бруді, нужді, поштуркуваного дитинства, сповненого страхів і прокльонів і заляканої, 'мацаної' дівчачости з її ядами заздлости, кривд, попихання, її тривогами дозрівання, нудою і упокореннями школи, сім'ї, каплиці, днівок ('подай вапно!'), у той єдиний її день, її весілля!

І я там був, мед-вино пив...".

Отак я змальовував се П'ядичці у довгі самотні вечори над більярдом, а було се десь далеко, за світами, в Долині Без Виходу, в посеред грізних, похмурих гір, у Піренеях, у яких я ніколи не був.

Переклав Андрій Шкроб'юк

могла б протистояти відносному скороченню частки Заходу у народонаселенні, варобництві, та військовій потузі і відновити його авторитет у лідерів інших цивілізацій. Головна мета західних лідерів повинна полягати зовсім не у тому, щоб перекопирити інші цивілізації за зразком Заходу, - що стає все неможливішим - а у тому, щоб зберегти та обновити унікальні риси західної цивілізації. Відповідальність за це лягає на найпотужнішу західну державу - Сполучені Штати Америки. Ні глобалізм, ні ізоляціонізм не можуть повністю забезпечити реалізацію її інтересів. Навпаки, ці інтереси будуть реалізовані повністю, якщо Сполучені Штати зможуть уникнути крайностей і почнуть здійснювати політику тісної співпраці з європейськими партнерами, політику, що може зберегти та розвинути вартості та культуру унікальної цивілізації, яку успадкувала і Америка, і Європа.

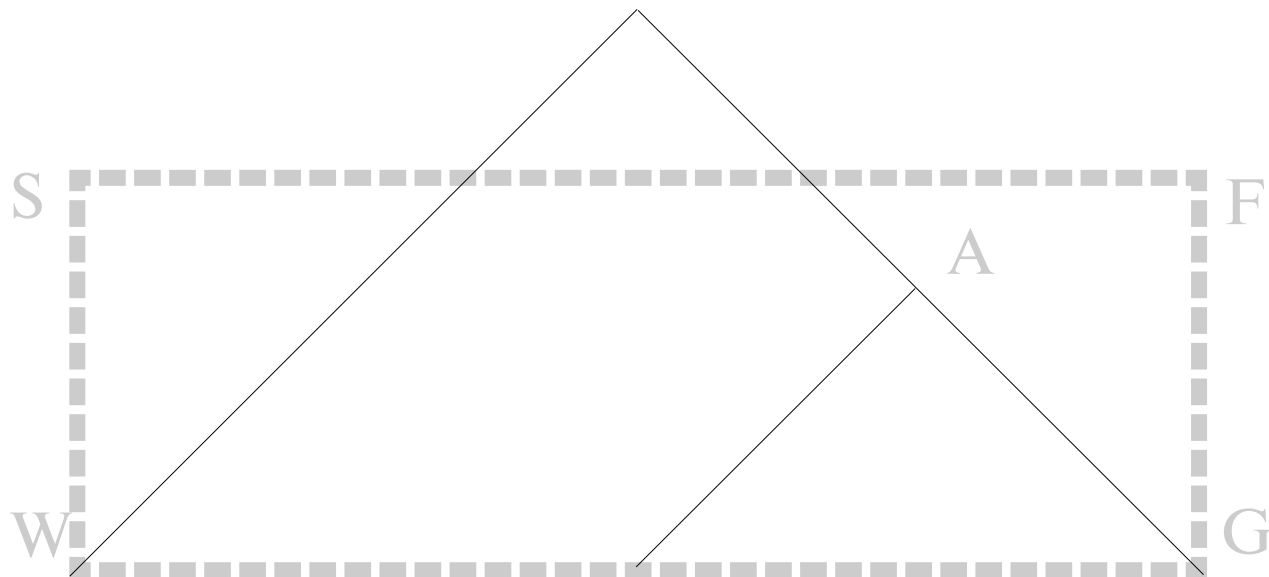
1. Tad Szulc, "Lisbon and Washington: Behind the Portugese Revolution," Foreign Policy 21 (Winter 1975-76): 3.

2. Seymour Martin Lipset, Political Man: The Social Bases of Politics (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1960), гл.2, "Economic Development and Democracy."

3. Samuel P.Huntington, The Third Wave:Democratization on the Late Twentieth Century (Norman: University of Oklahoma Press, 1991), 59-69.

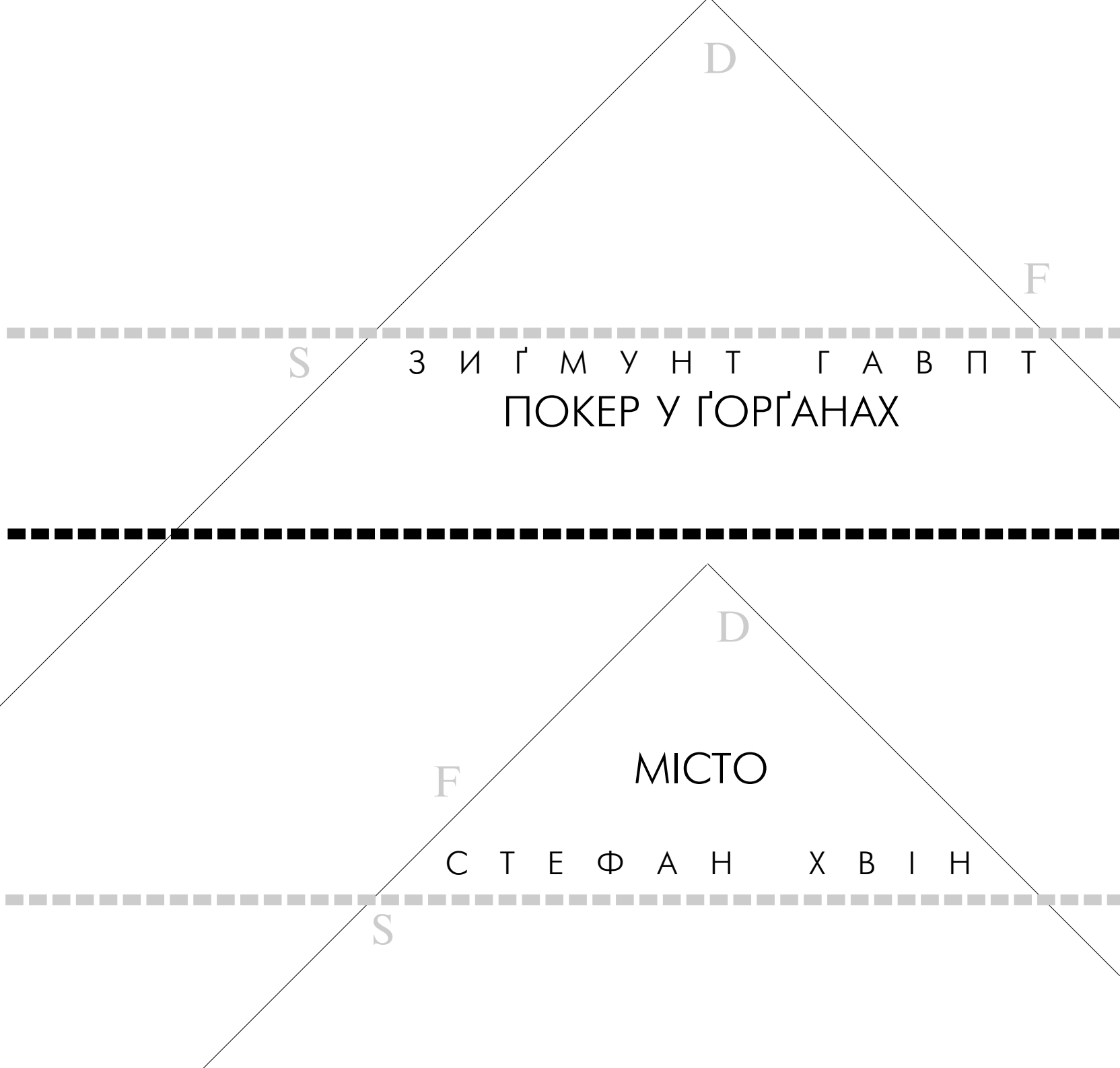
4. Arthur M.Schlesinger, Jr., The Disuniting of America:Reflections on a Multicultural Society (New York:W.W.Norton, 1992), 127.

5. Joseph Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy (New York:Harper and Row, 1976; перша публікація 1942), зокрема гл. 22-23

6. Larry Diamond, "Is the Third Wave Over?" *Journal of Democracy* 7 (July 1996): 20-37.
7. Adrian Karatnycky, "Freedom on the March", *Freedom Review* 28 (січень-лютий 1997) А також дивись список „виборчих демократій на 31 грудня 1996„ підготований Freedom House.
8. John Mueller, "Democracy and RalphTs Pretty Good Grocery: Elections, Equality, and the Minimum Human Being," *American Journal of Political Science* 36 (листопад 1992): 984-90
9. Leslie H.Gelb, "The Free Elections Trap," *New York Times*, 29 мая 1991
10. Fouad Ajami, "The Impossible Life of Muslim Liberalism," *New republic*, 2 червень 1986
11. Daniel Bell, David Brown, Kashka Jayasuriya, and David Martin Jones, *Towards Illiberal Democracy in Pacific Asia* (New York: St.MartinTs, 1995)
12. Guillermo O'Donnell, "Delegative Democracy", *Journal of Democracy* 5 (січень 1994): 55-69; Brian Loveman, "Protected Democracies and Military Guardianship: Political Transitions in Latin America, 1978-93", *Journal of International Studies and World Affairs* 36 (літо 1994): 108-11; Larry Diamond, Juan J.Linz and Seymour Martin Lipset, *Democracy in Developing Countries: Latin America* (Boulder, Colo.: Lynne Rienner, 1989), XVI-XVIII; Terry Lynn Karl, "Dilemmas of Democratization in Latin America," *Comparative Politics* 23 (жовтень 1990): 1-21. Тонкий аналіз концептуальної складності та плутанини стосовно псевдodemократій та напівdemократій поданий у David Collier and Steven Levitsky, "Democracy with Adjectives.

Переклав Францішек Площанський.

D

F

S

З И Ѓ М У Н Т Г А В П Т

ПОКЕР У ЃОРЃАНАХ

D

F

МІСТО

С Т Е Ф А Н Х В І Н

S

Дурний був той Вацек Роговський, дурний і хитрий. Він був значно від нас усіх старший і значно більше знав і перевершивши нас на десять років знав більше і мовби сміявся до себе, скільки ж то ми муситимемо заплатити, поки не будемо знати стільки що й він. Тому він був може навіть поблажливий, коли ми з нього глузували, коли просто погорджували ним і як що, то говорили йому: Ти хаме, ти ідіоте! Вацек зовсім не ображався.

Він грав у покер дуже обережно, не міг собі дозволити програвати, не так, як я, коли я підбивав і козирився, хоч мене обігравали і використовували мій брак досвіду і просто брак нерва до покера. Зрештою, я навіть не був бажаний, їм не справляло жодного задоволення грати з таким як я партачем і таким браком таланту. Насправді то я не вмів навіть порядно програти, бо жаль мені було грошей і я відходив злий і вони, може, боялися, що я розплáчуся.

Але от Вацек Роговський поводив себе хитро й обережно. Приходив і пропонував: “А, може, потягнемо?”. Здається, він не мусів повторювати двічі, завжди знаходився аматор, один, другий, потім приходив хтось інший, “потягав” і гра починалася. Як не мав грошей то вдовольнявся стеженням, дуже стриманим і спокійним. Яскульський, “Яскула”, грав спокійно тільки борлак йому ходив, такі мав нерви, неприємно було дивитися. Залеський говорив спокійно: “Відкриття!”. Ніхто не мав відкриття, ну то вплачують іще раз і нова роздача карт.

«Grand Hotel Reichshof»...

Висідаючи з варшавського потягу — а було це 3 листопада 1945 року, о четвертій пополудні, коли з-над моря віяв холодний вітер, а небо було вкрите темними хмарами — мама у першу мить відсахнулася до вагона, хоча після того, що вона зазнала під час Повстання [Варшавського Повстання 1944 року. — Прим. перекл.], ніщо б уже не повинно було її дивувати. Над перелогами трушу перед вокзалом маячили в імлі поодинокі руїни, випалений собор Пречистої Діви Марії та стята артилерійським пострілом вежа Ратуші. Через багато років на збляклих світлинах, котрі чекали свого часу під стосами щорічників «Przekroju», «Voelkischer Beobachter» і «Dziennika Bałtyckiego», я побачив, як це місто виглядало колись. Ще восени 1944 року тут пролягала одна з найгарніших вулиць. Тепер, неначе на переекспонованому фотокліше, з-перед вокзалу зникли готелі «Deutscher Hof», «Grand Hotel Reichshof», «Continental», а від готелю «Danziger Hof», чудовий фасад якого оздоблював вулицю за Гуціском, зосталися тільки спалені мури. Перед Верхньою Брамою, на подірваному шосе лежав скинутий із цоколя кінний пам'ятник Вільгельмові I, перед яким 27 вересня 1914 року сам маршал Пауль фон Гінденбург приймав військовий парад під час урочистого показу російських гармат, здобутих пруськими військами у Східній Пруссії. Біля Нового парку уже не було споруди Сенату Вільного Міста і споруди Управи Провінції. Ідучи Великою Алеєю у напрямку Медичної Академії у Вжещі, мама бачила за деревами евангелістських цвинтарів розтроснені підйомні крани корабельні Шіхава, у якій, як пізніше виявилось, вона працюватиме багато років. Я добре пам'ятаю цей краєвид. У гарячі серпневі чи вересневі дні, коли вітер підносив над шосе червоний

Блажовський розхилив своє віяльце із п'яти карт так мікроскопічно, манюсінько, що одна карта закривала іншу, і з уламка знаку на розі карти, з малесенької дужки черевця трійки або кінчика літери К, що визирали з-за берега, здогадувався, вгадував "руку" і, розчарований або надто обережний, говорив: "Чекаю... Почекаю...". Кац видмухував хмару диму і безсовісно блефував "Шість і дванадцять!". А Блажовський на те природно "Не дам", а Яскульський проковтнув слину і доплатив вісімнадцять, Роговський сказав "Дванадцять... іііі дванадцять". Зустрілися! Кац має стріта, а Роговський фула і то асівського фула!

Він мав поприщене обличчя, і завжди після гоління кілька тих коросток йому кривавило. На щастя, можна було дивитися, бо голився він досить рідко, пане добродію. На тім'ї голови вже мав тонзурку, ми говорили що то від нехлюйного життя. Але мав, холера, про себе уявлення, коли, холера, дозволяв собі на естетичні зауваги про інших. Раз, не знаю яким чудесним чином, дійшло до того, що ми начебто говорили про вроду Блажовського. Не можу собі пригадати, як могло дійти до такого чудесного факту. Пригадую собі тільки, що Вацек Роговський говорить до мене: "А який той Блажовський має довгий тулуб". І дійсно, малий Блажовський виявляється такий малий тому, що має коротенькі ніжки, але тулуб має довгий, довший, аніж у нормального мужчини. Аж мене збридило.

Коли у Спілці Лісників zostалися невикористані практики, то Роговський найбезсовісніше в світі поїхав яко "лісник" на довгі три місяці в гори. І ще й мене намовляв

цегляний пил, ми з родичами йшли до неіснуючого Старого міста. Поряд із випаленим театром на Кутовій Торговиці (Тарг Венгльови), оминувши румовища універмагу братів Фрейманн біля Двору Братства св. Юрія, ми звертали на Довгу (Длугу), а пізніше через Зелену Брамку потрапляли на берег Мотлави, аби поглянути на спалений Коморний острів (Виспа Спіжхув). Саме тут Гданськ творив свою міць як великий європейський осередок торгівлі збіжжям. Саме сюди, на кам'яні надбережжя біля Журав'я звозили пшеницю з Польщі, Білорусі, Литви й України. Саме тут, у тьмяних каналах Мотлави, за забруднення яких у XIV столітті загрожувала кара на горло, закінчували свою мандрівку сосни, що їх сплавляли Віслою, перш ніж вивезти до Голляндії, Англії, Іспанії, і хто зна, чи якась із них не потрапила — у вигляді стрункої щогли — на еспанський корабель під назвою «Санта Марія», на борту якого Колумб досягнув узбережжя Америки. Бо без сосон, які сплавляли до Гданська, а пізніше використовували для побудови великих океанських вітрильників, колоніальна імперія не могла б навіть і марити про багатства Нової Гвінеї та Вест-Індії. У кращі роки на острові стояли сто комор. Скільки б разів чужинські армії не облягали Гданськ, саме туди вони спрямовували жерла своїх гармат. Велика пожежа знищила острів уже в 1807 році, коли артилерія Наполеона розбомбила місто.

СТЕФАН
ХВІН
МІСТО

Командор Марінеску

122

Мої батьки, разом з якими я любив недільного пополудня прогулюватися над Мотлавою, аби з Довгого надбережжя (Длуге Побжеже) дивитися на Коморний острів, прибули до Гданська здалеку, як і більшість тих, хто потрапив сюди після 1945 року. Мама, санітарка Армії Крайової, котра допомагала пораненим під час Повстання, приїхала до Гданська із школою медсестер, переведеною у Вжещ із Варшави. Батько, економіст, випускник варшавської вищої школи, якому загрожувало арешт, солдатчина у Червоній Армії та

і обіцяв, що напише, і так запрошував, начеб до себе, на своє, такий був дурисвіт, що най його холера візьме.

Вацек Роговський написав до мене листа з гір, щоб я до нього приїжджав. Писав що я не повинен мати жодних докорів сумління, що все залагоджено, писав так легко й безтурботно, що се осмілило й заохотило мене остаточно. Писав щоб приїжджати.

Трохи безглуздо їхати до когось, кого не знаєш, і на запрошення когось іншого, чиї права перебування й привілеї знаєш аж надто добре, але я зважився й поїхав.

Не пригадую собі тепер, як туди їхалося, ймовірно, на Підкарпатті треба було пересідати в Стрию на Вигоду, в кожному разі, я доїхав до Брошнева і виладувався на станції. Був дуже ранній ранок, радше навіть досвіток, і треба було почекати на першу вузькоколіяку, що їхала в гори. Залізнична станція була забита вагонами з деревом, скрізь валялися цілі штабелі стовбурів, і зразу за станцією рано ще горіли електричні світла тартаків і пухкала пара з-понад дахів. Видко було бані церкви над пойнятими сном людськими оселями. А далі, як нерівно і неначе ножицями вирізані з бляхи паравани, починалися узгір'я і гори. Було дуже холодно і свіжо. Роса колисалася на листі і лисніла на залізничних рейках. Тільки шутер між залізничними порогами і жорства, якою був посипаний майдан коло станційних будинків, здавалися сухими як перець.

Я попрямував туди де межі штабелями дерева видніла плутанина рейок вузькоколіяної

заслання на Сибір, сів у Вільно на останній потяг, що відходив на захід, і після кількадечних мандрів цілком випадково зійшов на пероні міста із дивною — як він розповідав пізніше — назвою «Данциг», що видніла на вокзальній стіні під біло-червоними прапорами.

Моя родина не оселилася у самому Гданську. Тут залишилося зовсім мало житлових будинків. Родичі знайшли собі притулок на північному передмісті, в Оливі, по Лютцгофштрассе, прегарній вулиці, обсаженій старими липами, яка від 1945 року, коли російські танки в'їхали на Адольф-Гітлер-Штрассе, стала називатися Познанською. У нашому будинку — він стояв у парку на самому скрайку міста, за кілька хвилин ходи від пляжу над Гданською затокою — я народився на світ, тут минула моя юність. Колись я назвав Гданськ містом подвійного вигнання, бо мої батьки, котрі оселилися в порожньому будинку по Лютцгофштрассе, були вигнані німцями й росіянами із своїх рідних міст — мама з Варшави, батько з Вільна — але й Гданська родина, що мешкала у цьому будинку перед нами, була змушена у холодну січневу ніч 1945 року рятуватися втечею від Червоної Армії на затемненому кораблі «Вільгельм Густлофф», і напевне потонула на Стовповій Банці, де у борт «Вільгельма Густлоффа» влучили торпеди, вистрелені з підводного човна С-13, яким командував командор Марінеску.

Значна частина мешканців сучасного Гданська — діти біженців, які потрапили на Помор'я непростими шляхами, тікаючи із східних теренів колишньої Польщі, зі Львова, Вільна й Перемишля [так у тексті. — Прим. перекл.]. Але не тільки люди, а й пам'ятники мають у Гданську свою вигнанську історію. На Кутовій Торговиці, там, де 8 травня 1904 року було урочисто відкрито «Пам'ятник Німецьких Звитяг 1864-1870» — кам'яний обеліск, що пережив війну — на початку шістдесятих років постав пам'ятник польському королеві Янові III Собеському, переможцеві турків у битві під Віднем, пам'ятник примандрував до Гданська зі Львова, де прикрашав Гетьманські Вали.

залізниці. Там чекало кілька хлопів, лісових робітників. Десь там межі штабелями чути було сичання малого паротяга і гуркіт вагонеток формованого потяга. Я спитав чоловіка, який мав гранатову, вим'яту шапку функціонера справжньої, ширококоліїної залізниці, але який щось маніпулював коло вагонеток, коли буде вузькоколіїнка до Бистриці, й він сказав мені, що о шостій. Мене почала напастувати думка, чи не належало б за сей проїзд заплатити, з організації то виглядало так, що се належить до великої залізниці, але Вацек Роговський виразно писав, що платити не треба, сідаєш і їдеш ті кількадесят кілометрів. Ну то добре!

Я трохи потинявся поза станцію, зазирнув через паркан на церковний цвинтар, коло якого росла черешня, але якась безплідна, і так воно зійшло до шостої. Мала льокомотива вже витягнула цуг коротко зчеплених вагонеток вони дзвеніли висячими ланцюгами які обплітали залізні ручиці. На кінці було дочеплено малий критий вагон. Робітники саме вкидали туди свої клунки і знаряддя. Льокомотивка була обернена задом до гір, певно щоб ощадити її оберти. Гальмовий байдуже сприйняв моє пасажирство, льокомотива пискливо свиснула, і потяг рушив. Будинки ще були у сні, тільки над декотрим витав дим над бляшаним дахом, і яскравилися двері корчми і трафіки, мальовані у скісні смуги, напереміну білі і червоні. Коліщата вагонеток спотикались на роз'їздах, і потяг витягся великою дугою, оминаючи перший горб. Залисніла Чечва, висипаючи білі обмілини з гірських голяків. Місцями вона розливалася спокійними дзеркальними саджавками, місцями з шумом розбивалася об скелі.

Баварські вілли

Гданськ п'ятдесятих років був двояким: румовища середмістя і смуга старих передмість дев'ятнадцятого століття, яким дивом вдалося уникнути знищення. Олива, де оселилися мої батьки, зберегла дух старого міста. Мої юначі роки виповнені його барвами. Будинок, де минуло моє дитинство, стояв неподалік від катедрального собору — готичного абатства цистерціанців, заснованого у 1188 році поморським князем Святоплуком. У червневі дні ми з приятелями манджали катедральним парком уверх по течії Оливного потоку, і далі, під ліс, аж до самої долини Радощів (Доліна Радосьці), ідучи тими ж стежками, якими гданські нотаблі, підприємці, банкіри, власники комор, броварень і корабелень у неділю пополудні виїжджали візками до своїх літніх резиденцій біля підніжжя сосново-букових узгір'їв, що оточують місто із заходу, чудових вілл у баварському стилі, збудованих у вісімдесяті-дев'яності роки минулого століття.

У погожі дні місто виглядало найгарніше із пагорба Пахолук. Цегляна вежа, споруджена тут у XIX столітті, нагадувала башту замку в Мальборку, однак ми знали її лише зі старих світлин. Вежу висадили у повітря німецькі війська, коли Червона Армія підступала до Гданська.

Дивне тут місце. Колись воно звалося «Карлсберг», на згадку про Карла фон Гогенцоллерна, абата оливського монастиря у XVIII столітті, полковника французького війська, пізніше єпископа хелмського і вармінського. На сусідньому пагорбі, «Луїзебергу», в 1889 році на честь Луїзи, дружини Фрідріха Вільгельма II, було встановлено гранітний обеліск із зображенням пруського орла і сентенцією з Гете: Місце, куди ступила добра людина, хай святиться на віки вічні. Восени 1946 року учні оливської V гімназії зіп'ялися на пагорб і урочисто перейменували «Луїзеберг» на «Гору Костюшка» — аби вшанувати пам'ять польського

Довгий плаский дерев'яний міст із потужними льодоламами переносив гостинець понад її водами.

Тепер так. З Горганів випливають і переділяють їх улоговинами з півдня на північ долини рік: Свічі, Чечви, Лімниці, Бистриці. Ну то моя Чечва, одна з них за характером і топографією, рветься улоговинами як і ті, може, тільки ще менш відома. По обидва боки річкової долини горбляться узгір'я і щетиняться на них ялицевий ліс. Ті ліси державні і підлягають надлісництву у Вигоді, де сидить пан лісовий радник, вельми не лісничий титул в ієрархії Дирекції Державних Лісів. А в долині Лімниці то, знову ж, ліси Грецької львівської Митрополії, вони сусідують і межують уже десь там як Бистриця. Долиною Чечви тягнеться вузькоколіяка державних лісів, долиною Лімниці — лісів Митрополії.

Долини вузькі й занесені дилювіяльним мулом, сполосканим з гір. Є в них кілька більших і досить розкиданих сіл, є також кам'яниста дорога, там де села — то церковні бані, окремо — лісничівки. І всюди дерево і дерево, нові відземки, червоні від кори або фіолетові від довгого експонування на дощах і сонці. У жолобах стрімких узгір'їв — “ризарні”, одні в експлуатації і свіжі і виковзані і рожеві жолоби, інші старі і запущені і покинуті. Неврожайні й кам'яністі поля, їх лати на кривих схилах узгір'їв і зеленина і огорожі з ворини що біжать у такт із округлістю схилів і спинаються високо до лук і полонин. Але понад усім тим ліс, зімкнені й густі від памолоді стовбури і вище і щораз вище. За горбом наступний горб, синій

125

ЗИГМУНТ
ГАВРТ
ПОКЕР
У
ГОРГАНАХ

національного героя, котрий у 1794 році керував антиросійським повстанням. Однак пізніше на Горі Костюшка, поміж буків і сосон, на цоколі з чорних каменюк, на місці пам'ятника Луїзі постав пам'ятник польському королю Сигізмундові III Вазі, синові шведського короля Яна III і Катерини Ягеллонки, споруджений на згадку про перемогу польського флоту над шведською ескадрою у битві під Оливною у 1624 році.

З Палолка видно усе місто: на горизонті голубуваті вежі середмістя, огорнуті імлою, трохи ближче Вещ із церквою на Чорній (Чарній), порт біля Вестерплатте, ще ближче Олива зі ставками на Оливному потоці, а внизу, біля підніжжя Карлсберга, оточене парком XVIII століття старе цистерціанське абатство, схоже на зелений острів посеред червоних дахів цієї дільниці. Над містом тьмяніє Гданська затока, відгороджена від півночі піщаною Гельською косою, завдяки якій скандинавські шторми не так дошкуляють.

Старовинний дух міста зберігся на передмістях. На західних околицях міста, у долині Радості, де ще донедавна у темних саджавках гніздилися бобри, поміж сосен і ялиць стоять старовинні «кургаузи», будинки з прусського муру, оздоблені ажурними дерев'яними верандами й критими міддю вежками, а олені й сарни з оливських лісів підходять під самі вікна, щоб поскубати в садках кори молодих яблунь. Старовинний «кургауз» по дорозі на пляж у Єліткові нагадує про ті часи, коли можна було з гданського середмістя приїхати трамваєм № 3 до приморського курорту Глетткау, аби викупатися у кошах з вербового віття, встановлених на білому піску. Від чудової пристані, куди взимку 1945 року, під час евакуації німецького населення, влучили бомби, не залишилося й сліду. У будинках санаторію «*Strauchmühle*» (тепер Лісовий Двір), спорудженого неподалік від старого млина, господарює дирекція оливського зоопарку, який завдяки тому, що розташований у мальовничих лісових нетрях, уважається одним з найгарніших в Європі.

Таким чином, той, хто мандрує Старою Оливою, шукаючи слідів минувшини, з певністю рано чи пізно

від гірських туманів, і наступний уже фіолетовий, а заходить за інший вохровий. До сього свіже, інше, гірське повітря, а вдоли ріка, показується і зникає і дуже гірсько тут і дивно і не так як у долинах. Бо в долинах мул, земля і болото і все таке дуже знівельоване і пласке, а тут суворо і камінь і лім вилазить з-під тонкого покриву як з-під здертої шкіри і являє суворе нутро і раптові перескоки в різниці рівнів діють брутально і гостро. Не хилить на сон, як у долинах, навпаки тут усе велить нам бути напруженими й приготованими до найнесподіванішого. Кожна подробиця в топографії, яку я маю на увазі, а се спад, залом, урвище, схил узгір'я й мілізна вишуруваного річища, і поворот дороги, воринний пліт і купа шутру, не кажучи вже про дальший план, цілі узгір'я, ліси на горбах і плечах гір з цілою Сієррою-Невадою, яка пиляє небосхил, усього — багато, се дуже очевидно й безумовно і однієї подробиці з сього в долинах вистачило б цілій околиці на характеристичний знак і краєвидний унікум а тут ніхто з сим не рахується. Тому завжди як я потрапляю в гори то є дивно і незвичайно і мені важко звикнути. Як же б се пояснити? Просто навіть про речі які ми знаємо і маємо вироблену і вперту власну думку і як повернемося до них то нема на то ради, що так воно відскакує від нашого внутрішнього поняття і образу.

Так воно мені здається з горами...

Їдемо. Наша вагонетка гуркоче на кінці цілого цугу. Разом зо мною є ще п'ять лісових робітників, чотири старі хлопці і молодий хлопчина, котрий має може щонайбільше п'ятнадцять

натрапить на найславнішу, напевне, вулицю Гданська — оспівану поетами й романістами, прокладену біля підніжжя моренових узвиш від Вжеща до катедрального собору — вулицю Полянки, яку мешканці Гданська полюбляють називати «вулицею VIP-ів». Пам'ятаю, як батько під час недільних прогулянок показував мені сховані за живоплотами фасади. У садибі над ставком провів перші п'ять років свого життя Артур Шопенгауер. У садибі неподалік від виходу з Самборової долини у 1807 році, перед початком походу Великої Армії на схід, мешкав імператор Наполеон. А посередині між садибами Шопенгауера й Наполеона, оточений телекамерами Управління Державної Охорони, стоїть сьогодні новий будинок президента III Польської Республіки Леха Валенси, не позначений на жодній мапі, хоча його старанно шукають туристи, аби сфотографувати ту мить, коли через металеву браму виїжджає у супроводі охоронців лімузин, з-за шиб якого хитає долонею чоловік із уже посивілими вусами.

Москва у Гданську

Над самим гданським середмістям височать два узгір'я: Градова гора і Єпископська гірка (Біскуп'я Гурка) з могутньою вежею сховку Гітлерюгенду, збудованого з темної цегли у тридцять років. Саме з цих узвиш російські спостерігачі керували взимку 1945 року вогнем артилерії, яка обстрілювала Коморний острів і корабельню Шихава, коли за наказом Гітлера Данциг був перетворений на фортецю.

Через кілька років на Градову гору прийшли інженери, котрі планували відбудову знищеного міста. Вирішувалася доля Гданська. Спершу вони хотіли зберегти руїни усього середмістя як гігантський антивоєнний пам'ятник, позаяк відбудову давніх дільниць вважали за нонсенс. Експерсії з усього світу мали б мандрувати морем оточених огорожею руїн по спеціально прокладених між згарищами трасах і міркувати

років, але має вже заповзяття і манери старого робітника, що трохи смішно, зважаючи на його головусе обличчя. Хлопи зарослі і брудні. Кожен має клунок або торбу з чимосьтам і сокиру і є також широка пила з зубами у ластівчин хвіст, лискучими, свіжо гостреними на відміну від вишневої оболонки стрічки. Моя присутність якось їх не дивує, ми у згоді.

Вагонетка смішно мала, як коробка від сірників, поставлена сторч на коліщата. Є тільки одні двері і всередині є округла залізна грубка і рура від неї проведена і пропущена через діру в даху. Дуже зимно, і хлопчина з небувалою спритністю, та просто штукарством, потяв і перерубав опецьок, витягнутий з кута вагона, і се зараз-таки палилося мовби він був зо стрільничого пороху і на хвилю всередині небесно-синьо задиміло, поки дим не знайшов власного шляху через руру. Підлога брудна і засмічена трісками, стіни сірі від бруду і подряпані задирками. В одному місці хтось дуже кривулясто написав хемічним олівцем такий станс: “Ljampa jasna — pizda ciasna — piec gorący — chuj stojący”, в іншому місці було кирилицею: “Прокляті ляхи...”.

Від дверей вагона зненацька занесло зливою. Ну звісно, завжди в тих горах лє, чому ж бо карти опадів завжди там де гори показують стільки-то і стільки-то річно міліметрів опадів, завжди там де гори то се згущується неймовірно. Назовні все лисніє тепер від води, листя дерев, трави, телеграфні стовпи, ринь і каміння. Ріка закрита вельюном, найближчий горб — за дощовим мусліном, і понад ним видно низьку хмару, яку жене вітер. Але заким я

про страхіття історії. Новий Гданськ збиралися побудувати за кільканадцять кілометрів звідсіля, в околицях Нового Порту. Однак були й такі, що хотіли на місці зруйнованого міста збудувати сталінське робітниче містечко. Проект відбудови у стилі соцреалізму був затверджений у вересні 1953 року. Між Єпископською гіркою та Градовою горою, за залізничною колією, при закінченні вулиці Довгої, на місці, де нещодавно височів Сенат Вільного Міста Гданська, планували спорудити велетенський Палац Культури з могутньою вежею, вивершеною шпилем, подібний до університету ім. Ломоносова у Москві, вищий за вежу собору Пречистої Діви Марії, оздоблений елементами старовинної гданської архітектури. Коли б не те, що, на щастя, забракло грошей, Гданськ виглядав би інакше, аніж зараз. Добре, що нечисленні соцреалістичні споруди — головна пошта, готель «Янтарь», кінотеатр «Ленінград» (тепер «Нептун») — втопилися у відбудованому Старому Місті.

Перемогла, однак, третя концепція — відбудувати старовинний центр у близькому до автентичного вигляді, і саме так виглядає сьогоднішнє місто.

Колишні мешканці Гданська, котрі приїжджають з Німеччини, тим не менше шкодують, що сучасний Гданськ мало схожий на місто їхньої молодости. Їхній жаль до певної міри виправданий, оскільки з політичних міркувань Гданськ відбудовували так, аби затерти сліди прусського міста, яке викликало у поляків асоціації з одним з найгірших періодів їхньої історії. Вигорілі кам'яниці XIX століття, які ще стояли у 1946 році, охоче руйнували, аби розчистити місце для будинків, що будувалися за іншими зразками. Гергард Нетшке з товариства «Adalbertus» не приховує свого скепсису щодо цієї концепції, але щож — сталося як сталося, і, напевне, коли взяти до уваги політичний контекст відбудови, сталося не найгірше.

мав час засмутитися над тим дощем, який тепер має мене пригнобити, бо дощ і нема сонця і світ робиться пригнічений і сірий і обмежений, коли за наступним поворотом уже прояснено, прозоро і вода блистить у променях того самого сонця, яке секунду перед тим здавалося таким пропалим і відсутнім.

Вузесенькі рейки вузькоколійки ідуть докладно поземиною підосви гори в долині ріки і крутяться так як поземина, але ідуть угору і льокомотивка сопе задихана і час до часу тоненько свисне і відголос вірно се повторить від другої стіни долини. Часом вона затримується перед мостом, дуже часто перескакує з одного боку ріки на інший і з льокомотиви зіскакує чоловік і відром зачепленим на шнурі зачерпне води й наливає її до баку і вода стікає мокрими плямами по залізних бляхах машини. Потім знову рушаємо і неприємно коли розігріта сонцем стіна скелі, під якою власне проходить траса, відпускає напризволяще камені і вони з шерхотом збігають по її заламах. Завжди видко там румовище тих відірванців. Але робиться щораз лісистіше і ялиці збігають до нас уже дуже настирливим натовпом і робиться дико і безлюдно.

Мої супутники курять жажливу махору, се називається скрутки, курять се у файках із загнутим цибушком, дуже квасний і чорний сей сопух із бойківської файки. Гомонять собі про щось там своє і я мало що розбираю у стукоті коліс вагона.

Коло полудня доїхали до Бистриці. Вацек Роговський чекав на мене там де рейки

3 рук до рук

Бо Гданськ, споружений після війни, є унікалом світового значення. У Західній Європі, в Німеччині, на місці зруйнованої історичної забудови споруджували нові райони, зберігаючи, ясна річ, із сентиментальних міркувань невеличкий історичний центр, але не більше. У Гданську на підставі історичних зразків реконструйовано ціле місто (понад 40 гектарів).

Кажуть, що Гданську тисяча років. Це правда: перша згадка про поселення «Gydanyzc» з'явилася біля дати 997 рік у житті св. Войтеха, написаному ченцем Канапарієм — але скільки років містові, яке ми можемо оглядати сьогодні? Небагато існує на світі міст, де відбувся б такий радикальний історичний розрив шляхом цілковитою «заміни» мешканців. Бо існування міста — то не лише тяглість існування будівель, вулиць, установ, назв, це також і тяглість життя родин і родів. Ця тяглість була радикально обтята. Навесні 1945 року у Гданську ще залишалося 200 тисяч німців (наприкінці війни — історики не можуть осягнути згоди щодо цього питання — на захід морським шляхом було евакуйовано від 1,5 до 3 млн. біженців), але вже за кілька років почути на вулицях міста німецьку мову траплялося лише за виняткових нагод. Я пам'ятаю самотніх старих пань у темному вбранні, з хустками, зав'язаними на голові неначе в тюрбан, котрі навідувалися на німецькі цвинтарі та продавали на ринку біля Гродського Підвалля понімецькі речі, аби мати за що жити. Властиво, тільки вони говорили німецькою. Дотепер німецька меншина малопомітна, хоча після 1989 року вона має повну свободу діяльності.

Цей розрив тягlosti становить стійку історичну рису Гданська. Місто над Мотлавою нераз переходило з рук до рук, що викликало істотні зміни у житті мешканців. До 1308 року ним володіли поморські князі, від 1308 до 1454 року Гданськ перебував у власності ордену хрестоносців, у 1454 році, коли 11 лютого

вузькоколійки роз'їжджалися у плутанину роз'їздів, і ми пішли лісовою дорогою у напрямі будинку лісничівки де мали гостину. Будинок стояв на схилі і був збудований зі свіжого дерева і було дуже просторо.

Поглядаючи на південь, поглядалося під гору долини, з рікою, яка була постійно така сама й інша. Долину замикав височезний схил Погребища, і межі рікою і схилом розбіглося село, почорнілі дахи і голубі бані церкви.

Заким я розпакував свої манатки і роззирнувся по околиці, заким запізнався з нашим мовчазним господарем, лісничим, паном Дуфком, запав вечір, а позаяк я був невиспаний то поспіхом повечеряв чим там мені дали і пішов спати.

Спав довго і коли прокинувся, був уже пізній ранок. Вацек не мав якихось особливих праць тож після сніданку ми вибралися до купелі, власне в тій-таки Чечві.

Верталися трохи так як прийшли з останньої зупинки вузькоколійки (та залізничка зрештою йшла далі в гори і дуже таємничо і заманливо її дика траса зникала у вузькій долині потоку що впадав до Чечви). Але вертаючись до купелі. Ми вибрали собі місце на ріці в лісі де вона несподівано розливалася обширною саджавкою. Тож ми стягнули одіж, порозкладали її на коренях дерев і — по шутровиську до берега. Тут треба собі пригадати, як болісно ступати босою ногою по найгладших у світі гірських голяках.

Просто аж ноги гнуться, як згадаю. Ступня, підшова не при звичаєна, виніжена від

вибухнуло повстання проти ордену, Гданськ разом із Помор'ям був прилучений до Польщі, 1793 року, після другого поділу Речі Посполитої, він перейшов під владу Пруссії, яка контролювала місто до 1919 року. Але на підставі міжнародних трактатів Гданськ двічі був «вільним містом» — за Наполеона, тобто у 1807-1814 роках, і принаймні формально — у 1920-1939 роках. Від 1939 до березня 1945 року Гданськ належав гітлерівському Райху. Врешті, у 1945 році Гданськ став польським містом.

Найбрутальніший розрив тяглости стався власне у 1945 році, бо ніколи раніше не було настільки значних демографічних змін. Тікаючи від Червоної Армії, місто покинуло майже усе німецьке населення, яке за оцінками низки істориків упродовж війни становило 90% загалу мешканців (інші говорять про 70%). Під цим оглядом сучасний Гданськ, той Гданськ, у якому я виховувався, має дуже мало спільного із давнім Гданськом, незважаючи на те, що збереглося трохи довоєнних будівель, скажімо імпазантна споруда Райхсбанку біля Верхньої Брами, будинки судів чи давньої гімназії св. Петра й Павла неподалік старої площі Ганзи.

Бароково, по-нідерландському...

Я пам'ятаю середмістя п'ятдесятих років. Уздовж усієї вулиці Довгої, головної вулиці давнього міста, у морі згарищ обабіч шосе стояли тільки дві кам'яниці початку століття. Решта будинків нові. Сучасне Старе Місто є блискучою «стилізацією» під місто сімнадцятого століття, коли у Гданську панувало нідерландське бароко. Цей стиль домінує і в сучасному Гданську. Справді оригінальних споруд небагато: Головна і Староміська Ратуші, Великий Млин по вулиці Райській, кілька комор на острові, Золота й Зелена Брами, Катівня, вежа Яцек, торговельна зала біля Домініканської площі, стражниці й фрагменти старовинних

м'якої підстилки черевика, ковзається й охоплює звироднілою підшовою гладизну каменя. До води ще далеченько, і я тоскним оком шукаю, як би то дійти піском, аби тільки оминуть ті докучливі котячі лоби, що так запрошують. Зараз-таки собі уявляю, що б то було, скажімо, якби я нагло опинився в ситуації без черевиків, скажімо, якби мене пограбували й пустили без них босоніж, що б то я робив, якби мав отак промандрувати милю тільки по голих гладишах. Та що, хіба б сів і плакав з безсилля.

Вода, звичайно ж, виявляється гірською, дуже студеною. Та що там, крижаною. Спершу туди вліз Вацек і щось там кречкав, як усковив, і мимрив, але я не дуже дослухався і не знав про що йому йдеться. Аж тут як сам опинився в тих водах, безтурботно шубовснувши в їх глибину, то мене аж заткало. Я безсоромно хутко видряпався на берег, сонце гарненько тут собі пригрівало, але я мусів хвилину оговтатися після несподіванки. То ось воно як із сею гірською водою а так невинно і сріблито тече собі межі каменями. А в місцях де розливається в саджавку там зеленооливково, і вона дуже прозора і на її дні видно гладіші і вона прегарно грає смужками, просвітленими з поверхні, декотрі камені волохаті собі від моху, брунатного мошку, і там де пісок то золото. Дуже розкішно.

Вацек кричить, що бачить пструга. Де пструга? Не бачу. Отам під каменем. Дійсно під каменем. Величенький і здається що прозорий, такий цельофановий.

Тепер я занурююся у воду вже без здригання і намагаюся пірнати так як той камінь.

оборонних мурів, Дім Природознавців, кілька соборів. Однак деякі з «нових» будівель були реконструйовані з такою реставраторською майстерністю, що мало відрізняються від історичного оригіналу — себто зображень на старовинних ритинах, які послужили будівничим за зразок. Але й до війни німецькі архітектори охоче брали за приклад пам'ятки нідерландського ренесансу й бароко. Саме так постали нові для тих часів споруди з червоної цегли й піщаника: головний вокзал у Гданську, будинок гданської Політехніки, запроектований Альбертом Карстеном, будинок «Конрадіnum» по вулиці Пірамовича та споруда Католицької учительської семінарії по вулиці Собеського, тепер садиба одного з факультетів Гданського університету, де я навчався у сімдесяті роки і — що значно важливіше — познайомився з моєю дружиною.

Будуючи наново після війни бароковий Гданськ, архітектори зберегли давній уклад вулиць, а отже й усю символічну географію міста. Це було дуже розумне рішення. У багатьох місцях вулиці однаково називаються польською й німецькою мовами: Валова — Валлґассе, Лавандова — Лавендельґассе, Оґарна — Гундеґассе. Таким чином, як і століття тому, ми можемо увійти до середмістя через Верхню Браму. Спершу треба проминути Вежу Катівні, а потім через Золоту Браму ступити на вулицю Довгу. Удалині видніє чудова Ратуша, з вежі якої в погожу днину можна оглянути усе місто, навіть далекі передмістя з темною лінією моря біля Нового Порту. За Ратушею відкривається простір Довгої Торговиці — місце, яке найчастіше фотографують туристи. Саме тут століттями зосереджувалося життя Гданська. Посеред широкого шосе підноситься вгору фонтан із скульптурою бога моря, Нептуна, яку незадовго до кінця війни демонтував і сховав професор Еріх Фолемар, завдяки чому її неушкоджену повернули на старе місце уже у п'ятдесяті роки. Польських орлів, поміщених на фонтанних ґратах у 1757-1761 роках слюсарем Боненом, зірвали у 1936 році гітлерівці. Сьогодні вони на старому місці. Минувши фонтан, сходами з кам'яними левами, що тримають герби міста, ми піднімаємося до Двору Артуса, де від 1742 року містилася гданська біржа.

Але в тому місці глибоко, і я не можу досягнути дна. Вода мене підносить іно лиш занурюся, підриває мене догори мов порожній пухир. Щоправда, я не вмю пірнати правильно, не можу сього робити з розплющеними очима, намагаюся, вода лоскоче мене в очні яблука, а пструг вибалушив на мене баньки як дурний. Пробую ще раз і Вацек Роговський пробує також, безуспішно. Обоє при сьому душимося зо сміху. Врешті даємо спокій.

Тепер сидимо на сонці. П'ятдесят кроків перед нами — стрімка стіна скельного урвища. Отож омріяна стрільниця. Розпинаю на ній принесений у кишені шматок, аркуш паперу, середина якого буде ціллю. На сю виправу я привіз із собою мавзера, самозарядника, який мені переробили з військової моделі у львівській "Армі", дуже гарно і точно. Доробили пістолетне руків'я, металеві частини і дула — вороновані на блакитно. Я мав сю зброю по батькові, який купив її в якогось ротмістра, коли той програвся в карти й нагально потребував готівки. Ну то добре. Я віз його цілу дорогу, не зважаючи на те, що ані не мав дозволу на сю зброю, ані ловецького квитка, де там. Але нітрохи тим не переймався. Стрільво завжди можна було дістати, адже військовий калібр — 8,0 мм, тож можна було дістати як не одним способом то іншим.

Ну то вйо! пане Роговський... Присідаю на праве коліно, правильно, так як учили, лівий лікоть спертий на поставлене ліве коліно, кольба добре покладена в ключичній ямці, права долоня обіймає шийку, вказівний палець на спусковому язичку, другий суглоб пальця,

Сонячний простір Довгої Торговиці замикає увінчана нідерляндською аттикою Зелена Брама. За Зеленою Брамою, вздовж південного берегу Мотлави, тягнеться чудовий бульвар Довгого надбережжя із славним силуетом чорного Журавля — портового крану для монтування щогл на вітрильниках.

Це місце вважається у Гданську найгарнішим, але мої мандрівки містом не завжди закінчувалися саме тут. Бо це Гданськ з лискучих обкладинок, Гданськ туристів, Гданськ, вулицями якого походжають разом із родичами у пристойно одягненій юрмі, не минаючи цукерень і кав'ярень у садках. Я й мої приятелі любили інший Гданськ — Гданськ схований у тіні узвиш і старих дерев, загублений у хашах, підземний, оточений зарослими канавами, який я донині навідую з певною тремою.

Міт «Вільного Міста»

Суботніми ранками ми вилізли на Форти Наполеона, розташовані над вокзалом, несучи у серці великий міт гданьчан — міт непереможного Гданська, «вільного міста», яке справді ніколи не втрачало своєї свободи. На уроках історії нам розповідали, що від XVI до XVIII століття ніхто не здужав здобути Гданськ силою, хоча його багато разів брали в облогу. Це розбурхувало уяву.

Бо Гданськом хотіли володіти усі. Місто, чудово розташоване на перехресті великих торговельних шляхів, що получали Скандинавію з Моравією та римською імперією (бурштиновий шлях) було відоме світові від II століття після народження Христа, коли на мапах Птолемея, славного александрійського географа, з'явилася Гданська затока, яку він називав Сінус Венедікус. По Гданськ сягали слов'яни-поляни, пруси, лицарі Німецького Райху, польські королі, бранденбуржці, хрестоносці, данський король Вольдемар II, шведи, росіяни, французи, ба навіть чеські таборити, котрі у 1432 році воювали побіч польських військ.

так як учили. Тепер шукаю оком так щоб мушка опинилася в жолобині, в щербині чи як там на дулі, шукаю якусь хвилину, бо щербину маю зразу ж коло ока, а мушка ген далеко на кінці дула. Є.

Світ тепер колишеться й гойдається. Надбігають мені фантазії, що ото я з сею зброєю, ну скажімо, заचाївся у яру, ліс довкола мене на горбах узгір'їв, а я — покидьок суспільства, який зламав бар'єри права, і тепер мене переслідують, догнали на сім пустищі, і я, коли скінчилися інші засоби втечі, загнаний у безнадію і тепер можу покладатися лишень на свою холонокровність, і їх двадцяттеро проти мене, в червоних куртках, Канадська Королівська Кінна, але я тримаю їх постійно у напрузі і маю стратегічно чудову позицію, боки і зад прикриті, і я дорого продаватиму свою шкуру, аби тільки був доступ до води ну і місячна ніч мене порятує. Так я тлумачу Вацкові Роговському і спускаю гачок.

Гук межі сими лісами, пане добродію, колосальний. Через одбиття кольби бачу, як закурилася розкришена скеля. Вацек жертовно і смішно, мов на пружинках, біжить і кидає забавну тінь на скелю, щоб показати, де куля роздерла папір, і в нього диндаються яйця.

Я відкриваю замок і викидаю осмолену гільзу і набиваю новий заряд, слизький від мастила. Трохи смердить спаленим бездимним порохом. Потім ми стріляємо навпереміну, хоч мені трохи жаль набоїв на Вацка. Папір на скелі подерся на клапті, ну то ми знайшли якусь консервну бляшанку (звідкіля вона тут узялася?), але починаємо бути голодні, тож

До кінця XVIII століття місто успішно боронило свою незалежність. Воно було справжньою фортецею. Привілеї, якими обдарував Гданськ у XV столітті польський король Казимир Ягеллончик як винагороду за фінансову й військову підтримку у боротьбі з хрестоносцями, стали підставою добробуту міста. 15 травня 1457 року Гданськ, як і Торунь, отримав право карбувати власну монету із срібла й золота. Король надав містові велетенські наділи, які сягали аж до Віслинської коси. У часи своєї найбільшої могутності територія Гданська сягала Геля й Пуцька. Від 25 травня 1457 року гданьчани отримали право мати на своєму гербі золоту королівську корону над двома хрестами. Так виглядає і сучасний герб Гданська. За дуже короткий час Гданськ став найбільшим портом Речі Посполитої, зосередивши в своїх руках 80% об'ємів польської морської троргівлі. Він був настільки економічно й військово могутній, що гданьчани перестали слухатись навіть польських королів. Почалися збройні конфлікти. У 1577 році гданські війська виступили проти польського короля Стефана Баторія. Завдяки могутній фортифікації місто залишилося нескореним. Однак гданьчани не цілком порвали із Польщею. Вони радше прагнули здобувати у польських володарів все ширші та ширші привілеї, позаяк пов'язаність із Польщею давала їм чималі зиски. Коли шведи завоювали Польщу, Гданськ не склав зброї. Ще у XVIII столітті під міською орудою був піхотний полк з артилерією та кавалерією. Тут постійно працювали консули багатьох держав. Коли у січні 1793 року на підставі трактату про розподіл Речі Посполитої Гданськ відійшов до Пруссії, тільки нищівна блокада міста військом генерала Карла фон Раумера примусила гданьчан скоритися. Посівши владу, пруссаки ліквідували міське самоуправління, перетворивши Гданськ у одне з багатьох німецьких провінційних міст.

Усі ці факти, про які ми довідувалися на уроках історії, підсичували дуже важливу для розуміння менталітету гданьчан легенду про «вільне місто». Залізаючи на порослі травою схили фортифікації, ми відчували могутність давнього Гданська. Наполеонівський Редут, Єрусалимський Bastion, Капонір, Bastion

гайда додому.

Пана Дуфка, лісничого, нема, але ми хазяйнуємо в нього вдома наче то ми тут газди. Його куховарка (яку, здається, але не здається, але напевно дупчить той пан Дуфко) насипає нам з горою тарелі картоплі з солониною, масно политі, і багато квасного молока, а потім на друге є варена шинка, а на кінець ми дістали каву, навіть дуже добру каву. Кури ходять собі перед будинком і вискакують на дерев'яні сходи і щось там дзьобають, пелехатий бойко рубає дрова під дровітнею. Мухи дзижчать під стелею і б'ються в шибки вікон. Тепер ми витягаємося на своїх ліжках, і Вацек щось там мені розповідає, але я дуже сонний. Ще питаю його:

— А як там, радник з Долини сюди не заїжджає, не іспитував тебе часом? І взагалі, що ти тут робиш, практиканте, маєш які-небудь обов'язки?

Вацек абсолютно безпристрасно говорить, що до дупи з його обов'язками... І що пана радника також має десь там.

Засинаю.

Коли ми прокидаємося, сонце вже низько і всюди значно червоніше. Вернувсь від своїх лісничих занять пан Дуфко. Він дуже гарно нас толерує, і взагалі він якийсь мовчазний і, я сказав би, досить меланхолійний, а навіть пристійний і атлетичний. До мене він ще не промовив бодай же й слова, але виразно мене толерує і неначеб має навіть трохи респекту

Нойгебауера, Стрілецький (Курковий) Бастион. Ці назви спонукали до ризикованих мандрівок у заборонені батьками місцини. Під час війни — я довідався про це від пана Герарда Шульца, поліцейського за часів Вільного Міста, котрий мешкав поруч з нами — Наполеонівський Редут, на який ми залазили у променях ранкового сонця, був перетворений у велике бомбосховище. На Єрусалимському Редуті містилися спостережні пункти управління артилерією. Після війни у Наполеонівському Редуті детонували бомби, що вчасно не вибухнули. Глухий гуркіт вибуху лунав над містом. Наші серця лунко билися, коли ми спустилися під землю, до пруських казематів на Градовій горі, бо чутки про німецьких солдатів, корі з часів війни переховувалися у підземних коридорах фортеці, курсували Гданськом дуже довго, і я сам пам'ятаю людей, котрі присягалися, що бачили вночі у тунелях Градової гори силуети в шоломах Вермахту, які зникали при найменшому звукові. І хоча міське керівництво наказало замурувати потаємні коридори, що провадили вглиб гори, завше знаходився той, хто розсував свіжопокладені цеглини, торуючи прохід до підземних зал, у яких за часів Бісмарка стояли гармати великого калібру, покликані берегти безпеку міста. Чи були ці гармати пруськими? Це не мало для нас найменшого значення. Для нас вони були гданськими. Сьогодні, коли я минаю Градову гору, з боку фортів чути музику диско й техно, бо у бастионах, в яких колись квартирували артилеристи Вільгельма II, влаштовано клуб «Капонір», де співають, танцюють, палять маріхуану і вкривають споруджені пруськими будівничими мури спреї-граффіті молоді люди, котрі дещо по-іншому міркують про давнину.

Стародавній Гданськ був фортецею. З висоти пташиного польоту він видається кам'яною зіркою на зелених рівнинах Жулав. Ми знали кожен закуток бастионів, які збереглися у північно-східних дільницях. Під час війни там відкривали шлюз, який сполучав канал з Мотлавою, і тоді вода, заливаючи Жулави, блокувала доступ до міста зі сходу. На земляних валах Бастиону св. Гертруди, насипаних з чого-будь у сімнадцятому

для такого городянина. Але мені видається, що він неначеб трохи засоромлений простотою дому, тією своєю куховаркою, яку явно дупчить; наша, себто моя і Вацка, безперестанна балаканина також начеб сповняє його подивом, що ото можна так балакати. Вацек, холера, щоразу коли говорить до нього, то підморгує мені, і се видається мені нахабним, але на місці. Може, сей пан Дуфко на такім відлюдді втратив людські виміри і тепер заклопотаний сим і маркітний. Певно, сидить тут, лише покрикує на лісових робітників і хлопів, дає себе обігравати в покера кільком таким як він, се не є чимсь аномальним. Щоб навіть він не знаю як був собою, щоб навіть мав таке заняття, що воно забирало б йому час від рання до смеркання, щоб навіть мав не знаю які нормальні і людські турботи, то не втече від сих гір, які висять навколо як драперії, як декорації до опери, як імла — то втікають за фіранку її мусліну і там зачаївшися чекають; як ніч — то їх не видно, і щоб уявляти собі, що там за вікном нічого, щоб напружити уяву і забути про оте, то се не вдасться, не вдасться вигадати собі, що там пласко і близький обрій, що таких гір ніде нема; як дощ — то за його хашами ув основі вони чекають зачаївшись, щоб доскочити і виринути і зійтися схилами до нажаханого і змертвілого. Стоїть собі пан Дуфко, може, вранці, вийшов на поріг, а сторожові пси гір уже стали на ноги і вірно і нахабно читають із очей пана й облизуються мозком, виссаним протягом ночі з костей снів.

Уявляю собі як одної ночі пан Дуфко нервово не витримає і вкладе собі дула дубельтівки

столітті, ми віднаходили після кожної зливи сліди давнього життя: начиння, зчорнілі монети, рештки мечів і свинцеві мушкетні кулі, які дощова вода виполоскувала із землі.

Але найбільше притягувала нас фортеця Гирло Вісли (Віслоуйсьце), що боронила місто з боку моря. Саме завдяки їй Гданськ зумів вистояти у 1577 році облогу польського короля Стефана Баторія. Саме з вежі Гирло Вісли 1 вересня 1939 року німецькі офіцери керували нападом німецького війська на польський гарнізон Вестерплатте. Щоб потрапити до цієї цегляно-кам'яної будівлі, яка височіла на острові поблизу порту, ми прокрадалися старим бляшаним човном через зарослий водяними ліліями канал і крізь щілину в мурі входили на округлий фортечний двір, засталений тисячами бочок із солодкою масою з яблук і слив для виготовлення джемів.

У Шіхава, у Леніна...

Ідучи потягом з Оливи до Гданська, на одному з придорожних павільйонів можна було побачити великий напис білими літерами: «Гданська корабельня імені Леніна». Мені, звичайно, було відомо, що колись це була «корабельня Шіхава», так її називали дорослі, котрі на шоколадну фабрику «Балтика» говорили «Англез», а завод корабельних фарб у Оливі називали «Даол». Німецькі назви, викреслені з офіційних мап, ще довго жили потаємним життям. Корабельня, зруйновані крани якої мама побачила 3 листопада 1945 року, прямуючи до Медичної Академії, і де почала працювати у шістдесяті роки, була тією корабельнею, що виникла у 1889-1893 роках як філія ельблонзьких підприємств Фердинанда Шихава. Однак мало хто знав, що перший корабель, корвет «Гефіон», був спущений на воду в 1893 році у присутності самого імператора Вільгельма II, що саме тут було збудовано славетний трансатлантичний корабель «Колумбус»,

до рота і великим пальцем ноги, з якої ззув черевики, натисне на гачок і розішле мозок по стелі будинку.

Говорю се Вацюсеві, і мене тішить, що сей цинік сього не любить, сантиментальна його мать.

На добре пан Дуфкові треба записати те, що як зійшлося ще кілька інших на щовечірнього покера то перед вечерею він витягнув пляшку горілки і Вацек вибив корок вправно вдаряючи у дно і налив у чарки. Вже нервувався до того покера. Я трохи постежив як вони там погравали в того покера, потім, достатньо зачаджений димом, який витав у кімнаті гравців, пішов спати.

А наступного дня була неділя і чудова погода і вранці ми умнули чудовий сніданок і після сніданку пішли до села, до церкви на богослужіння. В церкві було темно, почорнілі стіни підносилися в мороці догори, було тісно і душно від спітнілих тіл вірних. Почорніле золото царських врат та іконостас вітваря лисніли там де пилюка на опуклостях не чіплялася полірованих оздоб. Свічки горіли жовто, свічки спливали і цюркали тоненькими восковими сталактитами і скапували на брунатні руки селян.

На стінах висіли важкі полотна, почорнілі, і на їх тлі було годі розібрати що на них діється. Лише очі святих, мигдалеві і в важкій оправі брів, виразно нарисовані носи, бороди патріярхів. Серед чорних хмар на небі тих ікон витав блідий і срібний агнець і мав авреолу,

а під час війни тут виробляли у-боти для Кріґсмаріне [підводні човни для німецького військово-морського флоту.— Прим. перекл.]. З роками назва «Шіхава» забулася. Щоразу частіше робітники говорили, що вони працюють «на Леніна». Завдяки мамі, котра почала працювати медсестрою у поліклініці корабельні, я міг без перепустки перетинати Другу Брану, світлини якої з'являться у серпні 1980 року на перших сторінках газет усього світу. Пovoенний Ґданськ, як і Ґданськ тридцятих років, завдячував своє існування корабельні. Тут будували кораблі насамперед для СРСР. Велетенський рибальський траулер, на приводненні якого я побував у 1965 році, був оздоблений червоними прапорами та щитом із золотими серпом і молотом.

У поліклініці корабельні мама познайомилася із багатьма людьми. Певного вечора — це був, напевне, 1984 рік — на задньому дворі Комендатури Міліції по вулиці Окоповій вона поминула автобус, всередині якого хтось сидів. Вона підійшла ближче: Це ви, пане Лешку? Що ви тут робите? Та нічого, чекаю — чоловік за кермом кивнув головою у напрямку Комендатури. — Знову чогось від мене хочуть. Чи не дали б ви мені автограф? Сини втішаться — сказала мама, але відразу перейнялася. — Але я не маю на чому... Ось тільки сірникові коробка. Чоловік розсміявся і розписався кульковою ручкою на твердій картонці. Так ми стали власниками автографа майбутнього президента Польщі. Бо чоловік, котрого мама побачила на задньому дворі Комендатури, був Лехом Валенсою, тим самим «паном Лешеком», якому мама кілька років тому міряла тиск у поліклініці корабельні.

А я у 1978, а може у 1979 році, купував квіти для моєї майбутньої дружини у квітковій крамниці на вулиці Картуській, у гарненької брюнетки, котру через кілька місяців побачив на телеекрані поруч із президентом.

саяво, навколо своєї агнцевої голови. І завжди якісь там тексти якоюсь карлючкуватою староцерковною глаголицею щось пояснювали і повчали але то для втаємничених. Часом тільки якийсь культовий додаток, набутий на річному ярмарку, сміявся простацьким кольором і золоченням на тлі примітивності і простоти церкви.

Позаяк ми сиділи на почесному, ктиторському місці, завдяки тому, що були з нашим господарем, після Бога і попа найдостойнішим учасником зібрання, то в якійсь там хвилині піп що обкаджував царські врата підійшов до нас і по черзі подав до цілування мосяжевий хрест, старий, бойківський і позолочений, і сей церемоніял ми відправили з належним благочестям.

А потім виходилося на сонце і гори і доперва тепер було видно як усе тут є горами і похилістю і покотом. Як хлопи стояли там на церковному цвинтарі і чорні у своїх чорних бойківських гунях, грубо шитих і волохатих од вузлів домоткання, і зрібна, гостра білість бабських сорочок що визирали з-під запасок-рушників і суворість од того селянського недільного строю, коли вони стояли так гуртами, і ноги на щиколотці грубо оплетені й обмотані ременем горянських личаків, постолів, які із сирої шкіри або ж за найновішою практичною модою тим самим робом зашнуровані й замотані з нічого іншого, йно із старих автомобільних шин Goodyear чи Pirelli.

Старший чоловік із дуже гарним сивим пишним вусом вийшов на середину й оголосив:

Заміновані душі

Однією з таємниць Гданська залишається те, чому власне тут вибухали робітничі повстання, котрі — як пізніше виявилось — істотно вплинуть на хід сучасної історії. Берлінська стіна впала у серпні 1980 року, хоча вона й продовжувала стояти, і нічого про своє падіння не знала — у цих словах Леха Валенси багато правди. Цілком певно, що найбільші післявоєнні протести поляків вибухали саме у Гданську, а це було наслідком специфічного соціально-культурного та демографічного характеру гданського регіону, хоча, ясна річ, це не єдина причина. Післявоєнне населення Гданська, як і населення Сілезії, значною мірою складалося з вигнанців і дітей переселенців, людей, серце котрих ятрила рана вигнання і пам'ять про brutальні депортації, вони були значно вразливіші на розмаїті фрустрації, аніж людність, яка століттями проживала в інших районах Польщі, скажімо населення Кракова, радше віддане «австро-угорській» філософії терплячого перечікування поганих часів. У Гданську несправедливість і приниження були значно дошкульнішими, аніж деінде. Сильнішим тут був антиросійський жаль, бо мало не в кожній гданській родині із східним корінням жила пам'ять про заарештованих і висланих углиб Росії родичів, з-поміж яких далеко не всі повернулися. Багато гданьчан, прибулих до гирла Вісли із східних теренів колишньої Польщі, або народжених тут після війни, відчували себе у Гданську чужими. Вони не турбувалися навіть про вигляд власних будинків, відчуваючи, що справжній дім залишився далеко, на територіях, приєднаних до СРСР. Існували також побоювання — цей страх утримувався довго, аж до шістдесятих років — що до Гданська повернуться німці.

Усе це витворювало «заміновану» психіку. У батьковому посвідченні особи було записано, що він народився у Радянській Росії [точніше СРСР. — Прим. перекл.], хоча місцем його народження були терени довоєнної

— Пан лісничий кличут завтра на толоку...

Пополудні вибираюся з Вацком на Погребище. Ще раз спинаємося стежкою що веде як до церкви, яку ми залишаємо ліворуч і прошкуємо вздовж воринних огорож, минаємо вівці що пасуться на схилі. Вівці піднімають голови коли ми проходимо і відпроваджують нас овечими очима, безнадійно тупими і дурними. Трохи нагадують мені Вацка і я сміюся і Вацек не знає чого.

Інакше йдеться під гору, а інакше по пласкім. Під гору не тільки долаєш тертя просуваючись уперед але й за кожним поступом підносиш власний тягар на кілька целів, разом то дай Боже витримати. Горб і схил перед нами видається далекий і вгорі і м'язи болять і треба зупинитися щоб перехопити віддих. Ще раз до суми досвіду додається ще одне що нема чого бундючитися своєю людською єдиністю і кмітливістю у природі, коли йно дурне сходження, кількасот метрів угору і вже нам жижки трясуться і ми б скиглили, що хочемо до мами.

Висипаються до нас перші ялиці, передова сторожа верхолісся. Сі ялиці відбиті від решти й поодинокі, одні тут інші отам, позбавлені соціальної згуртованости лісу, вони більше наражені на гірські вітри і се одразу видно звідкіля переважають ті регулярні пасати бо прошу, з навітряного боку вони так обсмикані з гілля, що вони там дослівно голі і лише з одвітряного залишається їм "короговка", знамено з чорного гілля, вони точно вказують як на

Польщі. Гданська громада, яка поєднувала у собі людей з різних сторін, була атомізована, а водночас — що виявилось у 1970 і 1980 роках — відчувала вкрай сильну потребу глибших міжлюдських пов'язань. Не випадково перша в історії східного блоку незалежна від комуністичної партії профспілка, існування якої вибороли гданські робітники, називалася «Солідарність». Робітничі протести злутували громаду у спільноту, яка повернула собі відчуття власної ідентичности й сили. Свою роль зіграло й те, що частина гданьчан і працівників корабельні походили з кашубів [територіально-етнографічна група поляків. — Прим. перекл.] («селяни-робітники», котрі зварювали й монтували на штапелях корпуси кораблів, а на роботу доїжджали аж з-під Косцежини і Картуз). Адже кашуби упродовж багатьох десятиліть доволі результативно — мирними засобами — боронили власну тотожність від уніфікаційних тенденцій. Цікава річ: під час зустрічі, присвяченій тисячоліттю історії Гданська, в якій я брав участь у Торонто разом з німецьким консулом фон Трескоф, мене здивували виступи, які апелювали до дивовижної схожости історії Гданська й Квебеку, а також запитання, чи й сьогоднішні гданьчани, як і мешканці Квебеку, прагнуть до політичної незалежности. Ця проблема з певністю іще довго залишатиметься предметом соціологічного аналізу, однак мені видається, що у гданських повстаннях 1970 і 1980 років поряд із іншим виявився і старий дух міста, хоча трохи по-іншому, аніж це бачиться Гюнтерові Грассові, який вказує на зв'язок між протестами корабелів і бунтами ремісників середньовічного Гданська. Значно сильнішою була тут інша традиція. Пам'ятаю, як у серпні 1980 року страйкуючі робітники корабельні, котрі майже нічого не знали про історію Гданська, говорили про себе: Ми з вільного міста. Сама назва «Вільне місто Гданськ» — навіть, коли не надто добре знаєш, чим це місто було насправді — розбурхувала уяву і добре римувався із словами «вільні профспілки», назвою опозиційної організації, що виникла у Гданську у сімдесятих роках і зазнала переслідувань політичної поліції.

топографічній карті які метеорологічні умови тут формуються. За чим починає їх бути густіше й згуртованіше і ліс. Долина залишається за нами десь далеко, внизу, село, хижі розкидані дуже і, відомо, сі гірські села мають сей інший характер розпорощення, на відміну від низовин де села то окільниці або вулицівки. На протилежному схилі онде видно на краю плаща лісу лісничівку пана Дуфка, ближче до нас маківки церковних веж. Але ще трошки і ми в тіні і в лісі, і постійно сходимо догори.

Тут пір'ясто від папороті й зігнуло від торішнього листя. Стежку маємо виразну, тільки в одному місці Вацек соколиним оком побачив щось цікаве, що виявляється воєнним окопом з тамтої війни. Колись тут пробігала, сим хребтом, лінія, діл окопу заріс, але ще видно якісь пойняті трухлінням рештки робіт для оцямрування стін рову і каменюччя викинене на передгруддя окопу. В одному місці я знаходжу рештки набійної скрині з гарматнями для мортири, тепер се пожерла ржа і порохно. І всюди смітнисько з червоних і стоншалих до крихкої оболонки решток консервних бляшанок. Але я не дав собі задуматися над консервною бляшанкою як над черепом Йорика і сунемо далі. Врешті підходимо до вершини Погребища. Ліс рідіє й рідіє і се переважно завдяки тому, що щось там, зараза якась кинулася на ялицестій на вершині, або може то вимерзло і стоять тепер голі і трагічні стовбури, і навіть мох на них розчепірений і висхлий і більшість лежить покотом, як на побойовиську, аби тим що встояли і ще стирчать надати більше трагізму.

Гусари смерті Августа фон Макензена

Грудень 1970 і серпень 1980 років залишаються дуже важливим для розуміння менталітету сучасних гданьчан подіями, хоча не для всіх вони означали одне й те саме. 17 грудня 1970 року, ідучи вранці до Університету, я побачив через вікна потягу танки, що оточували браму Північної Корабельні. За залізною огорожею, на якій робітники вивісили свої вимоги, стояла юрба у темно-синіх комбінезонах і ватянках. Лекцію про романтичну поезію, яку я слухав через годину у залі факультету гуманістики по вулиці Собеського, перервало дудоніння двигунів панцирних автомобілів, які десятками підїжджали зі сторони Трьох Лип у напрямку радіостанції у Вжещі. Коли пополудні ми з дружиною поверталися додому через Політехніку, шлях перегородив натовп, який простував у напрямку радіостанції із транспарантом «Геть червону буржуазію». Поблизу старого німецького цвинтаря стояли великі вантажівки, повні міліціонерів у голубих шоломах. Ввечері, ідучи трамваєм через Гуціско, я побачив спалений Воєводський Комітет Партії, оточений міліцейськими постами. Брат, повертаючись з Механічно-Електричного технікуму, натрапив у переході біля бару «Ручай» на почавлене гусеницями панцирного транспортера тіло молодого чоловіка, що його мешканці сусіднього будинку загорнули в ковдру. На більшості вулиць середмістя впоперек проїжджої частини стояли великі танки Т-54 з кулеметами на баштах. У повітрі витала синя імла сльозоточивого газу. Люди, проходячи повз панцерні машини, кричали солдатам: Ти, слухай! Ти поляк чи росіянин?, але вояки відповідали мовчанням. Їм сказали, що то німецька «п'ята колона» влаштувала у місті заворушення. Трамвай, яким я повертався з Оливи, зупинявся на перехрестях, аби пропустити конвої вантажівок із гаубицями калібру 122 мм, які повертали на віадук поряд із корабельнею. У вікнах радіостанції по вулиці Упгагена, оточеної

Бувай здорова Чечво і з Господом Богом твоя долино і хай вам щастить по черзі в картах шулери, пане Яскульський, техніку з Брошнівських тартаків і пане Залеський слуго митрополичий і вам, пане Кац, ембріоне майбутньої лісової кар'єри і пане Дуфку, пастирю ялиць і коханцю і Пане Раднику з Долини, чийого обличчя мені не дано бачити і бистрицька громадо, ледарі, примітиви і браконьєри, несміливі і пристрасні. Бувай здоров Вацю, се твоєму покликові завдячую я сю пригоду, яка ще стелиться переді мною, з Богом опортуністе і блазню мимовільний і неголений. Перестань моргати каправими вічками і не бажай мені зла на дорогу. Честь, панове!

Бувай здорова Чечво і не май мені за зле, що одразу за селом, коли візьму вліво, то востаннє бачитиму твоє срібло і зраджу його за платину Лімниці і кедри що ростуть у її долині.

Так я собі скандував, коли, напхавши кишені канапками (з житнього хліба, сиру і крутих яєць) і перекинувши мавзера на спину по-молодечому і кольбою догори, відбивав нерівний ритм між порогами вузькоколійної залізниці.

Зразу зрештою потому, як і заповідав, звернув уліво і стрімкою поперечною долинкою почав продиратися до долини Лімниці. Стоваришився там у моїй дорозі селянин, бойко, з сокирою, сокира тут мабуть невід'ємна як ляссо у гавчо або французький ключ у шофера. Селянин цікаво мною привабився й особливо рушницею. Вони бо вроджені браконьєри й

воєнками у шоломах, видніли силуети офіцерів, що керували операцією.

Цей досвід по-різному вплинув на мешканців Гданська. Чим він став для мене? Він істотно змінив мій образ міста. Упродовж одного грудневого ранку переді мною постав інший Гданськ, Гданськ, якого я досі не зауважував. В одну мить пруське місто — Гданськ збудованих за Вільгельма II будинків із червоної цегли, Гданськ, про який мовчали кольорові плакати й туристичні путівники, Гданськ величних споруд, схожих на башти Марієнбургського замку, касарень, комендатур, апельплаців, підземних фортів, де складували ящики гранат із слезоточивим газом — забуте пруське місто, про яке ніхто й гадки не мав, нагадало про своє існування. І якщо тяглість гданської історії була перервана у 1945 році, то тут вона відновилася на повну силу. На Окоповій у будинку пруського Поліцайпрезидіуму тепер знаходилася Комендатура Міліції. На Єпископській гірці, у сховищі Гітлерюгенду, ночували привезені здалеку спеціальні підрозділи, котрі довгими хвилями спливали з узвиш до міста у хмарах слезоточивого газу, аби зударитися із натовпом навколо Комітету Партії.

Залізні брами розхилилися, і з глибин гаражів, які колись були стайнями пруської кавалерії, виїжджали на світло зимового дня панцерні транспортери «Скот» і «Топаз», прямуючи у напрямку середмістя. Касарні ім. князя Євгенія Савойського по вулиці Словацького, колишній Гохштрісс, споруджені між Вжещем і Оливою, похмурі будинки, де колись квартирували «гусари смерті» генерала Августа фон Макензена, будинки, що лякали ночами рекрутів, будинки, які відсували у забуття, тепер стали найважливішими спорудами міста, до яких звертали свої погляди мешканці.

Коли наступного дня ми вийшли на Грюнвальдську вулицю у Вжещі, головну вулицю на шосе Гданськ-Сопот, трамваї не курсували. Натовпи людей прямували до Оливи. Потім над головами пролетів вертоліт, посипалися листівки, а з глибини вулиці почувся гуркіт. Це з касарень на Словацького виїжджали танки, з-

запалюються їм очі до кожної зброї. Ну то аби справити йому сатисфакцію я зняв самозарядника і показую тут мушка, тут щербина, а се замок. Селянин крутить головою на досить філігранно вироблену зброю, то я сягнув до кишені й показав йому у жмені набої які треба заряджати до люфи і він набрав поваги. Потім ми порозмовляли про те про се, про дерево, про митрополічі ліси, про пасовиська. Потім він десь мені загубився і я був сам і дорога була легка і врешті-решт долина перервалася в долину Лімниці. Я мав гарну погоду і мені добре йшлося цілий день.

У придорожній корчмі я купив собі ще їстівних припасів, булок “чвораків” і мені важко було подіти се по кишенях. Корчмар дививсь цікаво що то з мене за городянин. У корчмі було темно від маленьких віконць, то заразом була крамниця з найрозмаїтшими дрібницями, залізвом і перкаліками. Ляда була за кліткою, збудованою з немальованих дерев’яних щаблів.

Потім я минув з правої лісничівку, дорога йшла вздовж ріки, ріка шуміла по каміняччі, за нею їжилася щітка лісу на схилах.

На карті я постудіював собі що потім мені треба буде взяти вздовж потоку, який впадав до неї з правого боку. Як тільки я дійшов до його устя і пустився вгору його неправильним берегом зараз же дуже змінилося. Було дико і відлюдно. Дорога десь іще зла і її більше не було і йшлося постійно під гору і потік шумів по кам’яних порогах. Часом схил

під гусениць яких порскав асфальт. П’ять, десять, двадцять...— діти на тротуарах лічили пальцями темно-зелені машини із скоцюрбленими солдатами на баштах, які одна за другою зникали у Великій Алеї, поспішаючи у напрямку Гуціска. За ними, торохтячи бортами, їхала відкрита вантажівка, високо загрузена трунами із свіжої сосни.

Велика Алея пов’язує Гданськ із Вжещем. У XVIII столітті, за сто тисяч гульденів, асигнованих бург’омістром Даніелем Гралатом, її обсадили липами, що виростили у прегарну зелену стіну, яка захищала перехожих від вітру й сонця. Вздовж цього репрезентативного бульвару розплодилися кав’ярні і г’астгаузи, виповнені музикою паркових оркестрів. Але уже у XIX столітті цей прегарний бульвар перетворився на головну трасу маршів чужинських армій. По ньому у 1807 році крокувала армія Наполеона, по ньому у травні 1945 року у напрямку Гдині поспішали російські танки. 18 грудня 1970 року, стоячи на тротуарі вулиці Грюнвальдської і спостерігаючи за танками Т-54, які поспішали у напрямку середмістя, я міркував про безборонність міста, у непереможність якого вірив у дитинстві.

Сьогодні касарні по вулиці Лонковій, де ще кілька років тому квартирували вояки мотопіхоти, світять пустою. Вікна забиті бляхою. Солдатів уже немає. На їхнє місце прийшли учні музичної школи, яка буде перенесена із споруди головної синагоги у Вжещі до військових будинків за Коморним островом. А колишню синагогу повернуть юдейській громаді, яка досі не має власного храму. Змінився також дух колишніх касарень ім. князя Євгенія Савойського. Зникли червоні прапори. Вояки вчаться англійських команд. А поліцейські із колишньої Комендатури Міліції зустрічаються із делегаціями французьких і німецьких колег, спільно обговорюючи методи успішної боротьби із торгівцями наркотиками, вантажі яких час від часу знаходять на кораблях, що курсують гданським портом.

з одного боку добігав до самої води і треба було обережно перебиратися по каміняччі на другий бік, щоб за якийсь час знову робити се в попередній бік. Часом се можна було зробити по ослизлому стовбурі вітролому, ялиці що лежала впоперек укісно і стирчала патиками гілок. На додаток починало темніти. Робилося блакитно від присмерку, дерева росли густо по обидва схили горла потоку. Було вже зовсім опущено і дико.

Коли отак утечеш від свійщини, де все витоптане й виковзане і позначене бутністю інших і як так опинишся нагло серед пущі і де важко добачити слід інших, коли тут “не ступала нога людини”, то впадаєш у ворожу байдужість природи, видається що ми не з сього світу, що се якесь непорозуміння що ми опинилися серед сього. Боже, як мені нагло недобре серед сього запаху дикости, мені здається що я маю інші виміри аніж речі навколо мене, що все тут начеб має більше аніж три виміри, або що мене самого зредуковано до двох, що я якийсь плаский, бляшаний, я тіль самого себе. Моя ступня ковзається по мокрому мосі коли я спираю її на камінь і здавалося б камінь умисно її спихає. Немов я зайшов до англійського клубу без запрошення й невідповідно вдягнений.

Свищу, посвистую собі негармонійно й тонко щоб ся самопевність мені допомогла але то виходить якось мляво нужденно. До того ж я вже втомлений цілоденним маршем і се ж бо цілий час незначно але під гору і під гору. Що є вже значно вище се пізнати з холоду, який особливо о сій порі вечора більш ніж бадьорущий.

Звідки ця назва?

Але розрив історичної тяглости життя міста — це не лише демографічні зміни після 1945 року. Тяглість гданського життя була перервана значно раніше, у тридцяті роки, коли до влади прийшли нацисти і знищили одну з підвалин гданської культури. Мультинаціональне й мультирелігійне місто повинно було стати містом однієї нації. Саме задля цього поблизу Гданська був створений концтабір Штуттгоф, де євреїв і поляків душили в газовій камері. Музей, який нині там розташований, нагадує про найчорніший період історії міста.

У XVIII столітті, у добу релігійних воєн, Гданськ був містом-притулком для релігійних і політичних емігрантів з усіх усюд Європи. Дитиною я питав батьків, що означають дивні — так мені здавалося — назви гданських районів «Стара Шотландія», «Нова Шотландія» (Altschottland, Neuschottland), але вони не могли відповісти, бо не знали історії міста. Тимчасом виявилось, що назви ці залишилися на згадку про шотландських ткачів, котрі знайшли у Польщі притулок від релігійних переслідувань, коли Шотландія була опанована кальвіністами. До Гданська та інших міст Помор'я прибували католики з Англії та меноніти з Голляндії.

Реформація охопила Помор'я швидше, аніж інші регіони Польщі. У Гданську їй сприяв національний склад мешканців. Тут жили німці, поляки, голляндці, фламандці, євреї (вони пізніше збудували велику синагогу біля Каренфалл), шведи, данці, англійці, французи й оті шотландці. Не існувало єдиної традиції та звичаїв. Релігійні погляди не були непорушним депозитом вартостей, успадкованих від минулих поколінь. Уже невдовзі після виступу Лютера Гданськ став містом переважно протестантським. У липні 1557 року

Робиться дедалі смеркніше. Інколи мені так не по собі, що я каюся що все се затіяв, і се несамовите почуття, коли перед самим собою треба признаватися у ретирадї. А однак так є і я засоромлений а однак думаю “а якби отак плюнути і повернути” і се теж була б затія не доведи Господи бо де по такій ночі, річищем сього потоку, ані не зайшов би ані не приліг би. Вже маю щось із того що називається “гірською хворобою”, із психози, коли думки вже безладно й панічно вирують у потилиці черепа і на се анічого, анічого. Потік шумить дико, ялиці грізно небосажні й зловорожі. Яких зо два рази я вже послизнувся і раз упав правою ногою в потік по пахвину, в льодяно студену воду. Карабін б’є мені по нирках, часом безприкладно грюкне об камінь.

Врешті, о небо! розширяється в маленьку долинку і трава поростає її зеленим килимком і сліди людської будівлі. Є буда з кругляків, цілком солідна і кора ржавиться на необкорованих круглизнах. Є вже зовсім темно. Доходжу, пробую двері, вони насилу обертаються на завісах, усередині темно і затхло і пусто коли я запалюю сірника і так чужо і страшно, що я відступаю. Мені недобре зі, що тут говорити, просто страху. Ще раз добираюся до середини і ще раз відступаю. Коли досить зрозпачений никаю в малій долинци в останніх блисках присмерку, трохи навпомацки, знаходжу порятунок. Порятунок у вигляді стрімчастої драбини що провадить на високий, критий “гохштант”. Отже се є гарне, ловецько загосподароване місце, будиночок для мисливців, розташований обіч високо винесеної позиції для стріляння

польський король Сигізмунд Август надав гданським протестантам віротерпимі привілеї. Через двадцять років Стефан Баторій остаточно підтвердив рівноправ’я католицького та євангелістсько-авгзбурзького віросповідань. Але й тоді Гданськ не втратив свого етнічно-релігійного розмаїття. Від 1529 року у соборі Пречистої Діви Марії, найбільшому храмі Гданська, поруч із католицькою парафією існував також протестантський пасторат. Біля головного вівтаря Коронації Марії відправляли католицькі богослужіння, в той час як біля вівтаря св. Миколая — протестантські. І хоча протестантські епітафії Фалентина фон Карніца, Едварда Блемке, Якуба Шадіуса, родини Омів, Міхаеля Лойса оздоблювали стіни гданських соборів, протестанти переважно зберігали давній католицький інтер’єр святинь. Час від часу гданьчани нападали на цистерціанський монастир в Оливі, але конфлікт не перереріс у криваві релігійні переслідування. Якось вдавалося укласти правила взаємного співіснування. Це також витворювало дух міста.

Процес уніфікації гданської громади розпочався від миті приєднання міста до Пруссії. Гітлерівці брутально завершили його. Дух міста був знищений.

Цей дух так і не відродився після 1945 року, коли місто опинилося під польською комуністичною адміністрацією, яка згідно з рішеннями Ялти й Потсдама прагнула до «очищення» Гданська від «німецького елементу». Мої батьки назавжди запам’ятали, як виглядала юрма німецьких гданьчан, котрі чекали на вокзалі у Вжещі потяг до Німеччини. Нові мешканці Гданська рідко виявляли співчуття депортованому німецькому населенню. Усі були переконані, що німці повинні зазнати покарання за злочини, вчинені ними проти поляків. Однак власті керувалися не лише антинімецькою уразою, офіційна політика також мала за мету створення соціалістичної однонаціональної держави. Це суперечило багатовіковому характерові гданської громади. Але життя насміялося з ідеологічних схем. Прибульці до «очищеного» від німців Гданська походили з різних

оленів. Тож я отак по тих щаблях спинаюся нагору і високо є платформочка, прикрита пласким дахом і тут я маю намір розкластися на ніч. Трохи се тепер смішно, що маючи сякий-такий сховок надолі, наблизений до чогось житлового, я вибираю місце завішене десять метрів над землею і маю провести ніч на зразок того, як се роблять кури на сідалі. Але маю чудове почуття безпеки перед тим чимсь неокресленим уночі, що не дозволяло мені ввійти під путящий дах.

А тепер не буду описувати довгу ніч на круглих щаблях піднебесної клітки. Доста що було зимно і низу віяло з-помежи щаблів і я трясся від холоду і вдосвіта кожний м'яз зосібна болів мовби мене щипали обценьками на тортурках. Довга осіння ніч тяглася до нескінченности. Часами я впадав у мученицьку дрімоту, яка вводила мене в стан подібний до лихоманки.

На довершення зла, мовби виправдуючи мої переднічліжні тривоги, надолі в пущі почали діятися якісь речі, які моя втомлена уява не була навіть здатна вбрати в якісь менш чи більш фантастичні кольори. Просто щось діялося в муці і довжизні ночі. Мовби хтось ходив лісом, у душевному розладі і гарячці, мовби шукав і повертався і пригадував собі й вирішував інакше. Балакав поночі і часами видавалося що може якісь льодовики тануть під вершинами і їм прибуває і водні хвилі покривають руслове каміняччя і підносять свої гребені вище і вище і сягнуть мене на моїй височині і сягнуть по вершечки ялиць і понесуть усе у доли водоспадами і порогами. А потім мовби те щось унизу підходило знову і товклося межі стовбурами дерев.

сторін. Після операції «Вісла», коли з території Бещад на Помор'я переселили населення, яке підозрювали у сприянні Українській Повстанській Армії, у Гданську поряд із прибульцями з Вільна чи Львова з'явилися також лемки й українці. Немає нічого дивного, що навіть польська мова, якою розмовляли у Гданську, була далека від одноманітності. По-своєму говорили «вільнюци», інакше «львов'яци», ще інакше кашуби, чи ті поляки, котрих у середині п'ятдесятих років відпустили із сибірських таборів.

Мечеть біля Валенси

Сьогодні, після межового 1989 року, багатобарвність Гданська поволі відроджується, хоча вона ще дуже далека від мультикультурности давнього Гданська. Коли я їду зі свого селища Морена до Оливи, то натрапляю дорогою спершу на католицький собор, далі на свіжозбудований біля Яської Долини храм адвентистів, а коли вже доїжджаю до університету, то над верхівками паркових дерев бачу стрункий мінарет мечеті, яку гданські мусульмани спорудили по вулиці Абрагама, за кілька кроків від будинку Леха Валенси, за гроші — як кружляють чутки — Муаммара Каддафі. Однак у місті панує католицький дух, і церковні ієрархи мають що сказати не лише у суто релігійних питаннях, вшановуючи своєю присутністю багато важливих подій публічного життя. Один з єпископів читає лекції про Біблію в університеті, про що кілька років тому не можна було й мріяти. Гданські церкви — на відміну від Франції чи Німеччини — кожної неділі повні людей. Серед них не бракує молоді. У релігійному краєвиді міста інші конфесії становлять виразну меншину. Понімецькі євангелістські кірхи по вулиці Шимановського та у Яській Долині через брак вірних перетворені на кінотеатри. Меси відбуваються тільки у євангелістському храмі біля молу в Сопоті. Важко сказати, наскільки сильними у сучасному Гданську є толерантні переконання — йдеться про настрої

Потому я знов очунав од низького й жалібного голосу, на ніщо не подібного, який пролунав удолі потоку. Трохи згодом озвався але в іншому місці, але то в зовсім іншому напрямку і вгорі схилу, а потім інший перемовлявся з ним угорі потоку. То було мовби хтось стогнав у відкриту порожню бочку і виразно було чути втомлений віддих. Серце билось мені в грудях і так я просидів, промоклі черевики, і холод що добирався через тонку тканину моєї непромокальної куртки

Навіть не знаю коли почало сіріти. Просто я раптом міг відрізнити контур найближчої ялиці, а потім унизу заблисла жила потоку там де він пінився об камені а потім, як я звів очі, то міг розрізнити гострий край порослої лісами грані, а як глянув знов до ялиці сусідки то їх уже був натовп. Зробилося ще ясніше і по сіро-фіолетовому схилі лісу пропливла молочна хмара і пропливла друга. Тепер я вже бачив зелень трави долинки і дах буди, яку так безчесно і в пополоху залишив незаселеною. Шум потоку мовби в світлі віддалився на пристойну відстань.

На гілках і щаблях гоштанду висіли краплі води і відривалися як із крапельниці. Надолі щось трісло.

Коли я поглянув туди то був олень. Уперше в житті я бачив тоді оленя. Я був розчарований тим що він був такий малий. Мені видавалося що він повинен бути принаймні завбільшки з коня. А той був завбільшки з добре теля і був несподівано рудий, як віврка.

вулиці, а не позицію властей чи інтелігентських кіл, далеких від ксенофобії. Звичайні люди часто із нехиттю ставляться до Свідків Єгови, однак ніхто не перешкоджає їм влаштовувати великі збори на футбольному стадіоні клубу «Лехія». Час від часу громадськість висловлює обурення з приводу висловлювань отця Янковського, прелата церкви св. Бриґіди, у яких відчутні антисемітські акценти, однак невідомо наскільки вони співпадають із позицією широких кіл громадськості, хоча цей дуже заслужений у справі «Солідарності» пастир має у Гданську значне коло симпатиків. У світовій пресі буває пишуть про антисемітизм поляків, однак ніхто з гданьчан не підпалює осель турків, євреїв чи притулків для біженців. На Гданському телебаченні час від часу ранкову гімнастику провадять спортсмени-негри. Свої програми має українська меншина. Гданьчан дратує чума жебрацтва румунських жінок і дітей (нещодавно гданський воєвода наказав усунути жебраків з вулиць), однак не чути про брутальність щодо прибульців. Традиційна нехіть до росіян слабне на гданських базарах, де приїжджі з Мінська чи Калініграда за невеликі гроші продають багато потрібних речей. Дух торгівлі й обміну лагодить звичаї.

Німецьке коріння

Змінилося також ставлення гданьчан до німців — за часів мого дитинства безкомпромісно вороже. Багато мешканців міста після запровадження військового стану виїхали до Німеччини, іноді вдаючи із себе етнічних німців. Сини моїх сусідів одружилися у Бонні, звідки приїжджають на Різдво й Великдень до матері, котра мешкає в Оливі. Також багато хто їздить на роботу до Німеччини. Молоді гданьчанки радо виходять заміж за німців, хоча — треба визнати — віддають перевагу американцям. Однак зовсім відсутній інтерес до німецької культури. Може за єдиним винятком: скільки б разів Гюнтер Грасс не приїжджав до Гданська,

Виглядав мов вирізаний з бляхи і мовби хтось зняв зі стіни оленьчі роги і приробив тій фігурі. Мав лиснючий вологий ніс. І ще одне. То починалася пора гону і той самець що продирався цілу ніч через лісові хащі і що був шмаганий лісовими чагарями збуджувався і як то кажуть “спускав” і вся його підчеревина була біла і стікала оленьчою спермою.

Отож так уже нас загальмувало на сексуальних темах, що так стається перед явищем що такий олень, як з попільнички або канделябра з міщанського дому або з образка зі св. Губертом, що як він покажеться нам вимазаний спермою, то приголомшує нас як щось несосвітенне, як щось що діється проти природи, як манія з періоду дозрівання, яка нереальна і вигадана причаїлася біля нашого ліжка у безсонну ніч. Недарма сидів я в опущенні й тривозі, святий Губерт, коли на зорі, гірській і перлистій, вичарувалась передо мною з’ява, примара прихованих утаєнь і здогадів, дрозів і мрій у суворому світланні гір, заперечення і пов’язання нереальної й бездумної олеографії зі стіни в ресторані і діткливої, відчутної і несподіваної дійсности.

Коли я знову почав підходити вгору потоку, було ще дуже рано, але сього, властиво, не можна було пізнати. Було срібليсто від імлі і дощу який скраплювався з тієї мли. Ялиці порідили і я сходив уже по кам’янистому узбіччі правобіч потоку і залишив його десь унизу. Властиво, мене не провадила жодна дорога ні стежка. Але полишений слід овечих копитець і “бобки” і врешті вони мене запровадили, коли я отак через силу підходив під гору, навіть

його вітають натовпи читачів, хоча на кожній зустрічі доходить до сварки навколо образу Гданська у повісті Бляшаний барабан.

Чи впливає німецьке минуле Гданська на його сучасне життя? На перший погляд нічого, окрім давніх будинків, не пов’язує громаду сучасного Гданська із містом, що було до 1939 року, де домінувала німецька культура. Зрештою, про цю культуру сучасні мешканці Гданська знають вкрай мало. Упродовж кількох десятиліть провадилася політика затирання слідів німецькості Гданська, що сильно позначилося на ставленні мешканців. Скажімо, без виразного спротиву були ліквідовані старі німецькі цвинтарі біля Великої Алеї поміж Оливською Брамою та Політехнікою, ці терени перетворені у парки, якими сьогодні їздять на скейбордах хлопці у Т-шортах. (Зберігся невеликий німецький цвинтарець у Брентові). Донині не повернувся на своє місце у лісі біля Яськової Долини пам’ятник Гутенбергові — він від 1842 року був патроном гданських друкарів — котрий зник після війни. За однією з версій його у 1944 році переплавили для потреб німецького війська, за іншою — збили з цоколя радянські солдати. Вулицю гданського бургомистра Гралата, котрий має багато заслуг перед містом, перейменували у вулицю Гене-Вронського, хоча коло Великої Алеї залишили великий камінь, встановлений на його честь. На спалених румовищах Коморного острова багато років видніли гігантські білі літери: «Ми були, є й будемо».

Після 1989 року ставлення до німців почало мінятися, важко однак говорити про зникнення старих ураз. Це правда: німецьким минулим міста, досі ігнорованим підручниками історії, почали жваво цікавитися не тільки група гданських митців та істориків, але й широкі кола гданьців. Дуже добре були сприйняті книги, які апелюють до німецького періоду історії міста — твори Павла Гіллі, а також мої книжки Коротка історія одного жарту та Ганеманн. Однак і далі у Гданську немає ані музею Шопенгауера, ані музею Фаренгайта. Небагато гданьчан знають, що Гевелія [Ян Гевелій (Гевеліуш), 1611-1687, астроном, засновник гданської

не знаю як довго се було, може годину, може чотири години, ті дикі сліди мене запровадили і в імлі-хмарі я побачив біля підніжжя лисої ялиці подобу вівчарської колиби, але не колиби, то було б як назва надто високомовне, то просто яких дві-три жердини сперті на стовбур дерева і дерев'яні скіпи і кора утворювали похилий дашок, який захищав лише з одного боку і відкритий поза тим схрон, убогий прихисток. При землі то було трохи підбудоване декількома каменюками і коренями і то було щонайубогше і на белебні.

Тут я затримався. Коли я присів під окапом даху то в повному пересвідченні що я спізнився тільки на один день, а був би застав господаря сього схоронку. Але той один день був уже поза нами, чабани з гір зігнали вчорашнього дня свої отари в долини. Скінчилося їхнє тут літування, коли показалося перше червоне листя на буках у долинах.

Отже я спізнився! Ну то добре. Після вівчаря зостався запах, сопух, сморід лігвища примітивної людини. Вим'ята постилка з соснового гілля і декілька побілілих і виковзаних костей які обгризав його пес. І небесно-фіолетовий попіл вогнища, зотлілі на крихку морську пінку вуглі і коли я попорпався в тому попелі то він був ще теплий і в його глибині ще повзало кілька червоних іскор.

Ну то я почав шукати яких-небудь сухіших галузок і трісок і дмухати в той попіл і поволі почало димітися з мого нездарного вогнища і малі племінчики почали скакати вздовж тонких галузок. Хиренний був той мій вогник і не додавав мені багато духу під дахом.

астрономічної обсерваторії, автор мап Місяця.— Прим. перекл.] звали Гефельке, а його родина походила з околиць Бремена. Коли нещодавно хтось запропонував, аби гданський університет назвати іменем Шопенгауера, справа загасла без жодної дискусії. Пам'ятника славетному філософові немає на жодній з вулиць (його зберігають у Центрі Документації Пам'яток Культури). Кілька німецьких журналістів, з якими я розмовляв, із жалем говорили, що під час святкування тисячоліття міста дуже малою мірою було насвітлене його німецьке минуле. Це не зовсім так, хоча дійсно, заходи, присвячені цьому минулому, насамперед наукові конференції, мали невелику кількість учасників і не отримали широкого розголосу у пресі. Сучасні гданьчани насамперед шукають понаднаціональної ідентичности свого міста. Німецький сюжет трактується як один з багатьох сюжетів його історії. Великим успіхом користувався альбом зі світлинами Гданська межі XIX й XX століть Був собі Гданськ, підготований групою журналістів та істориків під керівництвом Дональда Туска. Але читачам цієї книги, котрі захоплюються фотознімками міста часів Вільгельмів I та II, по суті байдуже, що це місто було німецьким, значно важливішим є те, що — як кажуть — воно було справжнім містом, містом, яке природно розрослося упродовж багатьох століть, а не так як сучасний Гданськ, поспіхом збудований на піску.

СТЕФАН
ХВІН
МІСТО

Сьогодні існує небагато родин, які виводять свої початки із міста над Мотлавою. Тому народжені після війни гданьчани — тепер сорокалітні — будують власну мітичну генеалогію із «спогадів» гданського минулого, також і німецького, яких вони не можуть знати з родинних оповідей. Мітичне переплітається у сучасному Гданську із реальністю. «Старовинні» будинки, які тепер споруджують на Коморному острові на місці спалених румовищ, тільки частково схожі на будинки минулого, але цей факт не надто турбує гданьчан. На будівельних майданчиках королює постмодерністський дух стилізації. Такою стилізацією є, скажімо, новий готель «Ганза», нещодавно споруджений на Довгому надбережжі. По вулиці Окопній

А далі тут же почало мрячити як має бути і коли я витягнув ноги на незатишній і трохи осоружній для мене постилці після вівчаря то міг бачити недалеко, скільки? двадцять, тридцять кроків униз і вгору, бо то було на схилі гори.

Мавзера я повісив високо під окапом щоб його не дістала вода ані дощовий пил, дуже гарно він висів собі там, поземно і романтично мовби до картини з життя траперів чи золотошукачів чи якого іншого пошукувача, жидівські булки, “чвораки” і ковбаса які я розривав, кусав, були вже менше в траперському стилі але я їв, я був голодний після цілої тої цілонічної авантури. Вогонь димів і дим той зразу ж мішався з імлюю назовні.

Коли я сьак-так наївся, не міг заснути. Лежав задивившись у похилий світ у якому я тепер опинився. Праворуч де схил спадав я міг бачити чуби двох-трьох ялиць, які в залежності від гнаної схилом хмари відтінялися раз гостріше раз тьмяніше, мовби хтось крутив гвинтиком бінокля пробуючи наставити його на гостро. Як повести оком уліво то схил зникав угорі в тих самих гірських туманах. Схил був дуже гострий, може навіть 45° і се явище почало дуже мене непокоїти. Бо подумати лишень, бути таким завішеним на трагічній похилій площині, скосі що зникає в тій білій ваті, десь воно втікає вниз може сотні, може тисячі метрів, тим неприємним і стрімким спадом і те саме вгору, в хмару-млу, і може там також коситься сотнями метрів, а я тут сам-один, посередині, вперто вчепився пазурами страху і самотности до сеї похилости під кутом 45°.

(Окопова) група ентузіастів хоче збудувати Єлизаветинський Театр, подібний до Лондонського театру «Форчун», відповідник якого існував у Гданську вже за часів Шекспіра. На його місці тепер стоїть велика автостоянка. Фонд Театрум Геданенсе, створений задля здійснення цієї мети, має підтримку не лише Гюнтера Грасса та Анджея Вайди, але й Принца Валлійського. Але є й такі, хто волів би, щоб на Коморному острові постали великі хмарочоси із бетону й скла, і хто зна, чи цей сон про гданський Мангаттан не втілиться, коли за справу візьметься американський чи німецький капітал. Нікому також сьогодні не спадає на думку реконструювати пруський Гданськ, хоча його світлинами захоплюються фанати альбому Був собі Гданськ.

Життя на слідах

Тим не менше, зв'язок сучасного Гданська із німецьким минулим значно глибший, аніж це видається на перший погляд. Однак він стосується найважчої для дослідження сфери, себто психології. Значна частина гданьчан і надалі мешкає у помешканнях, де збереглися ванни й кухні з літерками «кальт» і «варм» на кранах, німецькі піаніно, комоди, ліжка, білизняні шафи, книжки, атласи, старовинні дзеркала, енциклопедії, малярські альбоми — сліди давніх власників. Пам'ятаю, як у парку поряд із моїм рідним домом ми вкопували порцелянове начиння із знаком «Розенталь», зв'язані мотузкою, загорнуті у просочені нафтою шматини і закопані біженцями срібні ложки, заіржавілі багнети й шоломи Вермахту. У майже кожному парку існує ця болісна археологія неіснуючого міста...

Люди, котрі прибули до Гданська після війни, вважали, що це місто належить їм як відшкодування за немислимі страждання, завдані німцями. Отож у Гданську вони почували себе «як удома». Але іноді

Тож утікаючи від того, я вернувся до найближчого світу. Те що на засягу руки. Ось мавзер висить під окапом, вороноване блакитне дуло і кручені горіхові кільця полірованої кольби. Жовта непромокальна куртка з кишнями, дорога і непрактична від Габріеля Старка, жовта і поплямлена болотом і плямами від зеленого моху. В газеті шкаралуща з яєць і шкірка з ковбаси які я щойно стеребив. Пообтирані об каміння і підкуті черевики сохнуть коло нужденного і димного вогню. Стовбур ялиці на який воно спирається то вся моя господа. І се все.

А зразу ж поза тим чигає і дишить на мене злий скіс і безнадійність пуски і похилої площини, збігає стрімко вниз й одразу зникає в гірській хмарі, спинається хижо вгору і зникає в хмарі. Я читав про потерпільців аварії змушених жити на судні яке застрягло на рифах серед океану і корпус того судна стримів там перевернений боком, солідно і безпечно але в тій неприродній позиції. І ті що там на ньому жили довгі дні і повзали по його палубах і стінах і бортах страждали від порушення чуття рівноваги чи орієнтації, бо те що було колись сяк-так поземною палубою чи підлогою кают, тепер було на відміну стіною а знов же стіни переробилися на підлоги і стелі. Сей порушений стан чуття рівноваги, орієнтації у просторі, нібито доводить навіть до розладнання шлунково-кишкового тракту і блювання. Як я се собі згадував то мені робилося недобре. Але попри все, через таку згадку, яка навіть підштовхувала до нудоти то однак була зачіпка за щось конкретне, що мало берегти мене

виникало враження, що вони живуть «на чужому». Цю гру почуттів використовувала комуністична пропаганда, яка вміло підсичувала і в Сілезії, і на Помор'ї страх перед «німецькою загрозою». Влада переконувала, що поляки повинні триматися на боці Росії, бо тільки вона може ґарантувати Польщі безпеку західних кордонів. Суть ґданського психічного життя була вкрай заплутана. Німецькі сліди — побляклі шильди на мурах, знаки на газових лічильниках, ґотичні цифри на лічильниках води, швейні машинки «Зінґер», меблі із німецькими прізвищами столярів, шпалери, під якими знаходилися німецькі газети — усе це будило огиду і нерідко знищувалося як «швабське». З іншого боку давав про себе знати — визнаймо, що радше спорадично — ледь вловимий докір сумління, відчуття, що ви живете у будинку якоїсь звичайної німецької родини, котра не мала нічого спільного із ґітлерівськими злочинами, тим не менше змушена була заплатити за чужі злочини вигнанням.

Коли у юності я разом із приятелями їздив до школи приміською залізницею з Ґданська до Ґдині, пам'ятаю, як ми втішилися, коли довідалися, що вагони, в яких ми сидимо, були відібрані у німців у рамках воєнних відшкодувань, що жовто-синя електричка з Ґданська до Ґдині — це вагони ... берлінського метро. Отож, їдучи до школи в Орлові, я їздив на берлінському метро? Це було дуже приємне відчуття. Коли у 1984 році я вперше опинився на пероні прикордонної станції Фрідріхштрассе (я повертався із Швейцарії через Західний Берлін до Польщі), то запам'ятав мить, коли усе моє дитинство постало як живе перед очима, бо, всідаючи у метро, я вхопився за мосяжну клямку у вигляді великого вуха, таку ж, за яку я брався на Ґданському вокзалі. Той потяг, що віз мене з Фрідріхштрассе до Ліхтенберґу, потяг, з вікон якого було видно берлінську стіну і тьмяну Шпрее, був таким самим, як і той, що ним я їздив до школи. Я відчув себе, неначе вдома.

від неконкретного й осоружного почуття несосвітності і небувалости того, що я завішений на похилій площині.

Хмара перейшла по тлі ясної хмари-мли й закрила ялиці що сходкували вниз, потім зріділа, потім перейшла інша хмара.

Отже оце знову схрон під дашком, мавзер завішений на сучку, гострі й дугуваті гілки соснини, черевики сохнуть такі якісь безглузді, пусті, коло сього димного вогню і оце я сам коло сього, пригнічений і занепокоєний самотністю, пусткою, дощем і млою на гірському схилі, який біжить, збігає вниз невідомо нащо і спинається догори, твердо, бездушно і дико.

Отже вистачить аби здобутися на квиток 3-ої кляси, зо дві-три години протрястися вночі поштивим вагоном, а потім завдати собі труд аби трохи промандрувати гостинцем у горах і долині і пробратися річищем потоку під гору, щоб опинитися в умовах які до щоденного попереднього бігу життя відносяться так як нескінченність до миті, як місце до всесвіту. Ані не порятує мене запах тамтого світу, який я з собою приніс, ані порівняльні мірила, ані логіка передсуду, ані почуття гумору, міщанський винахід, міщанський опій для народу, ані не обертатимуть мною коліщата рутини, навіть примітивної рутини вчорашнього мешканця сього шатра, на ще теплій постелі якого я спочиваю і сльози напливають мені до очей від диму вогнища яке він після себе лишив. Ані не спасе мене втома аматорської блуканини поночі і не зіпхне мене у несвідомість сну. Дружні пальці не запнуть на мені ззаду сен-

Але пам'ятаю й інші дитячі відчуття. Одного дня, коли я у дитячій робив уроки, хтось постукав у двері. Мама, що власне валкувала тісто на вареники, обтерла всипані мукою долоні до фартуха і вийшла в сіни. Я почув чиїсь голоси, пізніше кроки, і до кімнати увійшли двоє старших людей. Пан і пані. Сивочолі. Одягнені у світлі плащі. Вони нічого не говорили, тільки стояли посеред кімнати і мовчки дивилися на вікно, на парапет, на калорифер, на підлогу, на клямки. Я здогадався, хто вони. Я відчув дивний сором, неначе мене зловили на гарячому, хоча не було жодної причини соромитися. Бо хіба ж то мої родичі їх звідси вигнали?

Співчуття німецьким родинам, вигнаним із Гданська, стало набутком громадської думки нещодавно, у дев'яностих роках. Велике значення, поміж усім іншим, мало польське видання книги Крістіана фон Крокова Час жінок, де описано втечу німців із Помор'я. Під час моїх зустрічей із німецькими читачами я, однак, спостеріг різочу диспропорцію. Гданьчани значно більшою мірою цікавляться долею вигнаних із їхнього міста німецьких родин, аніж гданські німці долею польських родин, вигнаних на Помор'я зі Сходу. Німців, із якими я зустрічався, цікавили виключно страждання німецьких вигнанців. Жоден із німців, яких я зустрів, не відчув найменшого сорому з того приводу, що колись, багато років тому, під час окупації він входив у чужі будинки, у будинки поляків. Стереотипи й надалі дуже сильні. Розмовляючи з німцями, котрі навідуються до Гданська, я довідуся, що Польща є країною селян, Валенси й фанатичних священиків. Коли ж до Гданська прибуло німецьке телебачення, аби відзняти фільм про тисячоліття міста, найбільше пожвавлення зйомочної групи викликав на периферії Гданська вигляд ... білої кобили, яку вів поляк у заболочених гумових чоботях.

сімонівську братерську камізельку.

Ось я завішений на похилій площині, поміж небом і землею, з повибиваними підпорами, які у звичайні дні лінивства, рутини, однаковости, поміркованого запалу і поміркованої нудьги ніколи мене не зраджували, витріщаю очі у ворожий простір і здригаюся від нього. А якщо знайду на се раду, якщо, що зовсім неправдоподібно, якщо вигадаю аж математичну аксіому що те що є в мені се тільки фантастичне тло справжнього пізнання, то й так буду сам і коли виберу кия і підітну його до моєї статури і зіпруся на нього і “возрадуюся посохові моєму” то не буде він подарований мені моїми перипатетиками і як ступлю на перший камінь що поведе мене догори то за мною не попрямує ніхто, бо просто нікого крім мене нема.

Напливла сіра хмара і знову закрила поодинокі ялиці що сходили вниз у діл. Світ назовні мого шатра був ослизлий від дощу.

Переклав Андрій Шкроб'юк

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

1. Єжи Стемповський (1963):

Цивілізація «великої плити» і сецесія

Таким чином, пригоди німецького Гданська були й залишаються різними. Але зв'язки сучасного Гданська з німецьким корінням мають й інший характер. Після війни Гданськ поділився на нові й старі райони. З боку східної залізниці з Гданська до Гдині, на великих теренах колишнього летовища Люфтваффе, вирости велетенські бетонні квартали. Сотні тисяч гданьчан не мали де жити, отож поспіхом спорудили десятки хмародерів, і ніхто не переймався їхньою технічною якістю та естетичними вартостями. Кожен, хто хоче зрозуміти, чим був реальний соціалізм, повинен відвідати ці гданські околиці, про які мовчать туристські плакати й бедекери. Тут трапляються уніками світових масштабів, як-от, скажімо, найбільший у Європі жилий будинок, «тимчасова будівля», споруджена у «рамках програми ощадности» на Примор'ї по вулиці Оборонців Узбережжя. Тисячу метрів довжини і кілька тисяч мешканців.

Друга частина міста — то старі дільниці Вжешча і Олива, яким вдалося пережити війну. У повоєнному Гданську зустрілися дві цивілізації: комуністична цивілізація «великої плити» і цивілізація сецесії у дуже доброму, німецькому варіанті, значно кращому, як на мене, аніж, скажімо, австро-угорська сецесія, що домінує у Кракові. Мешкаючи у бетонному Молоху на Помор'ї чи в Морені, а водночас споглядаючи за вікнами вулиці Старої Оливи, де шикувалися ряди вілл, й «нідерляндське» старе місто, особливо дошкульно відчуваєш нефункціональність цивілізації реального соціалізму. Хто зна, може це було одним з приводів того, що найбільші протести вибухали власне у Гданську.

Для сформування свідомости сучасних гданьчан також дуже важливою була відкритість Гданська світові, якій не могла запобігти жодна влада. Пам'ятаю, що навіть за часів сталінізму, коли Польща опинилася за залізною завісою, на вулицях можна було зустріти данських, шведських, німецьких моряків. Вони виглядали

Перо Гавпта торує собі власну дорогу, цілком байдужу до літературних теорій, шкіл і манер нашого часу. Його слова пов'язуються одне з одним у тільки йому одному притаманний спосіб, і марно було б шукати для нього взірці. Твори Гавпта не вміщаються у традиційні форми й ухиляються од класифікацій.

2. Марек Томашевський (1988):

Тематичний простір Гавпта простягається між топонімією й екзистенціальною медитацією. Його проза черпає з живих джерел шляхетської гутірки, використовує барокову естетику: контрасти, антитези, численні енумерації, які творять несподівані образи. Гавпт культивує «мистецтво переблиску», гру світел, півтіней, дзеркальних відбиттів і повидів. Надмір виявляє множинність станів речей. Так само як у Селіна, марнотратність речей пояснює людське існування. Стиль Гавпта явиться в уриваностях, які говорять, що світ, мабуть, ніколи не вдасться до кінця розповіді.

3. Кшиштоф Рутковський (1991):

Зигмунт Гавпт писав так, мовби щось комусь близькому (себто тому, кому він бажає добра, тому, хто стоїть на засягу руки) розповідав уголос і по гарячих слідах, а враження, що напливали до голови, щойно лиш порядкував. Так, мовби все діялося в теперішності оповідання, мовби Гавпт звітувався з біжучих дій: «Тепер я занурююся у воду вже без здригання і намагаюся пірнати *так як той камінь*» (опов. «Покер у Горґанах» із зб. «Перстень з паперу»).

так само екзотично, як і старі райони. Кожна прогулянка вулицями Гроттґера, Цистерціанській, Полянці, Віта Ствоша, Матейка чи Баторія посилювала соціальну фрустрацію. Старовинні будинки підповідали, що може існувати й інший світ. У тому сенсі вони брали участь у борні з духом азійського колективізму, хоча ця участь була, скажімо так, делікатна й ненав'язлива.

Поміж «Солідарністю» й Дізнiлендом

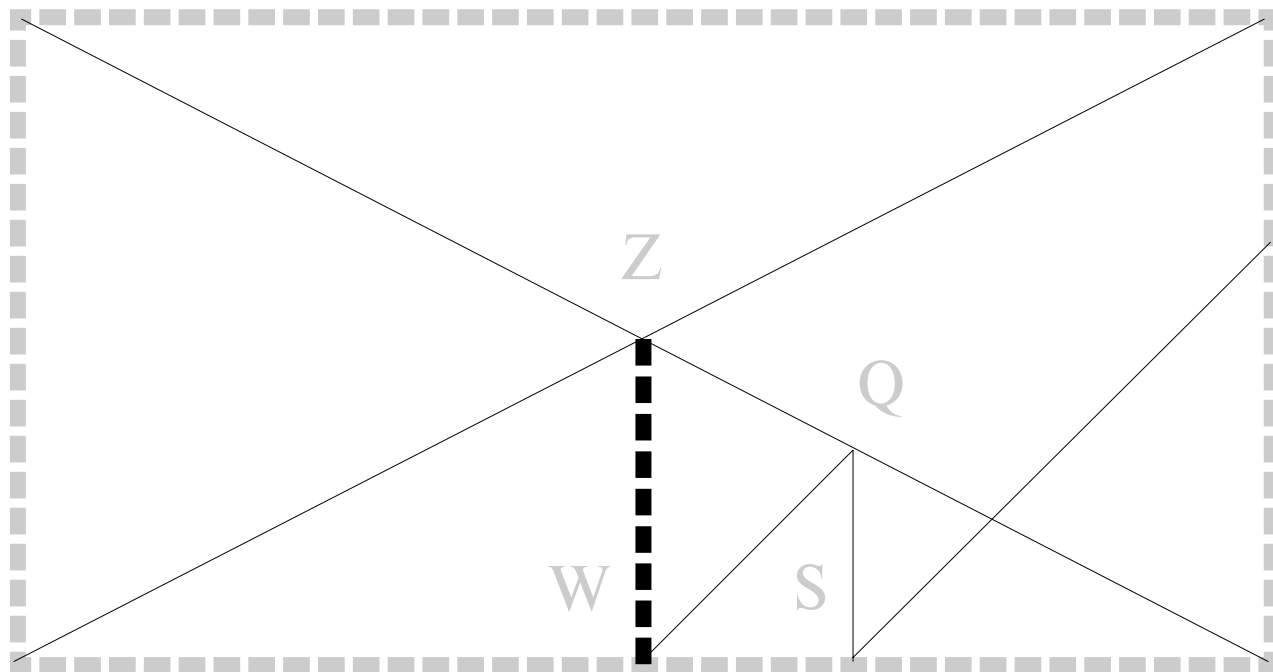
Залишається, однак, парадоксом, що одним із наслідків політико-економічного перелому у Польщі стало банкруцтво Ґданської корабельні, де вперше польські робітники виступили у таких масштабах проти комуністичної системи. Сьогодні Ґданська корабельня помирає. Своєму економічному успіхові сучасний Ґданськ завдячує насамперед Пiнічному Портові та нафтоочисному комбiнатові, збудованому у сімдесяті роки з надією на переробку іранської нафти-сирцю. Пам'ятаю шаха Резу Паглаві з його чудовою дружиною біля фонтану Нептуна. Незабаром освічений правитель Ірану був усунутий від влади аятоллою Хомейні, а поставки нафти, які доходили до Ґданська, втратили свою регулярність. Однак тепер місто розвивається. Наплив іноземного капіталу — в тому числі й німецького — доволі значний. Відносно низьким залишається безробіття.

Поступове наближення Ґданська до європейських стандартів має, однак, різні сторони. Низка ґданських газет викуплена німецьким капіталом, що непокоїть частину ґданьчан. Після 1989 року місто й околиці залила хвиля граффіті. Стіни вагонів, мури кам'яниць, підземні переходи вкриті фіолетово-синьо-жовтими мальовидлами зі спреїв, такими ж, які можна побачити у Берліні на Ліхтенберґу чи на передмістях Торонто. Там, де у 1980 році, під час великого страйку робітники писали: «Хай живуть вільні профспілки»,

Потреба негайно розповісти про враження, дію або стан речей нагаль, змушує вживати “неправильні” граматичні форми, калікувату синтаксу, бо ж *нема часу*. Адже що, властиво, означає: “так як той камінь”? Оповідач не порівнює себе з тим, хто падає на дно на подобу каменя, а поспішно визнає, що пірнав у напрямку, у сторону гладиша, який лежав на дні гірської заплави, намагався дістатися до каменя, зійти на його глибину, може, доторкнутися до нього, а може, навіть видобути на поверхню. Тож “так як той камінь” означає: пірнаю, продираюся до речі, щоб її схопити. Мені йдеться про цю річ, конкретну і єдину. Я прямую до неї, але одночасно хочу розповісти про це *іншому*. Бракує часу на гладження стилю. Притягає ота гладизна на дні. Тож хай буде швидко зазначена — поспішним словом — неповторна, єдина й осібна подія: купіль із Вацком Роговським, пірнання “так як той камінь”. Той камінь, який просвітленою білістю єднає пірнавця, оповідача і читача — слухача у нетривкому словесному устрої, який на мить відхиляє заслону.

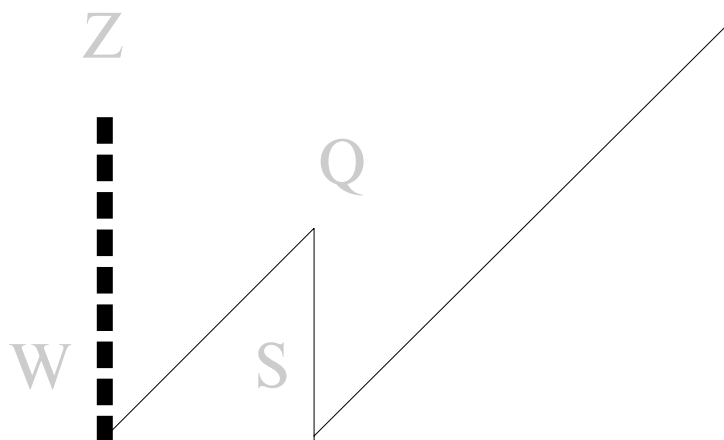
«Телебачення бреше», «Страйкарі усіх закладів, єднайтеся», сьогодні видніють граффіті із зображеннями скінгедів із піднятими затиснутими кулаками. На павільйоні корабельні все ще висить забутий усіма, вирізаний із фанери великий Орден Соціалістичної Праці, але на мурах, на яких у 1970 році писали «Страйк триває», сьогодні Бонд рекламує стільникові телефони, а Клавдія Шиффер нові Рено. Натомість, поряд із славним павільйоном «Олівія», де відбувся перший незабутній з'їзд «Солідарности», можна прочитати чорний напис «Ми живемо, аби чинити зло. Лехія Ґданськ [місцева футбольна команда, боліельники якої відомі своєю агресивністю. — Прим. перекл.]». Після великих матчів юрби боліельників двох ворогуючих футбольних клубів нищать цілі ешелони поїздів і воюють з поліцією — як у Англії чи Італії. Зрештою, подібні речі відбувалися й перед 1989 роком.

Сліди давнього мультинаціонального та німецького Ґданська поволі згасають. Ґданськ, як і більшість міст світу, дедалі більше уподібнюється до провінційних американських міст. У вісімдесятих роках тут виникла «Солідарність», але при самому в'їзді до середмістя, на початку славної липової алеї, зафундованої колись за сто тисяч гульденів ґданським бурґомістром Даніелем Ґралатом, побудований великий «Дізнейленд», де клубочиться плебейська молодь із пофарбованими у фіолетове й рожеве чупринами. Також міняється і спосіб життя мешканців. Важко зараз говорити про ґданську кухню. Колись у Ґданську подавали суп з каштанів, хвіст бобра, гуску з яблуками чи конвалієвий лікер. Сьогодні єдиним свідченням цих кулінарних осягнень є унікальна горілка, в якій плаває золото, заснована на рецептурі Амброзія Фермолена з 1598 року ґданська горілка Ґольдвассер, що її виробляють на фаблиці Нортен-Ґарденберг у Німеччині. Зникають кафе з традиційними польськими стравами. Їх можна ще замовити в улюбленому ресторані ґданських письменників і митців «У Кубіцького» на Довгому надбережжі. Однак син моїх знайомих не хоче й до рота

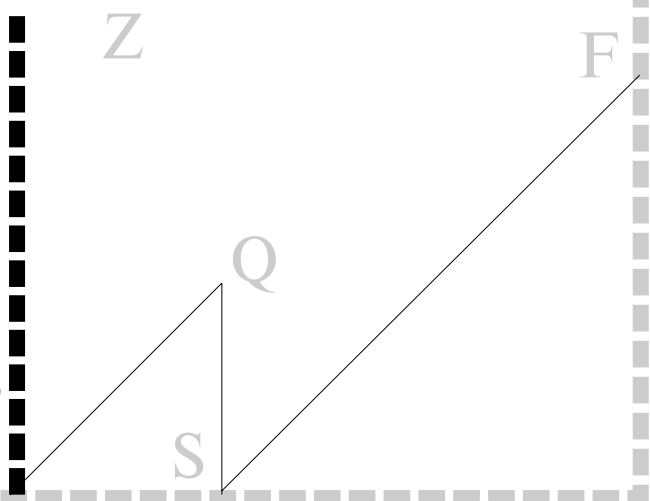
брати традиційні страви, приготовані матір'ю на святвечір на Різдво, бо віддає перевагу чіпсам і чікенам з поблизького Мак-Дональдза. Нічого дивного, що на павільйоні Олівії, навпроти Мак-Дональдза, нещодавно з'явився напис локального патріота: «Z McDonaldsem jazda krótka — tylko polski bigos, pierogi i wódka» («З Мак-Дональдзом далеко не заїдеш — тільки польські біґос, вареники й горілка»).

Переклав Андрій Павлишин

ЛИБЕРАЛЫ:
“БОЛЬШИЕ МАНЕВРЫ”
В ПРЕДДВЕРИИ
БОЛЬШИХ ПЕРЕМЕН

С Е Р Г Е Й
К А З Е Н Н О В
В Л А Д И М И Р
К У М А Ч Е В

БЛУКАЮЧІ КОРДОНИ ЕВРОПИ
Н О Р М А Н Д Е Й В І С

Уже очевидно, что сегодняшний штиль в российской экономике и политике - это, скорее всего, затишье перед достаточно серьезными переменами. Слишком хрупкое состояние равновесия как в экономике, так и в политике по очень многим причинам может быть всякий момент нарушено, даже помимо воли главных и неглавных действующих лиц. И не придется особо искать "виновных" - виноватыми будут признаны и неопределенность момента, и усталость общества от постоянного балансирования между глубоким кризисом и глубокой стагнацией. И в этих условиях, если не предложить новую работающую схему устройства российского бытия и сознания, новую схему реформ, не помогут никакие соглашения и совместные заявления ветвей власти. Кстати говоря, как в случае углубления нынешнего кризиса в России, так и в ходе попыток все же вырваться из его пут (а делать это нужно в крайне сжатые сроки: уже летом - в начале осени 1999 года ситуация может выйти из-под контроля, если ничего не менять) будут востребованы в числе прочих приемы и средства, достаточно отличные от применявшихся вплоть до осени 1998 года, весьма робких попыток внести коррективы, которые делает правительство Примакова.

Похоже, если не первыми, то одними из первых отреагировавших на подобную необходимость и неизбежность оказались чуткие, как всегда, либералы, изложившие через П.Авена свой "классовый" взгляд на происходившее, происходящее и еще способное произойти в России. Мы имеем в виду нашу шумевшую статью Экономика торгова в газете *Коммерсантъ*.

Как в добротных партийных документах, статья П.Авена состоит из

Не зважаючи на свою старість, Європа залишається надзвичайно різнобарвною. Свійка історична різноманітність зазвичай стає перешкодою до об'єднання. Зараз Європа нараховує 46 незалежних держав, більшість з яких є демократичними республіками. Але серед них також є і конституційні монархії, держави, що діють на основі самоуправління і принаймні одна формальна автократія. Деякі терени Європи мають великі статки: валовий дохід громадянина Швейцарської Конфедерації чи Великого Князівства Люксембург становить в середньому близько 40 000 доларів США на особу. Інші райони є дуже відсталими: донедавна у Центральному Масиві Франції та на Балканах залишався звичай орати волами. Власне кажучи Європа й досі пише свою історію різними мовами. Що стосується релігійної ситуації, то тут завжди співіснували різні форми Християнства з іншими релігійними меншинами. Завдяки останній імміграції багато великих європейських міст, як от - Париж чи Лондон, є такою ж расовою сумішшю, як і Нью-Йорк чи Лос-Анжелес.

Історчні експерименти не стали основою єдиної моделі. Якщо південна частина Європи і більшість її західних земель відповідають рамкам класичної цивілізації, то Північна Європа - ні. Північний Захід (Іберія) протягом декількох століть був під пануванням маврів та ісламу, водночас Південний Схід (від Адріатики до Чорного моря) пів тисячоліття жив у сфері впливу Отаманської імперії. У новітні часи

констатирующей и постановляющей частей. Первая - не столь интересна, достаточно традиционна для оценки и самооценки либералами и либерал-радикалами своей роли в недолгой истории российских реформ. Вкратце сценарий такой: "настоящих" либеральных реформ у нас еще не было, кучка честных и энергичных либералов схватилась в неравной борьбе с несметными полчищами корруптантов, некомпетентных тупиц и бездельников. Правда, откуда все эти "губители реформ" (зачастую вышедшая из среды самих либералов или присягнувшая им на верность демноменклатура) объявились в постперестроечное время, П.Авен умалчивает. Единственно, что новое вносит П.Авен в подобные "исповеди на заданную тему" либералов - так это признание "отдельных ошибок" с их стороны в ходе реформ. Впрочем, такая "искренность", видимо, должна только укрепить читателя в однозначном понимании необходимости для России именно и только либеральных реформ, пусть и скорректированных по ситуации, очищенных от имевших место просчетов.

Поэтому куда более важно разобраться с постановляющей частью Экономики торго. По сути, Авен пытается "вбросить" в сознание общественности ряд первоочередных вопросов, в свете грядущих (еще раз подчеркнем, неизбежных) изменений в экономике и политике страны, будь то углубление кризиса или попытка его преодоления:

1) разработка соответствующей идеологической базы для новой ситуации, в которой бы, "не поступившись принципами", нашлось место, причем снова в верхних эшелонах власти и общества, и либералам, и либерал-радикалам;

2) подготовка соответствующего общественного мнения; Экономика торго -

багато західних народів (від Португалії до Німеччини) формувались як світові імперії. На противагу їм багато східних націй перебували у Російській чи Австрійській імперії. У ХХ столітті Західна Європа породила фашизм, а Східна Європа спостерігала за піднесенням та падінням комунізму. Величезна європейська сув'язь, що простягається від Балтики до Середземномор'я, від Східної Німеччини до Західної Росії щойно почала з'являтися на світ як плід подвійного тоталітарного тиску.

Багато сучасних європейців оглядаються назад, до часів Римської Імперії, що постають як золоті часи, коли Європа була процвітаючою, цивілізованою і об'єднаною. Імперія Каролінгів (заснована у 800 р.н.е.) а потім Свята Римська Імперія (962-1806 р.н.е.) властиво були спробами відновити цю єдність, яка здавалася втраченою. Однак, така ностальгія є оманливою. Римська Імперія ніколи не об'єднувала народи Європи. Досить швидко вона переосла свою первісну основу в Італії і звідти спершу потяглась в бік Північної Африки, а потім довкола Середземного та Чорного моря. Вона ніколи не сягала далі Дунаю, чи усієї території Британських островів. Її центр ваги був далеко на Сході, - настільки далеко, що у 330 р.н.е. імператор Константин вирішив перемістити столицю своєї держави з Риму на Боспор. Її найлюднішою провінцією був Єгипет. Її державна релігія, що була формально прийнятою у 398 р.н.е., походила з Юдеї. Після краху її західних провінцій у V ст. решта імперії й далі продовжувала існувати на Сході протягом тисячі років. Люди з заходу називали цю

лишь разведка боем, за ней безусловно последуют и другие интеллектуальные интервенции либералов в российское сознание;

3) обозначение тех “либеральных” механизмов и инструментов, с помощью которых, по мнению либералов, только и возможно осуществление в России реформ (как они их понимают).

Очень важно, что статья П.Авена - это, по сути, признание коренного изменения ситуации в стране, происшедшего в последнее время, в том числе для экономического, политического, правового, психологического существования в российском социуме либералов и, тем более, либерал-радикалов.

Первое. Распознав, наконец-то, полную политическую бесперспективность, к тому же крайнюю нечистоплотность и прочие ужимки “прогрессивных” российских либералов, от них начинает отворачиваться Запад, еще совсем недавно обещавший провести нас через все бури рыночных реформ в гавань экономического процветания. Западу сегодня, разумеется, “наплевать” и на Россию, и на реформы, и на реформаторов - своих дел хватает, с теми же Бразилией и Мексикой. А вот российская стабильность для него очень важна, мы, по анекдоту, хоть и Верхняя Вольта, но пока с ракетами. А либерал-радикалы - объективно дестабилизирующий фактор, раздражитель для российских политических элит и разъяренных “масс”. И денег мировое сообщество сегодня не дает не под Примакова, он как раз “люб” Западу, как меньшее из российских зол. Кредитов, не исключено, не дают именно под сторонников прежнего курса “реформ”, которые снова могут присосаться

імперію Візантію, самі ж візантієці називали себе ромеями/римлянами.

Натомість Християнська Церква зробила більше ніж римляни для об'єднання Європи. Врешті-решт цивілізація, яка сягає своїми корінням середини I століття, оголосила себе Християнським світом. На жаль, жодна з Вселенських Християнських Церков ніколи вселенською так і не стала. Спершу протистояли Грецька і Латинська Церква, п'ять рівних патріархів змагалися за свої повноваження. Коли чотири з п'яти підпали під владу ісламських правителів, латинський патріарх у Римі неначе залишився єдиним незалежним. Лише тоді Римський Папа зміг проголосити свою вселенську верховну владу. Але православні християни вперто чинили опір юрисдикції, не сприймали теологію і обряд Риму. Починаючи із 1054 року це давнє суперництво завершилося розколом. Але згодом, як католицький, так і православний світи теж розкололися на римо-католиків, протестантів, православних та уніатів, - конфесії, які існують і сьогодні. Водночас християнство ніколи не було єдиною релігією у Європі. Адже годі описати історію європейської Духовності забувши про існування в ній впродовж довгого часу впливових євреїв та мусульман.

Досить спірним є те, чи можна вважати Отаманську експансію спробою об'єднати Європу. Західні історики рідко так вважають. Все ж мешканці Отаманської імперії були мусульманами, тай об'єднали вони занедбану східну половину континенту. Однак, території, які вони покорили (від Кавказу до Австрії), були

к финансовым потокам, после чего к уже имеющимся за границей 100-200 миллиардам долларов российских денег прибавятся новые миллиарды, а в России еще больше возрастут антизападные настроения.

Второе. В России происходят обострение экономической и политической ситуации, резкое полевение общественных настроений, маргинализация и люмпенизация электората, веймаризация. Страна, где за последние полгода уровень жизни понизился на 45%, а те же 45 и более процентов населения живут за чертой бедности, где чиновничество - одно из самых коррумпированных в мире, где 12 миллионов хронических алкоголиков, 4 миллиона наркоманов, более 1 миллиона заключенных, "рванет" и без либералов, а с ними и их новыми шоковыми инициативами (этой любимой игрушкой либералов) рванет наверняка. Этот взрыв похоронит под собой всех, но либералов даже не станут искать под завалами, в них видят главных "сусаниных" и "пользователей" реформ в своих узкоклановых интересах. Третье. В России грядет новый передел собственности - не только и не столько в интересах населения, но и в первую очередь со стороны региональных элит, все более осознающего себя хозяином ситуации криминала, в том числе под знаменами борьбы за справедливость и с засильем пресловутого "Центра". Это крайне затрудняет экономическую, политическую, правовую самореализацию либералов в России, ставит это политическое сословие в весьма незавидное положение. Здесь придется делиться, и по-серьезному. Единственно возможный для либералов выход - это заручиться поддержкой и защитой государства и оказаться во главе продолжателей дела реформ.

величезними. Європейські християнські принципи серйозно побоювались розгорому у XVI та XVII століттях, коли війська султана двічі брали в облогу Відень. До того як стати „нашестям Європи“ Отаманська імперія була найсерйознішою силою, на яку було слід зважати. Якщо б король Ян Собеський не здобув перемоги разом із своїми крилатими гусарами, то наслідки поразки християнства було б тяжко перебільшити. Одного разу Едвард Гіббон прийшов до відомого припущення стосовно того, що могло б статись, якщо б мусульмани не були зупинені Чарльзом Мартелом на Луарі сотні років до того. Чимось подібним була і дунайська перемога християнства 1683 року. „Можливо, - писав Гіббон, - оксфордські катедри для посвячених були б тоді прикладом святости та істинної перемоги Мугамеда“.

Завоювання Наполеона не з сфери „якби...“. За два десятиліття, які розділили його перший похід на Голандію у 1794 році і втечу з Москви у 1812 році, французький імператор тріумфально маршував від одного краю Європи до іншого. Однак, попри ілюзії Заходу, Наполеон був далекий від підкорення всієї Європи. Він не зміг сягнути Британських островів; хоча один з з його колишніх маршалів став королем Швеції, він упустив Скандінавію; він ніколи не перетнув ні кордонів спадкових земель Габсбургів, ані безкраїх володінь Отаманської імперії на Балканах; він провів лише шість катастрофічних місяців на західних окраїнах Росії. Навіть за таких умов у найкращі свої часи його континентальна система простягалась від Атлантичного

Четвертое. Эрозия президентской ветви власти, до недавнего времени “прикрывавшей” либералов и прочих младореформаторов во всех их начинаниях. Этот пункт не требует расшифровки.

Пятое, на наш взгляд - главное. Либеральные реформы в России как идеология и практика, в виде теории “Большого Хапка”, нацеленные на высвобождение отнюдь не только и не столько лучших человеческих свойств и качеств, вопреки раннеогоньковским мечтаниям не работают - и не сработают никогда. А приведут к еще большему развалу, хаосу, потрясениям, способным уничтожить Россию как нацию, государство, общество, а также серьезнейшим образом отразиться на ситуации во всем мире. А подобной дестабилизации, повторяем, никому не нужно, даже самым яростным оппонентам России.

Именно отсюда - попытка найти новую устойчивую опору для либералов, в том числе в лице сильного государства, заручиться его поддержкой в борьбе не столько за проведение теперь уже “настоящих” либеральных реформ, сколько против всех этих новых, очевидно неблагоприятных для либералов явлений. Потому сегодня либералы и даже либерал-радикалы вдруг и возлюбили столь ненавистные им прежде теоретически и практически сильное государство, сильную власть. По крайней мере, обсуждение данной проблемы - по сути, чуть ли не главное в Экономике торга. Да - констатирует П.Авен - для осуществления либеральных реформ в России нужно сильное государство. Отложены до лучших дней главенствовавшие у либерал-радикалов подходы так называемой “перевернутой пирамиды”, “маленького государства” (то есть его незначительной роли в жизни общества,

берега Еспанії до верхів'я Волги. Більше того, його армії волочачись слідами Просвітництва, відсуваючи християнство на маргінес, поширювали вульгарні версії спекулятивної ідеології, яка в цей час була популярною в Європі на чолі із Францією. Коли цар Олександр I зустрів Наполеона в Тільзіті, то мова одразу зайшла про Європу, однак він одразу запитався, що є Європою. І сам собі відповів: „L'Europe, c'est nous“ (Європа - це ми).

Спроби Гітлера об'єднати Європу подібні до спроб Наполеона, але вони зазнали краху навіть швидше. Він окупував більшість території Скандинавії; перейшовся по більшій частині Балкан; окуповуючи Україну, стремів до нафти Кавказу, але його танки були зупинені під Сталінградом. „Європа є раціональним поняттям, - одного разу сказав Гітлер, - а не географічним“. Один із домашніх нацистських журналів називався „*Nation Europa*.“ Це плюгаве баченням було початком його кінця. Воно надихало найфатальніші помилки нацистів. Воно проклало шлях самовдоволеному рішення 1940 року, що полягало у тому, щоб відкласти атаку на Британію, яка згодом стала базою для формування американської інвазії у Європу. Для Гітлера Британія могла бути союзником за умови відсутності фундаментальних причин для опозиції. Раціональні конструкції та зневажлива оцінка слов'ян як *Untermenschen* також призвели до відкинення усіх компромісів з людьми з Радянського Союзу. Гітлер зробив ставку на *бліцкриг* і був близький до перемоги.

в том числе в правовой сфере), “что не запрещено - то разрешено” и т.д. Забыто, что в мутной воде проводимых либералами реформ, в условиях безвластия была почти полностью потеряна управляемость бюджетом, налогами, финансовыми потоками, региональной политикой. Что, как подметили некоторые политологи, была осуществлена приватизация доходов (подчеркнем, весьма немногими) и национализация убытков государства и общества. И что такая ситуация тогда полностью удовлетворяла двигавших подобные уродливые реформы либерал-радикалов.

Ну что же, многие политики и политологи, вовсе не замшелые ретрограды, уже давно говорят о необходимости сильной власти, сильного государства в России, как в силу несомненных российских особенностей, так и с учетом огромных сложностей переходного периода. И это чуть ли не главный фактор успеха (или неуспеха) реформ. И теперь, после признания либералов в любви сильному государству, нам только и осталось “консолидироваться” и эти реформы осуществить? Не все, однако, так просто. И “проверкой на дорогах” для либералов является отношение к нынешнему правительству Примакова и проводимой им линии.

В Экономике торгова нет явных нападок на Примакова (это присутствует в достатке у других либерал-радикальных экономистов, представителей СМИ). Скорее всего, либералы еще не полностью выработали целостную стратегию поведения в отношении нынешних правительственных структур и сил, все более ориентирующихся на политику умеренного центризма, возрастающих, кстати, не только за счет “народных масс”.

Якби він зробив те, що зробили генерали Кайзера, і підтримав палке бажання до незалежності 40 мільйонів українців, то тяжко собі уявити, як би Радянський Союз зміг вижити у цій ситуації. Натомість він спровокував героїчне протистояння. Радянська армія завдала 75% загальних втрат нацистської Німеччини.

Самі радянські лідери переймалися власними грандіозними схемами. Більшовики поєднали ідеї Леніна та марксистський аналіз європейської історії. Після перемоги у Російській громадянській війні, вони спробували їх реалізувати. У 1920 р. вони спорядили у напрямку на Берлін близько мільйона людей. Кампанія, яка тепер відома як польсько-радянська війна, була справжньою спробою насильницького об'єднання Європи під прапором комунізму. Ленін не приховував своїх сподівань. Він зазнав поразки лише завдяки полякам, бо Польща була на шляху із Москви до Берліна і не мала намірів йому допомагати. У Варшавській битві в серпні 1920 вони зламали Дух Червоної Армії Сталіна, який у той час служив комісаром на Польському фронті. Троцький звинуватив його у цьому, що йому ніколи не було вибачено. Не має сумніву, що через двадцять п'ять років він міг би скористатися своєю перемогою над нацистами для того, щоб повернути старі ленінські часи і виступити проти Союзників.

Не наслідуючи до своїх попередників, Європейський рух, що розпочався після Другої Світової війни виходив із демократичних принципів та засад миру. Ним

С одной стороны, не будучи пока напрочь отвергнутыми этими умеренно-центристскими силами, либерал-радикалы остерегаются слишком беспардонно атаковать Примакова и его коллег-государственников. Возможно, до тех пор, пока окончательно не поймут, что в данном своем качестве наставников они центристами (не по местоположению в лево-правой политической шкале - по убеждению) не будут востребованы. Хотя понять либералы должны как раз другое: у Примакова много оппонентов, но сегодня у России слишком мало возможностей для маневра. И любой другой политик на месте Примакова, намеренный обеспечить стране минимальную стабильность, будет вынужден выбирать сходную траекторию в политике, а именно - проводить курс на усиление регулирующих механизмов государства, наведение элементарного порядка, сведения на нет тех многочисленных просчетов в ходе реформ, которые сделали их антиреформами.

С другой стороны, часть "упертых" либералов, особенно маргинальных либерал-радикалов, которым нечего терять, будут пытаться на гребне кризиса и недовольства "масс" снова придти к власти, осуществить жесткую (и заметим, в российских условиях, наверняка, крайне неэффективную, а сейчас и невозможную, даже на весьма короткое время) либеральную диктатуру. В случае принятия такой стратегической линии нападки на якобы "левое" правительство Примакова и на него лично резко усилятся уже в ближайшее время. "Чем хуже - тем лучше" - это будет лозунг текущей политики отнюдь не КПРФ, а деятелей совсем другого фланга. При этом не исключено, что КПРФ, в преддверии парламентских выборов, проявит "принципиальность" и подыграет либералам.

керувало почуття сорому за всі Європейські війни як за безприкладне кровопролиття. Засновницький конгрес Європейського руху у Гаазі, що відбувся у травні 1948 р. був піднесеною риторичним. Вінстон Черчіль говорив про те, що „для чоловіка чи жінки кожної країни, бути європейцем означає приналежати до рідної землі”.

Однак протягом більше 40 років Європейський рух працював під тиском трьох сил. По перше, за винятком певних ініціатив Ради Європи, його не допустили на схід континенту - радянський блок. По-друге, він мав відігравати другорядну роль у політичних переговорах Західної Європи з Англо-Американським Альянсом. По-третє, через домінуючу роль НАТО у питаннях оборони і політики він мав відмовитись від „трьох стовпів” запропонованих *Планом Шумана* і обмежитися до сфери економіки. США підтримували заснування Європейської Спільноти Вугілля і Сталі (1952 р.) та Спільного Ринку (ЕС, 1958 р.), економічних організацій бачучи у них належне розгортання Плану Маршала. Але питання про силовий блок-суперник не стояло. В результаті європейські лідери були вимушені робити поступ поступово чи, як би це схарактеризували їх критики, крадькома. За визначенням Жана Моне їх базовою стратегією була подвійна функціональність, що полягала у розвитку централізованих європейських інституцій, які з часом переберуть на себе функції національних урядів. Цей процес описували як гігантську машину для виготовлення салямів. Їх впевненість базувалась на вірі в те, що баланс врешті-решт буде зрушено і

Если Примакову (и силам, на него ориентированным), на ощупь пытающемуся найти для России дающий результат и не подрывающий стабильности курс реформ, дадут работать, то Россия может еще выкарабкаться. Другого не дано, не признают этого сегодня только деятели преимущественно из того же либерального круга, те, кто, грубо говоря, будет отбиваться до последнего идеологического патрона. И напомним Бердяева, в России не может быть индивидуального спасения, спастись можем только все вместе. Значит, необходимы продуманная национально-государственная идеология, понимаемая “массами” справедливость (без чего более нет сил терпеть). Это сильные, “справедливые” (не “полицейские”, к чему фактически призывают либералы в грубой или, как у Авена, завуалированной форме) государство, власть, это закон и порядок. Что отнюдь не является препятствием для законопослушных граждан реализовывать свои права и интересы, в том числе экономические. А несогласные с таким посылом пусть вспомнят рассказанный Примаковым в Кремле новогодний анекдот: “...могло быть и хуже”.

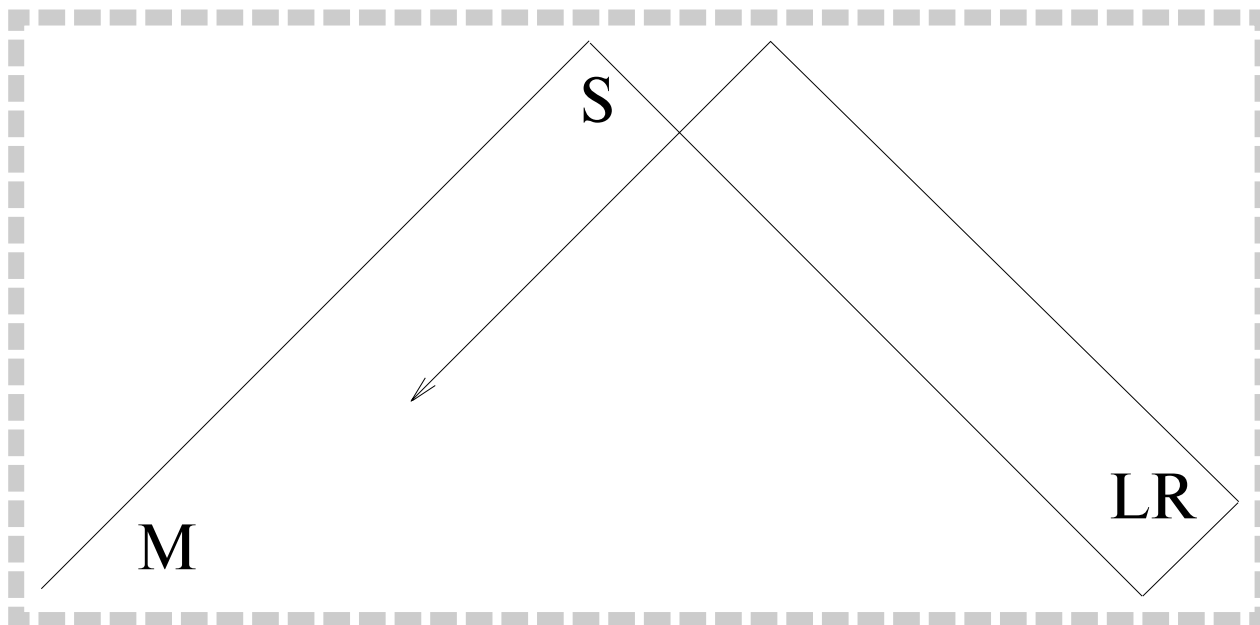
По крайней мере, это еще не ситуация, характеризующая известным выражением “мудрая диктатура лучше глупой демократии”. Потому что в России диктатура всегда сопрягается отнюдь не только с мудростью, но и с некоторыми другими, куда менее презентабельными атрибутами. Это, кстати, и ответ тем, кто бредит либеральной диктатурой в России, каким-либо аналогом “чилийской модели”. И проповедует это в СМИ, пытается фатально скрестить в условиях России доведенные до абсурда криминально-либеральные (псевдолиберальные) реформы и “сильную власть”, что обрекает Россию в лучшем случае

уряди здадуть на милість Божу недогризки своєї суверенности, коли належний ворок ковбаски впаде у європейський кошик.

З історичної точки зору теперішні проблеми Європейського Союзу породжені непердбачуваністю. На Сході розпався радянський блок ще до того, як було виконано план Моне на Заході. Один бік трибун здуло ще до того, як як цирк набрав остаточної форми. Виконавцям залишилося створювати нове коло і нові номери з новими виконавцями. А різні люди маю різні пріоритети. Натискає первинна франко-німецька проблема з монетарним союзом - остання фаза старого економічного пляну. Водночас все ще є надії розширити Союз на Схід і розпочати головні структурні реформи, яких вимагає це розширення. Не існує Володаря кола, ані належної влади і справжньої демократичної відповідальності. Ті рішення, які потрібно прийняти якнайшвидше, не будуть прийняті. Якщо ранні спроби до Європейської єдності зазнали поразки через нестриманість політичної волі, то теперішні плани буксують через очевидний брак політичної цілеспрямованості.

на новый "левый марш". Безусловно, необходимо взять все полезное и нужное для дальнейших российских реформ у либералов. А они ведь и вправду хотели (поверим им на слово), пусть и оттопырив в первую очередь свой собственный карман или создав условия для несправедливого обогащения другим, научить Россию считать деньги, и скажем им за это спасибо.

Другой вопрос, могут ли либералы сегодня и в перспективе вернуть себе прочные позиции в российских властных структурах для осуществления подлинных реформ и преодоления кризиса, если не как руководящая и направляющая сила, то по крайней мере в качестве своего рода "буржуазных спецов". Да, могут (и некоторые из них это уже успешно делают, например, С.Кириенко), но только если действительно пройдут тернистый путь осознания своих ошибок, своей огромной вины перед реформами (и смеем утверждать, перед Россией и россиянами). И только тогда - welcome. В конце концов, раскаявшийся грешник - лучший праведник. Без этого какой-либо симбиоз, тем более торг с автором Экономики торга и его соратниками - неуместны.

Громадська організація «Незалежний культурологічний часопис «І» є недержавною громадською організацією, що займається проблемами культурології, політології, філософії. Головними напрямками її діяльності є вивчення міжетнічних стосунків, проблем цивілізаційних розломів, формування європейської ідентичності, сучасного політичного дискурсу. З творенням часопису співдіє постійний семінар — «Діалог над кордонами», що досліджує проблеми культурного та політичного прикордоння. Водночас організація займається видавничою діяльністю — випуском квартальника «Незалежний культурологічний часопис «І», книг відомих політологів та культурологів України. Тематикою останніх чисел квартальника є проблеми українсько-польських, українсько-єврейських, українсько-російських стосунків, поставстрійського культурно-політичного світу. Керівником організації та редактором часопису є львівський культуролог та політолог Тарас Возняк.

Public organisation "Independent cultural journal I" is a non-governmental public organisation, that works on problems of philosophy, political studies, culture. Main directions of its activities are to study inter-ethnic relations, problems of civilization breaks, formation of European identity, contemporary political discourse. One of activities of the journal is a ongoing seminar on the topic "Dialog over frontiers", that examines cultural and political issues of frontier zones. At the same time the organisation is involved into publishing: it brings out a quarterly "Independent cultural journal I", books of prominent Ukrainian politics and culture researchers. The themes of the latter issues of the journal are problems of Ukrainian-Polish, Ukrainian-Jewish, Ukrainian-Russian relationship, problems of post-Austrian cultural and political world. The leader of the organisation and the chief editor of the journal is Mr. Taras Wozniak, Lviv culture and politologist.

L'Association «La Revue independante culturale «I» est une organisation non-gouvernementale qui traite de themes culturels, politiques, philisophiques. Le domaine essentiel de son activite est l'etude des relations entre ethnies, problemes de "decaloges" entre civilisations, formation de l'identite europeenne, discours politique contemporanion. La Revue organise le seminaire «Dialogue par dela les frontieres» qui etudie les problemes des frontieres politiques et culturelles . En meme temps, l'association s'ocuppe de l'edition du trimestriel «La Revue independante culturelle I» ainsi que de livres de personnalities du monde de la culture et de politologues ukrainiens eminents. La thematique des derniers tirages du trimestriel englobe les problemes des relations ukraino-polonaises, ukraino-juives, ukraino-russes ainsi que l'ambiance politique et culturelle postautrichienne. Le President de l'association et le redacteur de la Revue est l'homme de culture et politologue lvivien Tarass Wozniak..

Die Organisation «Unabhaengige Kulturzeitschrift «I» ist nichtstaatlich und oeffentlich; sie behandelt Themen aus Kultur, Politik, Philisophie. Schwerepunkt der Aktivitaeten liegt auf der Erforschung zwischenethnischer Beziehungen , der Probleme der Zivilisationsbrueche, der Entwicklung einer europaeischen Identitaet und eines modernen politischen Diskurses. Weiterhin organisiert die Zeitschrift das Seminar «Gespraech ueber Grenzen», das sich mit den politischen und kulturellen Problemen unterschiedlicher Grenzgebiete beschaeftigt. Die Organisation publiziert als Vierteljahresschrift die «Kulturzeitschrift «I» sowie Buecher von bekannten ukrainischen Politik- und Kulturwissenschaftlern. Die letzten Ausgaben der Vierteljahresschrift waren den Problemen der ukrainisch-polnischen, der ukrainisch-juedischen, der ukrainisch-russischen Beziehungen sowie der post-habsburgischen Welt gewidmet. Leiter der NGO und Chefredakteur der Zeitschrift ist der Livver Kultur- und Politikwissenschaftler Taras Wozniak.

ПЕРЕЛІК СЕМІНАРІВ ТА
КОНФЕРЕНЦІЙ, ЩО
ОРГАНІЗОВАНІ
ГРОМАДСЬКОЮ
ОРГАНІЗАЦІЄЮ
„НЕЗАЛЕЖНИЙ
КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ
ЧАСОПИС І“ У РАМКАХ
ПРОЕКТУ „РОЗМОВИ ПРО
КОРДОНИ“

СЕМІНАРИ:

1. МОДЕЛІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ СПІВПРАЦІ. Т.ВОЗНЯК (ЛЬВІВ, ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ФОРУМ)
2. ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНФЛІКТ 1918-1953 РР. А.ПАВЛИШИН (ЛЬВІВ, МІЖНАРОДНА АМНІСТІЯ)
3. ПІВ-СТОЛІТТЯ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОРДОНУ - З УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ ТОЧКИ ЗОРУ. О.ПОГРАНИЧНИЙ (ЛЬВІВ, РАДІО «ЛЬВІВСЬКА ХВИЛЯ»)
4. МИТРОПОЛИТ ГРАФ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ. А.ШКРАБ'ЮК (ЛЬВІВ, ПЕРЕКЛАДАЧ)
5. ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ КОРДОНИ ГАЛИЧИНИ. О.ТУРІЙ (ЛЬВІВ, ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ)
6. НА МЕЖІ ТРЬОХ КРАЇН: ГУЦУЛЬЩИНА. А.БАБАЛИК (ЛЬВІВ, ЦЕНТР ГУМАНІТАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)
7. ПРОСУВАННЯ ЄС НА СХІД. УКРАЇНСЬКА ПОЗИЦІЯ. Т.ВОЗНЯК (ЛЬВІВ, ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ФОРУМ)
8. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ПОЛЬЩІ. А.КИРЧІВ (ЛЬВІВ, ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ)
9. ЧОМУ НЕ ВІДБУВСЯ ПРАВИЙ РУХ В УКРАЇНІ. О.БАГАН (ДРОГОБИЧ, ДРОГОБИЦЬКИЙ ПЕДІНСТИТУТ)
10. ПРОБЛЕМА РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА. М.МАРИНОВИЧ (ДРОГОБИЧ, МІЖНАРОДНА АМНІСТІЯ)
11. НОВА ТЕОНОМІЯ - ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ РИТУАЛІВ В СВІТЛІ РЕКОНСТРУКЦІЇ

ОДНОГО ВЧЕННЯ. А.ЩЕРБАТЮК (ВИННИЦЯ, ЛІТЕРАТОР)

12. ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ СТОСУНКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ. Б.ГУДЬ (ЛЬВІВ, ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛЬЩІ)

13. СТЕРЕОТИП ПОЛЯКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕНТАЛЬНОСТІ: ЗМІНИ ЧИ КОНСЕРВАЦІЯ. Г.ЧОПИК (ЛЬВІВ, ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ)

14. СТЕРЕОТИП УКРАЇНЦЯ У НІМЕЦЬКІЙ МАСОВІЙ СВІДОМОСТІ. В.ВЕНДЛЯНД (ЛЯЙПЦІГ)

КОНФЕРЕНЦІЇ:

КОНФЕРЕНЦІЯ: РОЗМОВИ ПРО КОРДОНИ ФРАЙБУРГ, ЖОВТЕНЬ 1997

КОНФЕРЕНЦІЯ: РОЗМОВИ ПРО КОРДОНИ ЛЬВІВ, ЧЕРВЕНЬ 1998

КОНФЕРЕНЦІЯ ЗА УЧАСТЮ ЗБІГНЕВА

БЖЕЗІНСЬКОГО: УКРАЇНА-ПОЛЬЩА — РОЛЬ ТА МІСЦЕ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ІНТЕГРАЦІЇ ЛЬВІВ, ВЕРЕСЕНЬ 1998

КРУГЛИЙ СТІЛ ЗА УЧАСТЮ МАРЕКА СІВЦА, КЕРІВНИКА БЮРО РАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛЬЩІ: УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ СТОСУНКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЛЬВІВ, ЖОВТЕНЬ 1998

СЕМІНАР: ПОЛІЕТНІЧНІСТЬ ЄВРОПИ ТА НАЦІОНАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА ЛЬВІВ, ГРУДЕНЬ 1998

У РАМКАХ ПРОГРАМИ ВИПУЩЕНО ЧИСЛА НЕЗАЛЕЖНОГО КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ЖУРНАЛУ І:

— **УКРАЇНА-ПОЛЬЩА. НАПРИКІНЦІ СТОЛІТТЯ** №10, ЛЮТИЙ 1998

— **УКРАЇНА-ПОЛЬЩА. РОЗМОВИ ПРО КОРДОНИ** №11, ТРАВЕНЬ 1998

— **УКРАЇНА-ПОЛЬЩА-ФРАНЦІЯ-НІМЕЧЧИНА. РОЗМОВИ ПРО КОРДОНИ -2** №12, ЖОВТЕНЬ 1998

— **НОВА ЄВРОПА. ЄДНІСТЬ У РОЗМАЇТТІ** №13, ГРУДЕНЬ 1998

— **УКРАЇНА-ПОЛЬЩА. РОЛЬ ТА МІСЦЕ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ІНТЕГРАЦІЇ** №14, ЛЮТИЙ 1999

ЗМІСТ ЧИСЕЛ НЕЗАЛЕЖНОГО КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ЧАСОПISУ І

№6. УКРАЇНА — ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСТВА

ФРАНЦ КАРДИНАД КЬОНІГ. ДУХОВНІ ОСНОВИ ЄВРОПИ
РОБЕРТ ШПАЕМАН. УНІВЕРСАЛІЗМ ЧИ ЄВРОПОЦЕНТРИЗМ
МИКОЛА ШЛЕМКЕВИЧ. ГАЛИЧАНСТВО
ГАНС ГЕОРГ ГАДАМЕР. МІТОПОЕТИЧНЕ ПЕРЕНЕСЕННЯ В „ДУІНЯНСЬКИХ
ЕЛЕГІЯХ“ РІЛЬКЕ

БРУНО ШУЛЬЦ. ВУЛИЦЯ КРОКОДИЛІВ
ЙОЗЕФ РОТ. МАНДРІВКА ПО ГАЛИЧИНІ. МІСЦЕВІСТЬ І ЛЮДИ
АЛЕН ФІНКЕЛЬКРО. СВІТ, ЩО ВІДРИКАЄТЬСЯ ВІД ЗАХОДУ
ЖАН МАРІ ДОМЕНАК. ЄВРОПА: ВИКЛИК КУЛЬТУРИ
МИЛАН КУНДЕРА. ТРАГЕДІЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ
АННА ГАЛЯ ГОРБАЧ. УКРАЇНСЬКА ТЕМАТИКА В ТВОРЧОСТІ ЗАХЕР-МАЗОХА
ТАРАС ВОЗНЯК. СЛУГУВАННЯ І ВІРА
AKIS KONTOS. MEMORIES OF ITAKA
БРУНО ШУЛЬЦ. ДРУГА ОСІНЬ
ЙОЗЕФ РОТ. МАНДРІВКА ПО ГАЛИЧИНІ. ЛЕМБЕРГ, МІСТО

№7. УКРАЇНА — РИМ. ВІЗАНТІЯ. РОСІЯ?

АНДЖЕЙ АНДРУСЕВІЧ. МІТ РОСІЇ. МОСКВА — ТРЕТІЙ РИМ.
АНДЖЕЙ АНДРУСЕВІЧ. МІТ РОСІЇ. МЕСІЯНИСТИЧНА СВІДОМІСТЬ.
ГЕРМАН ГЕССЕ. “БРАТИ КАРАМАЗОВИ” ЧИ КІНЕЦЬ ЄВРОПИ
АЛЕКСАНДР АХІЗЕР. РОСІЯ — КРИЗОВА ТОЧКА СВІТОВОЇ ІСТОРІЇ
ТОМАС СТЕРНЗ ЕЛЮТ. ТРИ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА “КУЛЬТУРА”
КОНСТАНТИН СИГОВ. МУТАЦІЯ “ВНЕШНЕЙ ВОЙНЫ” І ПОЛИТИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ
М. ДРАГОМАНОВА
АЛЕКСЕЙ ПАРЩИКОВ. Я ЖИЛ НА ПОЛЕ ПОЛТАВСКОЙ БИТВЫ
ВІТОЛЬД ГОМБРОВИЧ. ЩОДЕННИК (ФРАГМЕНТ)
ЗБІГНЄВ ПОДГУЖЕЦ ТА ЮРІЙ НОВОСІЛЬСЬКИЙ. ВІЗАНТІЯ ТА ЗАХІД
ЮРІЙ НОВОСІЛЬСЬКИЙ. ІНАКШІСТЬ ПРАВОСЛАВ'Я
ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ. ВОСПОМИНАННЯ
ЮРІЙ ШЕРЕДЕКО. НОТАТКИ ДО КОНЦЕПЦІЇ КУЛЬТУРИ ТА ЗОМБОВАНОСТІ
ОСОБИСТОСТІ І ЕТНОСУ
МАКСИМ РОЗУМНИЙ. ОБРІЙ ЗА ГОРИЗОНТОМ
ВОЛОДИМИР ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ-САС. МІЖ ОКЦИДЕНТОМ І ВІЗАНТІЄЮ В ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА
ДАГМАРА ДУВІРАК. СТРАВІНСЬКИЙ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ
АНДРІЙ ШКРАБ'ЮК. ORIENS EX ALTO
ОЛЕКСАНДРА КРИВОРУЧКО. ВАВИЛОН
ВОЛОДИМИР ЦИБУЛЬКО. АНТИ-ГОГОЛЬ
БОГДАН ЖОЛДАК. ГРУДИ ГЕРТРУДИ СТАЙН

№8. УКРАЇНА — ЮДЕЇ. ГЕБРЕЇ. ЄВРЕЇ

ПАУЛЬ ЦЕЛІЯН. ПСАЛОМ, ЗИМА
ФРАНЦ КАФКА. ПЕРЕД ЗАКОНОМ
МАРТИН БУБЕР. ГЕБРЕЙСТВО ТА ЛЮДСТВО. ГЕБРЕЇ У СВІТІ
ШМУЕЛЬ НОАХ АЙЗЕНШТАДТ. ГЕБРЕЙСЬКА ІСТОРІЯ ЯК ІСТОРІЯ ГЕБРЕЙСЬКИХ
ЦИВІЛІЗАЦІЙ
РАББІ АВРАХАМ ІЦАХ КУК. ЗЕМЛЯ ІЗРАЇЛЯ
ПІНХАС САМОРОДНИЦЬКИЙ. ДИВНИЙ НАРОДЕЦЬ
АЛЕКСАНДР ВЕРНИК. НЕ ЖЕЛАЮ ФАЛЬШИВИХ РЕЧЕЙ
В. РОССМАН. ДВІ КОНЦЕПЦІЇ ВИБРАННОСТІ, АБО НЕІСТОРИЧНІ ЗАУВАГИ НА
ІСТОРИЧНІ ТЕМИ
ОСИП МАНДЕЛЬШТАМ. МИ НА КУХНІ І ЛЕГЕНЬКИЙ ДИМ...
ГЕРШОМ ШОЛЕМ. ЗОГАР. КНИГА ТА ІІ АВТОР
ЙОСИП БРОДСЬКИЙ. ІЗ ЦИКЛУ “ЧАСТИНА МОВИ”. М
ІШЛЯ ДВОРКІН. КАТЕГОРІЯ “ІСНУВАННЯ” В ПРИЗМІ ДВОХ МОВ
ШМУЕЛЬ ХІОГО БЕРГМАН. ПРО ГЕБРАЙСЬКУ ЕТИКУ
АВРААМ-ЙОШУА ГЕШЕЛЬ. АРХІТЕКТУРА ЧАСУ
ЯКОБ КАЦ. КРИЗА ТРАДИЦІЇ НА ПОРОЗИ НОВИХ ЧАСІВ
ШМУЕЛЬ ЙОСЕФ АГНОН. І МУДРІСТЬ СОЛОМОНОВА БУЛА ПОНАД
МУДРІСТЮ УСІХ.
МИРОСЛАВ МАРИНОВИЧ. УКРАЇНСЬКО-ЄВРЕЙСЬКІ СТОСУНКИ У СВІТЛІ
КОНФЛІКТОЛОПІ; ПЕРШЕ НАБЛИЖЕННЯ
МОЙСЕЙ ФІШБЕЙН. ...ЩЕ ТЕПЛОГО ВЕЛИКОДНЯ ПОРА
ЙОСЕФ МЕЛЕЖ-МОДРЖЕВСЬКИЙ. ТИСЯЧОЛІТНЯ НЕСУМІСНІСТЬ
ЙОСИФ БРОДСЬКИЙ.
ВОЛОДИМИР (ЗЕЄВ) ЖАБОТИНСЬКИЙ. НА ХИБНОМУ ШЛЯХУ .NON MULTUM,

SED MULTA
ТАРАС АНДРУСЯК. УКРАЇНСЬКО-ЖИДІВСЬКА ПЕРЕДВИБОРЧА КОАЛІЦІЯ
1907 РОКУ
ЯРОСЛАВ ГРИЦАК. УКРАЇНЦІ В АНТИЄВРЕЙСЬКИХ АКЦІЯХ У РОКИ ДРУГОЇ
СВІТОВОЇ ВІЙНИ
ЙОСИП ЗІСЕЛЬС ТА ЛЕОНІД ФІНБЕРГ. “ЄВРЕЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ, РЕАЛІ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ”
ІВАН ЛУЧУК. УКРАЇНСЬКІ ТА ЄВРЕЙСЬКІ ПЕРВНІ В РОСІЙСЬКІЙ ПОЕЗІЇ
ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.
ОСИП МАНДЕЛЬШТАМ. В ПЕТРОПОЛІ ПРОЗОРОМУ ПОМРЕМ
ШИМОН МАРКІШ ТА ЛЕОНІД ФІНБЕРГ. “УСИХАЮЧА ГІЛКА”
ТАРАС ВОЗНЯК. ЦИВІЛІЗАЦІЯ ОЧІКУВАННЯ
АЛЕКСАНДР ВЕРНИК. ПТАХ У САДУ ЛЕРМОНТОВСЬКА 12, КВ.6.
ТАДЕУШ ЖИЖЕВИЧ. БОГООБРАНИЙ НАРОД?
ЙЕШАЯГУ ЛЕЙБОВИЧ. НАУКА ТА ГЕБРЕЙСЬКА РЕЛІГІЯ
ШЛОМО ПІНЕС. ПРО МЕТАМОРФОЗИ ПОНЯТТЯ “СВОБОДА”

№9. АВСТРІЯ ПІСЛЯ АВСТРІЇ

АНТІНІН ЛІЄМ. ЗАУВАГИ ЩОДО ЦЕНТРАЛЬНО-ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
ЕДГАР МОРІН. ЄВРОПА — МЕТАНАЦІОНАЛЬНА ПРОВІНЦІЯ?
ВАЦЛAV ЧІПАК. ОБ'ЄДНАННЯ КРАЇН СЕРЕДНЬОЇ ЄВРОПИ НА ПЕРЕЛОМІ ДРУГОГО
ТИСЯЧОЛІТТЯ
СЛАВОМІР ВЯТР. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА У СЕРЕДНІЙ ЄВРОПІ. ЧИ ІСНУЄ КУЛЬТУРНА
ІДЕНТИЧНІСТЬ У ПЕРЕХОДІ ВІД СХОДУ ДО ЗАХОДУ?
ОТТО ФОН ГАБСБУРГ. УКРАЇНА ТАКОЖ НАЛЕЖИТЬ ДО СЕРЕДНЬОЇ ЄВРОПИ
КЛАУС ЛЕЙБЕЛІ. АВСТРІЯ В ЄВРОПІ АБО НАСКІЛЬКИ ЗАХІДНОЮ Є ДРУГА
РЕСПУБЛІКА
ЮЗЕФ ЦАРСЬКИЙ. ЧИ РОЗСТАНУТЬСЯ ЧЕХИ З НАЦІОНАЛЬНОЮ ІДЕОЛОГІЄЮ?
СТЕФАН ДВЕЙГ. СПОГАДИ ЄВРОПЕЙЦЯ
АЛЕКСАНДЕР РОДА РОДА. НА КЛАДОВИЩІ У ГРАЦІ
АНДЖЕЙ БРАУН. УРОК НІМЕЦЬКОЇ
ПАУЛЬ ЦЕЛІЯН. ПОЕЗІЇ
ІВАН ГОЛОВЕРСА. АМНЕЗІЯ І ПЕРТРОФІЯ МІТУ ГАЛИЧИНІ
ТАРАС ВОЗНЯК. ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ ЛОКУС МІТОЛОГЕМИ ЄРУСАЛИМУ
ЕРНСТ ЯНДЛЬ. ПОЕЗІЇ
ТАРАС ЛУЧУК. ДИКІ ДУМИ AM TSCHEREMUSCH, АБО ЧУЖОМОВНИЙ ФЕДЬКОВИЧ
LARISSA СУБЕНКО. ITERARISCHE LANDSCHAFTSWAHRNEHMUNG VON OSTGALIZIEN
BEI JOSEPH ROTH
ВІКТОР МОЙСЕНКО. ПРО ОДНУ СПРОБУ ЛАТИНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМА
ІВАН СЕНАТОВИЧ. ПРИЧИНОК ДО БІБЛІОГРАФІЇ АНТОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ
В
ЧУЖОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ
ІЗДРИК. ВОЦЦЕК
ЕРГАРД БУСЕК. ЄВРОПА ІДЕЙ — УТОПІЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ
УРС АЛЬТЕРМАТ. БАГАТОМОВНА ШВАЙЦАРІЯ — МОДЕЛЬ ДЛЯ ЄВРОПИ?
АНДЖЕЙ ВІНЦЕНЗ. КРАКІВ — МІСТО СЕРЕДИННЕ
ІВАН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ. РОЗМОВИ З ГОФМАНСТАЛЕМ
РОЗА АУСЛЕНДЕР. СПОГАДИ ПРО ОДНЕ МІСТО. ПОЕЗІЇ
КШИШТОФ ЧИЖЕВСЬКИЙ. ЗАБУТА МЕТРОПОЛІЯ НА ПОГРАНИЧЧІ МОНАРХІЇ
ГАБСБУРГІВ
РОБЕРТ МУЗІЛЬ. ЯКЩО ІСНУЄ ЧУТТЯ РЕАЛЬНОСТІ, ТО МУСИТЬ БУТИ І ЧУТТЯ
МОЖЛИВОСТІ. КАКАНІЯ
ИГОР КЛЕХ. ЗИМАНИЯ. ГЕРМА
ФРІЦ РІТТЕР ФОН ГЕРЦМАНОВСЬКИЙ-ОРЛЯНДО. ОСТАННЯ СЛУЖНИЦЯ
БЕТОВЕНА. КАРЛИК У ТУМАНІ. ДОН КАРЛЬОС. ВИПАДОК. ПОВЧАЛЬНА
ПРОПОВІДЬ ОТЦЯ КНЯКАЛЯ. ЧОЛОВІК ІЗ ТРЬОМА ЧЕРЕВИКАМИ
ГЕОРГ ТРАКЛЬ. САМОТА. КРАЇНА МРІЙ
РАЙНЕР МАРІЯ РІЛЬКЕ. КАРДИНАЛ. ЗОЛОТА СКРИНЬКА. ПОЕЗІЇ
МАРТИН ГАЙДЕПЕР. МОВА
ГАНС ГЕОРГ ГАДАМЕР. ПОЕЗІЯ ТА ПУНКТУАЦІЯ
ГЕЛЬМУТ АЙЗЕНДЛЕ. МОВЛЕННЯ ТА ПІЗНАННЯ СВІТУ
ГЕЛЬМУТ АЙЗЕНДЛЕ. НІЧНЕ ЦАРСТВО ДОКТОРА ЛИПСЬКОГО
ХРИСТИНА НАЗАРКЕВИЧ. ЯКЩО ІСНУЄ ВІДЧУТТЯ ДІСНОСТІ, ТО МАЄ ІСНУВАТИ Й
ВІДЧУТТЯ МОЖЛИВОСТЕЙ
ІВАН ЛУЧУК. ПОЕЗІЯ СЛОВ'ЯН І МИ
БРУНО ШУЛЬЦ. ВИХОЛА
№10. УКРАЇНА — ПОЛЬЩА. НАПРИКІНЦІ СТОЛІТТЯ
ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ АКЦІЇ “ВІСЛА”
ВАЦЛAV ГАВЕЛ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛА
ЛЄШЕК КОЛАКОВСЬКИЙ. ПРО КОЛЕКТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ВАЦЛAV ГРИНЕВИЧ, ОМІ. ПРИМИРЕННЯ ЖЕРТВ ІЗ ВИНУВАТЦЯМИ

ЯН ПРОКОП. ЧИ ВАРТО БУТИ ВІДОСОБЛЕНИМ?
БРОНІСЛОВАС ГЕНЗЕЛІС. КОНЦЕПЦІЯ КУЛЬТУРИ. СФЕРИ ВЗАЄМОДІЇ СУМІЖНИХ КУЛЬТУР
МАРЕК АДАМЕЦЬ. НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ПОЛЯКІВ. СТЕРЕОТИПИ, РИТОРИКА І АНГЕЛОЛОГІЯ НА СЛУЖБІ НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРАВИ І МІТОЛОГІЇ
БАРБАРА СКАРҐА. САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ І ПАМ'ЯТЬ
МАРІЯ ДОМБРОВСЬКА-ПАРТИКА. ОТРУТА ЛИХОЇ ПАМ'ЯТИ
ЗБІГНІВ ГЕРБЕРТ. ПАН КОПТО МІРКУЄ ПРО ПОВЕРНЕННЯ ДО РІДНОГО МІСТА
ДАНУТА СОСНОВСЬКА. СТЕРЕОТИП УКРАЇНИ ТА УКРАЇНЦЯ В ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ
ЯН СТЕШЕВСЬКИЙ. ПОЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР У МУЗИЦІ
АЛЬОІЗ ВОЛЬДАН. УКРАЇНЦІ ТА ЄДНІСТЬ МОНАРХІЇ
ОТТО ФОН ГАБСБУРґ. ПОКЛИКАННЯ ГАЛИЧИНИ
КРИСТОФ РАНСМАЙР. ПЕРЕМИШЛЬ. ЦЕНТРАЛЬНО-ЄВРОПЕЙСЬКА ПРИДИБЕНЦІЯ
ВІСЛАВА ШИМБОРСЬКА. НОБЕЛІВСЬКА ПРОМОВА. ПОЕЗІЇ
ОКСАНА НАХЛІК. ФІЛОСОФСЬКО-ПОЕТИЧНИЙ ДИСКУРС ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ
ЗБІГНІВ ГЕРБЕРТ. НАТЮРМОРТ З ВУДИЛОМ
ДАНІЄЛЬ БОВУА. БОРОТЬБА ЗА ЗЕМЛЮ
ІГОР ШЕВЧЕНКО. ПОЛЬЩА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ЄЖИ СКОВРОНЕК. ПОДЛИЛИ ПОЛЬЩУ НА ТЛІ ЄВРОПИ
ТАДЕУШ АНДЖЕЙ ОЛЬШАНСЬКИЙ. ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНФЛІКТ 1943-1947
ЯРОСЛАВ ДАШКЕВИЧ. ПОДЗВІННЯ ОПЕРАЦІЇ "ВІСЛА"
АЛЕН БЕЗАНСОН. КОРДОНИ ЄВРОПИ НА СХОДИ ТА РОСІЙСЬКЕ ПИТАННЯ
ЗБІГНІВ БЕЖІНСЬКИЙ. БЕЗЛАД. ГЕОПОЛІТИЧНА ПУСТКА
ТАДЕУШ ХАБ'ЄРА. СТАТУС УКРАЇНИ
АНДРІЙ ПАВЛИШИН. СТУДІЇ НАД ГЕНЕЗОЮ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ КОНФЛІКТІВ У XX СТОЛІТТІ
БОЛЕСЛАВ ЛЕСЬМЯН. ПОЕЗІЇ
ТОМАШ ШЕПАНСЬКИЙ. ОТЕЛЬ МАРЕК
НАТАЛІЯ ЯКОВЕНКО. БРАТИ/ВОРОГИ, АБО ПОЛЯКИ ОЧИМА УКРАЇНЦЯ XVII-XVIII СТОЛІТЬ
ВАЦЛАВ ЧІГАК. СТАНОВИЩЕ ПОЛЬЩУ І ЦЕНТРАЛЬНИЙ ЄВРОПІ ТА ЇЇ ВЗАЄМИНИ З УКРАЇНОЮ

№11. УКРАЇНА — ПОЛЬЩА. ДІАЛОГ ПОНАД КОРДОНОМ

ОЛЕГ ТУРІЙ. ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ КОРДОНИ ГАЛИЧИНИ, 1772-1997
КАРЛ ЯСПЕРС. ВІДПОВІДЬ НА КРИТИКУ МОЄЇ РОБОТИ, ЩО ПОТРІБНО ФЕДЕРАТИВНИЙ РЕСПУБЛІЦЬ
ТАРАС ВОЗНЯК. МОДЕЛІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО СПІВІСНУВАННЯ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА ПЕРСПЕКТИВА
СТАНІСЛАВ СТЕМПЕНЬ/АННА РОГОВСЬКА. ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОРДОН В ОСТАННІ ПІВСТОЛІТТЯ
АНДРІЙ ШКРАБ'ЮК. МИТРОПОЛИТ
АННА ВЕРОНІКА ВЕНДЛЯНД. МИТРОПОЛИТ. ЕСЕЙ ПРО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО
ЛЕОНІД ФІНБЕРГ. УКРАЇНСЬКО-ГЕБРЕЙСЬКІ СОСУНКИ: МІТОЛОГІЯ, ЩО ПІДМІНЯЄ РЕАЛЬНІСТЬ
ОЛЕСЬ ПОГРАНИЧНИЙ. ОПОВІДЬ ПОГРАНИЧНОГО З КОРДОНОМ НА ШІІ
ВАЛЬТЕР МОСМАН. РОЗМОВИ З ЮРКОМ
НАТАЛКА БАБАЛІК. НА МЕЖАХ ТРЬОХ КРАЇВ
АНДРС ВІШНЯУСЬКАС. ВСЕСВІТ ЛЕЦА
СТАНІСЛАВ ЄЖИ ЛЕЦ. НЕПРИЧЕСАНІ ДУМКИ, ПРОЧИТАНІ У ЗАПИСНИКАХ І НА СЕРВЕТКАХ ЧЕРЕЗ ТРИДЦЯТЬ РОКІВ
ЯН КОХАНОВСЬКИЙ. ПОЕЗІЇ
ЗБІГНІВ ГЕРБЕРТ. ЛІЖКО СПІНОЗИ
БРУНО ШУЛЬЦ. ПТАХИ. НІЧ ВЕЛИКОГО СЕЗОНУ
JURKO PROCHASKO. DIE UKRAINE: RAND ODER LAND?
OLEN TURJ. AUSSERE UND INNERE GRENZEN VON GALIZIEN, 1772 - 1997
БОРИС ВАРҐА. ПРОТАГОНИСТ
ANNA ROGOWSKA /STANISLAW STEPIEN. DIE POLNISCH-UKRAINISCHE GRENZE IN DEN ZURUECKLEGENDEN 50 JAHREN
TARAS WOZNIAK. MODELLE DES POLNISCH-UKRAINISCHEN ZUSAMMENSEINS: RUECK-UND AUSBLICK
ANDRIJ PAWLYSCHYN. STUDIEN ZUR ENTSTEHUNG POLNISCH-UKRAINISCHER KONFLIKTE IM 20 JAHRHUNDERT
WALTER MOSSMANN. GESCHPRAECHE MIT JURKO
ANDRIJ-SCHKRABJUK. DER METROPOLIT
LEONID FINBERG. UKRAINIAN-JEWISH RELATIONS: MYTHOLOGY SUBSTITUTING FOR REALITY

ANNA VERONIKA WENDLAND. DER METROPOLIT. EIN VERSUCH UEBER ANDREI SCHEPТУС'КУЈ
OLE'S' POHRANYTSCHNYJ. KONZERT FUER POGRANYTSCHNYJ MIT DER GRENZE
СТАНІСЛАВ СТЕМПЕНЬ. СТАВЛЕННЯ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ДО ПОЛЬЩІ І ПОЛЯКІВ
АУРЕЛІУШ М. ПЕНДЗІВОЛ. ДОЛАННЯ КОРДОНІВ. ЯК ПОЛЯКИ ТА ЧЕХИ ДАЮТЬ РАДУ З ВНУТРІШНІМ КОРДОНОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
IRIS KEMPE. DIREKTE NACHBARSCHAFT (KURZFASSUNG)

№12. ДРУГИЙ ДІАЛОГ ПРО КОРДОНИ
ВАЛЬТЕР МОСМАН. ЗУСТРІЧ З ПОТОЙБИЧНИМ
ВОЛЬФґАНґ ГАЙДЕНРАЙХ. МОЯ АЛЕМАНІЯ
ГАНС МОРґЕНТАЛЛЕР. ПОБОЖНЕ БАЖАННЯ
ПІТЕР БІКСЕЛЬ. ШЛЯХИ ДО ПИЛЬНОСТІ
МАРІЯ ЛУІЗА КАШНІЦ. 1001 НІЧ
ФРАНЦ ГОЛЕР. ВЕЛЕТНІ У ГАРАЖІ
ЙОґАН ПІТЕР ГЕБЕЛЬ. ГУСАР У НАЙСЕ
ПІТЕР ФЕСЛЕР. ВАРТА НА РАЙНІ
39 РІЧНИЙ ТОМАС МАНН ПРО ВІЙНУ НАПРІКІНЦІ ЛІТА 1914 РОКУ
39 РІЧНИЙ РОБЕРТ МУЗІЛЬ ПРО ВІЙНУ У СЕРПНІ 1914 РОКУ
41 РІЧНИЙ ГУґО ФОН ГОФМАНСТАЛЬ ПРО ВІЙНУ У 1914 РОЦІ
ЖАН ЖАК РЕТТІ. РЕґІОНАЛІЗМ У СЕМИДЕСЯТИХ
ГАНС ЖАН АРП. ПОЕЗІЇ
ІВАН ГОЛЛЬ. ПОЕЗІЇ
АНДРЕ ВЕКМАНН. SPEAK WHITE, ХОЧЕМО МИ ЗНАТИ, КИМ МИ БУЛИ... ПАРАДОКС
АДАМ ЗАґАЄВСЬКИЙ. JESNAS DO LWOWA
ЕМІЛІЯ ОґАР. МОВНІ КОРДОНИ В УКРАЇНІ
ТАДЕУШ АНДЖЕЙ ОЛЬШАНСЬКИЙ. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО КОРДОНУ
АНДРІЙ ПАВЛИШИН. ПЕРСПЕКТИВИ ПОРОЗУМІННЯ НА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ КОРДОНІ
СТАНІСЛАВ СТЕМПЕНЬ. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ КУЛЬТУРНІ ВЗАЄМИНИ НА ПЕРЕТИНІ ВІКІВ
АДАМ ЗАґАЄВСЬКИЙ. ІХАТИ ДО ЛЬВОВА
ВІЛЬФРІД ТЕЛЬКЕМПЕР. ШЕНґЕНСЬКИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО НАСЛІДКІ
ГЕРНОТ ЕРЛЕР. УКРАЇНА ЯК СУБ'ЄКТ/ОБ'ЄКТ ПОЛІТИКИ

№14 НОВА ЄВРОПА — ЄДНІСТЬ У РІЗНОМАНІТТІ

МИКОЛА РЯБЧУК. ЗА ОГОРОЖЕЮ МЕТЕРНИХОВОГО САДУ
ОЛЕКСАНДР ПРИЦЕНКО. СВІТ, ЄВРОПА І МИ
ALES DEBELJAK. NATIONAL CULTURAL TRADITION AND THE CHALLENGE OF GLOBALISATION
ІГОРЬ КЛЕХ. Т^а КАРТА ГАЛИЦИИ. К ВИЧИСЛЕНІЮ ШАГА ВРЕМЕНИ
ЛЕШЕК КОЛАКОВСЬКИЙ. ЧОТИРИ КАЗКИ ПРО ІДЕНТИЧНІСТЬ
ВОЛОДИМИР ЕШКІВЄВ. ПОЛКУЛЬТУРНІСТЬ МИСТЦЯ І ТАЄМНИЦЯ МИСТЕЦТВА
НІЛА ЗБОРОВСЬКА. УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ КАНОН: ФЕМІНІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
ДАНУТА СОСНОВСЬКА. КАНОН КУЛЬТУРИ?
АРКАДІЮШ БАґЛАЄВСЬКИЙ. МІСТО ПАЛІМПСЕСТ
ТИМОФІЙ ГАВРИЛІВ. БІЛШИЙ ПОПІЛ
СЕМЕН ФАЙБІСОВИЧ. ЗНАКОВОСТЬ НА ОДНОЇ ШЕСТОЇ СУШИ. УПАДОК ПЕРЕД ВОЗРОЖДЕННЯМ?
АНДЖЕЙ СТАСОК. ГАЛИЦЬКІ ОПОВІДАННЯ: МІСЦЕ. КОСЦЕЙНИЙ. БАБКА
МАНУЕЛЯ ГРЕТКОВСЬКА. МЕТАФІЗИЧНЕ КАБАРЕ
MYKOLA RJABCHUK. THE FENCE OF METTERNICH'S GARDEN
OLESKANDR HRYTSENKO. THE WORLD, EUROPE AND WE
ЯРОСЛАВ ГРИЦАК. ПРО МОЖЛИВІСТЬ ПОБУДОВИ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ В ОКРЕМО ВЗЯТІЙ УКРАЇНІ АБО ЧОГО НАС ВЧИТЬ ДОСВІД ПОЛЬЩІ
МИРОСЛАВ ПОПОВИЧ. НАЦІЯ ЯК GESELLSCHAFT І НАЦІЯ ЯК GEMEINSCHAFT: УКРАЇНСЬКИЙ І ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД
ALOIZ WOLDAN. LEMBERG - MODELL EINER MULTIKULTURELLEN STADT
ЛІЛІЯНА ДЕРУ СІМІЧ. ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ СХОДУ ТА ЗАХОДУ
МАРІЯННА ГЕРОЛЬД. ШВАЙЦАРСЬКА ЄДНІСТЬ У МОВНІЙ БАГАТОМОВНІСТІ. БАГАТОМОВНА КРАЇНА З ПЛЮРАЛІСТИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ
СЕРГЕЙ ЧЕРНЫШОВ. РУССКОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ
АЛЕСШ ДЕБЕЛЯК. ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ - ПЕРЕМОЖЕНІ ПЕРЕМОЖЦІ
МІХАЛ КОМАР. ЩАСТЯ. КНИГА ПЕРЕМІН

Ī - DIE UKRAINISCHEN VIERTELJAHRESSCHRIFT FÜR KULTUR UND POLITIK,
(ERSCHEINUNGSORT LEMBERG), NEUE FOLGE. VERZEICHNIS DER
LIEFERBAREN HEFTE:

#6: DIE EUROPÄISCHE DIMENSION DER UKRAINE

FRANZ KARDINAL KÖNIG: DIE GEISTIGEN GRUNDLAGEN EUROPAS
ROBERT SPÄHMANN: UNIVERSALISMUS ODER EUROZENTRISMUS
MYKOLA SCHLEMKEWYTSCH: DAS GALIZIANISCHE
HANS GEORG GADAMER: MYTHOPOETISCHE ÜBERTRAGUNGEN IN DEN
DUINER ELEGIEN VON RILKE
BRUNO SCHULZ: KROKODILENSTRASSE/DER ZWEITE HERBST
JOSEPH ROTH: GALIZIENREISE. ORTE UND MENSCHEN/LEMBERG
ALAIN FINKELKRAUT: EINE WELT, DIE AUF DEN WESTEN VERZICHTET
JEAN MARIE DOMENAUQUE: EUROPA, EINE KULTURELLE HERAUSFORDERUNG
MILAN KUNDERA: DIE TRAGÖDIE MITTELEUROPAS
ANNA HALA HORBATSCH: DAS UKRAINISCHE THEMA IM WERK VON SACHER-
MASOCH
TARAS WOZNIK: DIENEN UND GLAUBEN
ALKIS KONTOS: MEMORIES OF ITHAKA

#7: UKRAINE - ROM. BYZANZ. RUSSLAND?

ANDZEJ ANDRUSIEWICZ: EIN RUSSISCHER MYTHOS. MOSKAU
DAS DRITTE ROM / MESSIANISMUS
HERRMANN HESSE: DIE BRÜDER KARAMASOW ODER DAS ENDE VON EUROPA
ALEXANDER AKSIESER: RUßLAND - EIN KRISENHERD DER WELTGESCHICHTE
THOMAS S. ELIOT: DREI BEDEUTUNGEN DES WORTES <KULTUR>
KONSTANTIN SIGOW: ÜBER DIE POLITISCHE THEORIE VON M.DRAHAMANOW
ALEXEJ PARCHTCHIKOW: AUF DEM SCHLACHTFELD VON POLTAWA
WITOLD GOMBROWICZ: TAGEBUCH
ZBIGNIEW PODGURZEC UND **JURIJ NOWOSIELSKY:** BYZANZ UND DER
WESTEN/DIE ORTHODOXIE: DER ANDERE GLAUBEN
PAWLO SKOROPADSKI: ERINNERUNGEN
JURIJ SCHEREDEKO: NOTIZEN ZUM KONZEPT KULTUR
MAXIM ROZUMNYJ: HINTER DEM HORIZONT
WOŁODYMYR ZALOZEDSKI-SASS: ZWISCHEN DEM WESTEN UND BYZANZ
DAGMARA DUWIRAK: STRAWINSKI IM UKRAINISCHEN KONTEXT
ANDRIJ SCHKRABJUK: ORIENS EX ALTO
OLEXANDRA KRYWORUTSCHKO: BABYLON
WOŁODYMYR CYBULKO: ANTI-GOGOL
BOGDAN ZHOLDAK: DIE BRÜSTE VON GETRUDE STEIN.

8 JUDEN. HEBRÄER. JIDDEN

PAUL CELAN: PSALM. WINTER
FRANZ KAFKA: VOR DEM GESETZ
MARTIN BUBER: DIE JUDEN IN DER WELT
SCHMUEL NOAH EISENSTADT: GESCHICHTE DER JUDEN ALS GESCHICHTE
DER JÜDISCHEN ZIVILISATION
RABBI ABRAHAM IZAAK KUCK: DAS LAND ISRAEL
PINHAS SAMORODNYCKYJ: EIN SONDERBARES VOLK
ALEXANDER WERNIK: ICH MAG KEINE FALSCHEN SACHEN/EIN VOGEL IM
GARTEN - **W.ROSSMAN:** ZWEI KONZEPTIONEN DER AUßERWÄHLTHEIT ODER
NICHTHISTORISCHE BEMERKUNGEN ZU EINEM HISTORISCHEN THEMA
OSSIP MANDELSTAM: WIR IN DER KÜCHE UND EIN LEICHTER RAUCH
WIR STERBEN IN EINEM TRANSPARENTEN PETROPOL
HERSCHEL SCHOLEM: SOHAR. DAS BUCH UND SEIN AUTOR
JOSEPH BRODSKI: WORTART
ILJA DWORKIN: DIE KATEGORIE DER EXISTENZ IM PRISMA ZWEIER SPRACHEN
SCHMUEL HUGO BERGMAN: ÜBER JÜDISCHE ETHIK
ABRAHAM JOSHUA HERSHEL: ARCHITEKTUR DER ZEIT
JAKOB KATZ: KRISE DER TRADITION AN DER SCHWELLE ZU NEUEN ZEITEN -
SCHMUEL **JOSEF AGNON:** SALOMONS WEISHEIT ÜBER ALLEN
MYROSLAW MARYNOWYTSCH: DIE UKRAINISCH-JÜDISCHEN BEZIEHUNGEN IM
LICHT DER KONFLIKTE: EINE ERSTE ANNÄHERUNG
MOISEJ FISCHBEJN: OSTERZEIT
JOSEF MELEZH-MODRZHEJEWSKI: EINE TAUSENDJÄHRIGE UNVEREINBARKEIT
WOŁODYMYR ZHABOTYNSKYJ: AUF DEM FALSCHEN WEG. NON MULTUM, SED
MULTA
TARAS ANDRUZIAK: UKRAINISCH-JÜDISCHE KOALITION VOR DEN WAHLEN
1907 - **JAROSLAW HRYTCAK:** UKRAINER IN DEN ANTIJÜDISCHEN AKTIONEN
WÄHREND DES ZWEITEN WELTKRIEGS
JOSEF SISSELS UND **LEONID FINBERG:** DIE JUDEN IN DER MODERNEN
UKRAINE. REALITÄTEN UND PERSPEKTIVEN
SCHIMON MARKISCH/LEONID FINBERG: EIN DÜRRER REIS
IWAN LUTSCHUK: UKRAINISCHE UND JÜDISCHE MOTIVE IN DER RUSSISCHEN
DICHTUNG, ERSTE HÄLFTE DES 20. JAHRHUNDERTS
TARAS WOZNIK: DIE ZIVILISATION DES WARTENS

TADEUSZ ZYCHEWYCZ: EIN AUßERWÄHLTES VOLK?
JESCHER JAHU-LEBOWITZ
WISSENSCHAFT UND JÜDISCHE RELIGION
SCHLOMO PINES: DIE METAMORPHOSE DES FREIHEITSBEGRIFFES

9. OSTERREICH NACH OSTERREICH

ANTONIN LIJEM. ANMERKUNGEN ZUR MITTELEUROPAISCHEN IDENTITÄT
EDGAR MORIN. EUROPA - EINE META-NATIONALE PROVINZ
VACLAV CIHAK. DIE VEREINIGUNG DER MITTEUROPAISCHEN LÄNDER AN
DER WENDE ZUM ZWEITEN JAHRTAUSEND
SLAVOMIR WIATR. DIE POLITISCHE KULTUR IN MITTELEUROPA
OTTO VON HABSBURG. UKRAINE GEHOERT AUCH INS MITTELEUROPA
KLAUS LEGGEWIE. OESRREREICH IN EUROPA ODER WIE WESTLICH IST DIE
ZWEITE REPUBLIK?
JOSEPH DARSKI. WERDEN SICH DIE TCHECHEN VON DER NATIONALEN
IDEOLOGIE VERABSCHIEDEN?
STEFAN ZWEIG. ERINNERUNGEN VOM EUROPAEIER
ALEXANDER RODA RODA. AUF DEM FRIEDHOF IN GRAZ
ANDZEJ BRAUN. DEUTSCHUNTERRICHT
PAUL CELAN. DICHTUNG
IWAN HOLOWERSA. AMNESIE UND ÜBERTREIBUNG DES MYTHOS GALIZIEN
TARAS WOZNIK. DER RAUMLICH-ZEITLICHE ASPEKT DER MYTHOLOGIE
VON JERUSALEM
ERNST JANDL. DICHTUNG
TARAS LUTCHUK. WILDE GEDANKEN AM TSCHEREMOSCH, ODER EIN
FREMDSPRACHIGER FEDKOWYTSCH
LARISSA CYBENKO. LITERARISCHE LANDSCHAFTSWAHRNEHMUNG VON
OSTGALIZIEN BEI JOSEPH ROTH.
WIKTOR MOJSEJENKO. ÜBER EINEN VERSUCH DER LATINISIERUNG DER
UKRAINISCHEN SCHRIFT
IWAN SENATOWYTSCH. EINE BIBLIOGRAPHIE DER ÜBERSETZTEN
UKRAINISCHEN DICHTUNG
IZDRYK. WOZZEK
ERHARD BUSEK. EUROPAEISCHE IDEEN - UTOPIE ODER WIRKLICHKEIT?
URS ALTERMATT. VIELSPRACHIGE SCHWEIZ - EIN MODELL FUER EUROPA?
ANDZEJ WINCENS. KRAKAU - EINE STADT IN DER MITTE
IWAN KRUSCHELNYCKI. GESPRACHE MIT HOFMANNSTHAL
ROSE AUSLANDER. ERINNERUNGEN AN EINE STADT
KRZYSYTOF CZYZEWSKI. EINE VERGESSENE METROPOLE AM RANDE DER
HABSBURGER MONARCHIE
ROBERT MUSIL. WENN EIN GEFÜHL VON REALITÄT EXISTIERT, DANN
MUSS AUCH EIN GEFÜHL VON MOGLICHKEIT EXESTIEREN
KAKANIJA
IGOR KLECH. ZIMANIJA. HERMA
FRITZ RITTER VON HERZMANOWSKIJ-ORLANDO. DAS LETZTE
DIENSTMÄDCHEN VON BETHOVEN. EIN ZWERG IM NEBEL DON KARLOS. EIN
FALL
DIE LEHRREICHE PREDIGT VOM PRIESTER KNJAKALJA
DER MANN MIT DREI SCHUHEN
GEORG TRAKL. EINSAMKEIT. TRAUMLAND
RAINER MARIA RILKE. KARDINAL. GOLDENES KAESTCHEN. DICHTUNG
ROSA AUSLANDER. DICHTUNG
MARTIN HEIDEGGER. SPRACHE
HANS GEORG GADAMER. DICHTUNG UND ZEICHENSETZUNG
(INTERPUNKTION)
HELMUT EISENDLE. REDE UND ERKENNTNIS DER WELT
HELMUT EISENDLE. DAS NACHTREICH VON DOKTOR LIPINSKIJ
CHRYSZYNA NAZARKEWYTSCH. WENN EIN GEFÜHL VON WIRKLICHKEIT
EXISTIERT, SOLLTE AUCH EIN GEFÜHL VON MOGLICHKEIT EXISTIEREN
IWAN LUTCHUK. DIE SLAWISCHE DICHTUNG UND WIR
BRUNO SCHULZ. SCHNEESTURM.

10. UKRAINE POLEN AM ENDE DES JAHRHUNDERTS: ZUM ANDENKEN AN DIE OPFER DER WEICHEL AKTION

VACLAV HAVEL. DIE VERANTWORTUNG DES INTELLEKTUELLEN
LESZEK KOLAKOWSKI. ÜBER EINE KOLLEKTIVE VERANTWORTUNG
WACLAW HRYNIEWYTSCH. VERSOHNUNG ZWISCHEN OPFERN UND
SCHULDIGEN
JAN PROKOP. LOHNT SICH ISOLATION?
BRONISLAV GENSELIS. EIN KULTURKONZEPT.
MAREK ADAMEC. DER POLNISCHE NATIONALCHARAKTER.
BARBARA SKARGA. IDENTITÄT UND GEDACHTNIS
MARIJA DOMBROWSKA PARTYKA. DAS GIFT EINER BOSEN ERINNERUNG
ZBIGNIEW HERBERT. HERR COGITO DENKT AN RÜCKKEHR IN SEINE
HEIMATSTADT.
DANUTA SOSNOWSKA. DIE STEREOTYPEN DER UKRAINE UND DES

UKRAINERS IN DER POLNISCHEN LITERATUR
JAN STESZEWSKI. DER POLNISCHE NATIONALCHARAKTER IN DER MUSIK
ALOIZ WOLDAN. DIE UKRAINER UND EINHEIT DER MONARCHIE
OTTO VON HABSBURG. DIE BERUFUNG VON GALIZIEN
KRZYSZTOF REINSMEIER. PRZEMYSL.
WISLAWA SZYMBORSKA. REDE BEI DER VERLEIHUNG DES NOBEL PREISES.
 / GEDICHTE.
OXANA NACHLIK. DER PHILOSOPHISCH-POETISCHE DISKURS VON WISLAWA SZYMBORSKA
DANIEL BOWUA. DER KAMPF UM DAS LAND.
IGOR SCHEWTSCHENKO. POLEN IN DER UKRAINISCHEN GESCHICHTE.
JERZY SKOWRONEK. DIE TEILUNGEN POLENS AUF DEM EUROPÄISCHEN HINTEGRUND.
TADEUSZ ANDZEJ OLSCHANSKI. DER POLNISCH-UKRAINISCHER KONFLIKT 1943 1947
JAROSLAW DASCHKEWYTCZ. NACHHALL DER AKTION WEICHSEL.
ALAIN BESANCON. DIE OSTGRENZEN EUROPAS UND DIE RUSSISCHE FRAGE
ZBIGNIEW BRZEZINSKI. CHAOS. EINE GEOPOLITISCHE WUSTE
TADEUSZ CHABJERA. STATUS DER UKRAINE.
ANDRIJ PAWLYSCHYN. EINE STUDIE ÜBER DIE POLNISCH-UKRAINISCHEN KONFLIKTE IM XX. JAHRHUNDERT
BOLESLAW LESMJAN. GEDICHTE
TOMASZ SZEPANSKI. PATER MAREK
NATALA JAKOWENKO. BRUDER/FEINDE; ODER DIE POLEN IN DEN AUGEN DER UKRAINER IM 17.-18. JH.
VACLAV CIHAK. DIE LAGE POLENS IN MITTELEUROPA UND SEINE BEZIEHUNG ZUR UKRAINE

#11. UKRAINE-POLAND. GESPRÄCH ÜBER GRENZEN

MYKOLA GOGOL. TARAS BULBA (AUS DEN "TARAS BULBA")
KARL JASPERS. DIE ANTWORT AUF DIE KRITIK MEINER ARBEIT "WAS BRAUCHT BUNDESREPUBLIK?"
AUGUST GRAF VON PLATEN-HALLERMEUENDE. VERMAECHTNIS DES STERBENDEN POLEN AN DIE DEUTSCHEN
GEORG TRAKL. GRODEK
STANISLAW JERZY LEC. NEUE UNFRISIERTE GEDANKEN
ANDRIS VISNIAUSKAS. DAS UNIVERSUM VOM LEC
JAN KOCHANOWSKI. DICHTUNG
ZBIGNIEW HERBERT. DAS BETT VON SPINOSA
BRUNO SHZULZ. DIE VÖGEL. DIE NACHT DER GROSSEN SAISON
JURKO PROCHASKO. DIE UKRAINE: RAND ODER LAND?
WALTER MOSSMANN. GESPRÄCHE MIT JURKO
ANNA ROGOWSKA, STANISLAW STEPIEN. DIE POLNISCH-UKRAINISCHE GRENZE IN DEN ZURÜCKLIEGENDEN 50 JAHREN
FRIDRICH TORBERG. DAS REQUIEM FUER DEN ALTEN KELLNER. WAHREND DER SOMMERFERIEN
TARAS WOZNIAK. MODELLE DES POLNISCH-UKRAINISCHEN ZUSAMMENSEINS: RÜCK-UND AUSBLICK
TARAS SCHEWTSCHENKO. GONTA (AUS DEN "HAIDAMAKEN")
ANDRIJ PAWLYSCHYN. STUDIEN ZUR ENTSTEHUNG POLNISCH-UKRAINISCHER KONFLIKTE IM 20. JAHRHUNDERT
HEINRICH HEINE. ZWEI RITTER
OLEH TURIJ. ÄUSSERE UND INNERE GRENZEN VON GALIZIEN, 1772 - 1997
ANDRIJ SCHKRABJUK. DER METROPOLIT
LEONID FINBERG. UKRAINIAN-JEWISH RELATIONS: MYTHOLOGY SUBSTITUTING FOR REALITY
ANNA VERONIKA WENDLAND. DER METROPOLIT. EIN VERSUCH UEBER ANDREI SCHEPTYCKYJ
OLEŚ POHRANYTSCHNYJ. KONZERT FÜR EINER GRENZER MIT DER GRENZE
STANISLAW STEPEN. DAS VERHÄLTNISS DES METROPOLITEN ANDREJ SCHEPTYCKYJ ZU POLEN UND ZU DEN POLEN
AURELIUSZ M. PENDZIWOŁ. DIE VERNICHTUNG DER GRENZEN. WIE POLEN UND TSCHESCHEN MIT DER INNEREN GRENZE DER EUROPÄISCHEN UNION ZU RECHT KOMMEN?
IRIS KEMPE. DIREKTE NACHBARSCHAFT (KURZFASSUNG)
BORIS WARGA. PROTAGONIST

12. UKRAINA-POLSKA-FRANCE-DEUTSCHLAND. ZWEITES GESPRÄCH ÜBER GRENZEN

WALTER MOSSMANN. BEGEGNUNG DER DRITTEN ART
WOLFGANG HEIDENREICH. MEIN ALEMANNIEN
HANS MORGENTHALER. FROMMER WUNSCH
PETER BICHSEL. WEGE ZUM FLEISS

MARIE LOUISE KASCHNITZ. 1001 NACHT
FRANZ HOHLER. DIE RIESEN IM PARKHAUS
JOHANN PETER HEBEL. DER HUSAR IN NEISSE
PETER FÄSSLER. DIE WACHT AM RHEIN
THOMAS MANN. KRIEG
ROBERT MUSIL. EUROPÄERTUM
HUGO VON HOFMANNSTHAL. KARPATHEN
JEAN JACQUES RETTIG. LE REGIONALISME DES ANNEES 70
HANS-JEAN ARP. CONFIGURATION STRASBOURGEOISE
YVAN GOLL. DIE ASCHENHÜTTE
 IN JEDER AMSEL HAB ICH DICH GELIEBT
ANDRÉ WECKMANN. SPEAK WHITE
 WESSE WELLE MER
 PARADOXON
 WURZEL UN WITTE
 DICHTER SEIN IM ELSASS
ADAM ZAGAJEWSKI. ALLER À LVOV
EMILIA OHAR. ZWEISPRACHIGKEIT IN DER UKRAINE HEUTE
TADEUSZ OLSZANSKI. ZUR ENTSTEHUNG DER POLNISCH-UKRAINISCHEN GRENZE
ANDRIJ PAWLYSCHYN. PERSPEKTIVEN FÜR EINE VERSTÄNDIGUNG AN DER GRENZE
STANISLAW STEPIEN. DAS GEMEINSAME KULTURERBE
ADAM ZAGAJEWSKI. NACH LEMBERG FAHREN
WILFRIED TELKÄMPER. SCHENGEN UND DIE FOLGEN.
GERNOT ERLER. POLEN UND UKRAINE: SUBJEKTE ODER OBJEKTE IM PROZESS DER EUROPÄISCHEN INTEGRATION?

#13. NEUEU EUROPA – EINHEITLICHKEIT IN VIELFÄLTIGKEIT

MYKOLA RIABTSCHUK. HINTER DEM ZAUN DES METERNICHOWGARTEN
OLEKSANDR HRYZENKO. WELT, EUROPA UND WIR
ALES DEBELJAK. NATIONALE KULTURELLE TRADITIONEN UND GLOBALE VERAENDERUNGEN
IGOR KLECH. TEMPERATURKARTE VON GALIZIEN. ZUR BERECHNUNG DES ZEITSCHRITTES
LESZEK KOLAKOWSKI. VIER MAERCHEN UEBER DIE IDENTITAET
WOŁODYMYR ESCHKELEW. DIE POLIKULTUR DES KUNSTLERS UND DAS GEHEIMNIS DER KUNST
NILA ZBOROWSKA. UKRAINISCHER KULTURELLER KANON: FEMINISTISCHE INTERPRETATION
DANUTA SOSNOWSKA. DER KANON DER KULTUR?
ARKADIUSZ BAGLAJEWSKI. DIE STADT DER PALIMPSEST
TYMOFIJ HAWRYLIW. WEISSERE ASCHE
SEMEN FAJBYSOWITSCH. KENNZEICHNUNG AUF EINEM SECHSTEL DES FESTLANDES. DER NIEDERGANG VOR DER WIEDERGEURT
ANDRZEI STASJUK. HALYTSKY ERZAEHLUNGEN: PLATZ. KOSCEJNY. OMA
MANUELA GRETKOWSKA. METAPHYSISCHES KABARETT
JAROSLAW HRYZAK. DIE MOEGlichkeit DER AUFBAU DER POLITISCHEN NATION IN DER UKRAINE ODER WAS BRINGT UNS DIE ERFAHRUNG DES POLEN BEI
MYROSLAW POPOWYTSCH. NATION ALS GESELLSCHAFT UND NATION ALS GEMEINSCHAFT: UKRAINISCHE UND POLNISCHE ERFAHRUNG
ALOIZ WOLDAN. LEMBERG - MODELL EINER MULTIKULTURELLEN STADT
LILIANA DERU-SIMIC. WIE EUROPÄISCH SIND OSTEN UND WESTEN
MARIANNA HEROLD. SCHWEIZERISCHE EINHEIT IN DER SPRACHIGEN VIELSEITIGKEIT. MEHRSPRACHIGES LAND MIT DER PLURALISTISCHEN KULTUR
SERGEJ TSCHERNYSCHOW. RUSSISCHE SELBSTBESTIMMUNG
ALES DEBELJAK. MITTELEUROPAISCHE SCHRIFTSTELLER - DIE BESIEGTEN SIEGER
MICHAL KOMAR. DAS GLUECK. DAS BUCH DER VERAENDERUNGEN

редакція
незалежного
культурологічного
часопису “ї”
переконана —
кращим
виданням 1999 року
для інтелектуальної публіки,
що цікавиться долею
українського друкованого слова
безсумнівно буде журнал

КРИТИКА

«КРИТИКУ»

можна придбати у книгарнях

у Києві:

«Наукова думка»
вул. М. Грушевського, 4

«Академкнига № 1»
вул. Б. Хмельницького, 42

«Академкнига № 7»
вул. Спрітвська, 17

«Сайво»
вул. Червоноармійська, 6

«Книги»
Константинівська, 12

«Книги»
вул. Московська, 15

а також у приміщеннях:
Київського національного університету
ім. Т. Шевченка
вул. Володимирська, 64

Київського педагогічного
інституту ім. М. Драгоманова
вул. Пирогова, 9

Університету «Києво-Могилянська
академія»

вул. Сковорода, 2

Спілки письменників України
вул. Банивська, 2

у Львові:

«Книгарня НТШ»
пр. Шевченка, 8

«Українська книгарня»
пр. Шевченка, 8

Залитуйте на головпоштамтах
обласних центрів та в кіосках «Київоблпрес» районних центрів Київської області

Чи не бажаєте трохи інтелектуальної
стимуляції?..

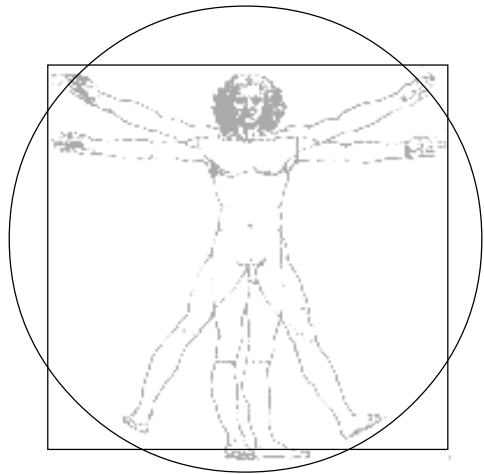

Передплатіть

«Критику»!..

Передплатний індекс: 33909

CENTRE
FOR
INTERNATIONAL
CULTURAL
INITIATIVES

A new infrastructure of cultural environment is gradually formed in modern Ukraine where nonstate cultural institutions and formations play a leading role. They influence essentially on the formation of the image of a new culture and new cultural values in the society. By means of them the Ukrainian culture should suggest something really attractive which is necessary for the society and at the same time something which cannot be suggested by any others cultures.

The pro-European orientation being always the feature of Ukraine, the problem of acceptance of European cultural and moral values including their organic realization in the social-political and cultural life of Ukraine remains to be actual at this stage.

The Centre of international cultural initiatives focusses its attention on the following problems:

- investigation of cultural processes that take place in Ukraine and abroad;
- giving help to initiatives that promote international cultural dialogue-cooperation between Ukrainian - foreign cultural establishments and artistic organizations;
- propagating the latest achievements in the sphere of culture and exchange of cultural experience.

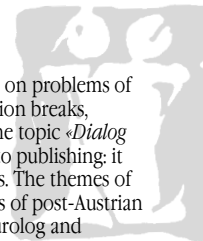
The Centre s activities include the following directions:

- philosophical culture, theatre, art, music, publishing literature, cinema, architecture and others.

«Independent culturological journal Ї»

Public organisation «*Independent culturological journal Ї*» is a non-governmental public organisation, that works on problems of philosophy, political studies, culture. Main directions of its activities are to study inter-ethnic relations, problems of civilization breaks, formation of European identity, contemporary political discourse. One of activities of the journal is a ongoing seminar on the topic «*Dialog over frontiers*», that examines cultural and political issues of frontier zones. At the same time the organisation is involved into publishing: it brings out a quarterly «*Independent culturological journal Ї*», books of prominent Ukrainian politics and culture researchers. The themes of the latter issues of the journal are problems of Ukrainian-Polish, Ukrainian-Jewish, Ukrainian-Russian relationship, problems of post-Austrian cultural and political world. The leader of the organisation and the chief editor of the journal is Mr. Taras Wozniak, Lviv culturolog and politologist.

173

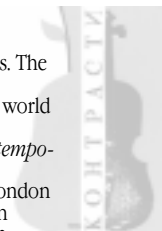

Ukrainian Composers Union Lviv Branch Board

The Ukrainian Composers Union Lviv Branch Board is an organisation uniting professional composers and musicologists. The main ideas of the UCULBB activity are: popularizing of contemporary music by Ukrainian both international composers in Ukraine; Popularizing of Ukrainian contemporary music in other countries; integration of Ukrainian contemporary music into European and world context. Several international festivals have been organized by UCULBB:

Ukrainian Music from Abroad (1991), *The Days of American and Ukrainian Music in Lviv (1996)*, *the International Contemporary Music Festival Contrasts (1995, 1996)*. During this short time the Festival *Contrasts* has become one of most prestigious and honorable festivals in Ukraine. So well-known composers as Krzysztof Penderecki and Andrzej Nikodemowicz from Poland, Edwin London and George Tsontakis from USA, Yuval Shaked from Israel, Retr Pokorny from Czech, Myroslav Skoryk, Valentin Silvestrov and Jevhen Stankovykh from Ukraine, as well as the Krakow Philharmonic choir and symphony orchestra from Poland, *ensemble recherche* from Germany, and many other performers have participated in the festival. High-qualified musicologists from Ukraine and abroad have confirmed its interesting musical program and high professional level. The next creative activity of UCULBB planned concerning the Festival *Contrasts* is to make it the world-wide festival as a basis of a center of international contemporary music in Lviv.

UKRAINIAN COMPOSERS UNION LVIV BRANCH BOARD 'CONTRASTS'
INTERNATIONAL CONTEMPORARY MUSIC FESTIVAL

Les Kurbas Theatre - Lviv

Founded in 1988 in Lviv, the Les Kurbas Theatre is one of Ukraine's most critically acclaimed theatres. It has taken part in numerous international theatre projects and festivals which include Lviv Golden Lion Festival, Sevastopil 'Kherones Games' festival, the Berezil festivals of Kharkiv and Kyiv, the Chekhov Festival in Moscow, the Kontakt Festival in Poland.

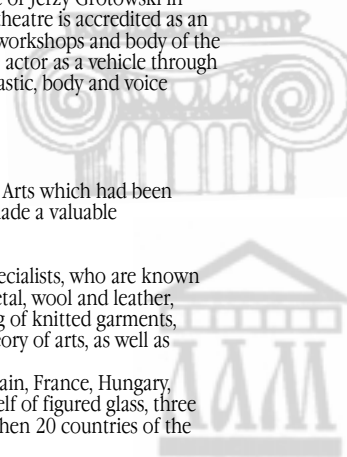
At these festivals, the performances 'Games For Faust' (E.Dostojevskyi) and 'Grace-given Erodiy' (H.Skoweroda) have often received first place awards for production and actor. The theatre's collaborative projects have included work with the Garzience Centre of Theatre Practices at Lublin, Poland, Anatoliy Vasiliev's studio at the School of Drama Art in Moscow, the Workcentre of Jerzy Grotowski in Pontadera, Italy, the Saratoga International Theatre Institute and the Yara Arts Group at LaMama in New York. The theatre is accredited as an actortraining program and has conducted workshops throughout Ukraine, Europe and America. The core of these workshops and body of the theatre's work, which is based on classic literature of both Ukraine and the world, focuses on the evolvement of the actor as a vehicle through which a work is transported. Its training emphasizes the development the actor's individual and collective use of plastic, body and voice technique.

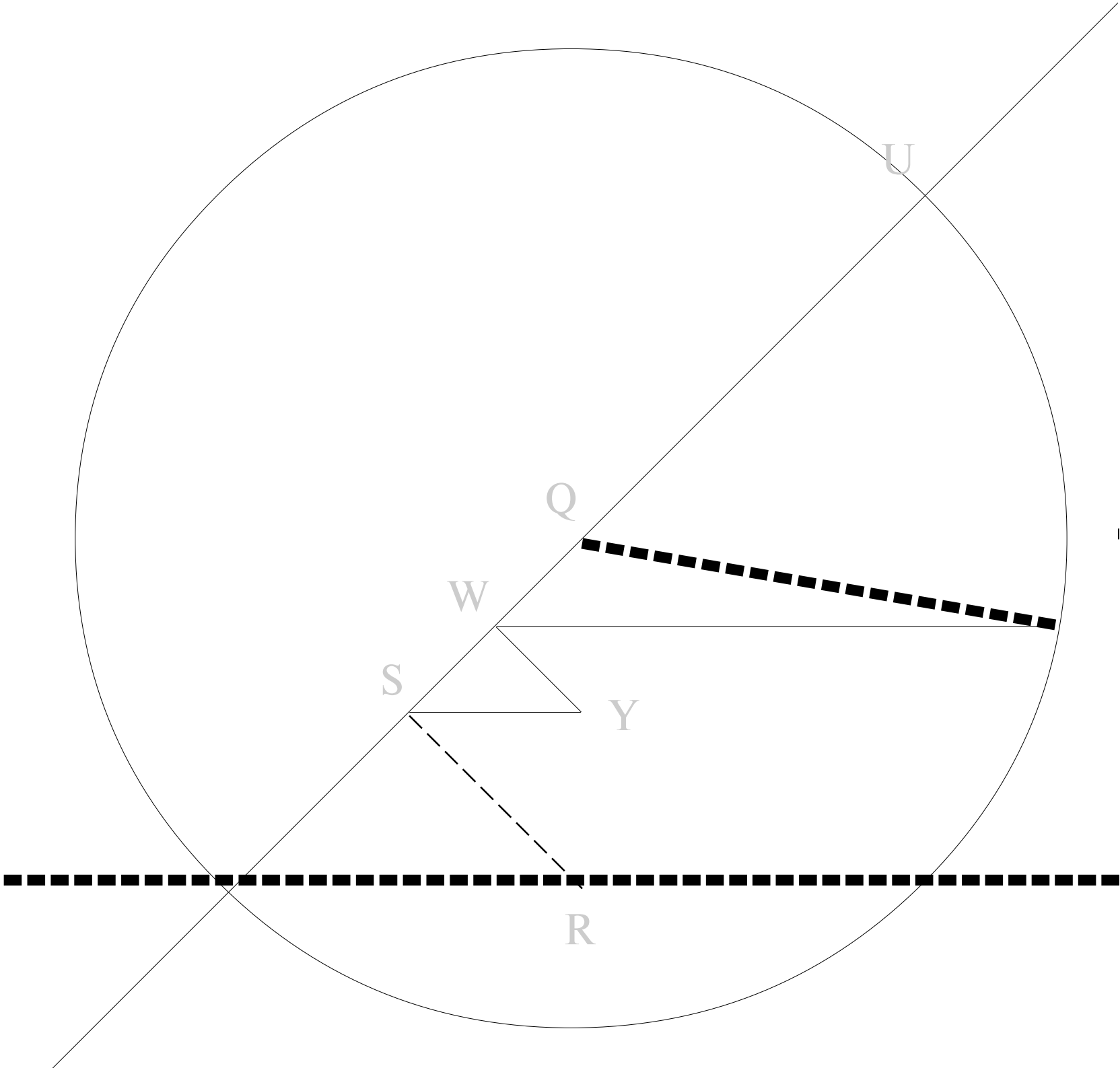
L'viv Academy of Arts

The Lviv Academy of Arts was created on the basis of the Lviv State Institute of Applied and Decorative Arts which had been founded in 1946. During its activity this higher educational institution, which has a unique profile in the country, made a valuable contribution to the development of the Ukrainian culture.

A lot of famous artists works at the Academy. Their art pieces are widely known in Ukraine and abroad. During the time of its existance, the educational institution graduated more then three thousands highly trained specialists, who are known in the artistic circles of Ukraine and of the world in the fields of figured ceramics and glass, wares of art made in metal, wool and leather, decorative design of textile by the method of weaving and printing, suit modelling, decorative design and modelling of knitted garments, designing of interiors, monumental and decorative painting, architectural and decorative plastic art, history and theory of arts, as well as applied graphic art, restoration, preservation and keepeng of art works.

The Academy has the agreements with educational institutions of the USA, Canada, Germany, Great Britain, France, Hungary, Sweden, Poland and Bulgaria. In order to widen the creative contacts and to reveal the modern tendencies in the field of figured glass, three International symposiums of blown glass were held with the coorganizing of Academy in which artists from more then 20 countries of the world took part (1995,1996)

Збігнев Бжезінський - американський політолог та політик. Автор численних книг з актуальних проблем сучасної політики. За часів Президента Картера був державним секретарем США.

Богуміла Бердиховська - віце-директор програм для закордону Польського Радіо, в 1989-94 рр. директор бюро національних меншин у міністерстві культури Республіки Польщі.

Яцек Куронь – посол Сейму від Унії Свободи, голова сеймової комісії національних меншин, діяч демократичної опозиції за комуністичних часів, провів 9 років у тюрмах ПНР, міністр праці в урядах Т.Мазовецького та Г.Сухоцької, походить зі Львова.

Василь Куйбіда - політичний діяч, Львівський міський голова, представник України у комісіях Ради Європи з питань самоврядування.

Клаус Бахман - німецький політолог та журналіст, спеціаліст з проблематики Центральної та Східної Європи. Живе у Варшаві.

Богдан Панкевич - Почесний Консул Нідерландів у Львові.

Євген Бершеда - перший заступник голови Ради

національної безпеки та оборони України. Нещодавно назначений заступником міністра закордонних справ України.

Андрій Кирчів - політолог, журналіст. Живе у Львові.

Тарас Возняк - головний редактор Незалежного культурологічного часопису "І", автор численних статей з питань філософії, політології та культурології, книги *Тексти та переклади* (Харків: Фоліо, 1998).

Сергій Чернишов - російський філософ, політолог. Активно співпрацює з *Русским журналом* та часописом *Пушкін*.

Оксана Забужко - українська поетеса, філософ, культуролог. Живе у Києві.

Василь Філіпчук - політолог, співробітник Міністерства закордонних справ України.

Зигмунт Гавпт(1907-1975) - галицький польськомовний і американський англomовний письменник, а також маляр. Жив в Улашківцях, Львові, Новому Орлеані та Вашингтоні, співпрацював з паризьким польським часописом *Культура*.

Сергій Казеннов - завідувач сектором геостратегічних

проблем ИМЭМО РАН, кандидат економічних наук

Володимир Кумачов - віце-президент Інституту національної безпеки та стратегічних досліджень

Норман Дейвіс (1939) - британський історик. Навчався у Оксфорді, Ґреноблі, Перуджі. Докторську дисертацію захистив у Ягеллонському університеті у Кракові. Зараз викладає на східно-європейських студіях Лондонського університету, є дійсним членом Британської Академії. Славу здобув як спеціаліст з історії Польщі. Останньою книгою стала монументальна *Europe: A History* (1996).

Стефан Хвін - польський письменник, автор відомого роману *Ганнеман*, що став бестселером у Польщі та Німеччині. Тематика роману стосується історії рідного міста автора - Ґданська часу, що передував Другій Світовій війні. Автор активно розробляє тематику полікультурности та міжкультурних впливів. В значній мірі цей роман перегукується з романом іншого ґданьчанина Ґюнтера Ґраса *Бляшаний барабан*.